

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ І МУЗЕСЗНАВСТВА**

**Програма для вищих навчальних закладів
(III-IV рівнів акредитації)**

**СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗА СТУПЕНЕМ БАКАЛАВРА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
034 – «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»**

Навчально-методичний посібник

Рівне – 2016 рік

Спеціальна підготовка здобувачів вищої освіти за ступенем бакалавра зі спеціальності 034 – «Культурологія»: навч.-метод. посібн. для студ. I-IV курсів денної та заочної форм навчання. За ред. проф. Виткалова В.Г.

Укл. : Андрощук І.М., Виткалов С.В., Виткалов В.Г., Глущук О.Г., Казначеева Л.М., Костюк Л.К., Кучина Н.І., Матвеева В.С., Тюска В.Б., Шолудько Н.Г. – Рівне: РДГУ, 2016. – 206 с.

У представленому навчально-методичному посібнику подано авторські навчальні програми дисциплін, що входять до навчального плану здобувачів вищої освіти за ступенем бакалавра зазначеної вище спеціальності, а також найбільш відому спеціальну літературу для опанування кожної з них.

In the present Textbook authors filed curriculum subjects included in the curriculum of applicants for higher education Bachelor of the above specialties, and the most famous professional literature for the capture of each.

The manual will be useful for students enrolled in the specialty «Culture», and for students who are determined only in his own specialty search that meets their preferences.

Рецензенти:

Волков С.М. – доктор культурології, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту культурології Національної академії мистецтв України

Зайцев М.О. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії і культурології НаУ «Острозька академія»

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 10 від 27 жовтня 2016 р.)

Навчально-методичний посібник рекомендовано до друку кафедрою культурології і музеєзнавства РДГУ (протокол № 5 від 15 жовтня 2016 р.).

Відповідальний редактор – завідувач кафедри культурології і музеєзнавства РДГУ, кандидат педагогічних наук, професор Виткалов В.Г.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2016 рік

Нова форма вивчення дисциплін спеціальності «Культурологія» або замість Передмови

Підготовка сучасного фахівця, випускника вищої школи, вимагає не лише від теперішнього студента чималих зусиль, спрямованих на його формування в нових суспільно-політичних, економічних, психологічних обставинах, які значною мірою уповільнюють процес засвоєння відповідних знань і практичних навичок. Вони вимагають і його часткової переорієнтації на традиційні форми навчання, якими залишаються практичні чи лабораторні заняття та, особливо, самостійна робота, що, на відміну лекційних, яких усе менше залишається в навчальних планах українських ВНЗ, передбачають власне індивідуальне опрацювання теоретичного чи практичного матеріалу, закладеного у навчальних планах чи програмах.

У цьому зв'язку важливого значення набуває (тобто й надалі не втрачає своєї актуальності) система методичного забезпечення навчального процесу, від якості організації якої і значною мірою залежить спрямування сучасного студента на вивчення тієї чи іншої дисципліни навчального плану спеціальності і подальше формування його як фахівця обраної ним же спеціальності.

У цьому зв'язку представлений на розгляд тих, хто з ним буде знайомитися, навчально-методичний посібник «Спеціальна підготовка здобувачів вищої освіти за ступенем бакалавра зі спеціальності 034 – «Культурологія», в основі якого лежать авторські програми дисциплін, передбачені навчальним планом зазначеної вище спеціальності, ставлять за мету, принаймні, два основних завдання: I – дати загальне уявлення про напрям роботи колективу кафедри культурології і музеєзнавства у питаннях підготовки майбутніх фахівців-культурологів, та II – зорієнтувати студентів цієї спеціальності на той обсяг завдань, який вони мають виконати, опановуючи навчальний план спеціальності «Культурологія» освітнього ступеня «Бакалавр».

Цей матеріал може дати також уявлення про те, як бачиться колективу співробітників кафедри культурології і музеєзнавства загальний процес підготовки сучасного культуролога, на що ставляться акценти у навчально-виховному процесі, яке його загальне методичне забезпечення тощо.

Запропоновані матеріали допоможуть значною мірою студентам й у складанні заліково-екзаменаційних сесій, оскільки кожна з навчальних програм дисциплін, поданих у цьому посібнику, достатньо об'ємно репрезентує як дисципліну, тобто найбільш характерні питання, які потрібно опанувати для її повноцінного осмислення, так і загальний контекст навчального процесу, що організується колективом кафедри.

Ці матеріали будуть корисними і абітурієнтам та їх батькам, ознайомившись із яким останні зможуть скласти достатньо повне враження (уявлення) для прийняття відповідних практичних рішень щодо вибору майбутнього фаху та вищого навчального закладу, у якому планується

продовжити здобуття вищої освіти, з'ясувати для себе загальний контекст профілю навчального процесу у ньому.

Усі питання, пов'язані з деталізацією організаційно-навчальних дій стосовно засвоєння запропонованого матеріалу, можна знайти на кафедрі та під час проведення різних типів аудиторних занять співробітниками. Вони відображені також й у численних монографічних, навчально-методичних та організаційно-методичних матеріалах співробітників кафедри, апробовані на багатьох наукових, науково-практичних конференціях і симпозиумах різних рівнів, Круглих столах, різноманітних наукових публікаціях та інших формах репрезентації освітнього пошуку кожного із членів кафедри. Як це і має місце у сучасній вищій школі.

Поза сумнівом, що життя не стоїть на місці і щодня відбуваються помітні зміни не лише в ньому, але й у сучасній вищій школі та її представництві на місцях, яким є, зокрема й Рівненський державний гуманітарний університет. Це помітно і на різноманітних нових спеціальностях та навчальних планах і програмах, як визначальних формах репрезентації сучасної вищої школи. Утім, це вже деталі, які постійно будуть виникати на шляху здобуття більш високого рівня знань чи практичних навичок, як і освіти загалом, у кожного, хто бере участь у цьому процесі.

Запропоновані матеріали, на нашу думку, повинні зняти чимало питань організаційно-технічного характеру, оскільки загальні напрями навчання у представленому на розгляд читача посібнику відображені повною мірою.

Студентам залишається небагато – почати активно опрацьовувати запропонований колективний навчальний матеріал, вносячи і своє бачення історико-культурного процесу у розмаїтті його вимірів. Лише у такий спосіб ми зможемо підготувати якісних фахівців, професіоналів, здатних знайти себе у власній творчій самореалізації у культурно-освітній та мистецькій сферах нашої держави у новому тисячолітті.

Програми дисциплін і їх коментар розміщені у навчально-методичному посібнику так, як вони розміщені у навчальному плані спеціальності.

Завідувач кафедри

проф. Виткалов В.Г.

ІСТОРІЯ МИСТЕЦТВ: (ІСТОРІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА)

Розробник: О. Г. Глушук, старший викладач

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є опанування студентами загальною системою методологічних підходів, принципів і методів пізнання, систематизації та аналізу образотворчого мистецтва як художньо-культурного явища.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є досягнення студентами духовного досвіду людства за допомогою вивчення історії мистецтва, розвиток навичок сприйняття художнього образу, цілеспрямованого розвитку творчих здібностей студентів, їхньої пізнавальної й емоційної активності.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Мистецтво як історичний процес

Тема 1. Мистецтво в структурі культури

Поняття «художня культура», «мистецтво». Відносна самостійність та закони розвитку мистецтва. Предмет мистецтва. Принцип історизму – провідна умова розвитку мистецтва. Історичні закономірності розвитку мистецтва. Функції мистецтва. Система видів та жанрів образотворчого мистецтва.

Тема 2. Історія мистецтва первісного ладу

Визначення та хронологічні межі поняття «первісне мистецтво». Джерела вивчення первісного мистецтва: археологічний та етнографічний матеріал. Різні теорії походження мистецтва. Загальна характеристика первісного мистецтва. Свідомість людини на стадії соціогенезу. Мистецтво палеоліту. Перші кроки в галузі мистецтва в епоху муст'є. Образотворча діяльність в епоху ориньяк-мадлен. Розписи в печерах та жіночі статуетки. Мистецтво мезоліту. Основні риси образотворчого мистецтва мезоліту. Основні пам'ятки цього періоду. Мистецтво неоліту та енеоліту. Локалізація культур. Подальший розвиток релігійних уявлень. нові риси неолітичного мистецтва. Мистецтво епохи бронзи та заліза. Удосконалення та диференціація декоративно-ужиткового мистецтва. Виникнення торевтики. Мегалітична архітектура та скульптура.

Змістовний модуль 2. Історія мистецтва Стародавнього світу.

Тема 3. Історія мистецтва Стародавнього Єгипту

Хронологія та періодизація історії та історії мистецтва Стародавнього Сходу. Історія єгиптології. Міфологічні та релігійні уявлення у Стародавньому Єгипті та їх вплив на мистецтво. Загальний характер мистецтва Стародавнього

Єгипту. Значення традицій і канонів. Додинастичний період – час складання базових стильових особливостей мистецтва. Виникнення і розвиток монументального будівництва в період Давнього Царства. Еволюція піраміди та храму. Розвиток портретної скульптури.

Нові явища в мистецтві Єгипту періоду Середнього Царства. Внутрішня періодизація Нового Царства. Специфіка Амарнського періоду. Перевага ідеалізуючого консервативного спрямування в мистецтві II половини Нового Царства. Мистецтво т.з. Пізнього єгипту. Короткий період відродження принципів мистецтва попередніх епох.

Тема 4. Мистецтво Передньої Азії та сусідніх країн

Періодизація мистецтва Передньої Азії та сусідніх країн. Характерні особливості мистецтва даного регіону у зв'язку з економічними умовами та своєрідністю вірувань.

Мистецтво Шумеру. Декоративні та стилістичні особливості шумерської архітектури. Специфіка скульптури та глиптики.

Поява нового типу храму – зіккурата – в період Аккаду. Риси реалізму в аккадській скульптурі. Видатні архітектурні ансамблі та скульптурні пам'ятки Старого Вавілоу. Поєднання різних стилів у пам'ятках сіро-фінікійського й палестинського мистецтва. Палестинське мистецтво – основа культурного синтезу між Заходом і Сходом.

Мистецтво Хетської держави і держави Міттані. Мистецтво Ассирії періоду її розквіту. Мистецтво Нового Вавілоу. Мистецтво Ірану часів Ахеменидів. Видатні палацові комплекси Ірану. Вплив близькосхідних цивілізацій на формування мистецтва античності.

Тема 5. Мистецтво Античності

Два етапи розвитку античного мистецтва – Стародавня Греція і Стародавній Рим. Загальний характер мистецтва. Ідеал прекрасної, сильної особистості в скульптурі та живописі. Синтез гармонії і раціоналізму в архітектурі. Вплив мистецтва античності на формування і розвиток мистецтва доби раннього Середньовіччя.

Тема 6. Егейське мистецтво

Крито-мікенський світ – попередник Еллади. Історія дослідження егейського мистецтва. Вірування та релігійні культури критян та їх вплив на мистецтво острова. Загальний характер критського мистецтва. Видатні палацові комплекси Криту. Провідна роль живопису в мистецтві. Статуарна пластика. Кераміка стилю «камарес». Вплив моноїської культури на мікенську. Найвищий розквіт мікенського мистецтва у XV-XIII ст. до н. е. і фортифікаційне будівництво. Примітивна монументальна та станкова скульптура. Високий рівень розвитку торевтики.

Тема 7. Мистецтво Стародавньої Греції періоду архаїки

Міфологічне підґрунття мистецтва архаїки. Героїчний характер мистецтва. Звільнення мистецтва від умовності, утвердження реалізму. Характерні риси архаїчної архітектури. Складання основних типів храмів та ордерної системи. Основні елементи ордерної системи. «Героїчний масштаб», курватири. Історія розвитку грецького ордеру. Органічний зв'язок архітектури та скульптури. Підпорядкованість скульптури архітектурному ансамблю. Основні риси архаїчної скульптури.

Кераміка – провідний вид декоративно-прикладного мистецтва. Стили архаїчного вазопису.

Тема 8. Мистецтво Стародавньої Греції класичного періоду (рання, висока, пізня класика)

Класичний період – час розквіту грецької культури і мистецтва. Зростання національної свідомості та загальноеллінської солідарності на основі спільності культури, релігії і мови. Періодизація класичної доби. Архітектурні ансамблі ранньої, високої та пізньої класики. Динаміка удосконалення архітектурної теорії та практики. Синтез архітектури, скульптури та живопису. Еволюція класичної скульптури у створенні образу прекрасної вільної людини, поєднання гуманістичного ідеалу з бездоганною пластичною формою. Видатні скульптури класики: Мірон, Поліклет, Фідій, Пеоній, Скопас, Пракситель, Лісіпп, Леохар.

Кераміка класичного періоду. Майстри вазопису: Сосій, вазописець Брига, Дуріс.

Тема 9. Мистецтво Стародавньої Греції періоду еллінізму

Елліністичний період – останній історичний цикл культури Стародавньої Греції. Розширення кордонів Стародавньої Греції внаслідок завоювань Олександра Македонського. Розподіл імперії Олександра після його смерті. Процес стародавнього світу та його сутність. Загальний характер мистецтва періоду еллінізму. Індивідуалізм та космополітизм, релігійний синкретизм як наслідки еллінізації традиційних культур Сходу. Розмаїття художніх шкіл. Радикальні зміни в архітектурі еллінізму. Поява нових міст та нових типів споруд, зменшення громадського будівництва. Зміни в ордерній системі. Основні скульптурні школи еллінізму. Масовий характер декоративно-прикладного мистецтва.

Тема 10. Мистецтво Стародавнього Риму. Загальна його характеристика.

Періодизація римської культури і мистецтва. Характерні особливості мистецтва Стародавнього Риму, обумовлені культом влади і сильної держави. Своєрідність міфології та релігійних культів римлян, їх вплив на мистецтво. Практицизм світорозуміння та раціоналізм культурного буття Стародавнього Риму. Питання про вплив грецької культури на римську. Значення культурної спадщини стародавнього Риму для світового культурного процесу.

Тема 11. Мистецтво стародавнього Риму періоду республіки

Етруське мистецтво – колыска мистецтва Стародавнього Риму. Витоки етруського мистецтва. Тісний взаємозв'язок еллінської та етруської культури. Релігійні культури етрусків та їх взаємозв'язок зі східними релігіями. Вплив релігійних вірувань етрусків на мистецтво. Періодизація етруського мистецтва. Особливості етруської архітектури, скульптури та живопису. Республіканський Рим – спадкоємець Етрурії. Загальний характер мистецтва республіканського Риму. Архітектура Риму періоду республіки. Історія забудови Риму. Архітектурна теорія. Скульптура Риму республіканського періоду. Формування римського портрету. Живопис республіканського Риму. Основні стилі живопису.

Тема 12. Мистецтво Стародавнього Риму періоду імперії

Загальний характер мистецтва імператорського Риму. Процес взаємопроникнення культур Риму і провінцій. Повний розвиток сформованих в епоху республіки типів споруд в архітектурі. Небувале піднесення будівельної техніки. Ріст містобудівництва.

Ранньохристиянська архітектура. Формування типу християнської базиліки. Провідна роль портрету у скульптурі. Основні етапи розвитку римського скульптурного портрету. Живопис імператорського Риму, його характерні особливості.

Змістовний модуль 3. Історія мистецтва доби Середньовіччя.

Тема 13. Загальна характеристика середньовічного мистецтва

Історичні умови розвитку мистецтва Середньовіччя у Західній Європі. Поширення християнства та його роль у формуванні середньовічного мистецтва. Періодизація мистецтва Середньовіччя у зв'язку з основними етапами розвитку суспільства (з IV по XV ст.). Витоки середньовічного мистецтва. Значення для формування середньовічного мистецтва класичної стародавності, мистецтва «варварів» та Близького Сходу.

Церква – головний замовник та законодавець мистецтва. Втілення аскетичного ідеалу, акцентування духовності, культу страждання. Народне підґрунтя середньовічного мистецтва, проникнення у нього стародавніх вірувань та магічних уявлень. Значення мистецтва Середньовіччя для світового культурного процесу.

Тема 14. Мистецтво Візантії

Визначення сутності візантійського мистецтва та його загальна характеристика. Витоки візантійського мистецтва. Значення спадщини елліністичного Сходу та Риму для його становлення. Християнство як ідеологічна основа візантійської культури. Періодизація візантійського мистецтва. Мистецтво Візантії V-IX ст. Витоки візантійської архітектури. Різні типи храмів в архітектурі ранньої Візантії: базиліки та купольні центричні споруди. Монументальний живопис та його іконографічна програма.

Виникнення станкового живопису. Візантійська мініатюра VI-VII ст. та рання візантійська скульптура. Канон у візантійському мистецтві як

відображення стабільності християнської ідеї. Іконоборство VIII – початку IX ст. Розвиток орнаментально-декоративних форм у мистецтві. Піднесення й розквіт мистецтва Візантії у IX-XII ст. Палацове будівництво та культові споруди. Формування типу хрестово-купольного храму, його конструкції, основні варіанти та символіка.

Монументальний живопис, мініатюра та іконопис зазначеного періоду. Мистецтво Візантії XIII-XV століть. Архітектурні пам'ятки цього періоду. Зростання ролі фрескового живопису у внутрішньому оздобленні храмів. Поновлення тематики розписів та ускладнення композиційних прийомів. Значення візантійського мистецтва для формування художньої культури середньовічного Заходу.

Тема 15. Романське мистецтво Західної Європи. Загальна характеристика

Загальний характер мистецтва романського періоду. Походження терміну «романський» стиль та його умовність. Мистецтво церковне і світське. Спільність основних стилістичних ознак романського мистецтва для всіх країн Західної Європи та відмінності локальних шкіл. Романська архітектура, її особливості. Типи романських храмів, їх стилістика та конструкції. Декорування храмів. Монументальний живопис і скульптура. Диктатичний характер зображень, сюжетика й стилістика. Мініатюра романського періоду.

Тема 16. Романське мистецтво Франції

Поступове об'єднання країни та зміцнення королівської влади. Романська архітектура Франції. Скульптура Франції романського періоду. Типи декорування фасадів. Широке розповсюдження монументального живопису у Франції XI-XII століть. Школи романського французького живопису. Перші пам'ятки вітражу. Гіпотези про його походження. Стильові особливості французької романської мініатюри.

Тема 17. Романське мистецтво Німеччини

Німеччина в XI-XII ст. Збільшення самостійності окремих князівств. Складність локалізації окремих художніх шкіл. Громадське будівництво. Особливості німецької храмової архітектури та скульптури.

Стилістика німецького монументального живопису. Складність іконографічної програми та символіки. Німецька мініатюра. Діяльність скрипторіїв.

Тема 18. Романське мистецтво в інших країнах Західної Європи

Італія. Вплив на мистецтво Італії візантійської та романської традицій. Інтенсивний розвиток громадянської архітектури. Т. з. «інкрустаційний стиль» у храмовому будівництві. Монументальна скульптура. Особливості її сюжетики та розташування. Поширення монументального живопису в XI-XII ст. Стійкість у живописі античної та ранньохристиянської традиції.

Іспанія. Португалія. Реконкіста, її етапи та вплив на культурний процес. Багатогранність іспанського мистецтва, що увібрало в себе елементи

художньої культури Заходу і Сходу. Фортифікаційне будівництво в Іспанії та Португалії.

Англія. Англія після норманського завоювання. Широкий розмах церковного будівництва. Особливості англійських храмів, скульптури та живопису.

Нідерланди. Нідерланди в XI-XII століттях. Розвиток торгівлі, ріст міст. Ранній розвиток міської архітектури. Стилiстичні особливості скульптури та живопису.

Скандинавські країни. Слабкість держаних об'єднань у Скандинавії в XI-XII ст. Слабкий розвиток кам'яного громадянського будівництва. Перевага орнаментальних зображень у скульптурі.

Тема 19. Готика Західної Європи. Загальна характеристика

Європа в XIII-XIV ст. Наслідки хрестових походів. Розквіт середньовічних міст. Мистецтво готики. Походження терміну та його умовність. Провідна роль архітектури в готичному мистецтві. Піднесення міського будівництва. Типи готичних споруд: замок, собор. Готична система конструкцій. Декорування собору, його зв'язок з конструкцією.

Скульптура соборів, її іконографічна програма. Значення символіки та алегорії в скульптурі. Провідна роль вітражу в готичному соборі. Готична книга. Стилiстика готичної мініатюри. Регіони формування та найбільшого розповсюдження готичного мистецтва.

Тема 20. Готичне мистецтво Франції

Франція у XIII-XIV століття. Об'єднання країни укріплення королівської влади. Французьке місто. Планування та укріплення. Французький готичний собор. Етапи розвитку готичної скульптури у XIII-XIV ст. Суворе локалізація скульптури у готичному храмі та її стилістика. Розквіт готичного вітражу у XIII століття. Особливості вітражної техніки.

Книжкова мініатюра та її основні центри і форми.

Тема 21. Готичне мистецтво Німеччини

Пізній розвиток готичного мистецтва в Німеччині. Різноманітність місцевих варіантів готики. Світська архітектура Німеччини. Застосування фахверкових конструкцій. Готичні собори Німеччини. Характер скульптурного декорування готичного собору в Німеччині. Техніка та стилістика німецького вітражу. Характер німецької книжкової мініатюри.

Тема 22. Готичне мистецтво в інших країнах Західної Європи

Італія. Романо-візантійські основи італійського мистецтва. Поверхневий характер готичного впливу. Світська архітектура Італії: ратуші, палаццо. Збереження романського типу храму у культовій архітектурі. Особливості італійської готичної скульптури.

Творчість династії Пізано. Живопис, перевага в ньому фрески. Іспанії. Успіхи реконкоти. Економічна стабілізація міст. Світська та культова архітектура. Вплив Франції на місцеві риси.

Декоративний характер скульптури.

Англія у XIII-XIV ст. Стійкість готики у англійському мистецтві та її тривала еволюція. Світська архітектура, її особливості. Своєрідність англійського готичного собору. Високий рівень англійської готичної скульптури та книжкової мініатюри.

Нідерланди. Своєрідність нідерландської готики. Особливе значення світської архітектури. Розквіт живопису у XIV столітті. Раннє становлення мистецтва Ренесансу.

Тема 23. Мистецтво Київської Русі

Вплив християнства на розвиток мистецтва Київської русі. Сакральнo-символічний зміст києворуського мистецтва (X-XIII ст.). канони візантійського стилю в архітектурі та живописі, їх пристосування до місцевих традицій. Символіка художньо-образної системи. Церква як символ Всесвіту: трискладова конструкція хрестово-купольного храму, семантика частин культової споруди.

Київська та Чернігівська архітектурні школи. Особливості Галицько-Волинської сакральної архітектури. Візуально-пізнавальний зміст ікони, іконографічні типи, канон іконописання (двомірність зображення, зворотна перспектива, символіка кольору). Іконописні школи Київської Русі. Техніка фресок і мозаїк Софії Київської та Михайлівського Золотоверхого собору.

Змістовний модуль 4. Історія мистецтва доби Відродження.

Тема 24. Загальна характеристика доби Відродження

Історичні передумови доби Відродження. Неоплатонізм як філософська основа культури Відродження. Ствердження гуманістичного світогляду як ідеологічної бази Ренесансу. Джерела вивчення мистецтва доби Відродження. Періодизація Відродження в Італії та інших європейських країнах. Загальний характер ренесансного мистецтва. Розробка послідовної реалістичної системи. Світський характер мистецтва Відродження, вплив античних традицій. Поява нових видів та жанрів у мистецтві. Зміна статусу художника у суспільстві.

Тема 25. Мистецтво італійського Передвідродження (дученто, треченто)

Мистецтво Проторенесансу, його періодизація. Хронологічні межі Проторенесансу. Мистецтво дученто. Скульптура – провідний вид мистецтва дученто. Вплив на живопис дученто візантійської схеми. Локальні школи дученто. Мистецтво треченто. Реалістичні завоювання живопису треченто у боротьбі з готичними ремінісценціями. Посилення готизуючих у скульптурі. Цілком готичний характер архітектури дученто і треченто.

Тема 26. Мистецтво італійського кватроченто

Боротьба з готизуючими тенденціями в мистецтві кватроченто. Посилення духу громадянства, оптимізм, завоювання реальності. Архітектура кватроченто. Відродження античних принципів в композиції та ордерної системи. Венеціанська архітектура кватроченто та її особливості.

Тема 27. Мистецтво Високого Відродження в Італії

Розквіт культури і мистецтва Італії в 90-ті роки XV ст. на тлі загального занепаду. Остаточне утвердження гуманістичного світогляду. Характер мистецтва Високого Відродження. Формування класичного стилю. Складання своєрідного варіанту класичного стилю в архітектурі Венеції. Живопис Високого Відродження. Особливості венеціанської школи живопису.

Тема 28. Мистецтво «Північного Відродження». Загальна характеристика

Умовність терміну «Північне Відродження». Хронологічні межі західноєвропейського Ренесансу та його локальні школи. Специфічні риси північного ренесансного світогляду та ідеології. Сутність реформації та її вплив на культуру та мистецтво. Періодизація мистецтва Північного Відродження.

Тема 29. Мистецтво інших країн Західної Європи доби Відродження

Німеччина. Політична ситуація в Німеччині XV ст. Початок гуманістичного руху. Мистецтво XV ст., його загальні риси. Готичні ремінісценції у німецькому мистецтві. Живопис – провідний вид мистецтва XV ст. Поява і розвиток гравюри. Збереження традицій готики у німецькій скульптурі XV ст. Мистецтво XVI століття. Поєднання нових реалістичних пошуків із містицизмом та експресивністю готики.

Нідерланди. Періодизація ренесансного мистецтва Нідерландів. Гуманістичні тенденції та середньовічні традиції. Життєвість старих форм та взірців в архітектурі.

Іспанія. Рекреаційно-релігійний характер іспанського абсолютизму та його вплив на мистецтво. Стійкість середньовічних традицій в іспанському мистецтві. Іспанська архітектура та її особливості. Вплив нідерландських та італійських традицій на іспанський живопис.

Англія. Відносно пізня поява ренесансу в Англії. Повільне проникнення нових рис в архітектуру. Гуманістичні тенденції в англійському портретному живописі.

Тема 30. Українське мистецтво XVI – першої половини XVII століть

Вплив ідей та естетики Ренесансу на українське мистецтво. Зміни в сакральній архітектурі. Львів як центр ренесансного мистецтва. Вплив гуманістичних ідей на розвиток скульптури. Зміни у традиціях іконописання, відхід від візантійських канонів, збагачення місцевими рисами та іноземними впливами. Процес формування портретної школи. Звернення до реального життя, природи, побутових сцен. Розвиток книжкової мініатюри і графіки.

Змістовний модуль 5. Історія мистецтва Нового часу.

Тема 31. Мистецтво Західної Європи XVII ст. : загальна характеристика

Формування яскраво виражених національних художніх шкіл у Західній Європі XVII ст. ускладнення світоглядних засад мистецтва цієї доби. Вплив нової філософії на формування системи стилів. Ускладнення жанрової структури мистецтва. Проблема стилів у мистецтві XVII ст. Стиль бароко, його характерні особливості та еволюція.

Стиль класицизм, його ідейний зміст, тематика та естетичні принципи.

Тема 32. Мистецтво Італії XVII століття

Занепад Італії у XVII ст. Проблема подолання маньєризму на початку XVII ст. Шляхи подолання маньєризму та вирішення нових художніх завдань. Реалістичні тенденції в творчості Караваджо. Поява романтичного пейзажу в творчості С. Роза. Барокова скульптура.

Тема 33. Мистецтво Фландрії XVII століття

Розквіт мистецтва Фландрії у XVII ст. Панування барокового стилю в живописі, його соціальне підґрунття. Характерні особливості фламандського бароко. Реалістична течія у фламандському мистецтві XVII століття і творчість Броувара, Снейдерса.

Тема 34. Мистецтво Голландії XVII століття

Проблема диференціації жанрів. Загальне піднесення голландської культури та мистецтва після утворення Незалежної Республіки Об'єднаних провінцій. Провідна роль живопису в художньому житті. Демократичний характер живопису. Розвиток реалістичних жанрів: портрету, побутового жанру, пейзажу, натюрморту. Вузька жанрова спеціалізація художників.

Голландський пейзаж XVII ст. та його представники: Г. Сегерс, С. Рейсдаль, Я. ван Рейсдаль, А. ван де Вельде.

Побутовий жанр, його особливості та майстри. Творчість Я. Стена, Г. Метсю, Г. Терборха, П. де Хоха, Я. Вермеєра. Натюрморт у голландському живописі XVII ст. Творчість П. Класа, В. Геда, В. Кальфа. Халс та Рембрандт – представники т.з. поза стильової лінії. Демократизм та реалізм образів Рембрандта. Багатство та глибина тематики.

Тема 35. Мистецтво Франції та Іспанії XVII століття

Франція. Світський, придворний характер французької культури та мистецтва XVII ст. Фламандський, голландський та італійський вплив на мистецтво Франції I половини XVII ст. Заснування Королівської Академії живопису та скульптури, упорядкування системи художньої освіти. Формування національної живописної школи.

Панування барокового стилю в монументально-декоративному придворному мистецтві. Творчість С. Вуе. Утвердження стилю класицизм у французькому мистецтві. Філософські засади французького класицизму. Стилістика, ідейна програма, сувора регламентація жанрів у класицизмі. Н. Пусен та К. Лоррен – провідні представники французького класицизму. Реалістична течія у французькому мистецтві XVII ст. («peintre de la realite»). Творчість братів Ленен, Ж. де Латура. Створення т.з. «великого стилю» у

французькій скульптурі II половини XVII ст. Творчість Ф. Жірдона, А. Кузевокса, П. Пюже.

Реалістичні тенденції у французькій графіці. Творчість Ж. Калло. Іспанія. XVII ст. – «золотий вік» іспанської культури. Домінування скульптури в системі видів мистецтва. Локальні скульптурні школи. Творчість Г. Фернандеса, А. Кано, П. де Мена.

Міцна реалістична течія в живописі. Творчість Ф. Рибальти, Х. Рибера, Ф. Сурбарана, Д. Веласкеса. Криза іспанського живопису у II половині XVII ст. Поява рис ідеалізації та зовнішньої декоративності.

Тема 36. Мистецтво Західної Європи XVIII століття. Загальна характеристика

Утвердження просвітницької ідеології у XVIII ст. та її вплив на культуру і мистецтво. Поширення культурних звуків між європейськими країнами, поглиблення процесу мистецької інтеграції. Етапи розвитку мистецтва у XVIII ст. поступове згасання стилів бароко та класицизм (у академічному варіанті) у I третині XVIII ст. Поява стилю рококо, його соціальна база та характерні особливості. Друга хвиля класицизму – Вінкельман. Відмінність барокового стилю XVII ст. від бароко XVIII ст.

Тема 37. Мистецтво Франції XVIII століття

Французьке Просвітництво XVIII ст. та його значення для мистецтва. Проблема стилів у французькому мистецтві XVIII ст. Поява рококо. Характерні особливості рокайльного живопису. Творчість А. Ватто, ф. Буше, Ш. Натуара, Ж. Нат'є, Л. Токе, О. Рагонара, О. Пажу, М. Клодіон.

Стиль рокайль у декоративно-прикладному мистецтві. Традиції академізму в мистецтві Франції I половини XVIII ст. Творчість Г. Ріго, Н. Ларжил'єра, Ф. Лемуана.

Утвердження основ класицизму у II половині XVIII ст. Творчість Ж.Л. Давида та Г. Робера. Класицизм у скульптурі. Творчість Ж.А. Гудона. Реалістична течія у французькому живописі та тісно пов'язаний з ним сентименталізм. Творчість Ж.Б. Греза, Ж.Б. Шардена, М.К. Латура.

Тема 38. Мистецтво Англії та Італії XVIII століття

Англія. Піднесення англійської культури і мистецтва у XVIII ст. Відсутність безперервної національної традиції в англійському мистецтві XVIII ст. як наслідок-пуританського впливу. Панування реалістичного напрямку в живописі. Творчість У. Хогарта та Д. Морленда. Розквіт англійського портретного живопису. Творчість Д. Рейнолдса, Т. Гейнсборо, Д. Ромнея, Д. Д. Хопнера.

Заснування Королівської Академії мистецтв та її вплив на стилістичну ситуацію в англійському живописі. Розквіт англійської карикатури у II половині XVIII ст.

Італія. Розквіт мистецтва «сеттеченто» на тлі загального занепаду країни. Венеція і Рим – провідні центри мистецтва. Пізньобароковий живопис та його представники: Ф. Солімена, С. Січчі, Д. П'яцента, Д. Т'єполо. Класичні

тенденції в творчості П. Батоні, Д. Піранезі. Реалістичний напрям «*pittura della realita*» в жанровому живописі: П. Лонгі, Р. Кар'єра, Я. Черутті та пейзажі: Б. Беллото, Ф. Гварді, А. Канале.

Тема 39. Українське мистецтво II половини XVII – XVIII століть

Становлення нового стилю в українському мистецтві – бароко. Розгалужена система малярських осередків на Правобережжі (Львів, Жовква, Перемишль). Художні засади живопису бароко: динамічність композиції, драматизм і видовищність, об'ємне моделювання форм, світлотіньові контрасти. Нове трактування іконостасу.

Роль Ю. Шимоновича та М. Альтомоне у поширенні нових художніх ідей в українському малярстві. Демократичні засади творчості І. Рутковича, живописність та пластичність Й. Кондзелевича; портретний жанр В. Петраховича. Особливості архітектурного бароко та його вияв у різних теренах України. Розвиток графічного мистецтва.

Тема 40. Мистецтво Франції першої половини XIX століття

Третя хвиля класицизму в мистецтві Франції I половини XIX ст., т. з. «революційний класицизм». Творчість Ж.Л. Давида. Академічний класицизм та його представники: П.Н. Герен, Ж.Д. Енгр. Утвердження стилю романтизм у середині XIX століття. Стильова неоднорідність романтизму. Творчість Т. Жеріко, Е. Делакруа, А. Гро.

Тема 41. Мистецтво Іспанії та Англії першої половини XIX ст.

Занепад іспанського мистецтва у XX ст. Еклектичність та реакційний характер іспанського живопису. Творчість Ф. Гойї – вищий злет іспанського національного живопису I половини XIX ст. розквіт англійського пейзажного живопису в I половині XIX ст. Творчість У. Блейка.

Тема 42. Мистецтво Франції II половини XIX століття

Розвиток нових течій у мистецтві Франції II половини XIX ст. на тлі панування салонно-академічного мистецтва. Реалістична течія в живописі та графіці. Творчість О. Дом'є, Г. Курбе, Ф. Мілле, К. Коро, барбізонська школа пейзажного живопису.

Досягнення пленеру у творчості Т. Руссо, Ж. Дюпре, Ш. Добін'ї. Розвиток і утвердження реалістичної течії в боротьбі з салонним мистецтвом у скульптурі.

Творчість Ж.Б.Карпо, Ж.Далу.

Тема 43. Романтичні тенденції в українському мистецтві XIX ст.

Провідний художній напрям в українському образотворчому мистецтві XIX ст. Ідеалізація природи та народного побуту, інтерес до вітчизняної історії та внутрішнього світу особистості. Розвиток пейзажного, портретного, побутового, історичного жанрів в українському живописі. Романтичні риси творчості Т. Шевченка. Українські краєвиди у пейзажах В. Штенберга, С.

Васильківського, С. Святославського. Романтизація жанрових сцен у роботах І. Сошенка, К. Трутовського, психологізм портретів А. Мокрицького.

Змістовний модуль 6. Історія мистецтва Новітнього часу.

Тема 44. Мистецтво I половини XX століття

Історико-соціальні умови розвитку мистецтва XX ст. Тісний зв'язок художніх течій з філософськими вченнями XX ст. Складання ідеологічних основ європейського авангарду.

Модернізм як специфічний культурний феномен XX ст. Примітивізм, його вплив на художню мову модернізму. Фонізм, його програма та представники. Кубізм, історія його виникнення та стилістика. Італійський футуризм, його програма та представники. Дадаїзм, його різновиди, соціальна основа та представники. Сюрреалізм, його програма та представники. Абстракціонізм, його інтернаціональний характер, різновиди та представники.

Тема 45. Мистецтво II половини XX – початку XXI століття

Соціально-історичні умови розвитку мистецтва II половини XX –початку XXI ст. Реставрація авангардних течій – сюрреалізму та абстракціонізму. Переміщення центру авангардних пошуків у США. Поява поп-арту як реакція на зниження авторитету абстракціонізму.

Естетизація бруталного в поп-арті. Оп-арт, характер його новаційних оптичних пошуків. Найновіші течії у сучасному мистецтві: кінетичне мистецтво, мінімальне мистецтво, концептуальне мистецтво, гіперреалізм. Ідейна платформа нових течій, стилістика творів та представники.

3. Рекомендована література:

Акимова Л. И. Искусство Древней Греции: Классика / Л. И. Акимова. – СПб. : Азбука-классика, 2007. – 464 с.

Андреева Е. Ю. Постмодернизм: Искусство второй половины XX – начала XXI века / Е. Ю. Андреева. – СПб. : Азбука-классика, 2007. – 488 с.

Асеев Ю. С. Мистецтво Київської Русі. Архітектура, фрески, мозаїка / Ю. С. Асеев. – К., 1989.

Герман М. Ю. Импрессионизм. Основоположники и последователи / М. Ю. Герман. – СПб. : Издательский Дом «Азбука-классика», 2008. – 520 с.

Герман М. Ю. Модернизм. Искусство I половины XX в. 2-е изд., испр. / Герман М. Ю. – СПб. : Издательский Дом «Азбука-классика», 2008. – 480 с.

Дмитриева Н. А. Краткая история искусств / Н. А. Дмитриева. – М., 1991.

Даниэль С. М. Европейский классицизм / С. М. Даниэль. – СПб. : Азбука-классика, 2003. – 304 с.

Ігошкіна Н. Г. Культурологія мистецтва : навч. посібн. / Н. Г. Ігошкіна. – К. : МАУП, 2005.

Мутер Р. Мировая живопись. Шедевры. Жанры. Направления / Р. Мутер. – М. : Эксмо, 2010. – 544 с.

Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / За ред. М. М. Заковича. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2002.

ІСТОРІЯ МИСТЕЦТВ (ІСТОРІЯ МУЗИКИ)

Розробник: Л. М. Казначеева, кандидат історичних наук, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є вивчення закономірностей розвитку та функціонування музичного мистецтва як важливої складової духовної культури людства, виявлення найважливіших тенденцій зміни музично-художніх явищ історії музики від найдавніших часів до наших днів.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є формування у студентів уявлень про стильові особливості музичного мистецтва в контексті художньої культури певного періоду; ознайомлення студентів із життєвим шляхом та творчим доробком видатних композиторів минулого і сьогодення; формування професійно грамотного фахівця, який усвідомлює найважливіші процеси розвитку музичного мистецтва, має уявлення про роль і значення музики у системі культури; розширення музичного світогляду та загальної ерудиції.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Європейська музична культура від прадавніх часів до XVIII століття.

Тема 1. Види мистецтва та їх класифікація. Музичне мистецтво давньої доби та Античності

Мистецтво як відбиток дійсності в художніх образах та специфічна форма громадської свідомості і людської діяльності. Види мистецтва, їхня класифікація.

Художній образ у мистецтві як результат відображення типового (загального, що найчастіше повторюється, характерного) в дійсності у вигляді естетичної реальності, переданій специфічними засобами мистецтва: словом, звуками, фарбами, пластикою, в мармурі, глині тощо. Зміст і форма художнього твору. Художні методи у мистецтві.

Поняття «музика», «музичне мистецтво». Функції музичного мистецтва. Соціальні, гносеологічні, онтологічні, психологічні чинники музичного мистецтва.

Періодизація світового музичного мистецтва. Особливості музичної культури давніх епох. Музика Стародавньої Греції як складова частина однієї з найдавніших музичних культур світу – музики Середземномор'я. Музи Стародавньої Греції. Давньогрецька музична теорія та музична естетика. Музичні інструменти та музичні жанри Античності.

Тема 2. Музична культура західноєвропейського Середньовіччя і Відродження

Професійне мистецтво, аматорське музикування та фольклор. Панування церкви як основа розвитку музичного мистецтва Середньовіччя. Поява та розвиток музичних інструментів. Творчість середньовічних виконавців (жонглерів, менестрелів – Франція, шпільманів, гауклерів, міннізінгерів – Німеччина, хогларів – Іспанія, іграчів – Сербія, герців – Чехія, скоморохів, пиворізів – Київська Русь).

Розвиток Григоріанського хоралу як одноголосного унісонного співу. Органуми (двоголосні монастирські пісні у Франції), мотети (триголосні пісні, Франція), меси (багатоголосні поліфонічні твори для хору, часто у супроводі органу). Музика епохи Відродження: народна і професійна, церковна та світська.

Витоки українського музичного мистецтва. Синкретизм пісні, танцю та поезії у первісному музикуванні на українських землях. Жанри народної пісенної творчості. Розвиток музичного інструментального фольклору. Церковна музика та спів у Київській Русі.

Тема 3. Західноєвропейське музичне мистецтво XVII – XVIII ст.

Формування жанрів професійної інструментальної музики XVII ст. Загальна характеристика музики бароко (кінець XVI – середина XVIII ст.), рококо (XVIII ст.).

Розвиток публічного музичного життя. Домінування світської музики. Відкриття постійно діючих музичних установ: оперних театрів, філармонічних товариств. Вдосконалення музичних інструментів. Розвиток нотодрукування.

Становлення музичних жанрів (сюїта, соната, fuga, прелюдія, симфонія, увертюра, концерт).

Творчість А. Вівальді (1678-1741 рр.), – італійського композитора, скрипаля-віртуоза, священика, творця жанру сольного інструментального концерту. «Чотири пори року» А. Вівальді – ранній зразок програмної симфонічної музики.

Тема 4. Музичне мистецтво епохи бароко

Геній Й.С.Баха (1685-1750 рр.) – німецького композитора, органіста та скрипаля, одного з творців світової музичної класики і найвизначніших композиторів світу. Твори для клавіру та органу. Майстерність поліфонії Й.С. Баха.

Г.Ф. Гендель (1685-1759 рр.) – німецький і австрійський композитор епохи бароко. Опері-серія, ораторії та концерти композитора.

Характеристика музичного мистецтва Західної Європи XVIII ст. Комічна опера або опера-буффа. Характеристика музики класицизму. Віденська класична школа.

Творчість Й.Гайдна (1732-1809 рр.) – австрійського композитора, родоначальника класичного симфонізму, одного з основоположників музичних жанрів «симфонія» і «струнний квартет».

Тема 5. Класицизм в музичному мистецтві XVII–XVIII ст. Творчість В.А. Моцарта

Класицизм як напрям у західноєвропейському музичному мистецтві XVII – XVIII ст. і його особливості. Естетичні принципи класицизму.

Видатні представники західноєвропейського музичного мистецтва XVII-XVIII ст.: Ж.Б. Люлі (1632-1687 рр.), Ж.Ф. Рамо (1683-1764 рр.), К.В. Глюк (1714-1787 рр.).

Становлення і утвердження віденської класичної школи. В.А. Моцарт (1756-1791 рр.) – видатний австрійський композитор, капельмейстер, скрипаль-віртуоз, клавесиніст, органіст, представник віденського класицизму, один із найгеніальніших музикантів в історії людства.

Життєвий та творчий шлях В.А. Моцарта. Жанрове й інструментальне різноманіття його творчості.

Тема 6. Музика Великої французької революції та творчість Л.В. Бетховена

Вплив французької революції на появу й утвердження нових музичних жанрів: гімну, маршу, хорівих творів, «опери порятунку», військово-духової музики.

Творчість Л.В. Бетховена (1770-1827 рр.) – німецького композитора, диригента, піаніста, світового генія музики. Драматизм та емоційна глибина симфоній Л.В. Бетховена. Інструментальні твори композитора: фортепіанні, віолончельні та скрипкові сонати, концерти.

Значення музичної спадщини Л.В. Бетховена у піднесенні європейської музики та вплив на розвиток симфонізму XIX-XX століть.

Тема 7. Вітчизняне та російське музичне мистецтво XVII-XVIII ст.

Розвиток української музики впродовж XVII-XVIII ст. Багатоголосний партесний спів. Діяльність братств та Києво-Могилянської академії в розвитку музичної освіти.

М. Дилецький і «Мусикійська граматика» (1675 р.) – перша музикознавча праця, що пояснила суть лінійної нотної системи, партесного співу.

Діяльність Глухівської співочої школи. Формування вітчизняної композиторської школи. Творчість Д. Бортнянського (1751-1825 рр.) – українського композитора, співака, диригента. Розвиток багатоголосся. Хорові концерти класичного стилю.

Д. Березовський (1745-1777 рр.) – український композитор, співак і диригент. Поєднання у його творчості тогочасного досвіду західноєвропейської музичної культури з національними традиціями хорового мистецтва.

А. Ведель (1767-1808 рр.) – український композитор, співак, диригент, скрипаль. Партесні концерти композитора.

Музичне мистецтво Росії XVII-XVIII ст. Епоха бароко та розвиток багатоголосся. Вплив української музичної культури на музичне мистецтво Росії. Становлення російської національної музики й формування композиторської школи.

Змістовий модуль 2. Світове музичне мистецтво XIX століття.

Теми 8-9. Західноєвропейський музичний романтизм

Загальна характеристика естетики романтизму. Питання особистості, самоти, ліричні образи любові, теми природи та фантастичності, інтерес до народної творчості у романтичній музиці. Ідея синтезу мистецтв, зв'язок музичного романтизму з літературою, живописом, театром.

Періодизація романтичної епохи в музиці. Ранній період музичного романтизму (10-20 рр. XIX ст.). Творчість Ф. Шуберта (1797-1828 рр.), Н. Паганіні (1782-1840 рр.), Дж. Россіні (1792-1868 рр.).

Особливості середнього етапу (1830-1850 рр.). Музичний доробок Ф. Шопена (1810-1849 рр.), Р. Шумана (1810-1856 рр.), Г. Берліоза (1803-1869 рр.), Ф. Мендельсона (1809-1847 рр.), Ф. Ліста (1811-1886 рр.), Е. Гріга (1843-1907 рр.).

Характеристика пізнього етапу музичного романтизму. Творчість Й. Брамса (1833-1897 рр.), Р. Вагнера (1813-1883 рр.).

Розвиток музичних жанрів у творчості композиторів-романтиків: вокально-інструментальна мініатюра, симфонії, симфонічні поеми та увертюри, романтична опера, романтичний балет. Формування національних композиторських шкіл Європи.

Західноєвропейський музичний театр другої половини XIX ст. Реалістичні тенденції у музичному театрі. Творчість Дж. Верді (1813-1901 рр.) – видатного італійського композитора, диригента, автора 26 опер.

Ж. Бізе (1838-1875 рр.) – французький композитор, диригент, піаніст епохи романтизму, творець нового жанру – реалістичної музичної драми.

Тема 10-11. Українське музичне мистецтво XIX століття

Формування української національної композиторської школи. Поява симфонічних та камерно-інструментальних творів в доробку українських композиторів. Творчість С. Гулака-Артемовського (1813-1873 рр.) – видатного українського композитора, співака, драматичного артиста, драматурга, автора однієї з перших опер на україномовне лібрето «Запорожець за Дунаєм».

Творчий шлях основоположника національної професійної музики М. Лисенка (1842-1912 рр.) – видатного українського композитора, диригента, педагога, збирача українського фольклору, основоположника української класичної музики.

Музичне мистецтво українських композиторів на межі XIX – XX ст.: М. Аркаса, В. Сокальського (1863-1919 рр.), К. Стеценка (1882-1922 рр.), Я. Степового (1883-1921 рр.), Д. Січинського (1865-1909 рр.), С. Людкевича (1879-1979 рр.), О. Нижанківського (1862-1919 рр.).

Поширення та популяризація хорового руху. Створення хорових товариств «Торбан», «Боян». Відкриття театрів у Києві, Львові. Створення музичних навчальних закладів.

Інтерес до української тематики та фольклору. Використання українських музичних тем у творчості композиторів світового рівня.

Тема 12. Музична культура Росії XIX століття

М. Глінка (1804-1857 рр.) – основоположник російської музичної класики, перший російський композитор світового рівня.

Вплив суспільного підйому другої половини ХІХ ст. на музичне життя Росії (пожвавлення концертного життя, закладання основ професійної музичної освіти). Формування московської та петербурзької композиторських шкіл.

Творчий шлях П. Чайковського – очільника московської композиторської школи, один із найвидатніших симфоністів романтичної епохи. Лірика у творчості московських композиторів: О. Аляб'єва (1787-1851 рр.), С. Танєєва (1856-1915 рр.), О. Варламова (1801-1848 рр.).

Творчість учасників Могутньої кучки – представників петербурзької композиторської школи – М. Балакірева (1836-1910 рр.), О. Бородіна (1833-1887 рр.), М. Мусоргського (1839-1881 рр.), М. Римського-Корсакова (1844-1908 рр.), Ц. Кюї (1835-1918 рр.). Національне начало в музиці «кучкістів»: історична, казково-легендарна та епічна тематика їх творів. Естетика реалізму і романтизму у творчості російських композиторів ХІХ століття.

Змістовий модуль 3. Розвиток світового музичного мистецтва ХХ – початку ХХІ століть.

Тема 13-14. Українська музика впродовж ХХ – початку ХХІ століть.

Загальна характеристика вітчизняних музичних напрямів та жанрів упродовж ХХ – початку ХХІ ст.

Творчий шлях М. Леонтовича (1877-1921 рр.) – українського композитора, хорового диригента, громадського діяча, автора всевітньо відомої обробки української народної пісні «Щедрик». Творчість Б. Лятошинського (1894-1968 рр.) – одного з основоположників модерного напрямку в українській музиці та Л. Ревуцького (1889-1977 рр.) – видатного вітчизняного композитора, педагога, музичного і громадського діяча.

Музичні пошуки вітчизняних композиторів другої половини ХХ ст.: П. Майбороди (1918-1989 рр.), Г. Майбороди (1913-1992 рр.), К. Данькевича (1905-1984 рр.), А. Штогаренка (1902-1992 рр.), М. Колесси (1903-2006 рр.).

Музика сучасних українських композиторів М. Скорика (нар. 1938 р.), В. Сильвестрова (нар. 1937 р.), І. Карабиця (1945-2002 рр.), Л. Дичко (нар. 1939 р.), Є. Станковича (нар. 1942 р.), Л. Колодуба (нар. 1930 р.).

Тема 15-16. Російське музичне мистецтво ХХ – початку ХХІ ст.

Творчість С. Рахманінова (1873-1943 р.) – російського композитора, піаніста та диригента, новатора музично-виразних засобів. Фортепіанна творчість композитора.

Образність музики С. Прокоф'єва (1891-1953 рр.) – радянського (російського) композитора. Музичний доробок Д. Шостаковича (1906-1975 рр.) – радянського (російського) композитора, піаніста, громадського діяча, одного

з найвизначніших композиторів ХХ ст. Музичне мистецтво А. Хачатуряна (1903-1978 рр.).

Творчий доробок І. Стравінського (1882-1971 рр.). Популяризація російської музики у «Російських сезонах» в Парижі С.Дягілева (1908-1929 рр.). Музична творчість радянських та російських композиторів другої половини ХХ ст.: М. Таривердієва (1931-1996 рр.), А. Шнітке (1934-1998 рр.), Р. Щедрина (нар. 1932 р.), А. Петрова (1930-2006 рр.).

Стан музичного мистецтва Росії на сучасному етапі. Модерні течії та тенденції російської музики.

Тема 17-18. Розвиток західноєвропейського та американського музичного мистецтва кінця ХІХ – початку ХХІ століття

Розвиток течій музичного мистецтва Західної Європи та США.

Імпресіонізм у творчості французьких композиторів К. Дебюсі (1862-1918 рр.), М. Равеля (1875-1937 рр.). Пошуки композиторів в імпресіоністичному звукописі, колористичній гармонії і оркеструванні, екзотичній ритміці. Прояв неокласичних тенденцій.

Творчість композиторів-експресіоністів (А. Шонберга, М. Веберна, А. Берга та ін.).

Французька «Шістка» – дружнє об'єднання французьких композиторів Л. Дюрей (1888-1979 рр.), Д. Мійо (1892-1974 рр.) – автора політонального письма, А. Оннегер (1892-1955 рр.), Ж. Орік (1899-1983 рр.), Ф. Пуленк (1899-1963 рр.), Ж. Тайфер (1892-1983 рр.).

Творчість американського композитора Дж. Гершвіна (1898-1937 рр.) – автора кращої з американських опер – «Поргі і Бесс» (1935 р.). Джаз у творах композитора. Сучасні тенденції світового музичного мистецтва.

3.Рекомендована література

Архімович Л. Нариси з історії української музики. Ч. 1-2 / Л. Архімович, Т. Каришева, Т. Шеффер, О. Шреєр-Ткаченко. – К. : Мистецтво, 1964.

Історія української музики. Т. 1-4 / М. Гордійчук, О. Костюк та ін. – К. : Наукова думка, 1989.

3. История русской музыки. В 10 т. / Ю. Келдыш, О. Левашова, А. Кандинский. – М., 1983-1994.

4. Музыкальная литература зарубежных стран. Вып. 1-6 / В. Галацкая, Б. Левик, И. Гивенталь, Л. Щукина, Б. Ионин. – М., 2002 – 2007.

5. Овчинников Е. В. Джаз как явление музыкального искусства. К истории вопроса / Е. В.Овчинников. – М., 1984.

6. Цалер И. Популярная музыка XX века. Джаз, блюз, рок, поп, кантри, фолк, электроника, соул / И. Цалер. – М. : АСТ, 2009.

ІСТОРІЯ МИСТЕЦТВ (ІСТОРІЯ ТЕАТРУ ТА КІНО)

Розробник: І. М. Андрощук, викладач

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є опанування студентами знаннями про історію театрального та кіномистецтва; систематизація знань про виникнення театру; місце і значення кіномистецтва у розвитку світової культури; особливості національного театру та кіно; основні методологічні дослідження і наукові концепції щодо еволюції театрального й кіномистецтва.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є формування готовності студентів до професійної діяльності в обраній ділянці власного професійного росту задля збереження, утвердження та динамічного розвитку національної культури, а також інтеграції в європейський та світовий культурний простір.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Становлення та розвиток театрального та кіномистецтва в Європі та Україні

Тема 1. Театри Давньої Греції: походження, архітектура, актори, драматургія

Походження давньогрецького театру. Розвиток театру: від сільських святкувань на честь бога Діоніса до змагань драматургів. Поняття «трагедія», «комедія» та «аттична комедія». Організація театральних вистав. Змагання драматургів. Розвиток хору та привілеї хорегів.

Актори і маски. Особливості виконання чоловічих та жіночих ролей в театрах Греції. Прихід масок у давньогрецький театр. Особливості створення та забарвлення маски. Хор та глядачі. Відмінності між трагічним та комічним хорами. Розміщення глядачів у театрах та поява прототипів сучасних квітков. Давньогрецькі драматурги: Есхіл, Софокл, Еврипід, Аристофан. Їх художня спадщина і подальший розвиток класичного театрального мистецтва.

Тема 2. Святкова культура середньовіччя. Театр та карнавал

Середньовічний театр, літургійна і напівлітургійна драми. Розвиток церковної драми.

Міракл, містерія, мораліте, фарс. Поняття «міракл», особливості цього жанру та причини його виникнення. Поняття «мімічна містерія». Перші містерії, розквіт жанру та його занепад. Поняття «мораліте», основні ознаки та особливості жанру. Поняття «фарс», основні принципи та завдання жанру. Карнавал епохи середньовіччя. Витоки карнавалу, його розвиток та особливості.

Тема 3. Європейський театр XIX-XX століття

Історичний та соціальний контекст розвитку європейського театру XIX століття. Виникнення соціально-психологічної драми. Мистецтво декадансу та символізму. П'єси Г. Ібсена. Стилї та напрями європейської культури – театральномистецький контекст. Реалістичний напрям у європейському театрі. Поняття «критичний реалізм». Видатні європейські драматурги XIX-XX

ст. та їх роль у становленні театрального мистецтва в Україні. Новаторські тенденції європейських театральних труп.

Тема 4. Виникнення та розвиток кіно в Європі

Виникнення кінематографа. Поняття «кінематограф». Створення перших апаратів для кінозйомки. Перші зйомки та фільми. Епоха німого кіно та прихід звуку. Особливості німого кіно. Перші короткометражні фільми. Зірки німого кіно та їх внесок у розвиток кіномистецтва. Перший звуковий фільм. Технічний прогрес у кіно. Створення кольорового кіно. Кінематографічні школи: французьке кіно, італійське кіно, німецьке кіно.

Тема 5. Становлення та розвиток українського кінематографу

Становлення українського кіно, перші зйомки. Йосип Тимченко та його внесок в українське кіно. Перші екранізації українських вистав. Радянське кіно на теренах України. Звукове кіно. Створення першого звукового фільму в Україні. Українське «поетичне кіно». Українське анімаційне кіно. Перші мультфільми в Україні. Українська національна мультиплікаційна школа.

Сучасне анімаційне кіно в Україні. Сучасний кінематограф в Україні. Відомі українські актори та режисери. Українські фільми, що отримали премію «Оскар».

Змістовий модуль 2. Становлення й розвиток театрального і кіномистецтва в країнах Сходу та США.

Тема 6. Театр народів Сходу

Витоки японського театру. Поняття «гигаку» та «бугаку». Особливості японського театру. Жанри та музика у театрі. Японські театри «Кабукі» та «Но». Поняття «сімба», «сінгекі», «сінкокугекі». Сучасне театральне мистецтво в Японії. Театр у Китаї. Витоки китайської драматургії. Фарси «гра про цаньцзюне». Розвиток жанру «наносі». Жанр «цзацзюй». Китайський театр тіней. Сучасне театральне мистецтво в Китаї. Характерні риси корейського театру.

Театр Індії: технічні елементи та літературні джерела.

Тема 7. Кіно народів Сходу

Кінематограф Японії. Зародження та розвиток кіно в Японії. Розвиток жанрів. Поняття «гендайгекі», «дзідайгекі», «кенгекі». Перші японські звукові кінострічки. Відомі кінорежисери та аніматори Японії. Японське анімаційне кіно. Сучасне кіно Кита.

Становлення кінематографу в Китаї. Кіно у воєнний період. Культурна революція та її наслідки для китайського кінематографу. Нове китайське кіно.

Кіномистецтво в Індії. Індійське кіно як культурний феномен. Особливості індійських фільмів. Сучасне індійське кіно.

Тема 8. Опера і балет як види театрального мистецтва

Історія виникнення опери. Поняття «арія», «аріозо», «каватина», «увертюра» та «речитатив». Розвиток опери в XIX-XX ст. Відомі світові

композитори та їх внесок у розвиток оперного мистецтва. Формування балету як виду мистецтва.

Поняття «балет». Виникнення та розвиток балету в Італії і Франції. Особливості кінного балету. Внесок Бальдасаріноді Бельджойозо у розвиток середньовічного балету. Від класики до модерн-балету.

Сучасний балет.

Тема 9. Розвиток кінематографу в США

Створення Голівуду. Поняття «патентної війни». Перші кіностудії у Голівуді. «Незалежні» кіно підприємці. «Система формування зірок» у Голівуді. Виникнення найвідоміших голлівудських кіностудій. Виникнення нових жанрів. Перші режисери та їх фільми. Найвідоміші актори США. Різновид жанрів та їх особливості. Кіно епохи джазу. Поняття «мізансцена». Бурлескне кіно. Американське кіно на порозі зламу епох. Сучасне кіномистецтво в США: його тематичний ряд, видатні актори та режисери.

3. Рекомендована література

Красильникова О. В. Історія українського театру ХХ ст. / О. В. Красильникова. – К. : Либідь, 1999. – 208 с.

Гвоздев О. О. З історії театру і драми: моногр. / О. О. Гвоздев. – Л., 2008. – 200 с.

Миленська Г. Д. Історія зарубіжного театру (від античності до просвітництва) / Г. Д. Миленська: навч. посібн. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2007. – 279 с.

Дмитрова Л. З історії всесвітнього театру. Підручна книга / Л. Дмитрова; [за ред. О. Білецького]. – Л. : Держ. вид-во України, 1929. – 470 с.

Брюховецька Л. І. Кіномистецтво: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів / Л. І. Брюховецька. – К. : Логос, 2011. – 390 с.

Беленький І. Лекції по всеобщей истории кино : уч. пос. / И. Беленький. – М. : ГИТР, 2008. – 210 с.

ІСТОРІЯ МИСТЕЦТВ (ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОСТЮМА)

Розробник: Байло О. А., ст. викладач

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія українського костюма» є вивчення українського традиційного вбрання як важливого історичного джерела, що відтворює походження та етапи розвитку етносу; явища культури, яке зберігає слід взаємовідносин різних народів на конкретних історичних етапах; художньо-культурного явища, що узагальнює практичний досвід народу у різних напрямках мистецької діяльності.

Основними завданнями вивчення дисципліни є опанування студентами загальної системи методологічних підходів, принципів і методів пізнання й формування навичок систематизації та аналізу українського народного одягу як самобутнього художньо-культурного явища.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Історія і ноша.

Тема 1. Костюм як феномен культури

Історія костюма – найправдивіше дзеркало, що відображає ціннісні орієнтації історичної доби. Сутність поняття «одяг». Найпростіші прототипи плечового та поясного одягу. Поділ одягу за способом покривання тіла та видом крою. Основні типи костюму. Стиль як єдність образної системи й художньої форми.

Мода як короточасні та поверхневі зміни культурних форм. Наукові підходи, на яких ґрунтується дослідження теорії костюма. Взаємовплив та взаємопов'язаність функцій костюма. Семіосфера українського народного одягу.

Тема 2. Класифікація традиційного одягу України

Основною класифікація розподілу вбрання є розподіл одягу за статтю та віком людини. Групу натільного одягу складає сорочка як для жінок, так і для чоловіків. Поясний або стеговий одяг – група вбрання, що прикриває і захищає стегна людини. Розподіл жіночого стегового вбрання на розпашне (незшите), частково зшите та глухе (зшите). Штани – поясне вбрання чоловіків-українців. Натільний та поясний одяг – основний комплекс костюма. Спосіб носіння та поєднання різних за кроєм сорочок і поясного одягу (полтавський і волинський тип чоловічого костюма).

Основні форми груп нагрудного одягу – з рукавами та без них. Розподіл верхнього одягу на осінньо-весняний, хутряний, зимовий. Функції поясу у народному строї.

Розподіл взуття за способом прикриття стопи. Головні убори – окрема класифікаційна група одягу. Розподіл матеріалу для виготовлення одягу. Класифікація одягу за технікою виготовлення.

Змістовний модуль 2. Компоненти українського костюма XIX – початку XX століття.

Тема 3. Матеріал та його роль у формуванні національного одягу

Використання лляного, конопляного та вовняного прядива для виготовлення тканин. Ткацтво – найпопулярніше з традиційних занять українок. Типове для лляного та конопляного полотна просте полотняне переплетіння. Визначення виду полотна за кількістю пасом основи (дев'ятка, десятка та ін.).

Биття (валяння), спеціальна обробка сукна. Виготовлення одягу з хутра та шкір тварин.

Виготовлення взуття з волової, конячої, козячої, свинячої шкіри та лика, соломи, стебел конопель, очерету. Використання привізних матеріалів зі Сходу, Західної Європи та фабричних тканин вітчизняного виробництва.

Тема 4. Народні способи орнаменталізації тканин

Характерні особливості численних лічильних технік вишивки (настилування, низинка, набирування, мережка).

Вишивальні техніки: хрест, пів хрест, городоцький шов, вишивка на брижах (у бойків), вільна гладь (гаптування). Нашивні прикраси або нанесення декору безпосередньо на одяг – аплікація, шнурування, рясування, використання фурнітури.

Тема 5. Натільний, поясний нагрудний та верхній одяг

Сорочка виготовлена з конопляного та лляного волокна, з двох, трьох іноді чотирьох полотнищ домотканого полотна – невід’ємний елемент українського народного одягу. Залежно від крою їх поділяли на: тунікоподібну, сорочку з плечовими вставками, на кокетці. Побутування додільних сорочок та сорочок до підточки у складі регіональних комплексів народного вбрання. Відмінність оформлення горловини сорочок на Лівобережжі та Правобережжі. Колір та розміщення тканого, або вишитого орнаменту – визначальна риса самотності сорочок різних регіонів України.

Основні типи українських жіночих сорочок за аналізом локальних варіантів крою та орнаменталізації: поліський тип, полтавський тип, південно-київський та центрально-київський типи. Розподіл поясного (стегового) вбрання за статтю людини на чоловіче і жіноче.

Чоловічий поясний одяг – штани різноманітної форми та крою (гачі, холошні, ногавиці, портяниці, шаровари). Матеріалами для виготовлення штанів слугували: саморобне полотно (дев’ятка, десятка), неваляна біла вовняна тканина та покупні китайка, черкасин та ін. Основна ознака крою штанів – спосіб поєднання холошів (штани з ромбовидним дном, прямокутним дном, трикутним, безклинним дном). Визначення різновидів крою штанів за способом утримання на талії. Основні типи стегового (поясного) одягу в українському жіночому костюмі другої половини XIX – початку XX ст.: незшитий (одно – або двоплатові запаски, обгортки, дерги), частково зшитий розпашний (плахти), зшитий глухий (спідниці).

Для виготовлення жіночого стегового одягу використовували: саморобне полотно, іноді орнаментоване вибіркою, вовняні та напіввовняні, рідше – шовкові тканини. Залежність кольорової гами жіночого поясного одягу від призначення(буденний, святковий) та віку жінки. Поділ нагрудного вбрання – на безрукавне та з рукавами.

За кроєм безрукавки поділяють на прямоспинні, приталені, з відрізним низом і клинами. Нагрудний одяг з рукавами-юпки, куртки виготовлений з краму. Удосконалення традиційних конструкцій, поява нових матеріалів, вплив міської культури – провідні чинники, що сприяли розвитку нагрудного вбрання українців.

Розподіл верхнього одягу українців на осінньо-весняний, зимовий та плащове вбрання. Форми верхнього осінньо-весняного одягу визначає тип крою спинки і спосіб поєднання її з передньою пілкою по лінії плеча: прямий,

халатоподібний та приталений. Фабричні тканини, домоткане сукно, хутро-матеріали для виготовлення верхнього одягу.

Тема 6. Зачіски. Головні убори українців.

Найхарактерніша зачіска українських дівчат – заплетене волосся в одну або дві коси, в які вплітали стрічки, а також подовжували волосся штучними косами (Прикарпаття), вплітали в косу нитку, на яку нанизували гудзики (Гуцульщина), прикрашали голову квітами (квітчалися).

Визначальною особливістю дівочих головних уборів є відкрита маківка голови. Дівочі головні убори: вінки-шнури, вінки площинні, вінки звиті, лопатушка, пов'язка, стрічки-бинди, чільця відрізняються від жіночих особливим розмаїттям форм і оздоблень. Жіноча зачіска на значній території України – це волосся, закручене в вузол, проте існували локальні відмінності (Подністров'я та Бойківщина), де жінки заплітали дві коси, але покривали голову очіпком і хусткою. Очіпок, намітка, хустка-головні убори заміжніх жінок.

Найпоширеніші чоловічі зачіски українських селян ХІХ ст.: під ворота, «під макітру».

Головні убори чоловіків українців: брилі (солом'яники), шапки (капелюхи) залежно від сезону та місцевих традицій виготовляли з різних матеріалів (стебла рослин, хутро, сукно), різноманітних форм, пишно оздоблювали.

Тема 7. Взуття Пояси. Прикраси.

Розподіл традиційного взуття українців за техніками виготовлення на плетене (личаки), стягнуте (постоли), зшите (сап'янці, черевики, чоботи) та характером прикриття ноги. Пристосованість кожного типу взуття до кліматичних умов, характеру господарської діяльності, рельєфу місцевості.

Обов'язковий елемент і прикраса народного одягу – пояс. Функції поясу у народному костюмі: ужиткова, оберегова, естетична. Локальну своєрідність українського традиційного поясу створювали: матеріал, розмір, техніка виготовлення, орнаментация, колорит, способи пов'язування.

Яскраве доповнення до українського народного одягу – прикраси. Захисна (оберегова), естетична функція ювелірних прикрас. Матеріали для виготовлення прикрас, техніки виготовлення окремих елементів та характер їх поєднання. Розподіл прикрас на вушні, шийні, нагрудні.

Змістовний модуль 3. Традиційні народні строї етнографічних регіонів України.

Тема 8. Середня Наддніпрянина.

Характеристика чоловічого строю: вишита біла сорочка, заправлена в широкі штани, біла або коричнева свита, кобеняк (кирея), чемерка, каптанка, куртка-куцина, кожух, шапка зі смуху, солом'яний бриль, чоботи. Сорочку вишивали найчастіше білими нитками, хоча побутувало вишивання й червоними і чорними нитками. Верхній одяг прикрашали на манжетах кольоровою тканиною, шнуром.

Характеристика жіночого строю. Сорочка вишита білими нитками, а іноді застосовували червоні і чорні, вкраплювали сині та зелені кольори, плахта, запаска керсетка, юпка, свита, кожух, кожушанка, намітка, хустка, чоботи, прикраси.

Тема 9. Поділля.

Характеристика чоловічого строю: біла сорочка вишита нитками червоного та чорного кольорів, часто застосовували вохристі нитки; білі чорні та сині штани, чугаїна, опанча, кожух, конічна смушева шапка, смушева висока циліндрична шапка, капелюх, чоботи.

Характеристика жіночого строю: уставкова сорочка, полотняна або ситцева спідниця, вовняна запаска, червоний пояс, свита, каптан або капот, кожух, чоботи декоровані на задниках головками цвяхів.

Тема 10. Слобожанщина.

Характеристика чоловічого строю: біла сорочка, вишита по коміру-стійці, чохлах і широкій манишці, яка захищалась ізбоку; широкі в клітинку (пістрякові) штани, стягнуті в талії до очкура; солом'яний бриль, смушева шапка, чорні шкіряні чоботи; сукняна кирея, чемерка, кожух, яскравий тканий пояс.

Характеристика жіночого вбрання: біла сорочка, вишита на уставках, уздовж рукавів та на вузькому комірі, подолок оздоблений мережкою; плахта жовтогарячої гами; парчеві фартух, керсетка, очіпок; квітчаста хустка; свита; чоботи «чорнобривці».

Тема 11. Полісся та Волинь.

Характеристика чоловічого строю: полотняна біла сорочка вишита на комірі, манжетах, манишці білими або червоними нитками; штани вузького крою у північних районах, широкого крою у південних; свита; білий або коричневий кожух; шкіряний або вовняний пояс, торба-калита; личаки або чоботи; шапка з битого сукна, шапка-рогатівка, сукняний шоломок, оздоблений шнуром і вовняними кульками.

Характеристика жіночого строю: уставкова сорочка прикрашена червоним тканим орнаментом, або вишита білими нитками з вкрапленням червоного і чорного кольорів; спідниця з білого лляного полотна декорована червоними перебірними стрічками, запаска прикрашена тканим як і спідниця, вовняна святкова спідниця (літник). Спідницю андарак у центральних районах Полісся носили з килимовою запаскою; спідниця і фартух Західного Полісся ткані з білого і сірого полотна, плахта (східні і південні райони Центрального Полісся); прямоспинна коротка до стану безрукавка Західного Полісся поєднувала контрастні кольори сатину і ситцю на нагрудній частині, керсетка з вусами у центральних і східних районах Полісся, свита, бурнус, гуня, сак, кожух; червоні чоботи; квітчаста хустка, крайка.

Волинь.

Характеристика чоловічого строю: біла полотняна довга сорочка, яку носили навипуск із чорною безрукавкою, чорні або сині штани; чоботи; коричнева свита, червоні кожухи, суконна бурка з каптуром; смушеві шапки, капелюхи, кашкети (райони, що межують із Поліссям). У районах, що межують із Поділлям, носили білу сорочку заправлену в штани, свиту, бурку, солом'яний бриль, циліндричну смушеву шапку, кашкет.

Характеристика жіночого строю: сорочка з полотна з виложистим коміром; безрукавка з овальним викотом на грудях; спідницю-літник; вовняну запуску-попередницю; коротко полу куртку (кусан) розшиту кольоровими нитками та аплікацією; свиту підв'язаною крайкою; хустку; чоботи, черевики.

Тема 12. Прикарпаття. Карпати. Прикарпаття (Опілля)

Характеристика чоловічого строю: біла сорочка з широкими рукавами; білий кабат (кофта); білі полотняні штани; біла полотнянка (подібна свиті); чорний капелюх оздоблений червоною стрічкою і вовняним шнуром; сукняна довга капота; біла свита з коміром стійкою, опанча, кожух критий синім сукном; циліндричні смушеві шапки; чоботи або постолі.

Характеристика жіночого строю: біла сорочка; спідниця шорц, або спідниця мальованка; запуса; пояс; полотняна вишита безрукавка, однотонна, короткий кабат; біла свитка; ткані або вишиті кавниця та хустка. Характеристика вбрання.

Прикарпаття (Буковина)

Характеристика чоловічого строю: сорочка без коміра тунікоподібного крою; штани (портяниці, гачі); хутряна безрукавка; манта, кожух; постолі; капелюх, солом'яний бриль, шапка зі смуху-кучма.

Характеристика жіночого строю: довга тунікоподібна сорочка, або зі складками біля шиї – морщанка; однопланова горботка, дволатова запуса, фартух, спідниця; кептар, свита, сердак, кожух; чоботи, черевики, постолі; намітка. У вишивках широко використовували бісер.

Прикарпаття (Покуття).

Характеристика чоловічого строю: тунікоподібна сорочка з широкими рукавами; штани з домотканого полотна або сукна; безрукавка, червоний або чорний сердак; повстяний капелюх, шапка з лисячого хутра – клепаня; тобівка (сумка). Характеристика жіночого строю: тунікоподібна або уставкова сорочка (гофрована); опинка з вовни, тканий пояс, запуса, сердак, намітка, хустка, різноманітні прикраси.

Карпати (Гуцульщина)

Характеристика чоловічого строю: полотняна тунікоподібна сорочка з розрізом посередині спереду та коміром-стійкою; пояс-черес; суконні червоні штани (гачі, холошні), білі полотняні штани (поркениці); високі з вовни шкарпетки (капчурі); червоні або чорні онучі, вишиті кольоровими нитками; червоний або коричневий сердак, безрукавка кептар; чорний фетровий капелюх-кресаня, смушева шапка клепаня; гостроносі постолі, прикрашені аплікацією та металевими накладками.

Характеристика жіночого строю: сорочка прикрашена багатом вишивкою, запаска та обгортка, виткані з вовняних та металевих ниток; кептар; різноманітні прикраси (персні, монети-дукачі, венеціанське намисто); яскравий пояс; декоровані постолі; гофрована намітка; червона з узором фабрична хустка збоку прикріплені штучні квіти-чічки.

Карпати (Бойківщина)

Характеристика чоловічого строю: довга уставкова і безуставкова сорочка, прикрашена біля коміра червоною стрічкою або металевою запонкою-шпонькою; у безуставкових сорочок розріз був на спині; вузькі полотняні штани-гачі, взимку сукняні білі штани-холошні; хутряні безрукавки, суконні безрукавки темно-сірого сукна, оздоблені петлицями на грудях; сіряк, прикрашений вовняними шнурами, китицями, аплікацією; капелюх.

Характеристика жіночого строю: сорочка декорована складочками-брижами з розрізом пазухи з правого боку, коротка сорочка (курта) без підточки; полотняні спідниця-фартух, кабат, сукня (мальованка) прикрашені внизу вишивкою і мереживом, поверх фартух, або вовняну запаску (катран); очіпок з ажурним верхом і двома стрічками; різноманітні прикраси з бісеру (силянки), коралі, мідні персні.

Карпати (Лемківщина)

Характеристика чоловічого строю: лляна безуставкова сорочка з розрізом на спині без оздоб; лляні штани (ногавки); голуба безрукавка (лейбик) з двома рядами металевих гудзиків; шкіряні постолі (керпці); біла вовняна гуня, оздоблена чорним сукном, білі вовняні штани; шкіряний пояс-югас; чуга з прямокутним коміром, яка побутувала тільки у лемків; фетровий капелюх, шапка з сукняним верхом і смушевими навушниками.

Характеристика жіночого строю: коротка безуставкова сорочка-чехлик, спідниця з кольорової тканини, рясованої в дрібні складочки, запаска оздоблена вузькими кольоровими стрічками; сукняний лейбик, оздоблений мідними гудзиками і червоною тасьмою, сукняна куртка, або гуня, кожушка; хустка-фацелик; шкіряні постолі, чоботи. Декоративним акцентом одягу був круглий комір, виготовлений з бісеру.

Тема 13. Закарпаття

Характеристика чоловічого строю: тунікоподібна коротка біла сорочка з широкими рукавами і розрізом на грудях, оздоблена білою вишивкою; штани – гачі з білого полотна, знизу закінчувались тороками; широкий шкіряний пояс; гуня прямоспинного крою з рукавами, куртка (уйош).

Характеристика жіночого строю: коротка сорочка з розрізом збоку або на спині, декорована морщенням і брижами оздобленими різнокольоровими нитками; довга сорочка з розрізом посередині грудей, рукав вишитий ромбовидною смугою; широка спідниця з кольорової тканини, пошита в складочки; фартух; безрукавний кожушок (бунда), білі сукняні гуні з довгим ворсом; парта (головний убір дівчат із бісером, намистинами, квітами); бісерна стрічка на шії.

Тема 14. Південь України

Характеристика чоловічого строю: вишита сорочка з розрізом посередині грудей, лоцьманська сорочка, сорочка-чумачка; полотняні або з фабричної тканини штани в степовій частині регіону. Були поширені шкіряні штани; гунька з грубого сукна, кирея, пальто з сукна, коротка кожушанка, кожух, бурка з каптуром, чумачка; смушева шапка, бриль; постолои, чоботи.

Характеристика жіночого строю: сорочка, вишита білими нитками з примереженими рукавами, або вишита чорними нитками (Херсонщина, Миколаївщина); коротка сорочка «до талійки»; плахта, сукняна джерга; спідниця з фабричної тканини; керсетка з клинами; бурнус; кожух; квітчаста хустка; червоні або чорні чоботи.

3. Рекомендована література

Білан М. С. Український стрій / М. С. Білан, Г. Г. Стельмащук. – Л. : Фенікс, 2000. – 328 с.

Наулко В. І. Культура і побут населення України / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. – Навч. посібн. для ВНЗ. – К. : Либідь, 1991. – 232 с.

Матейко К. Український народний одяг: етнографічний словник / К. Матейко. – К., 1996. – 196 с.

Ніколаєва Т. Історія українського костюма / Т. Ніколаєва. – К., 1996.–256 с.

Пономарьов А. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / А. Пономарьов, Л. Артюх, Т. Бетехтіна, О. Боряк та ін. – К. : Либідь, 1993. – 256 с.

Стельмащук Г. Г. Українські народні головні убори: моногр. / Г. Г. Стельмащук. – Львів. нац. акад. мистецтв. – Вид. 2, доп. і перероб. – Л. : Апріорі, 2013. – 273 с.

Стельмащук Г. Г. Давнє вбрання на Волині / Г. Г. Стельмащук. – Луцьк : Вид. обл. друкарні, 2006. – 280 с.

Шевнюк О. Л. Історія костюма / О. Л. Шевнюк. – К. : Знання, 2008. – 276 с.

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розробник: С. В. Виткалов, кандидат мистецтвознавства, доцент

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є здобуття студентами базових знань із методології, методики та організації наукової діяльності для забезпечення їхньої професійної підготовки як майбутніх фахівців.

Основними завданнями є теоретична та практична підготовка з питань сутності понять і категорій методології культурологічних досліджень; організація процесу наукового дослідження; застосування теоретичних та емпіричних методів дослідження у процесі пошуку необхідної інформації, знання методик наукового пошуку, організація науково-дослідної роботи та оформлення її результатів.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи навчальної дисципліни «Організація та методика організації культурологічних досліджень»¹

Тема 1. Поняття про наукове дослідження та вимоги до нього

Наука як система знань. Основні характеристики наукової діяльності. Закономірності функціонування та розвитку науки, еволюція її розвитку. Фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Поняття наукового дослідження, його основні ознаки та характеристики. Особливості структури наукового дослідження, його об'єкт, мета, завдання, основні форми. Вимоги до наукових досліджень.

Основні види наукових досліджень. Класифікація наукових досліджень та наук (природничі, гуманітарні, технічні, суспільні). Відмінності і спільні риси емпіричних і теоретичних досліджень. Ефективність наукових досліджень.

Основні поняття науки: наукова ідея, гіпотеза, наукова теорія, поняття, терміни. Класифікація наук. Результати наукових досліджень.

Тема 2. Особливості історичного розвитку науки в логіко-методологічному плані

Проблема історичного виникнення науки: начало науки та особливості її логіко-дискурсивних структур.

Еволюційний та революційний розвиток науки. Зміни в будові науки в результаті наукових революцій в історії людства.

Поява некласичної науки та її логіко-методологічні особливості. Сучасне розуміння співвідношення класичної та некласичної науки.

Тема 3. Поняття методології наукових досліджень та її види

Методологія наукових дослідження. Поняття методу та методології. Завдання і функції методології та логіки наукових досліджень. Різновиди і структурні елементи методології. Підходи до обґрунтування та визначення методу та методології. Основні форми й рівні методології наукових досліджень. Сутність природничої та гуманітарної методології наукових досліджень.

Загальнонаукові принципи дослідження: історичний, термінологічний, функціональний, системний, інформаційний, культурологічний, пізнавальний або когнітивний. Складові методи наукового пізнання. Класифікація методів наукового пізнання.

Конкретно-наукова методологія. Методи і техніка дослідження. Класифікація методів наукового пізнання.

Метод, методологія та методика наукового дослідження; їх співвідношення. Розробка робочої гіпотези. Докази у наукових дослідженнях.

Тема 4. Методи наукового дослідження

Загальні проблеми методології наукового дослідження. Розмежування методології та методів дослідження. *Фундаментальні* (філософські), *загальнонаукові*, *конкретнонаукові* методологічні принципи. Історичний підхід (історико-генетичний, порівняльно-історичний, історико-типологічний методи). Термінологічний підхід (методи термінологічного аналізу і операціоналізації понять). Системний підхід (структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний аналізи). Принцип теорії систем. Підсистеми та зверхсистеми. Організації як системи. Модель відкритих систем для наукових досліджень. Інформаційний підхід (метод соціальної інформаціології). Культурологічний, соціокультурний, аксіологічний підходи.

Тема 5. Емпіричні методи наукового дослідження

Поняття та загальна характеристика емпіричних методів культурологічного дослідження. Радикальний емпіризм. Верифікація. Емпіричне дослідження. Валідність. Діагностична сила. Надійність. Репрезентативність.

Спостереження як емпіричний метод наукового дослідження. Передбачуваність. Планомірність, Цілеспрямованість. Вибірковість. Системність. Вимоги до спостереження. Етапи проведення спостереження.

Методи опрацювання фактів та їх логічна природа.

Вирішальна роль логіки в теоретичному науковому пізнанні.

Емпіричні методи: вимірювання, порівняння, узагальнення Розмір одиниці вимірювання. Динамічна похибка. Метод вимірювання. Принцип вимірювання. Вимірювальна інформація. Види вимірювальних величин.

Порівняння. Узагальнення. Вимоги до порівняння. Види порівнянь.

Експеримент. Довготривале, короткочасне, безперервне, дискретне спостереження. Специфіка експерименту. Етапи проведення експерименту.

Інші емпіричні методи дослідження: опитування, опитування-інтерв'ю, анкетні опитування, бесіда, рейтинг, експертна оцінка, метод колективних експертних оцінок, метод «мозкового штурму», морфологічний метод аналізу, метод семикратного пошуку, метод асоціацій та аналогій, метод колективного блокнота і контрольних запитань, морфологічний ящик.

Сутність гіпотези, її особливості. Етапи розвитку гіпотези, вимоги, що до неї ставляться. Доведення гіпотези, способи встановлення істини:

безпосередній та опосередкований, що використовуються у доведенні гіпотези, особливості та відмінності.

Змістовий модуль 2. Культурологічні дослідження та основні вимоги до них.

Тема 6. Пошук, накопичення і обробка наукової інформації

Первинна і вторинна інформація. Методи доказу достовірності: аналітичні, експериментальні, підтвердження практикою. Типологія письмових, образотворчих, архівних та інших джерел, методика їх пошуку та опрацювання. Інтернет-ресурси, специфіка їх використання. Наукові бібліотеки, їх організація і документальні ресурси. Бібліографічні видання. Архівні джерела дослідження. Бази даних сучасних інформаційних мереж.

Проблематика досліджень соціальних комунікацій. Принципи роботи з науковою літературою. Форми запису опрацьованого матеріалу (анотація, план, тези, конспект, цитування). Записи в зошитах, на окремих аркушах і на картках: особливості й переваги. Систематизація наукової літератури. Ведення досьє, організація картотек. Вирізки з періодики та ксерокопії, техніка їх зберігання і використання. Ведення робочого щоденника наукового дослідження. Фіксування робочих гіпотез, уточнення предмету дослідження, напрямів збирання матеріалів з урахуванням наявної інформації. Деталізація попереднього плану дослідження.

Тема 7. Теоретичні методи наукового дослідження

Сутність теоретичних методів наукового дослідження. Вибір проблеми і розробка її структури. Послідовність проведення теоретичних досліджень. Особливість теоретичного дослідження. Порядок використання методів при здійсненні наукового дослідження. Формулювання мети і завдання. Визначення об'єкта і предмета дослідження, його структури. Інші складові в організації наукового пошуку.

Характеристика основних теоретичних методів дослідження: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння, формалізації, абстрагування та моделювання. Поняття моделі, вимоги, які до неї ставляться, види, особливості побудови.

Особливості логічного та хронологічного підходів при проведенні теоретичних досліджень. Мета, випадки та вимоги до застосування цих методів при здійсненні наукового дослідження. Визначення кола проблем, що підлягають розв'язанню, їх систематизація.

Формування і обґрунтування теми наукового дослідження. Види систематизації результатів науково-дослідної діяльності.

Бібліографічний опис літератури та джерел, використаних у науковому дослідженні. Загальні вимоги та правила оформлення науково-дослідної роботи.

Тема 8. Зміст та складові науково-дослідного процесу

Стадії науково-дослідного процесу. Схема науково-дослідного процесу. Організаційна, дослідна стадії та стадія узагальнення, апробації та реалізації наукових результатів. Процедура вибору наукової проблеми. Критерії вибору теми. Обґрунтування актуальності теми, визначення її місця в науковій проблемі.

Суть та складові планування наукової діяльності. Програма та плани наукового дослідження. Формулювання теми дослідження. Вивчення стану питання і обґрунтування обраного напрямку дослідження. Мета дослідження. Загальні та конкретні завдання дослідження. Зміст, об'єкт, предмет дослідження. Вибір методів дослідження. Етапи роботи, календарний план роботи. Попередній та остаточний план наукового дослідження, план-проспект наукового дослідження.

Організація науково-дослідних робіт. Наукова організація дослідницької діяльності включає організацію дослідного процесу, управління ним і обслуговування. Організаційні передумови для дослідження і аналітичної обробки економічної інформації. Основні завдання наукової організації праці (НОП). Елементи НОП. Нормування праці науковців.

Тема 9. Форми відображення результатів наукових досліджень

Форми викладу матеріалів дослідження. Рецензія на науково-дослідну роботу, її зміст і методика складання. Відгук на науково-дослідну роботу, його зміст і методика складання. Анотація науково-дослідної роботи, її зміст і методика складання.

Публікації. Функції публікацій.

Наукові видання. Науково-дослідні та джерелознавчі наукові видання. Монографія, автореферат дисертації, препринт, тези доповідей та матеріали наукової конференції, збірник наукових праць.

Наукові неперіодичні видання: книга, брошура, наукові збірки, журнали. Науко-метричні видання. Питання індексації у міжнародних базах даних.

Види монографій: наукові та практичні.

Форми висвітлення підсумків наукової роботи: тези, тези доповіді, реферат. Види рефератів: інформативні, розширені або зведені, наукові.

Винахідницька діяльність. Результати науково-дослідної роботи (НДР): нові технологічні процеси й агрегати, матеріали і з'єднання, пристрої і конструкції можуть скласти предмет винаходу або відкриття.

Усна передача інформації про наукові результати. Доповідь, повідомлення на нарадах, семінарах, симпозіумах, конференціях. Бесіди при особистих зустрічах.

Тема 10. Наукова комунікація. Робота над публікаціями, рефератами і доповідями

Місце наукових комунікацій у сучасних масово-інформаційних процесах. Популяризація результатів наукових досліджень. Система фахової періодики для публікації результатів дослідження. Спеціалізована комунікація через Інтернет.

Наукові семінари, конференції, конгреси: форми участі й обміну результатами наукових досліджень. Зв'язки науковців із громадськістю.

Функції та різновиди наукових публікацій. Підготовка тез доповіді: рекомендований обсяг (1-2 сторінки), структура.

Форми усного оприлюднення наукових результатів: доповідь і повідомлення. Структура тексту доповіді. Методика написання доповіді. Повідомлення. Вимоги до усного виступу. Реферат як наукова робота. Різновиди рефератів.

Тема 11. Підготовка, оформлення і захист дипломних та магістерських робіт як результат наукової діяльності в системі культурологічних досліджень

Специфіка підготовки дипломної роботи різних ОКР. Методичні прийоми викладу наукових матеріалів: послідовний, цілісний, вибірковий. Визначення загального обсягу роботи. Логічна послідовність викладу матеріалу. Літературне й технічне оформлення результатів дослідження.

Мова і стиль наукової праці. Загальні вимоги до її технічного оформлення. Бібліографічний опис: загальні вимоги та правила складання. Посилання. Додатки.

Підготовка до захисту та захист дипломної роботи. Зміст виступу. Керівництво дипломною роботою різних ОКР, її рецензування. Особливості магістерського кваліфікаційного дослідження теоретичного та прикладного напрямку.

Примітки

1. Культурологічна специфіка визначається тематикою наукового пошуку. У даному випадку йдеться про дослідження у сфері (галузі) культури.

3. Рекомендована література

Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підручник для бакалаврів, магістрантів і аспірантів екон. спец. вищ. навч. закл. освіти / М. Т. Білуха. – К. : АБУ, 2002. – 480 с. : рис.

Єріна А. М. Організація вибіркового обстеження: Навч. посібн. / А. М. Єріна. – К. : КНЕУ, 2004. – 127 с.

Клименюк О. В. Виклад та оформлення результатів наукового дослідження: авторський підручник / О. В. Клименюк. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 398 с.

Сілкова Г. В. Основи інформаційно-аналітичних досліджень : навч. посібн. / Г. В. Сілкова. – Рівне : Волинські обереги, 1998. – 321 с.

Цюцюра В. Д. Метрологія та основи вимірювань. Навч. посібн. / В. Д. Цюцюра, С. В. Цюцюра. – К. : Знання-Прес, 2003.

Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підруч. для вищ. навч. закладів / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – Х. : ХДАК, 1998. – 288 с.

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

Розробники: С. В. Виткалов, кандидат мистецтвознавства, доцент,
В. Г. Виткалов, кандидат педагогічних наук, професор

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є опанування студентами знанням із сутності вітчизняного історико-культурного процесу, його зв'язків із світовим культурним простором в історичній ретроспективі.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є формування готовності студентів до професійної діяльності у сфері культури, здобуття ними навичок аналізу історико-культурного процесу, міжкультурних контактів представників сфери культурної діяльності у різні історичні періоди, формування здатності самостійно працювати над розробкою історико-культурологічної проблематики та виявляти загальні тенденції розвитку культурного процесу.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи навчальної дисципліни «Українська культура».

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни

Історіографія дисципліни. Географічні й історичні обставини розвитку української культури. Перші відомості про походження предків українців. Вітчизняні історики про походження слов'ян (М. Грушевський, Н. Полонська-Василенко, М. Рудницький, О. Пріцак).

Світогляд як спосіб духовно-практичного освоєння світу. Культура як форма і результат такого освоєння. Міфологія і становлення художньої культури. Своєрідність емоційно-поетичного світосприймання східних слов'ян як стимул до розвитку народної фантазії, образотворчого мистецтва, усного епосу тощо.

Міждисциплінарний підхід у вивченні дисципліни. Форми навчання та оцінювання знань.

Тема 2. Дослов'янське населення на території України та його культура

Географічні й історичні обставини розвитку української культури. Дослов'янські народи на території сучасної України (Мізинська, Мадленська, інші види культур). Античні впливи. Римська культурна спадщина і її відображення у мистецтві дослов'янського етносу. Образотворче мистецтво. Культ поховання. Трипільська, скіфсько-сарматська культури та їх вплив на подальшу долю слов'ян. Античні впливи. Римська культурна спадщина і її відображення у мистецтві дослов'янського етносу.

Історія слов'янських племен: походження, розселення, устрій. Перші відомості про походження предків українського народу. Язичництво. Форми його прояву в культурній спадщині українців.

Розвиток міст, торгівлі, ремесел, землеробства як умова подальшого формування давньоруської культури. Матеріальна й духовна культура стародавнього населення.

Характеристика пам'яток. Соціальний розвиток людності. Перші спроби державного об'єднання як фактор подальшої стабілізації життєдіяльності.

Пам'ятки до кириличного письма. Велесова книга, договори Олега з греками тощо.

Світогляд як спосіб духовно-практичного освоєння світу. Культура як форма і результат такого освоєння. Язичництво. Суть і значення. Форми його прояву в культурній спадщині українців.

Специфічність емоційно-поетичного світосприймання східних слов'ян як стимул до розвитку народної фантазії, образотворчого мистецтва, усного епосу тощо.

Християнізація українських земель до Володимирового хрещення і європейський контекст.

Змістовий модуль 2. Культурний процес доби Середньовіччя.

Тема 3. Культура Київської Русі в історії українського народу

Передумови утворення феодальної держави на Русі. Суспільно-політичний устрій. Перші паростки національної свідомості у Європі («Історія королів Британії» Г. Монмутського, «Пісня про Роланда»). Русь в історіографії та джерелах. Епіграфічні пам'ятки та писемні джерела зарубіжного походження з історії українських теренів найдавнішої доби (відомості про культурну творчість на українських землях у працях давньогрецьких, візантійських та західноєвропейських авторів). Арабська література про Київську Русь.

Розквіт Київської Русі. Продовження процесу об'єднання племен. Зовнішня та внутрішня політика князя Володимира. Етнічний розвиток. Вплив Візантії на культуру Київської Русі. Римські і болгарські впливи. Християнство як каталізатор процесу засвоєння світових ідейних надбань. Теоретичні оцінки дослідників XIX-XX ст. результатів утвердження християнської ідеології (М. Грушевський, О. Потебня, О. Субтельний, Н. Полонська-Василенко, М. Брайчевський).

«Руські письмена» і початки освіти (860-861 рр.). Система її формування. Жіноча освіта. Перші її центри (1086 р., Київ). Розширення і зміцнення Київської Русі за часів правління князя Ярослава Мудрого.

Православна церква у політичній системі держави. Митрополит Іларіон і «Слово про Закон і Благодать» (1050 р.) як проповідь природних прав людини. Християнізація мистецтва. Література, архітектура, іконопис, фрески як єдність формули «мистецтво-філософія» в умовах Київської Русі.

Виникнення кириличної абетки. Берестяні грамоти. Писемна культура Київської Русі XI - першої пол. XIII ст. Настінні написи. Церковнослов'янська мова. Використання різних мов як характерна риса культурно-освітнього розвитку давньоруської держави в IX-XII ст. Перекладне письменство. Житійна література Болгарії, Чехії в Україні. Історичні твори (хроніки) І. Малали Антіохійського, Г. Амартола та Ю.Грішника (VI-VII ст.). Природничі науки («Фізіолог», «Шестоднев»), збірки «золотих думок» – «Бджоли», апокрифи. Мета і значення їх поширення на київських землях.

Перші українські літописці і питання формування моделі вітчизняної історії. Літературна творчість: Найдавніше, Початкове, Київське історичні літописання. Їх автори та зміст. «Повість временних літ» як спроба пошуку родоvodu слов'ян. Соціальне

замовлення як характерна риса давньоруського історичного письменства. Антична спадщина і культурні здобутки Європи як джерела філософської думки Русі.

Книжкова культура Київської Русі. Перші бібліотеки. Пам'ятки художньої культури епохи. Патріотичний зміст перших вітчизняних літописних пам'яток. Їх вплив на подальшу літературну творчість слов'ян та політичне об'єднання. «Слово...» в культурі народів Європи. Я. Мудрий і літературна справа.

Давньоруська духовність і антична філософська спадщина. Видатні проповідники і філософи К. Смолятич і К. Туровський («Послання Фомі пресвітеру»; проповіді, повчання).

Правова культура давньої Русі: «Руська правда», договори і грамоти X століття, церковні устави. Їх відмінність від візантійського та римського права.

Найдавніша дерев'яна сакральна архітектура. Культові та палацові споруди Києва, Овруча, Володимира у справі поширення християнської ідеології. Київська, Переяславська, Галицька архітектурні школи. Храми і монастирі як центри освіти та культури для місцевого населення.

Організація музичного навчання у давньоруській державі. Розвиток образотворчого мистецтва, фресковий живопис, малярство, книжкова мініатюра київської школи. «Остромирове Євангеліє» (1057 р.). «Ізборники Святослава» (1073, 1076 рр.) як перші бібліографічні вітчизняні покажчики.

Перші ікони на Русі. Зародження вітчизняного іконопису. Ювелірне мистецтво (зернь, чернь, інкрустація, інші види технічної обробки металу). Художня школа Києво-Печерського монастиря. Музика і театральні дійства в житті населення та панівної верхівки.

Народна творчість як складова давньоруської культури. Виникнення героїчного епосу і причини його згортання. Культурні особливості різних прошарків суспільства. Культура села і культура міста.

Інші складові матеріальної та духовної культури. Медицина, форми її існування. Представники та їх доробок. Сільськогосподарське виробництво тощо. Становище жінки та її роль у тогочасному суспільстві.

Розвиток ремесла і обміну як фактор зростання міст і міського населення. Посилення зв'язків київської держави з європейським світом.

Тема 4. Формування української культури в період XIII – першої половини XVI століття

Західноєвропейська культурна спадщина в долі українського населення. Католицизм як важливий чинник розвитку культури. Історіографія періоду (Джерела з історико-культурного процесу українських земель польського і литовського походження).

Монголо-татарська навала як фактор призупинення європеїзації Русі, реанімації імперської ідеології. Особливості суспільно-політичного та етнокультурного розвитку українських теренів. Причини і наслідки занепаду Київської Русі (імперська ідея, відсутність національного патріотизму тощо). Історична доля Галицько-Волинського князівства у другій пол. XIII – першій пол. XIV століть.

Традиції духовної культури давньоруської Київської держави як чинник розгортання духовного життя. Осередки соціально-культурного розвитку – Київ, Чернігів, Луцьк,

Острог, Львів. Їх значення у духовному житті народу. Перші спроби самоврядування. Запровадження Магдебурзького права в українських містах як передумова зародження громадянського суспільства. Його роль у розвитку культури.

Особливості організації національного життя. Православна Церква у культурно-освітньому русі. Причини її занепаду. Стан шкільництва. Виникнення української мови та її подальший розвиток. Багатомовність як характерна риса середньовічної культури.

Печерський монастир і літературна справа. Літописання та мистецьке оздоблення книг. Книжкова мініатюра («Галицьке Євангеліє», 1283 р.). Бучацьке, Холмське Євангелії як пам'ятки писемності та сакральності доби.

Галицько-Волинський, Супрасльський та короткий Київський літописи як основа національної історіографії. Історико-мемуарні джерела. Літопис Биховця і давньоруська суспільно-політична думка. Зміст, мова викладу.

Відгуки ідей Ренесансу і Гуманізму в Україні. Їх відображення в літературі. Гуманістичні й реформаційні ідеї у філософській спадщині. Епос XII-XIII століть у Галичині.

Архітектурне будівництво західних і східних земель. Нові риси в культовій і оборонній архітектурі.

Україно-болгаро-сербські зв'язки. Їх прояв у літературі (Г. Цамвлак, митрополит Кипріянін) та іконопису. Піднесення провідних іконописних шкіл: волинської («Волинська Богоматір»), київської, львівської. Українські ікони в інших державах (Белзька ікона в Ченстохові – Польща, Володимирська ікона у Москві тощо). Графічне мистецтво. Геральдика і сфрагістика: їх національне підґрунтя.

Особливості розвитку декоративно-ужиткового мистецтва. Посилення впливу народного мистецтва на художні промисли й ремесла. Цех як форма об'єднання ремісників. Значення й напрями організації. Перші цехові об'єднання (1386 р.) на українських землях. Зародження портретного живопису.

Стан освіти: причини зростання інтересу до високих шкіл Західної Європи. Особливості організації навчання (Болонський, 1119 р.; Неапольський, 1224 р.; Кембрідзький, 1202 р., Сорбона, 1257 р.; Ягелонський, 1364 р. та ін. ВНЗ).

Українці в закордонних університетах (Ю. Котермак, П. Русин, Г. Тичинський та ін.) і гуманістична традиція української науки. Розробка ідей «природного права» людини та «суспільної угоди». Нові погляди на державу, моделі її організації у трактатах українських науковців.

Художня творчість «польських» гуманістів (С. Оріховського, С. Кльоновича, Ш. Шимоновича) у контексті вітчизняної культурної традиції.

Замойська академія, Краківський і Вюртемберзький університети і подальший розвиток культурної діяльності їх вихованців. Поширення знань про природу і початки раціонального світогляду.

Загальна характеристика побутової культури населення. Світське будівництво. Зміни в інтер'єрі осель. Семантика української будівлі. Гончарні вироби. Диференціація праці. Мирські та сакральні функції млина, кузні, корчми. Місто та його культурно-формуюча роль.

Змістовий модуль 3. Культурний розвиток українських земель доби польської експансії.

Тема 5. Культурно-національний рух в Україні як протидія польсько-литовській колонізації

Польсько-литовська експансія на українських землях. Загарбання Галичини. Перехід Волині та Наддніпрянщини під протекторат Литви. Суспільно-культурний устрій, побут українських теренів, що перебували у складі Великого князівства Литовського. Люблінська унія (1569 р.). Берестейська унія (1596 р.) як спроба подальшого окатоличення українського народу. Соціально-політичні й духовні наслідки.

Українські міста: розвиток ремесел і торгівлі. Стан Православної церкви на українських територіях. Політика колонізації. Занепад національної освіти. Втрата інтелігенції. Причини та духовні наслідки.

Розповсюдження еретичних поглядів у XIV-XV століть і їх вплив на духовний розвиток українського суспільства. Кальвінізм: суть і значення. Інші реформаційні рухи (гуситство, аріанство). Їх наслідки на Волині й Литві. Загострення національно-релігійних і соціальних суперечностей наприкінці XVI ст. Братства: історія виникнення, соціальний склад, напрями культурної діяльності. Братські слов'янські школи. Їх роль у суспільно-політичному й культурному житті України.

Зрушення у духовній сфері як відгомін загальноєвропейського Відродження. Пробудження інтересу до рідної мови, культури.

Винахід друку у Європі (1450 р.). Перші згадки про українське книгодрукування. Друкарня С. Дропана у Львові (1469 р.). Кириличне друкарство в Кракові та Чорногорії. Ш. Фіоль («Октоїх», «Часословець», 1491 р.) і Ф. Скорина («Псалтир», «Іов», «Притчи премудрого Соломона, царя Израїлева», 1517 р., «Премудрость», «Юдіфь» тощо, «Апостол», 1525 р.). Зміни в оформленні друкованих книг. Подальша доля друкарської справи: друкарня у Бересті і старопольський переклад Біблії (1563 р.). Перші друки у Москві (1564 р.). І. Федорович і П. Мстиславець. Українські друкарі у Західній Європі. Заснування першої паперової фабрики у Буську (1541 р.) як передумова розширення потреб у друкованій продукції. Початок книгодрукування у Львові (1574 р.). Культурно-освітня діяльність І. Федорова («Буквар»). Граверство на українських теренах і Л. Филипович.

Агіографічні твори. Перекладна і літописна література. Представники та їх твори.

Пересопницьке Євангеліє» (1556-1561 рр.) як видатна культурна пам'ятка і свідчення подальшого процесу формування і поширення української народної мови.

Українське шкільництво як протидія культурній експансії Польщі. Гуманістична спрямованість діяльності Острозької академії (1580 р.). Острог як культурний центр: інтелектуальна спадщина. Острозька Біблія (1581 р.) як визначна пам'ятка національної культури. Культурологічна діяльність представників Острозького літературного й науково-освітнього гуртка. Культурний центр у Миляновичах.

Бібліотечна справа. Перші українські підручники та словники. Л. Зизаній («Лексис», «Грамматика») у справі розвитку української мови. Творчість інших вчених -філологів.

Нові форми народнопоетичної творчості. Поглиблення фольклорної основи. Ренесансні та реформаційні впливи. Їх трансформація в українському мистецтві. Українські письменники-полемісти середини XVI століття і традиція полемічної

літератури (Х. Філалет «Апокрисис», Ю. Рогатинець «Пересторога»; І. Вишенський, С. Зизаній, В. Суразький, М. Смотрицький) у боротьбі проти культурної експансії Польщі. Центри полемічної літератури (Острог, Вільно, Львів). Значення її поширення. Українська мова як чинник єднання українських земель.

Новий календарний стиль (1582 р.) і боротьба навколо його запровадження в Європі.

Світська література: стан, тенденції, напрями, представники.

Правова культура зазначеного періоду. Міждержавні й міжнародні угоди, привілейні, дарчі грамоти, збірники законів тощо. Система судочинства. Її відмінності. «Судебник» та «Литовський статут» як пам'ятки правової культури литовської держави і функціонування руської мови як державної.

Історична література (Густинський літопис, «Літописи Волині і України») у справі підтримки традицій літописання київської доби та формування історичної пам'яті. Монастирі й монастирські бібліотеки Волині.

Мистецтво на українських землях. Розвиток архітектури: культові й оборонні споруди Поділля, Закарпаття, Львова, Луцька. Національне піддрунтя. Перші музичні цехи (1578 р., Кам'янець-Подільський; 1580 р., Львів) і питання поширення професійної музичної освіти. Інструментальна світська і церковна музика. Пісенний фольклор. Театралізація народних ігор та обрядів.

Декоративне різьблення на дереві й камені. Характеристика пам'яток. Церковне малярство. Ікона і світська картина. Зміни у тематиці. Ктиторський портрет. Композиційна форма. Ювелірна справа: гуцульське мистецтво з міді. Золотарство Лівобережжя. Західні й східні впливи. Характеристика пам'яток. Поховальний обряд і портретний живопис Галичини. Прагнення до реалізму. Впливи Польщі.

Побутова культура України. Особливості подружнього життя.

Тема 6. Культурний розвиток українських земель першої половини XVII століття

Самоорганізація населення: козацький рух і попередники козацтва. Виникнення Запорізької Січі та її роль у визвольній боротьбі українського народу проти іноземних загарбників. Проблема козацтва в українській історії й культурі. Актові та діловодні джерела. Літературні пам'ятки, публіцистика, агіографічна література. Літописання. Праці іноземного походження. Запорізька Січ як відродження державної незалежності України. Хмельниччина і утворення української козацької держави: її господарство, адміністрація, військо, зовнішня політика, культурна справа.

Легендаризовані герої козацтва та їх роль у формуванні національно-патріотичних почуттів населення. Культурологічна діяльність П. Конашевича-Сагайдачного і Київське братство. Духовне життя. Українська Православна церква. Політика втручання з боку Москви. Боротьба між Православною і Уніатською церквами.

Є. Плетенецький і видавнича діяльність Києво-Печерського гуртка. Інші подвижники цієї справи. П. Могила як видатний церковний і культурний діяч. Розвиток шкільної справи: Київська колегія. Протестантські і католицькі школи.

Становлення системи вищої освіти. Піднесення ролі Києво-Могилянської академії у формуванні історичної й суспільно-політичної думки. Провідні вчені і громадські діячі академії, їх вплив на духовну культуру держав Європи. Збірки повчань («О воспитании чад», 1609 р., Львів) як поглиблення інтересу до педагогічної проблематики.

Національна наука (К. Ставровецький, З. Копистенський). Мовознавство (П. Беринда і «Лексикон Славенороский»). І. Ужович і «Словенська граматика». Подальший розвиток вітчизняної історіографії.

Друкарська справа. Друкарня Києво-Печерського монастиря. «Часослов» (1616 р.). Граматика української мови М. Смотрицького (1619 р.). Її роль та значення в російській культурі. «Антологіон», 1618 р. на вірші К.Саковича як перше ілюстроване видання, що прославляє козацтво. Друкарні Львова й Острога і розширення практики мистецького оздоблення книг.

Львівська і Київська школи граверів (Т. Земко, Т. Петрович). Їхні творчі доробки. Особливості розвитку мистецтва. Занепад деяких традиційних (паломницька проза, життя святих) і розвиток нових жанрів у літературі. Літературне бароко: проповідницька проза, посвяти, житійна література, поезія тощо.

Драматичне мистецтво і зародження українського театру (1619 р., Кам'янка-Струмилова). Ляльковий театр «Вертеп», інтермедії. Значення у формуванні літературної мови.

Львівська іконописна школа (Ф. Сенькович, Л. Пухало). Український стиль в іконопису («Христос-виноградар», «Трійця на конях») і поступова втрата значення цього виду живопису. Портретний живопис. Творчість Л. Тарасевича, Д. Левицького, О. Тарасевича.

Геральдика і сфрагістика як напрями мистецтва. Особливості розвитку архітектури. Формування перших садово-паркових комплексів на західноукраїнських теренах. Декоративно-прикладне мистецтво. Розширення проблематики. Національна інструментальна музика (гуслі, торбан, цимбали, скрипка, ліра). Церковний хоровий спів як засіб захисту стародавнього мистецтва від впливу іноземної культури. Усна народна творчість. Культурне життя Буковини й Закарпаття. Нові тенденції в організації культурного процесу.

Тема 7. Українська культура другої половини XVII століття

Україна після смерті Б. Хмельницького. Боротьба за збереження її незалежності (І. Виговський, Ю. Хмельницький). Поділ України на Правобережну і Лівобережну (1667 р.). Посилення ролі Лівобережжя. Автономія України у складі Росії (Д. Многогрішний, І. Самойлович).

Державотворча та культурна спадщина Золотої Орди і проблеми формування суспільно-політичного устрою російського і українського теренів.

Гетьман І. Мазепа як державний і культурний діяч. Гетьман Пилип Орлик (1672-1742 рр.) і «Конституція прав і свобод Запорізького війська» як визначна пам'ятка правової культури. Меценатська діяльність українських гетьманів.

Культурні процеси в Європі Нового часу та їх відгомін на українських землях.

Українська еміграція. Причини та духовні наслідки.

Культурне життя і суспільно-економічні відносини на Слобожанщині. Стан церкви. Згорання діяльності братств у Галичині. Скасування незалежності Київської митрополії.

Освіта на Лівобережжі та Правобережжі. Світська школа. Поширення шкільництва на сході і занепад його на заході українських теренів. Києво-Могилянська академія – центр освіти у Східній Європі. Система навчання. Представники (Ф. Сафанович і його «Хроніка» 1672 р. як перша синтетична праця з історії України).

Філії академії. Міжнародні зв'язки. Українці – студенти західноєвропейських ВНЗ. Спеціалізація вищої школи. Україна як посередник між двома культурами – європейською і російською. Значення і духовні наслідки.

Друкарська справа в Україні. Києво-Печерська Лавра як провідний осередок друку та І.Гізель. Друкарні Новгород-Сіверська і Чернігова. Українські видавці у Львові (М. Сльозка). Друкарні і духовна освіта. Монастирські, приватні та світські бібліотеки. Механізми їх формування.

Посилення інтересу до світської історії. Українська наука доби бароко: історичні твори («Синопис» І. Гізеля), мемуарна проза, «Густинський літопис». Ораторська проза та історико-побутові вірші. Розробка теоретико-мистецьких проблем (курси поезики, риторики). Їх значення у становленні вітчизняної освіти.

Львівський університет (1661 р.) та його вплив на духовний клімат західноукраїнського суспільства.

«Козацьке бароко» в архітектурі: оборонні й культові споруди. Світське будівництво на Заході і Сході (Будинок полкової канцелярії у Чернігові). Дерев'яне будівництво. Вітчизняні архітектурні школи. Представники. Проблеми взаємодії національних видів мистецтв. Музика. Школа півчих на Запоріжжі.

Єзуїтські колегіуми Західної України і світська загальна та музична освіта.

Ікона і світська картина. (Нові нетрадиційні сюжети й форми їх втілення). Київська і львівська школа граверів (О. Тарасевич, І. Щирський, О. Козачинський, Л. Тарасевич). Художнє оздоблення книг.

Історичні підстави виникнення портретного живопису. Художні здобутки Жовківського осередку. Загальна характеристика.

Ктиторський портрет: специфіка культурного зразка. Характеристика жанру. Поглиблення психологізму у ктиторському портреті.

Народне малярство. Розмаїття тематики. Монументальний живопис (Й. Кондзалевич, І. Руткович).

Декоративно-прикладне мистецтво. Художня обробка металу. Гарматне лиття. Дзвони. Провідні центри його розвитку. Основні напрями ювелірного мистецтва. Удосконалення технологічного процесу.

Особливості побуту. Становище жінки в українському тогочасному суспільстві.

Змістовий модуль 4. Культурний процес на українських теренах доби Просвітництва.

Тема 8. Культурний процес на українських територіях у XVIII столітті

Історичні обставини розвитку національної культури зазначеного періоду. Джерелознавчі пам'ятки про розгортання культурного процесу в Україні іноземного походження. Характеристика змісту.

Священний Синод (1721 р.) і подальше функціонування української Церкви та культури. Політика русифікації і її вплив на стан вітчизняної культури. Диференціація культурних потреб різних верств населення.

Українське шкільництво і діяльність Києво-Могилянської академії. «Мандрівні дяки» як нова освітня інституція. Українські культурні діячі в чужих державах (Є. Славенецький, С. Полоцький, С. Яворський). Їх освітня й організаторська праця. Гуманістична спрямованість діяльності Ф. Прокоповича, Д. Туптала.

Розвиток філософії доби Просвітництва і Романтизму (Г. Сковорода), літератури (І. Котляревський), музики (М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель).

Перші державні школи (1746 р., Єлисаветград) в Україні. Світські центри музичної культури: Глухівська (1738 р.) школа і класи вокальної й інструментальної музики при Харківському Казенному училищі (1773 р.) як спроба формування мережі мистецьких закладів. Музична академія (1786 р.) Г. Потьомкіна як вищий навчальний та філармонічний осередок.

Початок музичної обробки народних пісень. Видання першого музично-теоретичного підручника («Грамматика мусикийская» М. Ділецького й нотного Ірмолюю, 1700 р.). Музична школа Києво-Могилянської академії. Музичні цехи на українських територіях як потреба у розширенні духовних запитів населення. Західноєвропейська музика в світському репертуарі. Перші нотні збірки українських пісень у Петербурзі. Церковна музика. Музика в шкільному театрі та вертепі.

Оперна й інструментальна творчість українських композиторів («Креонт», 1776 р., «Алкід», 1778 р., сонати, варіації на народні теми тощо). Українські композитори в системі західноєвропейської музичної практики.

Думи як відображення ставлення народу до подій історичного минулого. Тематика.

Криза деяких форм культурного життя (паломницька проза, житійна література, шкільна драма) і поширення світського мистецтва під впливом просвітницької ідеології. Інтермедії і ляльковий театр (вертепна драма) – основні форми прояву театрального мистецтва. Його вплив на сценічну культуру слов'янських народів. «Балаган» та зародження придворного театру.

Духовна поезія анонімних авторів. Панегірик, інші види літературної творчості.

Мистецькі традиції Києво-Могилянської академії в Чернігівському (1700 р.), Харківському (1726 р.), Переяславському (1738 р.) колегіумах.

Компілятивна проза як фаза розвитку вітчизняної історіографії. «Краткое описание Малороссии», «Описание о Малой России» Г. Показа (1751 р.), «Собрание историческое», (1770 р.) С. Лукомського як спроба розробки питання про безперервність національного історико-культурного процесу. Мемуари та щоденники (П. Апостол, 1725-1827 рр.; Я. Маркович, 1735-1840 рр.; М. Ханенко) як епістолярний жанр. Їх значення у вивченні вітчизняної історії. Літописи Г. Граб'янки, С. Величка, Самовидця як новий етап у вітчизняному літописанні. В. Рубан як видавець («Коротка географія Гетьманщини», 1777 р., Петербург; «Краткая летопись Малой России с 1506 по 1776 г.» та ін.) як чинники формування історичної пам'яті.

Г. Калиновський і початок української етнографії (1777 р.). Культурний герой у народній свідомості. Народне малярство як характерна риса народної культури. Його роль у формуванні місцевої художньої ситуації. Романтизація козаччини. Кобзарська творчість. Характеристика цього культурного феномену.

«Мазепинський стиль» в архітектурі. Національна архітектурна школа (І. Зарудний, ?-1727 р.; І. Григорович-Барський, 1713-1785 рр.; С. Ковнір, 1696-1786 рр.). Її художні надбання і європейський контекст.

Львівська скульптура другої половини XVII століття (50-60 рр.). Волинське малярство. Характеристика творів та осередків.

Містобудування як провідний напрям архітектури доби класицизму, його здобутки на українських землях. Зміни в архітектурній мові, пов'язані з утвердженням і зміцненням імперій в Європі.

Садово-паркове мистецтво на українських теренах і його подальше становлення під впливом італійського та французького мистецтва: витoki, розвиток, еволюція. «Софіївка» (Умань), «Олександрія» (Біла Церква), Качанівський, Сокиринський, Хомутецький та ін. парки. Паркове мистецтво на Волині і Д. Маклер. Українське садово-паркове мистецтво і культурна традиція Західної Європи.

Провідні осередки українського гравєрства. Загальна характеристика. Києво-Печерська Лаврська малярна (1763 р.), малярна Софійського собору, Києво-Могилянської академії.

Видатні вітчизняні портретисти (Д. Левицький, В. Боровиковський, А. Лосенко).

Еволюція іконописного мистецтва. Напрями розвитку портретного живопису (королівські зображення, портрети українських діячів, міщанські, козацькі, ктиторські портрети). Нові засоби художнього зображення в портретах. Становлення портретного стилю на західноукраїнських землях.

Заходи російського уряду щодо національної культури («Типографическая контора», 1721 р.). Інші форми гальмування культурного поступу українців.

Друкарська справа Києво-Печерського монастиря і Почаївської Лаври. Характеристика пам'яток. Календарі, довідники, періодична преса.

Шкільні реформи кінця XVII століття і їх роль у розбудові світського навчання. Стан освіти на західних землях (Греко-Католицька генеральна семінарія, 1776 р. і Руський інститут у Львові). Зміст навчання і значення в житті населення краю. Академічна система медичної освіти в Західній Україні і Замойська академія. Медико-хірургічна школа у Львові. Удосконалення медичного обслуговування населення. Перша державна аптека у Харкові (1778 р.). Перша газета в Україні (Львів, 1776 р.). Зміст, значення. Інша періодика Львова і питання інформаційного забезпечення населення.

Пізнє бароко та рококо на українських теренах. Українське бароко у західноєвропейському контексті. Культура українського бароко як «пластичний міст» між ренесансом і класицизмом. Російський класицизм і містобудування на південно-східних територіях. Міжкультурні контакти.

Художні промисли та ремесла жіночих монастирів. Меблеве мистецтво. Ювелірні вироби із золота і срібла. Карбування і художнє литво. Художнє скло, порцеляна. Дозвіллева культура населення.

Міжнародні культурні зв'язки. Вплив української культури на культуру Росії (музика, право, звичаї) й інших держав.

Тема 9. Україна у складі Росії. Розгортання національної культури в першій половині XIX століття

Революційне піднесення в Західній Європі зазначеного періоду. Його вплив на стан духовного життя України. Суспільно-політична ситуація на українських землях після розподілу Польщі. Адміністративний перерозподіл територій. Суспільно-психологічна ситуація.

Загальна характеристика господарства України на межі XVIII-XIX століть. Спеціалізація сільських районів. Капіталізація Півдня і Правобережжя. Виникнення

фабричного господарства у першій пол. XIX століття. Початковий етап промислового перевороту. Його наслідки.

Історіографічні пам'ятки доби (Актові та ділові документи російських і австрійських органів державного управління стосовно українських земель). Політичні твори та публіцистика першої пол. XIX ст. як характерна риса доби. Археографічна комісія у С.-Петербурзі (1834 р.) і її «Акты, собранные в библиотеках и архивах российской империи» як початок публікації історичних джерел. Київська комісія для розгляду давніх актів (1843-1921 рр.) і її 35-ти томний «Архив Юго-Западной России» як центр збереження історичної пам'яті. Активізація джерелознавчої діяльності (Одеське товариство історії і старожитностей). «Полное собрание русских летописей» (1837 р.) як фактор зростання уваги до пам'яток старовини та намагання формування історичної свідомості.

Декабристські ідеї у суспільно-політичному русі. Товариство «З'єднаних Слов'ян» (1825 р.) і питання федеративного устрою. Політичні й не політичні організації в Україні («Шлях до істини» тощо).

Загальна характеристика культурного життя епохи капіталістичних відносин. Перша пол. XIX ст. і філософське обґрунтування основ української художньої культури. Художньо-просвітницький рух. Література й театр як еквівалент культури.

Денаціоналізація української знаті і негативний вплив цього процесу на подальший розвиток художньої культури. Національна традиція і процеси подальшої диференціації художньої практики початку XIX століття. Стиль ампір. Вплив та вияв у мистецтві містобудування й архітектури.

Патріотична тема у духовній спадщині. Головні художні течії у мистецтві XIX століття та їх місце у вітчизняній культурі. Романтизм (сентименталізм), класицизм і їх втілення у світському мистецтві. Портрет як провідний жанр у творчості Д. Левицького, В. Боровиковського, І. Сошенка, А. Мокрицького, Т. Шевченка. Національна школа портретного живопису.

Петербург як провідний центр культурно-мистецького життя імперії. Петербурзьке Товариство заохочення художників (1820 р.) та його роль у розвитку українського образотворчого мистецтва: матеріальна підтримка творчості митців (Т. Шевченка, І. Сошенко, А. Мокрицький, М. Трутовський та ін.) і сприяння у викупі з кріпацтва та розвитку художнього таланту (О. Поляков, Т. Шевченко, В. Роев й ін.). Педагогічна та видавнича діяльність Товариства («Анатомія для живописців і скульпторів», «Курс малювання», «Мистецтво бачення художніх творів»), матеріальна підтримка художніх шкіл О. Венеціанова, О. Ступіна, Арзамаської художньої школи. Колекції Ермітажу у справі подальшої підготовки українських майстрів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.

Літературно-мистецькі салони Європи (Польща, Німеччина) та Росії (мистецькі осередки князя Шувалова, Г. Державіна) і їх вплив на стан духовного життя провінції. Особливості організації перших вітчизняних осередків салонного типу у Д. Яворницького, Д. Апостола, Є. Гребінки.

Причини міграції художнього потенціалу України до Росії та його духовні результати та наслідки.

Бурлеск – сентименталізм – реалізм як рух художньо-естетичних принципів у творчості Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, музичній спадщині С. Гулака-Артемівського.

В. Ярославський, А. Меленський (1766-1833 рр.) і національне архітектурне мистецтво. Характеристика пам'яток.

Нові привілеї для дворянства, закріплені у царських Указах (1762, 1785 рр.) і розгортання широкої розбудови місцевих маєтків. Зростання статусу вітчизняних садово-паркових ансамблів: «Олександрія» (1797-1829 рр.) та «Софіївка» (1796-1801 рр.). Тростянецький дендропарк як продовження мистецької традиції Західної Європи. Садово-паркова архітектура Західної України та Криму (Алупка, Гурзуф, Лівадія, Форос). Ботанічні сади вітчизняних навчальних закладів: Кременця (1806 р.), Харківського (1814 р.), Одеського (1820 р.), Київського (1839 р.), Львівського (1852 р.), Чернівецького (1876 р.) університетів у дослідженні природи.

Меценатська діяльність української знаті (садиби родин Галаганів, Тарновських, Милорадовичів тощо) як центри вітчизняної культури та результат відцентрових культурних впливів.

Класична епоха української культури. Народництво і науковий доробок М. Цертелева. Фольклорні студії як спроба вивчення духовних витоків українців.

Українська громадськість у боротьбі за власну систему вищої освіти. Ідеї представників французького та німецького просвітництва в Україні. Філософські гуртки Полтави, Ніжина, Києва, Миколаєва, Одеси і розробка проблем просвітницької філософії.

В. Каразін і питання національного відродження. Й. Шад у формуванні української філософської школи і розвиток філософської культури. Підвищення інтересу до народного життя як загальна тенденція духовного розвитку Європи (В. Караджич, Ф. Челяновський, Г. Калиновський) і втрата академізму як провідного методу навчання та напряму офіційного мистецтва в Україні. М. Максимович і збірки історичних дум та ліричних пісень. М. Туманський і «Землеописание о Малой России» як перша географія українських земель. Захоплення національною історією: Д. Бантиш-Каменський і «История Малой России» (1822 р.), «История Малороссии» М. Маркевича та О. Мартоса. Інші історіографічні праці у питанні дослідження української старовини, їх вплив на формування національної свідомості.

«Грамматика малороссийского наречия» О. Павловського і початок студій з українського мовознавства (1818 р.).

Заснування Харківського університету: причини, кадровий склад, вплив на культурне середовище. Мовна практика університету. Педагоги-іноземці в системі навчально-методичного забезпечення навчального процесу. Зрушення в духовній сфері під впливом університету: заснування Художнього музею; перші меценати (художні колекції В. Каразіна, Алферова та І. Бецького) у подальшій активізації художнього життя; періодична преса, поглиблення і розширення тематики народознавчих праць, історична наука тощо.

Передумови заснування Київського університету св. Володимира (1834 р.). Його навчальна, наукова та ідеологічна база. Роль культурної спадщини Кременецького ліцею у цьому процесі.

Теоретико-педагогічна спадщина вчених Харківського й Київського університетів. Їх роль у духовному житті населення (М. Максимович, І. Срезневський, А. Метлинський, П. Лодій, В. Довгович). Вчені-іноземці в структурі вітчизняної освіти. Світська освіта. Музично-просвітницька діяльність Харківського й Київського університетів. Перші національні музикознавчі праці (Гессе-де-Кальва «Теорія музики» в 2-х т., 1818 р., І. Рижський «Введение в круг словесности», 1806 р.). Активізація нотодруку. Хорове мистецтво. Піонери національної композиторської школи (П. Ніщинський, П. Сокальський, М. Аркас). «Симфонічне товариство» (1848 р.) та його вплив на духовний клімат Києва. Педагогічні школи як підґрунтя становлення і розвитку музичної освіти. Київська духовна академія і питання розробки філософської проблематики. Інші вищі навчальні заклади України і наукові товариства. Жіноча освіта в Україні: зміст, стан, тенденції.

Збагачення жанрової структури графічного мистецтва. Творчість вітчизняних митців-вихованців Петербурзької академії мистецтв (М. Мурашко, М. Раєвська-Іванова, Т. Шевченко).

Питання культури у «Книзі буття українського народу». Значення ідей Кирило-Мефодіївського товариства у політико-культурному вихованні населення. Початок розробки філософії української ідеї.

«Історія Русів» – «вічна книга незалежності українського народу» (О. Оглоблин): значення та її ідейний вплив на національну свідомість інтелігенції Європи. В. Антонович і рух «хлопоманів» (1850-1860 рр.). Діяльність Київських Громад на ниві освіти: видання творів Т. Шевченка, підручників. Підготовка до видання 4-х томного Словника української мови (Б. Грінченко) тощо.

Політичні гуртки та перші політичні партії на теренах України: «Братство Тарасівців», РУП.

Видавничий рух. Перші періодичні видання («Харьковский еженедельник», «Украинский вестник», «Запорожская старина», «Утренняя звезда» тощо). Їх вплив на формування суспільної свідомості й політичної культури населення.

Світський й духовний напрями у розвитку народної творчості. Діяльність аматорських гуртків і перші культурно-освітні установи. Форми впливу на населення. Польські й російські професійні театральні трупи на Лівобережжі. Постійні театри в Україні (Харків, 1789 р., Київ, Одеса, 1803 р.). Визначні театральні діячі. Їх внесок до вітчизняної художньої скарбниці (М. Щепкін, К. Соленик, І. Дрейсіг). Музика в театральній драматургії. Українські вистави на професійних сценах Москви та Петербургу. Українсько-російські культурні зв'язки та взаємовпливи. Стан і тенденції.

Розвиток вітчизняного сакрального малярства. Українська ікона доби романтизму і класицизму. Вітчизняне скульптурне мистецтво (І. Мартос). Тенденції знеособлення національної традиції в монументальній скульптурі.

Пам'ятки художньої культури Волині. Загальна характеристика побутово-звичаєвої культури краю.

Тема 10. ХІХ століття і радикалізація українського національного руху. Українська культура другої половини ХІХ століття

Скасування чинності кріпосного права, судова реформа, розвиток промисловості у південних регіонах, завершення промислового перевороту. Револьюційні події в Європі та

їх відгомін в Україні. Утвердження української буржуазії і становлення ідеології національної незалежності.

Філософія національної ідеї в європейській культурі XIX століття.

Джерелознавчий аспект розвитку культурного процесу зазначеного періоду. Описові твори кінця ХУІІІ - початку ХХ ст. як історичні документи. Документи політичних партій і організацій, статистичні джерела доби як база вивчення історико-культурного процесу. «Руський архів» (1863-1917 рр.), «Русская старина» (1870-1918 рр.), «Исторический Вестник» (1870-1918 рр.) та ін. як джерела з питань вітчизняної історії та культури. Культура і початок духовного відродження Наддніпрянщини.

Т. Шевченко як художник і громадський діяч. Його роль у формуванні патріотичних почуттів нації та внесок у розробку філософії української ідеї. Теоретична спадщина П. Куліша (1819-1897 рр.), М. Костомарова (1817-1885 рр.). Філософія, естетико-психологічні погляди М. Драгоманова (1841-1995 рр.), О. Потебні (1815-1891 рр.). Науковий доробок О. Лазаревського, П. Чубинського, В. Антоновича, О. Єфименко, П. Житецького, Д. Яворницького.

Просвітницька функція культурно-освітніх організацій – громад, журналів «Основа» (1861 р.), «Киевская Старина» (1882-1906 рр.), «Ластівка», «Молодик».

Університети й галузеві інститути і розвиток вітчизняної науки. Її диференціація, зближення з виробництвом. Виникнення наукових шкіл. Наукова та громадська діяльність І. Пирогова.

Поглиблення інтересу до вітчизняної історії. Наукові товариства як спроба компенсації системи вищої освіти (Історичне Товариство Нестора Літописця, Товариство дослідників Волині, Товариство дослідників Кубані тощо). Друк архівних джерел. Українські архівні матеріали на сторінках російських часописів («Русский архив» (1863-1921 рр.), «Русская старина» (1870-1918 рр.), «Исторический Вестник» (1880-1918 рр.), «Новая и старая Россия»).

Подальша діяльність Київської Тимчасової комісії для розгляду давніх актів, «Архив Юго-Западной России» як спроба концентрації пам'яток старовини та база для майбутніх досліджень; «Акты Южной Руси» (Петербург, 1863-1892 рр.). Видавнича діяльність О. Бодяньського (Москва).

Утворення Південно-Західної філії Російського Імператорського Географічного товариства (1873 р.) і подальша розробка проблем національної історії й етнографії. Дослідження в царині мови і літератури (О. Потебня, М. Петров).

Поширення організованих фольклорних й напівфольклорних форм творчості. Подальший розвиток народного театру. Удосконалення технічного і художнього рівнів традиційного мистецтва вишивання, народного ткацтва, килимарства тощо. Рух українофілів. Суть і значення.

Скасування (1831 р.) чинності Магдебурзького права на Лівобережжі. Наступ реакційних, шовіністичних сил на національну культуру (циркуляр П. Валуєва 1863 р., Ємський указ 1876 р.) і поява плеяди нових діячів культури (А. Кримський, В. Самійленко).

Розвиток театральної справи (М. Кропивницький, М. Садовський, О. Саксаганський). Леся Українка у вітчизняній драматургії. Становлення демократичних тенденцій в українській культурі. Народність та національна своєрідність реалістичного

мистецтва XIX ст. Петербурзька і Краківська Академії мистецтв у долі українських художників.

Париж як центр зібрання української художньої еліти (Д. Бурлюк, гурт «Гілея» у справі формування засад нового мистецтва). Інтелігенція у системі функціонування народної творчості (селянські хори, оркестри як база художньо-освітньої роботи з населенням).

«Київська стара громада»: представники, напрями діяльності, творчі доробки. Громадівський рух в Україні. Представники. Результати діяльності в системі освіти, професійного мистецтва.

Російське Імператорське музичне товариство (ІРМТ) у духовній культурі України (1859 р.) і брати Антон та Микола Рубінштейни. Їх роль у становленні професійної художньої освіти та музикування.

Громадськість Росії і проблеми створення народних шкіл, бібліотек, народних театрів (К. Ушинський). Московський і Петербурзький Комітети грамотності та їх вплив на інтелігенцію України. Шкільна реформа в Росії (60-ті роки). Жіноча освіта (Вищі жіночі курси). «Безплатна музична школа», Московські і Петербурзькі Музичні класи і перші консерваторії Росії.

М. Лисенко у справі розбудови художньої культури. Його організаційна й меценатська діяльність. М. Лисенко і формування мережі приватних середніх спеціальних закладів. Форми роботи та система підпорядкування (училище М. Тутковського, музично-драматична школа С. Блуменфельда та ін.). Українська тематика у творчості російських композиторів. «Золота доба» італійської опери в Україні: творчі склади, постановки, культурне середовище і Одеський міський театр.

Підготовка фахівців оперного мистецтва на українських теренах. Провідні центри. Міжкультурні контакти.

«Срібний вік» російської культури як особливе соціокультурне середовище в імперії. Представники. Відгомін у європейських літературно-мистецьких салонах.

Меценатство в російській культурі зазначеного періоду як культурний феномен доби: діяльність родин Щукіних, Морозових, Рябушинських; С. Мамонтов та ін. С. Дягільєв і художня культура імперії («Русские сезоны в Париже»). «Світ мистецтв» і його вплив на художню культуру західної Європи. Українські митці в російському культурному просторі. Російсько-українські культурні контакти і виникнення українських мистецьких осередків («Товариство південноросійських художників», 1890 р., Одеса; Київське Товариство художніх виставок, 1893 р.; Харківський гурток художників, 1900 р.). Культурно-освітня діяльність названих українських мистецьких центрів.

Діяльність земств у справі підвищення культури населення. Техніко-мистецька освіта (Опішненська струнна майстерня, Художньо-промислова школа ім. М. Гоголя, Полтавська різьбярська майстерня та ін.) у контексті підвищення мистецького рівня та розширення випуску художньо-промислової продукції.

Формування пейзажного і портретного жанру у творчості українських майстрів (С. Васильківський, В. Орловський). Сатирична графіка. Національні традиції. Європейські мистецькі течії і вітчизняний доробок.

Музейна справа. Художні музеї (Харків, 1886 р.; Київ та Одеса, 1899 р.) й пересувні художні виставки В. Розвадовського як засіб підвищення духовності населення. Художні школи та училища як складова мережі мистецької освіти України (Художня школа М.

Мурашка в Києві, 1875 р., Одеська та Харківська художні школи). Вихованці зазначених закладів і їх внесок у світову культуру (М. Врубель, М. Пимоненко, О. Мурашко, К. Костанді, І. Їжакевич та ін.).

Творчі здобутки вітчизняних скульпторів (М. Микешин, А. Війтович та ін.).

Зародження й розгортання художньої критики (М. Мурашко, Г. Павлуцький, П. Нілус та ін.). Мистецтвознавчі розділи в часописах. Західної і Східної України.

Садиби української знаті як осередки мистецької праці художників (М. Ге, А. Куїнджі, М. Врубель, Т. Шевченко та ін.). Палацова архітектура. Готельно-санаторні, навчальні споруди у нових мистецьких стилях. Провідні центри підготовки вітчизняних будівничих (Художньо-промислова школа у Львові, Київський політехнічний інститут тощо).

Утвердження в українському мистецтві побутового, портретного, історичного та пейзажного жанрів. Зародження нових – батального, інтер'єра, натюрморту.

Іконописні майстри Києво-Печерської і Почаївської Лаври. Нові варіанти ікон популярних в Україні святих. Школа іконопису в Києві (60-ті роки).

Приватні видавництва («Вік», «Час», «Ранок», «Дзвін» тощо) наприкінці ХІХ століття. Їх роль у подоланні неграмотності населення. Тенденції подальшого розвитку вітчизняної культури.

Зростання духовної енергії народу на зламі століть.

Змістовий модуль 5. Українська культура в ХІХ – початку ХХ столітті.

Тема 11. Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини й інших держав. Стан і тенденції культурного розвитку у ХІХ столітті

Початок галицького відродження: форми його прояву, представники.

Джерельна база доби. Періодика як вид історичних джерел. Мемуари. Видавнича діяльність НТШ: «Жерела до історії України-Руси», «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури», «Українсько-Руський архів», «Український археографічний збірник» тощо.

Культурно-просвітницький рух у Галичині. Перемишль як осередок відродження української культури. Дяко-вчительський інститут (1815 р.) і перші кроки народного шкільництва. Перемишльський хор і музична школа (1829 р.) як спроба розгортання масової музичної освіти в школах краю («Збірник пісень для співаючих русинів», 1865 р., «Збірник народних пісень», 1864 р., «Коломийки та жарти», 1863 р. С. Щасного та ін.). Композитори Перемишльської школи у музичній культурі Галичини (М. Вербицький, І. Лаврівський, В. Матюк).

Греко-католицька церква й І. Снігурський у справі об'єднання мистецьких сил краю. Духовні результати цього процесу.

Й. Лозинський – дослідник українознавчої проблематики та мовознавства («Руське весілля», 1835 р., «Об образовании языка руського», «Грамматика живої української мови», 1848 р.) і їх роль для еволюції національної свідомості.

«Руська трійця» (І. Вагилевич, М. Шашкевич, Я. Головацький) і видання «Русалки Дністрової» (1837 р.). Мета, основні напрями діяльності гуртка. Мовно-правописна боротьба у Галичині (І. Могильницький і видання «Грамматика української мови», 1834 р.; Й. Левицький і «Грамматика малоруської мови» тощо). Поява недільних шкіл.

«Академічний гурток» Львова і періодика Галичини. Україно-руська видавнича спілка. Львів і питання розробки філософії української ідеї.

Етапи дослідження пісенного фольклору (В. Залеський, О. Нижанківський та ін.) і часопис «Зоря» як методичний poradnik збирачам.

«Галицько-руська Матиця» як передумова виникнення «Просвіти». «Просвіта» (1868 р.). Її роль в історії культури краю. Товариство «Руська бесіда» (1862 р.). Його досягнення в царині культури. Видавнича діяльність і боротьба за впровадження української мови у навчальних закладах. Приватні та церковні школи співу. Зародження галицького театру (Ю. Лаврівський, О. Бачинський, І. Озаркевич). Репертуар.

Діяльність і творчість Ю. Федьковича у згуртуванні інтелігенції. Інші подвижники національно-культурної справи (О. Попович і «Бібліотека для молоді, селян і городян», журнал «Читальня»).

Педагогічна праця українських митців, спрямована на виховання дітей (А. Вахнянин, М. Вербицький, І. Воробкевич, О. Нижанківський, Д. Січинський). О. Нижанківський і видання «Бібліотеки музичної». А. Вахнянин як керівник музично-хорового товариства «Торбан» (1870 р.) і Львівського «Бояна». Зб. «Молодощі» М. Лисенка (1875 р.) у спробі запровадження фольклорних основ до навчального процесу. Дитяча оперна творчість українських композиторів.

Симфонічна творчість Є. Ванжури, І. Вітковського, І. Лозинського, М. Колачевського («Українська симфонія»).

«Руське товариство педагогічне» (1881 р.) у справі подальшого виховання молоді рідною мовою. Творчі здобутки.

Літературна спілка у Пряшеві (1850-1856 рр.) О. Духновича і Общество св. Василя Великого (1864-1902 рр.) і видавнича діяльність у краї.

Стан освіти на західноукраїнських землях. Заснування українського університету в Чернівцях (1875 р.) як розширення можливостей молоді у здобуванні вищої освіти.

І. Франко і його роль у розвитку філософського, політичного і громадського життя краю. Характеристика громадської і культурологічної діяльності.

Культурологічна спрямованість журналів «Громадський друг», «Світ». Преса Галичини («Нива», «Русалка», «Мета» тощо). «Український клуб» і міжнародні культурні зв'язки його членів.

Класицизм і романтизм – головні ідейно-стильові напрями української художньої культури другої половини XIX століття. Розвиток основних форм духовної культури (літератури, драматургії, музики, образотворчу мистецтво, етнографії тощо) в період наростання революційних рухів.

Портретне мистецтво і пам'ятники у спадщині вітчизняних скульпторів. Львівський скульптурний центр (Г. Вітвер, А. Шімзер) і розвиток скульптури.

Мистецтво живопису на західноукраїнських землях (К. Устиянович, Г. Копистинський, Ю. Пігуляк, Й. Курилас, А. Манастирський). Перші художні об'єднання краю («Товариство для розвою руської штуки», 1898 р.) у справі об'єднання творчих сил Галичини і С. Людкевич.

Графічна творчість (К. Устиянович, Я. Пестрак, О. Кульчицька, Т. Копистинський). Сатиричні часописи «Страхопуд» (Львів), «Комар». Українська ікона в Галичині, Буковині і Закарпатті.

Наукова діяльність вітчизняних учених (С. Смаль-Стоцький, О. Попович). Галицькі історики Д. Зубрицький, А. Петрушевич.

Молодіжні товариства культурологічного спрямування («Академічний гурток», 1870 р., «Дружний лихвар», 1871 р., «Академічне братство», 1881 р., «Товариство ім. М. Качкановського», 1874 р. та ін.) у справі підвищення художньої культури молоді.

Виникнення «Соколів», «Січей» (1894 р.), кооперативних організацій. Структура і форми впливу на населення. К.Трильовський у справі піднесення національної свідомості. «Просвіта» і економічна діяльність інтелігенції. В. Нагірний і «Народна торгівля» (1883 р.). Інші форми економічної освіти в краї.

Заснування Літературно-наукового товариства ім. Т. Шевченка (1873 р.) у Львові та його видавнича діяльність. Бібліотека і музей зазначеної установи. Напрями роботи. Значення у формуванні культурних потреб. «Літературно-науковий вісник» як провідний осередок згуртування національних інтелектуальних сил. Львівський та Київський «адреси» Вісника.

Дитяча книжка і преса як окрема галузь видавничої справи Галичини («Ластівка», «Дзвінок» та ін.). І. Франко та вітчизняні графіки в питанні оздоблення української книги (О. Кульчицька). Розвиток вітчизняної графіки.

Стан розвитку аматорства. (Перша вистава в Коломиї 1848 р. - «Наталка Полтавка» і вистави в Перемишлі, Львові). Його зв'язок із професійним мистецтвом.

Пісенно-діалогічні п'єси, водевілі, оперети і подальші кроки українського театру.

Перші професійні оперні вистави («Різдвяна ніч») у Станіславі й Львові (1891 р.). Розширення оперної справи в Україні наприкінці століття («Катерина» М. Аркаса, «Галька» С. Монюшка, «Фауст» Ш. Гуно тощо). Львівська опера (1842 р.) і її кращі виконавці (М. Павликівна, С. Крушельницька).

Народні ігри та розваги і дозвіллева культура населення. Поглиблення відмінностей у побуті різних соціальних груп, міста і села. Сім'я і сімейний побут. Ярмарок як культурне явище. Козак у фольклорному вимірі. Народне декоративне мистецтво і художні промисли: напрями, стилістика (килимарство, писанкарство, деревообробка тощо). Регіональні відмінності.

Завершення процесу формування української нації. Початок культурного відродження на Буковині. Посилення контактів з інтелігенцією Наддніпрянщини. Духовна єдність теренів.

Культурна творчість українців за межами етнічних теренів («Академічна громада» в Кракові, товариство «Січ» у Відні, 1866 р. та ін.). Українське мистецтво у світовому художньому процесі.

Тема 12. Особливості культурного поступу України початку ХХ століття

Загальна характеристика розвитку України початку ХХ століття: проникнення іноземного капіталу, становище селянства, виникнення політичних організацій. Подальша боротьба за її автономію. Поширення міграційних процесів. Сплеск публікацій вітчизняної історико-культурної спадщини як характерна риса доби («Русский архив», 1863-1917 рр., «Русская старина», 1870-1918 рр., «Исторический Вестник», 1875-1918 рр., «Русские ведомости», 1863-1907 рр. й ін.) та розширення джерельної бази вивчення української культури.

Україно-європейські культурні взаємини. Присудження Нобелівських премій (1901 р.) та премій «За зміцнення миру між народами» як свідчення вступу цивілізації в період глобалізації. Культурно-мистецький рух.

Філософські ідеї у творчості діячів української культури початку ХХ століття (історіософія М. Грушевського, філософські погляди В. Винниченка). Літературно-громадська творчість класиків вітчизняного письменства (І. Франко, Леся Українка та ін.).

Пожвавлення культурного життя під впливом розпаду російського абсолютизму: відродження книгодрукування українською мовою, розширення діяльності «Просвіт», повернення автономії університетам. Перше повне видання «Кобзаря». Перший пресовий орган ліберального спрямування («Киевские отклики», 1898 р.). Нова генерація українського письменства (О. Олесь, Б. Лепкий, М. Коцюбинський) і посилення значення психологічної проблематики.

М. Вороний (1871-1940 рр.) і проблеми поширення модернізму в літературі. Основні напрями, зміст, представники. Творчі досягнення вітчизняних модерністів. Інші художні стилі епохи та їх виразники.

Здобутки в музично-театральному житті. Подальший розвиток української оперети (М. Вербицький, С. Воробкевич), оперного, хорового мистецтва (П. Сокальський, А. Вахнянин, М. Лисенко). Розгортання музичної фольклористики. Українська фольклористика як предмет вивчення на I світовому музичному конгресі у Відні (1910 р.). Діяльність В. Гнатюка, Ф. Колесси, С. Людкевича. Їхні науково-творчі праці у справі становлення українського музикознавства.

Заснування першого професійного театру (1881 р.). Визначні театральні діячі. Створення музично-драматичної школи ім. М. Лисенка (1904 р.), стаціонарного драматичного і оперного театрів (1907 р.). Інші мистецькі осередки на українських територіях.

Боротьба реалістичних напрямів у художній творчості митців України кінця ХІХ – початку ХХ ст. із декадентськими пошуками в літературі й образотворчому мистецтві (А. Куїнджі, О. Мурашко, І. Труш). Відгомін мистецької боротьби в Росії («Світ мистецтв», «Червона троянда», «Блакитна троянда», «Бубновий Валет», «Осінній салон» тощо) в Україні («Кільце», Київ; «Блакитна лілея», Харків; 1908-1912 рр.; «Товариство незалежних художників», Одеса, 1912-1918 рр.). Творчі контакти вітчизняних митців із представниками інших культур. Г. Нарбут і національна графіка (оздоблення книг, банкноти, листівки тощо). Вплив символізму та модерну. Видатні художники Галичини (О. Новаківський, О. Кульчицька). Поширення історико-побутової тематики у живопису (С. Васильківський, М. Самокиш). Вітчизняний мистецький авангард (О. Богомазов, В. Кандинський, К. Малевич, М. Бойчук, О. Архипенко). Пересувні виставки, відкриття міських музеїв як спроба подальшого об'єднання мистецьких сил. Розвиток архітектури (В. Нагірний, В. Кричевський) і скульптури (М. Паращук, П. Війтович). Розгортання діяльності різноманітних мистецьких об'єднань, гуртків, товариств. Їхні художні кредо. Намагання української інтелігенції включити національне мистецтво до світового культурного процесу.

Петербурзький інститут цивільних інженерів у розвиткові вітчизняної культури та містобудування (О. Кобелєв, В. Риков, М. Шехонін, О.

Вербицький). Художня й організаторська діяльність його вихованців в Україні.

Відмінності в організації мистецького життя Східної та Західної України. Орієнтація на мистецькі традиції Кракова, Мюнхена, Парижа. Спроба перенесення їх на український ґрунт.

Творчість І. Франка, О. Кобилянської, Л. Мартовича як втілення кращих ідей і моральних принципів народної культури. Українська аматорська творчість: основні напрями і форми.

«Український клуб» і Музичне товариство ім. М. Лисенка у Львові у справі поширення музичної освіти. «Літературно-Науковий Вісник» – всеукраїнський центр згуртування творчих сил. Досягнення української історіографії (Д. Багалій, Д. Яворницький, О. Єфименко, В. Барвінський).

М. Грушевський і Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Києві: його видавнича та просвітницька діяльність. Стан освітянської справи на Заході і Сході. Відмінності в її організації. Українське Педагогічне товариство в житті населення. Напрями роботи. Представники. Особливості функціонування жіночої освіти. Зміни у ставленні до жіноцтва в суспільній думці.

Україномовні періодичні видання («Хлібороб», «Громадська думка», «Світло», «Сяйво») та видавництва («Українська Видавнича Спілка», «Руська історична бібліотека», «Горбан», «Ліра» тощо) в обстоюванні національної ідеї.

Археологічні з'їзди початку ХХ століття як демонстрація здобутків й утвердження української науки. Принципи організації та суспільно-культурний ефект.

Суспільно-політична ситуація на західних землях і питання подальшого розвитку духовної культури. Преса Галичини і Буковини («Батьківщина», «Діло», інші видання). «Акорди» І. Франка як перша антологія української лірики. Наукова книга.

Бібліографічна діяльність у Галичині (І. Левицький, Я. Головацький; О. Стефанович і «Бібліографія малоруська»). Бібліографічне бюро при НТШ у спробі підготовки поточної бібліографії. Перші національні наукові товариства у Львові (Українське технічне товариство, 1913 р.) та Києві (Українське наукове товариство, 1907-1921 рр.) у справі концентрації вітчизняної інтелігенції.

Поширення руху «Січовиків» і «Соколів». «Пласт» як форма боротьби за національну само визначеність. Жіночі організації краю (Н.Кобринська і «Клуб русинок»). Галицькі «Бояни» у справі плекання мистецької традиції. Інтелігенція Галичини і спроба протистояння москвофільству: форми, наслідки.

Культурологічна діяльність митрополита А. Шептицького (заснування музею української ікони, освітянські питання, фінансова підтримка вітчизняних митців, друку мистецтвознавчої літератури тощо).

Розповсюдження ідей марксизму в Україні.

Фольклористична діяльність Ф. Колесси («Огляд україно-руської народної поезії» В. Будзиновського, «Козацькі часи в народній пісні» П.Бажанського) і заснування Української комісії для збирання пісень у Галичині і Буковині (1907 р.).

Характеристика мистецького розвитку західноукраїнських земель початку ХХ ст. (К. Устиянович, Г. Рошкевич, Ю. Пігуляк). Нова плеяда митців (О. Сосенко, А. Манастирський). Перші спроби мистецьких об'єднань («Товариство прихильників руської літератури, науки і штуки», 1905 р.) і поширення виставкової діяльності.

«Артистичний вісник» (С. Людкевич, І. Труш) у справі згуртування мистецької еліти. Перше музичне видавництво Галичини («Бібліотека музикальна», 1885 р.). Заснування музею українського мистецтва у Львові й І. Свенціцький (1913 р.). І Всеукраїнська художня виставка (1905 р.) у Львові і розширення творчих контактів із митцями Польщі та Києва. Музичний інститут у Львові (1905 р.). С.Людкевич і заснування філій Музичного інституту. Перша українська філармонія Галичини (1902 р.). Інститут церковного співу.

Україна у роки Першої світової війни. Революція в Україні. Утворення Центральної Ради і подальша боротьба за автономію. Проголошення УНР самостійною державою. М. Грушевський як політичний лідер республіки. Наукова спадщина академіка та її вплив на подальшу розбудову нації. В. Винниченко: письменник, драматург, політик. Творчий доробок митця у національній духовній скарбниці. Світове значення української культури дожовтневого періоду.

Тема 13. Українська культура в часи революції та Громадянської війни (1917-1921-й рр.)

Джерельна база вивчення даного періоду. Законодавчі документи українських національних державних утворень 1917-1923 рр. Суспільно-економічний і культурний розвиток України напередодні 1917 року.

Революційні події 1917-1920-го років. Їх вплив на формування громадянської свідомості населення Східних і Західних територій. М. Грушевський і його соратники у розбудові республіки.

Жовтневі події (1917 р.) в Росії і проблеми подальшого розвитку національної культури. Більшовицька ідеологія і культура у перші пореволюційні роки. Поширення ідей «національного комунізму». Культурологічна діяльність членів Центральної ради. Всеукраїнська шкільна рада у питанні реформування освіти й науки. Діяльність Наркомосу. Центральна рада і проблеми розвитку духовного життя національних меншин. Шляхи вирішення соціальних питань. Представники керівної ланки республіки і проблеми розвитку духовної культури.

Педагогічні доробки К. Стеценка («Початковий курс навчання дітей нотного співу», 1918 р., «Українська пісня в народній школі», 1917 р., «Пролісок» та ін.), М. Леонтовича («Нотна грамота», «Сольфеджіо», 1920 р.; «Практичний курс навчання співу у середніх школах України», 1919 р.), Я. Степового (Зб. «П'ять шкільних хорів», 1921р.; «Популярний курс елементарної теорії музики» тощо) як спроба закладання підвалин нової моделі музичної освіти. Оперна творчість українських митців, спрямована на підростаюче покоління (К. Стеценко «Івасик-Телесик», «Лисичка» та ін., В. Сокальський «Ріпка» тощо).

Відкриття перших українських університетів й інших навчальних закладів у Києві, Житомирі та їх роль у становленні вітчизняної освіти.

Всеукраїнський з'їзд «Просвіти» (грудень, 1917 р.) у житті Товариства. Видавнича справа. Розширення тематики друків. Рівень і напрями подальшої організації культурно-освітньої діяльності.

І. Стещенко і Генеральний Секретаріат освіти. Його доробок у сфері національного мистецтва. Подвижники національно-культурної справи.

Академія мистецтв (1917 р.) – перші здобутки. Діяльність Комітету з питань охорони пам'яток старовини. Основні напрями його роботи. Природоохоронна діяльність комісій Центральної ради. Підготовка до утворення Академії наук. Формування наукових шкіл. Представники. Їх творчі доробки.

Суспільно-політична ситуація в Україні у 1918-1919 роках. Національно-культурна спрямованість діяльності нового уряду П. Скоропадського. Пожвавлення мистецького життя. Театр опери та балету. Інші театральні трупі. Національна галерея мистецтв. Національна бібліотека. Стан церковних справ. Боротьба за автокефалію Української Православної церкви і церковний Собор (12.XI.1918 р.).

Піднесення рівня професійної художньої творчості. Художня школа М. Бойчука. Її роль у суспільстві. Його послідовники. Розв'язання освітянських проблем Кабінетом Гетьмана. Розгортання наукової праці і заснування Української Академії Наук (1918 р., В. Вернадський, А. Кримський, Д. Багалій, С. Смоль-Стоцький та ін.). Українські вчені – популяризатори вітчизняної культури.

Подальший розвиток модерністичних течій у національному мистецтві пореволюційної доби.

Влада Директорії. Роль та наслідки її організаційно-культурної діяльності.

Україна після вигнання Добровольчої армії. Українська преса («Вісті Київського губернського виконавчого комітету», «Вісті УЦР»), партійні періодичні видання («Нова Рада») та фахові («Україна», «Книгар», «Каменярь» тощо).

Основні принципи культурної політики більшовиків у даний період. Форми і напрями її реалізації в республіці.

Заснування мережі навчальних закладів для пролетарських верств населення (Робітничо-селянський університет, Гуманітарний інститут тощо) та ліквідація юридичних, історико-філологічних факультетів у вищій школі, а також інститутів Соціології і права, Археологічного, Географічного та інших як втілення більшовицької доктрини пролетарської освіти у життя.

Нова концепція пролетарської вищої школи. Форми та методи її запровадження в республіці. Духовний результат.

Трансформація модерністичних ідей у різних галузях художнього життя. Розповсюдження конструктивістських течій в архітектурі. Криза деяких форм традиційної народної культури. Експериментальні пошуки у площині художньої форми.

Розвиток атеїстичної пропаганди як засіб витіснення віри. Форми реалізації та її духовні наслідки.

Духовне життя на територіях, розташованих поза межами впливу радянської влади. «Пласт», «Соколи», «Січ», «Луг» як форма подальшої боротьби населення за національну самовизначеність.

Корифеї галицького театру (М. Бенцаль, І. Рубчак, Т. Бенцаль).

Суспільно-політична ситуація в Австро-Угорській імперії та її розпад і входження Закарпаття до Чехословацької республіки. Створення обцинних бібліотек. Утворення ЗУНР. Січові стрільці: шкільна справа та інші напрями їхньої культурної справи. Творчі здобутки українського січового стрілецтва (Ю. Буцманюк, Р. Купчинський, Л. Лепкий, Н. Назарук). Їх видавничая діяльність. «Пресова квартира» в житті західного краю. Розширення діяльності «Просвіт» у питанні організації аматорського руху і підвищення художньої культури місцевого населення. Спроба подальшої ідейної його організації.

Українська політична еміграція: причини та ідейні впливи. Представники. Її осередки за кордоном. Емігрантська культурна праця («Канадійський фермер», «Українська видавнича спілка» тощо). Перша періодика. Зародження аматорського мистецького руху. Музичне видавництво «Україна» (1917-1918 рр.) Я. Оренштайна в Берліні у справі поширення української культури у Західній Європі.

Ризька угода 1921 р. і початок нового етапу боротьби за національну культуру й самовизначеність.

Змістовий модуль 6. Українська культура ХХ – початку ХХІ століття.

Тема 14. Українська культура 20-х років

Складний і суперечливий характер культурного розвитку республіки. М. Скрипник, О. Шумський, інші національно-спрямовані представники інтелігенції і культурний процес в Україні. Утворення Союзу РСР (1922 р.) і проблеми вітчизняного державотворення.

Центральне статистичне управління УРСР та його 200 випусків статистичного збірника «Статистика України» (1921-1932 рр.) та «Народне господарство УСРР» (1923 р.) як важливий центр та джерело інформації про суспільно-культурні процеси в республіці. Зміни у суспільній свідомості населення.

Соціально-культурне тло існування філософської думки українського народу у 20-х роках. Радіотелеграфне агентство України (РАТАУ, 1919 р.) та Телеграфне агентство Радянського Союзу (ТАРС, 1922 р.) як основні осередки друку офіційної інформації в республіці. Початок розробки питань філософії марксизму (Український інститут марксизму-ленінізму, Харків, 1923 р.). Інші інституції та їх представники. Відсутність серійності видань з історико-культурної проблематики та комплексності досліджень – характерна риса радянської історіографії стосовно вітчизняної науки.

ХІІ з'їзд РКП(б) (1923 р.) і політика «коренізації». Її основні напрями і суть, її значення у формуванні духовності населення: здобутки і проблеми. Провідники.

Ліквідація неписьменності. Методи її здійснення. Особливості організації шкільної справи. Приватні освітні інституції. Реорганізація системи освіти (ІНО, робітфаки, педтехнікуми різного спрямування).

Національні меншини в республіці (Польський інститут народної освіти, інститути польської та єврейської культури тощо).

Літературні угруповання («Гарт», «Молодняк», «Нова генерація» й ін.) як спроба формування підвалин національного мистецтва. Перше державне видавництво. М. Хвильовий і творчі принципи української художньої культури. Харків і Київ у духовному житті інтелігенції.

Початок еміграції митців і науковців із західних земель на територію Радянської України. Психологічний контекст.

Пролеткультівські організації республіки (АПМУ, АРКУ та ін.). Їх вплив на художній процес у країні. Ставлення населення до його художніх експериментів.

Становлення наукової преси. Діяльність вітчизняних учених – популяризаторів науки і культури. ВУАН в системі радянської політичної доктрини. ВУАМЛІН у системі наукового життя та освіти. Видавнича справа в республіці. М. Грушевський і провідні

напрями діяльності ВУАН. Інститут Т. Шевченка в Харкові (1926 р.) і українське літературознавство.

Подальші спроби повернення пам'яток історії культури в Україну. Концентрація приватних колекцій в республіці (художні зібрання П. Потоцького, Б. і В. Ханенків, В. Щавинського та ін.). Головне архівне управління (1922 р.) і питання збереження національної спадщини.

Професійні мистецькі колективи і розвиток аматорської творчості населення. Її жанрове розмаїття. Форми прояву. Експериментальні пошуки в царині художньої форми (капела-студія ім. М. Леонтовича, хор-студія ім. К. Стеценка, інструментальні квартали). Асоціація сучасного мистецтва України (АСМУ) і західноєвропейська музична спадщина. Культурна практика України в координатах Західної Європи.

Нові течії в національному мистецтві: Л. Курбас і «Березіль», Г. Юра і Театр ім. І. Франка. Театр ім. Лесі Українки. Блисуча плеяда українських музикантів і Товариство ім. М. Леонтовича (1922 р.) у справі за збереження національного стилю. Товариство ім. К. Костанді (Одеса), Асоціація революційного мистецтва (АРМ) у подальшому розвиткові образотворчого мистецтва. Український авангард: представники та основні напрями їхньої творчості. Мистецтво оформлення книги (М. Кирнарський, Г. Нарбут). Українські ділові папери.

Перші національні балетні вистави («Ференджі» Б. Яновського, «Карманьйола» В. Фемеліди). Здобутки в жанрі оперети.

Міжнародні конкурси ім. А. Рубінштейна в Росії (1895-1914 рр.), ім. Ф. Шопена та ім. Г. Венявського в Польщі (з 1925 р.) як фактор зміцнення міжнародних мистецьких зв'язків та стимулу для формування національних виконавських шкіл. Подальша художньо-організаційна та педагогічна діяльність Української академії мистецтв (О. Новаківський, А. Петрицький). Вітчизняне мистецтво карикатури.

Творчі здобутки українських кіно митців і О. Довженко.

Розквіт і внутрішня криза національно-революційної, більшовицької спрямованості української культури. Творчість народних майстрів (І. Гончара, М. Приймаченко, Г. Собачко, П. Власенко) як реакція на події в суспільстві.

Постанова «Про політику партії в галузі художньої культури» та її вплив на подальший розвиток мистецького життя. ВУТОРМ і початок згорання національних підвалин у музичній культурі. Утворення Спілки радянських композиторів як намагання ліквідувати вітчизняні творчі об'єднання. Заснування перших методичних осередків у царині культурно-освітньої роботи і поступова політизація мистецтва.

Репертуарна рада (1923 р.) як спроба встановлення контролю над художнім процесом і репертуаром. Зародження агітаційного напрямку в мистецтві. Представники. Осередки. Відгомін ідей Пролеткульту.

«Організовані» міграційні процеси. Подальша ідеологізація художнього життя. Трагедія митця.

Східні та західні землі у питанні подальшого обстоювання національних ознак. УАПЦ у культурному процесі (В. Липківський).

Львівський таємний університет (1921-1925 рр.) як спроба збереження традицій українського шкільництва.

«Інтегративний націоналізм»: суть, значення, представники. Форми його прояву. Пожвавлення релігійного життя і початок політичних перешкод. Діяльність

митрополита Й.Сліпого та Греко-Католицька Богословська Академія (1923 р.). Її видавнича діяльність. 1924 рік у польсько-українських відносинах.

Театральне мистецтво західного краю (О. Загаров, В. Блавацький) і подальше плекання традицій «Березоля». Художні колективи за кордоном як спроба збереження національних ознак. Товариство «Рідна школа» у Галичині.

Жіночі осередки («Товариство українських жінок», «Союз українок» та ін.) у питанні поширення музичної культури в краї. Розширення бібліотечної мережі на Закарпатті. Спеціальний закон про податок як спроба підтримки місцеві бібліотеки. Е. Бачинський.

Міжнародні конгреси з питань розвитку народного мистецтва (Львів, 1927 р., Прага, 1928 р., Антверпен, 1930 р.) і вихід української фольклористики на світову арену.

Українські мотиви у творчості О. Кульчицької, М. Бутовича, інших митців Західного регіону. Художня творчість галичан (ГДУМ, 1922 р., Я. Музика, І. Іванець, О. Курилас). Виставкова діяльність у Львові (О.Новаківський, М.Глуценко). Інші мистецькі осередки («Спокій», «Українське товариство прихильників мистецтва» та ін.).

«Просвіта» як важливий засіб у справі підвищення культурного рівня населення.

Товариство ім. М. Лисенка у житті краю. Подвижницька праця С. Людкевича, В. Барвінського у справі подальшого заснування філії Музичного інституту ім. М. Лисенка.

Оперна творчість у Галичині: розширення репертуару, поява нової творчо обдарованої молоді (М. Сокіл, Є. Гушалевиц, М. Голинський). Українська культура на міжнародній арені.

Українські наукові й освітні установи в еміграції (УВУ, УГА, УТГІ, УВПІ тощо). Їх просвітницька та видавнича праця. Шкільництво в українських колоніях Бразилії, США, Канади: система організації. Проблеми збереження національних традицій. Перші часописи української наукової еміграції («Книга», 1921 р., Відень, «Слов'янська книга», Прага, 1925 р.). Бібліотека ім. С. Петлюри (Париж) як центр зібрання матеріалів про національно-визвольний рух 1917-1921 рр. Провідні видавничі центри української діаспори у Європі 20-х років (Прага, Відень, Берлін). Напрями їх діяльності.

Мистецтво діаспори (О.Архипенко, Л. Молодожанин, Б. Крук). О. Кошиць і розвиток хорової справи в емігрантів. Г. Китастих і вокально-інструментальна творчість українців в Америці.

Тема 15. Функціонування української культури у 30-х роках

Складний і суперечливий характер культурного розвитку республіки. Культурний процес крізь призму документів. Художній процес у Радянській Україні 30-х років у світлі сталінської концепції культури «пролетарської за змістом та національної за формою». Ідеологічна суть сталінізму.

Остаточне запровадження в практику залишкового принципу фінансування культурної сфери. Суцільне підпорядкування художньої діяльності партійно-державному контролю. Планування культурного будівництва в узгодженні з п'ятирічними планами розвитку СРСР (з 1928 р.). Всесоюзний комітет радіомовлення (1931 р.), Всесоюзна комісія у справах вищої школи, Комітет у справах мистецтва тощо (1936 р.) як свідчення подальшої централізації культурної сфери.

Особливості організації системи шкільництва і поступова втрата національних ознак (1932 р.). Товариства культурологічного спрямування у боротьбі за підвищення

освітнього рівня населення. Підготовка педагогічних кадрів. Спеціальна освіта: стан, напрями її розгортання.

Заснування науково-дослідницьких центрів у Харкові та Одесі. Українська Академія наук і подальший розвиток наукових досліджень в умовах посилення тоталітаризму. Гуманітарний і технічний напрями.

Теоретичні пошуки в мистецтві. Гурток діячів українського мистецтва, «Асоціація незалежних українських митців». Творчі здобутки у національному музичному мистецтві (Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, К. Данькевич). Формування перших професійних художніх колективів республіки. Зміцнення матеріальної бази культури. Відкриття нових вищих музичних закладів і боротьба проти псевдо національного мистецтва. Осередки української культури в Росії, інших республіках Радянського Союзу.

Українська радянська архітектура на службі режиму. Запровадження наукових ступенів, вчених і почесних звань. Інші форми стимулювання творчої діяльності інтелігенції. Медальерна справа в республіці.

Спілки радянських митців і поступова втрата національної самобутності.

Видавнича діяльність в УРСР. Напрями та тенденції її подальшого розвитку.

Роль Церкви у збереженні народних звичаїв, обрядів і традицій.

І. Огієнко і підготовка нового видання Біблії літературною українською мовою. Ліквідація УАПЦ (1930 р.). Руйнування історико-архітектурних культових пам'яток. «Ліквідація куркульства як класу»: методи її здійснення та духовні наслідки цього процесу. Мистецтво як засіб вирішення агітаційно-пропагандистських завдань держави. Поступова втрата національної мистецької традиції.

Українські кіностудії і перші звукові фільми (1931 рік).

Культурно-освітні заклади – «активні провідники політики партії». Художня самодіяльність як соціально-культурне явище. Форма її організації та творчі здобутки і прорахунки. Система методичного керівництва народною ініціативою. Матеріальна база культури і форми її зміцнення.

Українське народне мистецтво (І. Гончар, М. Приймаченко та ін.) в республіці. Інші види аматорства. Центральні експериментальні майстерні у Києві у справі художнього оздоблення житла.

Міжнародні зустрічі, конгреси (Антифашистський Конгрес у Львові, Конгрес на захист культури в Парижі, Всесвітній антивоєнний конгрес в Амстердамі та ін.) як політико-культурологічні акції. Їх роль у долі культури народів СРСР і збереженні миру на планеті.

Політичний плакат і художнє оформлення свят як провідний напрям розвитку образотворчого мистецтва. Монументальний живопис. Монументальна пропаганда. Причини виникнення. Провідники.

Концентрація художнього життя на західних землях України (АНУМ, СУМ). Преса у боротьбі за державну незалежність («Нова культура», «Вісник», «Напередодні» та ін.). Діяльність видавничого концерну «Українська преса» (Львів) І. Тиктора. Його друки. Тематика. Відновлення роботи Львівської філармонії (1932 р.). Її концертна діяльність. Полікультурний Львів як центр мистецького життя напередодні Другої світової війни. Гастрольні концерти. Львівське радіо у пропаганді вітчизняної музичної класики.

Нові напрями в діяльності «Просвіти» (підготовка диригентів сільських хорів; музичне виховання тощо). Галицька інтелігенція як організатор культурно-мистецьких заходів. СУПРОМ (1934 р., Львів) у питанні об'єднання професійних музикантів та їх соціального захисту. Його натхненники.

Контакти науковців Заходу і Сходу. Складність відносин. Митці Львова і світова музична культура.

Сталінізм і демографічні проблеми в республіці. «Історія ВКП(б). Короткий курс» як методологія духовного життя в країні. Втручання держави у творчий процес. Репресії проти провідних діячів культури (С. Єфремов, В. Підмогильний, Є. Плужник, О. Грушевський, М. Яворський та ін.). «Соловки як центр української культури 30-х років». Держава і відмова від політики збереження пам'яток національної історії та культури. Її духовні наслідки.

Складний і суперечливий характер розв'язання українського питання 1939 року. Політичні і соціально-психологічні аспекти встановлення нового ладу на західних землях. Радянська влада і проблеми культури. Позитивні та негативні наслідки встановлення нового ладу. Посилення симпатій населення до національного руху антирадянської спрямованості та роль церкви в ньому. Початок депортації українського населення. Українська східна діаспора. Її культурна праця. Громадська діяльність і творчість митців, близьких до ОУН: Є. Маланюка, О. Теліги, Б. Кравціва, Н. Хасевича. Освіта, духовне життя в українських колоніях Бразилії, Канади, США, Франції, інших країн світу. Його структура. Спроба налагодження контакту з художньою інтелігенцією материка.

Тема 16. Культурний процес в Україні 40 – початку 60-х років

Джерельна база періоду. Суспільно-політична ситуація в Україні напередодні II Світової війни. Воєнні події і ставлення населення різних регіонів України до окупаційного режиму.

Расова доктрина Вермахту та її вплив на відносини з місцевим населенням. Українська культура і нацизм. Київ як центр художнього життя. «Спілка українських художників», виробничо-художні майстерні Художнього інституту (1941-1944 рр.) та їх роль у налагодженні виставкової діяльності, об'єднанні вітчизняних митців. Націоналізм як важливий засіб в організації боротьби проти фашизму. Культурна діяльність української інтелігенції в окупації.

Діячі культури на шляхах війни. Утвердження гуманістичних, загальнолюдських моральних ідеалів у творчості митців України. Тема війни у графічній і пісенній творчості. Плакат і політична сатира як провідні жанри функціонування образотворчого мистецтва. Малі форми художньої творчості. Здобутки документального кіно. Антифашистська фольклорна творчість.

Українські митці воєнної доби – засновники національних культур інших народів. Зростання суспільної свідомості українського населення під впливом воєнних подій.

О. Довженко як митець і громадський діяч.

Західні землі під час окупації («Українські освітні товариства», 1942 р. як єдиний центр національно-культурної справи). «Музичний» Львів у роки війни. Інститут народної творчості як новий культурно-мистецький заклад (1941 р.) у стимулюванні

народної ініціативи. Мистецька школа Львова (1943 р.). Концертне життя Львова зазначеної доби. Періодика Львова у питаннях піднесення рівня національної сцени.

Духовні наслідки військового протистояння двох політичних систем. Ставлення радянської влади до національного руху на тимчасово окупованих територіях та його вплив на подальший розвиток духовного життя. Лекційні бюро (1943 р.) і розширення мережі політичної освіти населення.

Західні землі після повернення (1944 р.) радянської влади. Нова мережа наукових установ і навчальних закладів. Масова кіно- і радіофікація. Кадрова політика держави на західноукраїнських землях. Вища партійна школа (1948 р.) у Києві і Академія суспільних наук при ЦК ВКП (б) (1946 р., Москва) як центри формування «провідників політики партії у боротьбі з національними проявами» в усіх ділянках культури. Культурна політика Росії в Україні у роки Другої Світової війни та перші повоєнні роки.

Всесоюзне Товариство «Знання» у справі забезпечення культурно-освітньої програми держави. Суперечливий характер його діяльності.

Українська православна Церква під час воєнних подій та її поступове знищення. Львівський Церковний собор (1946 р.).

Відновлення репресій серед інтелігенції як намагання зберегти контроль над національно-культурним розвитком суспільства. Посилення командно-адміністративних методів керівництва галуззю «Культура» як втрата можливостей управління творчим процесом із боку держави. Подальше розгортання боротьби з «націоналізмом».

Відбудова матеріальної бази культури у другій половині 40-50 роки. Індустріалізація і розширення освітніх можливостей населення (культурно-освітні школи, Інститут підвищення кваліфікації культпрацівників, нові навчальні заклади, постійно-діючі педагогічні виставки в республіці тощо).

Харківський Бібліотечний інститут як спроба заснування першого інституту культури в Україні. Подальше розширення мережі цих закладів. Форми організації навчального процесу. Реорганізація управління системою освіти. Запровадження практики проведення республіканських семінарів як спроба посилення контролю за змістом художніх творів. Акцентування уваги на художньому аматорському русі. Художня самодіяльність як засіб розв'язання завдань художньої освіти населення. Система заохочувальних заходів, спрямованих на її поширення. Державна підтримка аматорського руху. Науково-методична мережа у питанні активізації творчої праці аматорів.

Подальша боротьба з «пережитками минулого» та її вплив на моральний клімат суспільства. Деформація у мовній сфері. Її наслідки.

Літературні герої О. Гончара, М. Стельмаха, П. Тичини. Музична творчість С. Людкевича, Ю. Мейтуса, К. Данькевича. Особливості відображення воєнних подій в українському живопису. Графіка повоєнних років. Театрально-декоративне мистецтво. Характеристика найбільш яскравих культурних зразків.

Постанови ЦК ВКП (б) «Про журнали «Звезда» і «Ленинград» (1946 р.) та їх відгомін в українському культурно-мистецькому середовищі.

Поширення індустріалізації будівництва, стандартизації архітектури. Типове проектування. «Соціалістичний реалізм» у мистецтві. Представники. Їх творчі доробки.

Спланована міграція. Її вплив на етнічні проблеми республіки.

М. Хрущов і політичні реформи в країні. «Відлига» й початок демократизації в системі керівництва культурним процесом. Національно-культурне пробудження народу. Початок реабілітації репресованих. «Шістдесятництво» як культурний феномен. Нові імена серед української художньої інтелігенції і пошук шляхів вивчення вітчизняної історії. Розквіт творчості І. Драча, В. Симоненка, В. Стуса, Л. Костенко, М. Вінграновського, Є. Сверстюка. Їх вплив на молоде покоління. Здобутки української науки. Мовознавство. Літературна критика (І. Дзюба, І. Світличний). Суперечливий характер розвитку. Український живопис та графіка початку 60-х років.

Традиції й новаторство в українському кінематографі (С. Параджанов, Ю. Ілєнко). Відродження поетичного стилю у творчості І. Миколайчука. Кіномистецтво і політика.

Розширення творчих контактів радянської інтелігенції з митцями і науковцями світу (Московський міжнародний кінофестиваль, міжнародний конкурс ім. П. Чайковського. Інші форми міжкультурного співробітництва). Художні здобутки українців.

Поступове розгортання критики митців у пресі. Акти вандалізму у ставленні до української культури. Посилення нестабільності у внутрішній та зовнішній політиці.

Культурна діяльність української діаспори. Перші спроби співпраці. Театральні здобутки представників української еміграції. Ансамбль українських акторів у Німеччині (В. Блавацький, О. Бенцаль-Карп'як, Я. Барнич) і заснування «Об'єднання митців української сцени» як координатора усієї театральної творчості в еміграції (1946 р.). «Слов'янські студії» (1950 р.) в університетах Америки, Канади. Їх роль у справі поширення інформації про Україну.

Відновлення діяльності НТШ у Німеччині, Франції, Австралії, Канаді, а також УВАН (1950 р.) у низці країн світу. Український науковий інститут (1968 р., США) та інші наукові й мистецькі заклади українців (Українська академія мистецтв, Український бібліографічно-довідковий центр тощо) у справі згуртування творчих сил вітчизняної інтелігенції. «Українське видавництво» (Краків-Львів) – 1941 р.: друк серій «Український педагогічний репертуар» та «Українські народні пісні», українські довідники і словники в друкарнях Західної Європи.

Фахова періодика діаспори («Нотатки з мистецтва» як часопис «Об'єднання митців-українців Америки»). Інша спеціальна періодика. Інститут дослідів Волині (Вінніпег). Його науково-дослідна праця. Український музичний інститут (Нью-Йорк, 1952 р.) і проблеми поширення вітчизняної музичної культури у світі.

Завершення доби реформ. Застійні тенденції в суспільстві. Їх прояв у духовному житті республіки.

Тема 17. Застійні тенденції в культурному житті республіки (60 - перша половина 80-х років)

Джерельна база періоду. Поява фундаментальних видань: «Возз'єднання України з Росією. Документи і матеріали» (1953-1955 рр.), «Документи Богдана Хмельницького» (1961 р.), «Документы об освободительной войне украинского народа 1648-1654 гг.», Літопис Самовидця тощо як свідчення подальшого зацікавлення духовною спадщиною народу.

Поширення консервативних тенденцій в усіх сферах життя як характерне явище зазначеного періоду. Україно-російські відносини. П. Шелест і соціально-культурний

розвиток республіки. Мовні проблеми. Освітянська та видавнича сфери. Духовне життя національних меншин республіки. Філософська культура Радянської України.

Складний і суперечливий характер подальшого культурного процесу в СРСР.

Зародження народних театрів і театрів народної творчості як свідчення піднесення художньої культури населення. Посилення інтересу до фольклору та художньо-прикладних видів народного мистецтва. «Фольклорний напрям» в образотворчому мистецтві. Розширення авторських та скорочення виконавських форм аматорської і самодіяльної творчості. Авторська пісня (В. Висоцький, Б. Окуджава, В. Галич та їх послідовники в Україні).

Перехід до керівництва художньою самодіяльністю за жанровим принципом. Форми стимулювання аматорства. Зміцнення зв'язків професійного та самодіяльного мистецтва. Спільні проекти. Організація підготовки керівників художньої самодіяльності. Училища культури як ланка у системі формування фахівців дозвілєвої сфери. Відкриття художніх спеціалізацій в інститутах культури. Заснування аспірантури в галузі культурно-освітньої роботи (Москва, Ленінград, Київ). Розвиток та розширення тематики наукових досліджень у сфері художньої самодіяльності. Науково-дослідний інститут культури (Москва) як центр культурологічних розробок. Напрями наукового пошуку. Вдосконалення системи методичного керівництва народною ініціативою: здобутки і проблеми. Законодавчі й політичні документи держави, спрямовані на сферу «Культура». Завершення формування мережі навчальних художніх закладів.

Подальша ідеологізація духовного життя. Всесоюзні фестивалі художньої творчості як спроба посилення централізації в народній ініціативі. Створення репертуарно-редакційної колегії при Міністерстві культури СРСР та республіканських міністерствах.. Стан і тенденції розвитку народної творчості.

Український музичний авангард (В. Сільвєстров, Л. Грабовський та ін.) як послідовники мистецьких принципів Б.Лятошинського. Хорова творчість Л. Дичко, І. Шамо, В. Зубицького. Експерименти у рок-опері, інструментальній музиці. Міжнародні мистецькі фестивалі як спроба пошуку нових шляхів розвитку вітчизняної художньої культури. Неофіційна музична культура 70-80-х років.

Національно-демократичний рух у Києві і Львові 60-70-х років. Його представники і виразники. Форми прояву. Зв'язок із дисидентським рухом в СРСР. Культурна опозиція ідеологічному диктатові. Основні напрями її протидії. Нове створення штучних перешкод у розвиткові духовної культури політико-ідеологічними структурами (заборона друку низки періодичних видань історико-мистецтвознавчого спрямування). Перекладацька діяльність у республіці.

Викривлення української історії в офіційній історіографії та духовні наслідки цього процесу.

Київський та Львівський клуби творчої молоді в духовному житті республіки.

Подальша політика русифікації і розширення самвидавної літератури («Записки Чорновола», «Репортаж із заповідника ім. Берії», «Хроніка опору» та ін.). «Український вісник» як провідний часопис дисидентів. Політичні репресії в республіці (І. Дзюба, І. Світличний, Л. Лук'яненко, В. Стус та ін.).

Зародження дисидентського руху в Україні: зміст, напрями, представники. Соціальні зміни у радянському суспільстві. Мистецтво мас і занепад традиційної народної культури, освіти та професійної підготовки. Загальна криза соціалістичного реалізму й

дискредитація офіційної ідеології. Її відображення в літературі, інших видах культури. Альтернативні ідеологічні течії: західні і східні. Їх вплив на духовне життя республіки. Національні мотиви у творчості вітчизняних митців.

Посилення ролі церкви в суспільстві. Її ставлення до держави та подальші міжконфесійні відносини. Львів як полікультурний центр.

Українське зарубіжжя (Г. Новаківська, Ю. Соловей, С. Гординський, Г. Грабовський). Наукова праця українців за кордоном (Товариство українських бібліотекарів. Краєзнавча праця НТШ. Асоціація українських артистів (США) і «Нотатки з мистецтва» тощо.

Театральна творчість вихідців з України (О. Бенцаль-Карп'як, В. Шамаровський): «Театр у П'ятницю», гурток акторів-аматорів ім. В. Стефаніка (США). Українські книгозбірні, музеї та архіви Америки і Канади. Український науковий інститут Гарвардського університету як центр американської україністики. Товариство «Рідна школа» в США. Творчі осередки еміграції (МУР, ОУП тощо). Є. Федоренко, М.Бойко, інші особистості діаспори у справі збереження і творення національної культури. Їхні зв'язки з молодією державою. Початок надходження в Україну фахової вітчизняної літератури, забороненої за ідеологічних підстав. Чорнобиль і проблема збереження генофонду нації.

Тема 18. Українська культура в молодій державі

Державотворчі акти новітньої України. Нормативна база, друк джерел, спільні україно-російсько-білорусько-польські проекти у виданні інформаційної бази культури.

Деідеологізація і деполітизація культурного розвитку. Деякі уроки її здійснення та духовні наслідки. Демократизація системи освіти. Реформування освіти і науки. ВНЗ культури і мистецтва в системі художньої освіти. Ступенева освіта. Ліцензування та акредитація ВНЗ: здобутки і прорахунки. Приватні освітні інституції. Національні освітні та мистецькі заклади й установи. Києво-Могилянська та Острозька академії. Спадковість традицій. Форми організації навчального процесу. Значення в суспільстві.

Сучасна молодь: запити, ідеали, орієнтації. Ставлення до духовної спадщини. Мовна ситуація. Національне питання. Проблеми співвідношення української і російської культур у різних регіонах держави. Проблеми збереження вітчизняної культури в Програмах діяльності товариства «Просвіта», Народного Руху, інших угруповань і політичних партій України. Українське товариство незалежної творчої інтелігенції та Український культурологічний клуб (1987 р.) як форма відродження літературних дискусій. Рух за охорону пам'яток культури (відродження архітектурної спадщини, опіка військових поховань 1917-1920 рр.). Повернення імен репресованих діячів національної культури.

Церковне життя. Відродження Української католицької церкви (1989 р.) та УАПЦ (1990 р.). Проблеми подальших міжконфесійних відносин у суспільстві.

Розробка сучасної концепції історії національної культури. Стан музичного мистецтва. Пошук нових форм. Авторська аматорська творчість. Українські міжнародні й регіональні фестивалі як форма стимулювання культурного розвитку. Молодіжний рух в Україні: роль, еволюція, тенденції.

Спадковість у розвитку культури та специфіка її прояву в народній творчості. Проблеми культурної спадщини: співвідношення минулого, сучасного, майбутнього.

Перші законодавчі акти в царині культури. Перші міжнародні культурологічні конгреси та їх значення у розвитку молододі держави.

Відкриття Інституту українознавства при Київському національному університеті ім. Т.Шевченка. Його культурологічна діяльність.

Теоретичні пошуки нової моделі української культури в умовах останнього десятиліття ХХ століття. Видавнича справа в державі.

Сучасний національний авангард. Мистецтво і роль художньої інтелігенції в духовному житті.

Структура управління галуззю «культура». Особливості функціонування народної творчості. Клубна, паркова, бібліотечна, музейна мережа. Стан побутування. Культурно-дозвілєві комплекси, видовищні заклади тощо як соціально-культурні інститути. Регіональний рівень. Досвід Рівненщини. Рада директорів Обласних центрів народної творчості в питаннях збереження клубної мережі.

Система методичних закладів культури. Її роль в організації дозвілєвої діяльності населення. Еволюція організаційних структур. Обласний центр народної творчості (ОЦНТ) в системі методичного керівництва народною ініціативою. Регіональні фестивалі аматорського мистецтва як ефективний засіб збереження кращих надбань народної культури та реалізація програми культурного обслуговування населення.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтва (Київ) та її філії в регіонах у системі підвищення кваліфікації працівників галузі. Національна Академія мистецтв України, Національні музичні академії Києва, Донецька, Одеси, Львова і стан музичної культури в суспільстві.

Вища професійна освіта в сфері театру і кіно. КНУКіМ як одна з форм трансформації інституту культури в сучасних умовах. Доля інститутів культури в системі сучасної культурно-освітньої практики. Нові форми організації навчального процесу у вищій школі гуманітарного спрямування. Видавнича справа українських ВНЗ: тематика, культурний ефект. Вітчизняна наука в країні. Аспірантура та докторантура в сфері культури. Відмінності в системі організації науково-педагогічних кадрів. Нові класифікатори спеціальностей. Український центр культурних досліджень. Активізація дисертаційного пошуку. Культурний ефект. Міждержавні контакти.

Реорганізація системи освітньої діяльності в країні. Початкова мистецька освіта (Палади дітей та молоді в країні). Нові типи навчальних мистецьких закладів (Академія дитячої творчості у м. Миколаїв, громадські мистецькі агенції та ін.). Активізація музейної мережі в регіонах. Нові інформаційні можливості у процесі передачі інформації. Фестивальний народознавчий рух країни як форма збереження національно-культурних ознак та репрезентації вітчизняної культури на європейському та світовому рівнях.

Середня спеціальна культурологічна освіта в регіоні. Концептуальні напрями діяльності органів виконавчої влади щодо розвитку та реформування сфери. Новий закон України (2010 р.) про культуру і його роль у збереженні галузі. Відродження центрів традиційного кустарного виробництва в Україні: Решетилівка, Опішня та їх роль у збереженні традиційних культурних практик. Мистецькі фестивалі, спрямовані на збереження традиційної культури в регіонах (Полтавщина, Івано-Франківщина, Миколаївщина та ін.).

Діячі культури у процесі розбудови молоді держави. Подальші законодавчі кроки держави у сфері культурної політики. Стереотипи та забобони в практиці державного культуротворення.

Культура і засоби масової інформації: вітчизняна преса, видавнича справа, мистецьке життя. Якість змісту культурно-мистецької продукції. Масова культура і українське суспільство.

Культура і ринок. Політична боротьба і її відображення в художньому процесі. Митець і сучасність.

Товариства національних меншин в Україні: зміст, форми роботи й тенденції розвитку. Їх культурний ефект.

«Помаранчева революція» і проблеми формування нових засад у культурній політиці.

Українська освіта в контексті входження у світове співтовариство. «Болонська декларація» і нові підходи в організації освіти у вищій школі. Ступенева освіта. Вища і середня спеціальна освіта. Форми співпраці. Кадровий корпус вищої школи. Освітні альтернативи України. Наука як культурна проблема.

Культурний процес в Україні під впливом військової експансії Росії та його вплив на зміну ціннісних орієнтацій населення і прискорення формування національної свідомості. Українська культура як чинник протидії культурній експансії. Ініціативи профільного міністерства у зв'язку з переходом на нову систему планування у вищій школі країни, надання більших організаційно-методичних можливостей ВНЗ, враховуючи декларовану автономію вищої школи; система ЗНО і її культурний ефект. Нова номенклатура спеціальностей в українських ВНЗ і її відповідність сучасній культурній практиці.

Проблеми культурної взаємодії, культурного обміну в умовах глобалізації. Питання повернення національної писемної та мистецької спадщини в Україну.

Активізація вивчення культурного розвитку країни на регіональному рівні. Фестивальний рух у регіонах як форма стимулювання інтересу до різних форм культурної діяльності. Інші форми стимулювання художньої ініціативи. Найбільш помітні регіональні культурні ініціативи («Культурно-дозвілєві комплекси краю», «Програма забезпечення населення українською книгою», «Програма підтримки творчих Спілок Рівненщини», «Розвиток культурно-дозвілєвої діяльності на Рівненщині на період до 2017 р.», соціально-культурні ініціативи бібліотек Рівненщини: на прикладі діяльності обласних бібліотек м. Рівне тощо). Регіональна культурна практика в умовах реформування системи місцевого самоврядування. Проблеми реалізації. Громадські організації та художня культура діаспори: стан і тенденції розгортання. Посилення контактів із молодією державою. Спільні проекти у сфері духовної культури. Демографічні та культурологічні проблеми в українській діаспорі. Українська культура в контексті світового культурного процесу у третьому тисячолітті.

3. Рекомендована література

Балух В. О. Культура Античності / Балух В. О., Коцур В. П. – Чернівці : Нові книги, 2015. – 623 с.

Виткалов В. Г. Українська культура. Сторінки історії ХХ століття : моногр. / В. Г. Виткалов. – Рівне : Вертекс, 2004. – 640 с.

Виткалов С. В. Рівненщина: культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності : моногр. / С. В. Виткалов. – Рівне : ППДМ, 2012. – 412 с.

Виткалов С. В. Культурно-мистецька України в регіональних вимірах: моногр. / С. В. Виткалов. – Рівне : М. Дятлик, 2014. – 362 с.

Виткалов С. В. Українська культура: навч.-метод. посібн. / С. В. Виткалов. – Рівне : РДГУ, 2015. – 195 с. (деталізовано кожен тему та подано список рекомендованої літератури).

Історія української культури: зб. документів і матеріалів / за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука. – К. : Вищ. шк., 2000.

Історія української культури. Енциклопедія. В 5 т. - К. : Наукова думка, 2002-2015.

История Европы: с древнейших времен до наших дней: в 8 тт. – М. : Наука, 1988-1994.

Попович М. В. Нариси історії української культури / М. В. Попович. – К. : АртЕК, 2000.

Попович М. В. Червоне століття: моногр. / М. В. Попович. – К., 2014.

Самодетельное художественное творчество в СССР. Конец 1950 – начало 1990-х годов. В 3-х тт. – М. : Дм. Буланин, 1999.

Україна і Росія в історичній ретроспективі. В 3-тт. Реформа місцевого самоврядування і її роль для сфери культури. К. : Наук. думка, 2004.

Українська літературна енциклопедія. В 5 тт. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. Бажана, 1992-1999.

Шейко В. М. Вища освіта в країнах Заходу: соціальний та етичний аспекти / В. М. Шейко. – Х. :ХДАК, 1999. – 152 с.

Шейко В. М. Історія української культури: моногр. / В. М. Шейко. – Х.: ХДАК, 2001. – 400 с.

ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА

Розробник: кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри культурології та музеєзнавства Кучина Н. І.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є вивчення історико-культурного процесу країн близького і далекого зарубіжжя від найдавніших часів до наших днів.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є опанування студентами теоретичних знань щодо шляхів розвитку людської цивілізації, основних її етапів та культурно-історичних епох, загальних закономірностей культурної еволюції в країнах близького і далекого зарубіжжя від найдавніших часів до наших днів.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи історії зарубіжної культури.

Тема 1. Теоретичні аспекти культури і культурологічний підхід до аналізу зарубіжної культури

Походження терміна «культура» і багатоваріантність його сучасного тлумачення. Місце культури у структурі людської життєдіяльності. Джерела вивчення культури.

Закономірності культурного розвитку людства. Основні напрями світової культурологічної думки. Регіональна типологія світової культури.

Предмет і завдання курсу «Зарубіжна культура».

Змістовий модуль 2. Культура первісної епохи та Стародавнього Сходу.

Тема 2. Культура первісної епохи

Актуальність і складність вивчення історії первинної культури. Місце первісної культури в історії світової культури. Археологічні знахідки та пам'ятки культури первісного суспільства.

Розвиток форм організації первісного суспільства: стадо, праобщина, родова община (рід), плем'я, союз племен. Суспільний лад: матріархат і патріархат. Еволюція шлюбних відносин: проміскуїтет, полігамія, моногамія.

Еволюція знарядь праці та поява нових типів житла первісної людини. Виникнення міст і державних устроїв. Найдавніші центри аграрної культури: Близький Схід, Долина Нілу, Мала Азія, Кавказ. Формування етносів.

Матеріальна культура та еволюція мистецтва у палеоліті, мезоліті, неоліті. Культура збирачів і мисливців. Трудова діяльність і знаряддя праці первісних людей. Перехід до землеробства і скотарства. Культура епохи бронзи і заліза. Загальна характеристика пам'яток.

Особливості духовного розвитку первісного суспільства. Первісні форми релігійних вірувань (анімізм, тотемізм, фетишизм, магія).

Виникнення та розвиток писемності.

Походження первісного мистецтва і його особливості.

Тема 3. Культура Стародавнього Єгипту

Джерельна база (давні писемні джерела про Єгипет, археологічні знахідки, ієрогліфічне письмо).

Періодизація культури Єгипту. Етногенез та ментальність населення. Матеріальна культура Єгипту.

Особливості світосприйняття стародавніх єгиптян, їх релігійних вірувань та культів. Культ фараона, його релігійне і політичне значення. Міфологія Стародавнього Єгипту.

Архітектура Єгипту. Найвизначніші культурні пам'ятки Стародавнього Єгипту. Будівництво пірамід.

Наукові відкриття (медицина, математика, геометрія, астрономія та ін.). Дешифрування ієрогліфів.

Тема 4. Культура Стародавньої Месопотамії

Особливості культури Стародавньої Месопотамії. Цінності та норми життя шумерів, система їх освіти, своєрідність мистецтва. Його знакова система. Сакральний зміст окремих видів художньої діяльності.

Релігійна система та її зв'язок із культурою. Особливості світосприйняття стародавніх вавилонян, їх релігійних вірувань та культів.

Архітектура житлових приміщень, палаців та храмів (Вавилонська вежа).

Клинописні письмена. Дешифрування клинопису. Наукові відкриття (математика, геометрія, право, астрономія та ін.).

Тема 5. Культура Малої Азії та Закавказзя

Спеціальна література, що вміщує історичну інформацію про Фрігію, Лідію, Урарту, Хетське царство. Етногенез центрально-анатолійського населення.

Культура поліетнічного хетського суспільства. Релігійно-міфологічні уявлення хетів. Хетська міфологія. Матеріальна культура та архітектура хетів. Загибель Хетської держави.

Культура Фрігійського та Лідійського царств: матеріальна культура, архітектура, мистецтво, релігійні вірування та культи.

Культура Урарту: матеріальний побут, архітектура, мистецтво.

Тема 6. Культура Східного Середземномор'я та Аравії в давнину

Спеціальна література, яка вміщує історичну інформацію про Фінікію, Сірію, Палестину та Стародавню Аравію. Етногенез населення Східного Середземномор'я та Аравії.

Культура Фінікії та Сирії: матеріальна культура фінікійських міст-держав та Сирії, писемність (синайське письмо, найдавніше абеткове письмо), наукові знання (математика, філософія, фізика, астрономія тощо), угарито-фінікійська література, релігійні уявлення фінікійців та пантеон богів.

Культура Палестини в I тис. до н. е.: землеробська культура, матеріальний побут, найдавніші форми літератури стародавніх євреїв (фольклор, притчі, любовна лірика, байки, художня проза та короткі історичні повісті), релігійні вірування (їудаїзм, рух пророків) і культи.

Культура Аравії у давнину: матеріальна культура, релігійно-міфологічні уявлення.

Тема 7. Культура Ірану в давнину

Культура Стародавнього Ірану у світлі археологічних досліджень (Елам, Мідія, Персія). Джерельна база (давні писемні джерела, археологічні знахідки, давньоперське письмо).

Культура Ірану еламської і мідійської доби та ахеменідського періоду: матеріальна культура, писемність, освіта, архітектура, поширення наукових знань.

Релігійно-міфологічний світогляд малійців та персів: зороастризм, священна книга «Авеста», ритуали зороастризму. Вплив релігії на моральні норми, звичаї та повсякденне життя давніх персів.

Тема 8. Культура Стародавньої Індії

Спеціальна література та джерельна база (староіндійські писемні пам'ятки, пам'ятки матеріальної культури). Своєрідність індійської культури.

Релігійно-філософські пам'ятки індології (Веди, Рігведи, Яджурведи, Атхарваведи, драхма). Ведична література і культ. Вплив релігійно-філософського світогляду на формування варно-кастової системи в Стародавній Індії. Особливості матеріальної та духовної культури представників різних форм соціальної стратифікації індійського населення. Реформаційні віровчення середини I тис. до н.е. (упанішади, джайнізм, ранній буддизм). Індійська духовність: головні ідеї, принципи, норми, цінності (карма, каста, дхарма, артва, кама, мокша, ахімса, сансара, атман, нірвана, брагман, майя, асана, мудра). Медитація як засіб духовного вдосконалення. Міфологічні уявлення та культури Стародавньої Індії.

Матеріальна культура Стародавньої Індії. Архітектура староіндійських міст.

Сакральне мистецтво: архітектурні форми (ступа (пагода), стамбхи, чайтья, віхара івімана), скульптура. Феномен індійського танцю.

Мова, писемність і освіта: розмаїття староіндійських мов, вплив мови на писемність Стародавньої Індії, наукові знання в математиці, медицині, лінгвістиці, фізиці та хімії. Література індійських племен і народів: санскритська література, авторська поезія, священні літературні тексти (Веди, Закони Ману, Махабхарата, Рамаїяна, Бхагаватгіта).

Тема 9. Культура Стародавнього Китаю

Періодизація розвитку культури Стародавнього Китаю. Самобутні риси китайської культури; особливості менталітету, національного характеру.

Даосизм, конфуціанство і легізм як традиційні духовні системи Китаю. Основи китайської мудрості: моральні принципи духовної практики; поняття «мудрець», «духовний шлях». Гімнастика духу; робота з життєвою енергією; гармонія «їнь» і «янь». Ритуал і церемонії; нумерологія і символізм у китайській культурі. Елементи китайської геософії: вода, гори, вітер. Філософія китайського саду.

Особливості художньої культури Китаю: музика, поезія, живопис, каліграфія. Традиційні архітектурні форми Китаю.

Цивілізаційні здобутки Китаю.

Змістовий модуль 3. Антична культура.

Тема 10. Особливості античної культури. Культура Стародавньої Греції

Поняття про античність як визначний історико-культурний феномен. Характерні риси давньогрецької культури, основні етапи її розвитку (Крито-Мікенська (Егейська) культура (III – II тис. до н. е.), ранньо-архаїчний (XI–VIII ст. до н. е.), архаїчний (VIII–VI ст. до н. е.), класичний (V – остання чверть IV ст. до н. е.), елліністичний (остання чверть IV–I ст. до н. е.). Феномен «грецького культурного чуда» та його чинники.

Крито-мікенський період: Самобутність критської культури. Мореплавство, торгівля, ремесла. Палацова культура. Теократична форма правління. Особливості релігійних вірувань. Винайдення лінійного письма. Мистецтво.

Ранньо-архаїчний період: ранньо-рабовласницькі міста-держави Мікени, Тірінф, Пілос, Орхомен, Фіви, Афіни, Іолк. Дорійці. Криза та нове піднесення культури. Формування міфологічного світогляду. Релігійні вірування.

Культура архаїчного періоду. Епічна поезія: Гомер «Іліада» та «Одіссея». Лірична поезія: Алкей, Архілох, Сапфо, Анакреон. Піднесення образотворчого мистецтва та архітектури. Розквіт філософії та її особливості. Фалес, Анаксимандр, Демокріт, Геракліт, Піфагор.

Класичний період давньогрецької культури: «Золоте століття» Перикла та афінська демократія. Подальший розвиток філософії. Зенон, софісти, Сократ, Платон, Аристотель. Наукові і технічні досягнення. Освіта і виховання. Розквіт архітектури. Скульптура та її особливості. Античний театр: Есхіл, Софокл, Еврипід, Аристофан. Катарсис.

Тема 11. Культура епохи Еллінізму

Елліністичний період античної культури (IV-I ст. до н. е.). Криза античного суспільства. Взаємозв'язок і взаємовплив давньогрецької і східних культур. Олександрія – центр елліністичної культури. Особливості філософського знання в добу еллінізму. Епікур. Стоїки. Скептики. Неоплатоніки. Виникнення нових філософських шкіл. Еволюція і трансформація релігійних вірувань. Наукові і культурні центри: Олександрійська бібліотека. Мусейон. Література: Менандр, Каллімах, Феокріт. Архітектура.

Тема 12. Культура Стародавнього Риму

Основні етапи розвитку давньоримської культури (епоха царів, епоха аристократичної республіки, епоха імперії).

Культура раннього Риму: легенда про Ромула і Рема, початок Риму, легенда про викрадення Сабінянок, матеріальна культура міста-держави Рима, легенда про Тарквінія і Лукрецію.

Культура риму часів аристократичної республіки: матеріальна культура, своєрідність архітектури і мистецтва періоду, особливості релігійних вірувань, система освіти, римська література (Цицерон, Варрон), вплив давньогрецької культури на культуру Стародавнього Риму,

Культура Стародавнього Риму епохи імперії: політична культура, побут і звичаї римлян, наукові досягнення періоду, зміни у релігійному світогляді, специфічні риси в архітектурі і скульптурі, художні здобутки в літературі (творчість Тацита, Овідія, Марцелліна та ін.). Криза античної культури.

Тема 13. Візантійська культура

Утворення Візантійської імперії. Специфічні риси візантійської культури.

Християнство як ідеологічна основа візантійської культури. Візантійський тип культури: держава, церква, цивільне право, освіта, наука. Особливості

візантійської науки, філософії, літератури. Єдність церковного та світського мистецтва. Гуманістичні риси візантійської культури.

Культура Візантії за імператора Юстиніана I. Іконоборство. Його суть та значення. Македонське відродження у Візантії. Візантійський художній стиль. Узагальнено-спіритуалістичні принципи візантійської культури. Розквіт візантійської культури за династії Комнінів (XI-XII ст.). Систематизація релігійного і світського знання. Зародження раціоналізму.

Побут і звичаї пізньої Візантії. Причини занепаду візантійської культури. Світове значення візантійської культурної спадщини.

Змістовий модуль 4. Культура цивілізацій Стародавньої Америки.

Тема 14. Культура цивілізацій доколумбової Америки

Спеціальна література та джерельна база (писемні пам'ятки, пам'ятки матеріальної культури цивілізацій доколумбової Америки). Особливості та основні історичні етапи розвитку доколумбової Америки. Основні наукові досягнення давніх цивілізацій.

Міста-держави майя. Релігійні уявлення. Наукові знання. Архітектура та образотворче мистецтво. Література, танці й музика майя.

Людина в Мексиці – початок осілості та культури. Толь-текський міфологічний цикл. Прибуття ацтеків. Релігія та міфологія ацтеків. Політичний устрій імперії ацтеків. Сакральне мистецтво. Календар ацтеків.

Змістовий модуль 5. Культура епохи Середньовіччя та Нового часу.

Тема 15. Культура Західної Європи в Середні віки

Поняття «середні віки». Медієвісти про добу Середньовіччя. Основні етапи розвитку культури Західної Європи в Середні віки. Особливості свідомості і мислення представника середньовічного суспільства.

Соціокультурна ситуація в середньовічній Західній Європі. Християнська теологія і церква, їхня роль у становленні та розвитку культури середньовіччя. Особливості середньовічної філософії.

Взаємодія, взаємовідносини та нормування релігійно-церковної діяльності щодо культури народної, міської культури, культури «вчених» (освічених) людей, лицарської культури. Соціальна стратифікація і культура. Лицарська культура – основа самобутності й оригінальності західноєвропейської культури доби Середньовіччя.

Схоластика. Середньовічні школи й університети. Західноєвропейська наука. Вільнодумство. Містика. Алхімія як феномен середньовічної культури.

Література середньовіччя (релігійна література, епос, лірика вагантів, куртуазний роман, міська література, поезія трубадурів і скальдів).

Художні стилі в архітектурі і живописі. Романський стиль, його філософська платформа. Готичний стиль, його філософські засади.

Жанри середньовічного театру: літургійна драма, міська драма, містерія, фара, інтермедія, мораліте. Розвиток церковної музики і співу.

Тема 16. Середньовічна мусульманська культура Близького та середнього Сходу

Науково-історичні засади арабо-мусульманської культури. Історія становлення і розвитку арабо-мусульманської культури: ранній до ісламський період; мусульманська доба.

Культура до ісламського періоду: кочове, землеробське населення; політеїзм, поезія бедуїнів, традиції.

Особливості еволюційного розвитку культури мусульманської доби: початок релігійної діяльності пророка Мухаммада, період халіфату, розробка догматики ісламу, релігійно-політичний розкол мусульманської спільноти (сунізму і шиїзму).

Традиційні особливості мусульманської культури: «Стовпи віри», базові принципи ісламу, особливості релігійної обрядовості ісламу, традиційна культура сімейних взаємин. Священні міста та матеріальні святині ісламу.

Особливості художньої культури Середньовічної мусульманської культури: характерні риси (анти антропоморфізм, декоративність, символізм та містицизм); провідні жанри (орнаментальне декоративне мистецтво, каліграфія, поезія), головні архітектурні форми.

Тема 17. Культура доби Відродження в Західній Європі

Проблема змісту поняття «Відродження». Соціально-економічні передумови становлення культури Відродження та її характерні риси. Основні періоди доби Ренесансу.

Гуманізм як ідейний рух і принцип культури Відродження. Гуманістичні ідеї у творах Данте, Петрарки, Дж. Боккаччо. Нове ідеологічне підґрунтя творчості.

Мистецтво Ренесансу («Титанізм Відродження»). Творчість Леонардо да Вінчі, Мікеланджело Буонаротті, Рафаеля Санті та ін.).

Тема 18. Культура Західної Європи доби Нового часу

Реформаційний рух у Європі (М. Лютер, К. Кальвін) та його зв'язок із культурою Ренесансу. Основні течії в Реформації. Протестантизм та його вплив на формування нової культурної традиції (протестантська етика, формування засад світської культури і буржуазного світського світогляду).

Соціокультурна ситуація в Західній Європі кінця XVI –XVII століття. Великі географічні відкриття і колонізація Нового Світу. Розповсюдження друкарства. Наукова революція.

Мистецтво Нового часу (М. Караваджіо, П. П. Рубенс, Рембрандт ван Рейн, Д. Веласкес), художні течії (бароко та класицизм).

Тема 19. Культура доби Просвітництва (XVII-XVIII століття)

Просвітництво як культурно-історичний феномен, його витоки та основні засади і принципи.

Раціоналістична картина світу і людини в ідеології Просвітництва. Культ розуму і поширення наукових знань. Французька енциклопедія та її укладачі. Рух Просвітництва в інших європейських країнах.

Зростання ролі літератури в житті суспільства. Сентименталізм у художній літературі XVIII століття. Художня творчість і філософія Вольтера, Ж.-Ж. Руссо, Й. В. Гете та ін. Її вплив на світогляд європейського населення й громадських діячів.

Особливості розвитку мистецтва доби Просвітництва (архітектура, живопис, музика, театр, стильові розмаїття мистецтва XVIII століття).

Змістовий модуль 6. Зарубіжна культура кінця XVIII – початку XXI ст.

Тема 20. Культура постсередньовічного Далекого, Близького та Середнього Сходу

Культура постсередньовічного періоду країн Сходу у світлі спеціалізованої літератури та історичних анналів.

Культура країн Далекого Сходу (Китай, Японія, Корея, В'єтнам): політична культура та її вплив на життєдіяльність населення, матеріальна культура, релігія, освіта, архітектура, наукові знання та досягнення.

Культура країн Близького Сходу (Османська імперія, Іран) та країн Середнього Сходу (Середня Азія, Казахстан та Афганістан): матеріальна культура, релігія, освіта, архітектура, поширення наукових знань.

Тема 21. Культура пост середньовічної Південної та Південно-східної Азії

Культура постсередньовічного періоду країн Південної та Південно-східної Азії у світлі спеціалізованої літератури та історичних анналів. Особливості культури Південної та Південно-східної Азії після завершення епохи Середньовіччя.

Культура Індії: релігійно-ідеологічні особливості, матеріальна культура, мистецтво. Провідні форми.

Культура Камбоджі: вплив колоніального поневолення Камбоджі Францією на культуру та світогляд населення. Релігія як форма буття.

Тема 22. Культура постсередньовічної тропічно-екваторіальної та південної Африки

Культура постсередньовічного періоду країн тропічно-екваторіальної та південної Африки у світлі спеціалізованої літератури та історичних анналів.

Особливості культури Тропічно-екваторіальної та Південної Африки після завершення епохи Середньовіччя. Оригінальність і самобутність культури Ефіопії та «Чорної Африки»: побут, традиції, звичаї, релігія, світогляд.

Тема 23. Культура Західної Європи XIX століття

Зміни в суспільно-культурному житті Європи на початку XIX ст. Зростання темпів промислової революції. Найвидатніші наукові і технічні досягнення. Становлення демократичної інтелігенції та зростання її впливу на духовне життя суспільства. Світоглядні основи культури XIX століття: романтизм, раціоналізм, антропоцентризм, сцієнтизм, європоцентризм, віра в безмежний прогрес і добру природу людини.

Причини появи і поширення романтизму як нового типу свідомості, ідеології, мистецької системи. Визначні митці-романтики: Дж. Байрон, В. Скотт, В. Гюго, Е. Делакруа та ін.

Поширення філософських ідей А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, А. Бергсона, О. Конта на континенті.

Виникнення нових способів художньої творчості, породжених розвитком техніки: фотографія, кіно, реклама. Формування системи інститутів художньої культури. Піднесення фольклору. Посилення ролі мистецтва в духовній культурі XIX ст. Основні художні течії (неокласицизм, романтизм, реалізм).

Культурне життя Західної Європи кінця XIX століття. Криза традиційних цінностей.

Тема 24. Культура Західної Європи XX – початку XXI століття

Специфічні риси розвитку культури Західної Європи у першій половині XX ст. Друга світова війна і її вплив на духовну культуру людства. Нова економічна, політична і культурна ситуація в країнах Західної Європи у другій половині XX ст. Основні тенденції розвитку культури на початку XXI століття.

Феномен масової культури. Масова і елітарна культура. Індустріалізація культури. Комерціалізація культури. Феномен інформаційного суспільства.

Модернізм як культурний феномен XX століття. Еволюція модернізму в художній культурі: експресіонізм, кубізм, футуризм, конструктивізм, імажинізм, абстракціонізм, дадаїзм, сюрреалізм, «концептуальне мистецтво». Загальна характеристика видів.

Основні тенденції в літературі й драматургії. Аудіовізуальна культура сучасності – кіно, телебачення і їх вплив на зміну сприйняття і поширення інформації.

3. Рекомендована література

Бауэр С. У. История Древнего мира: от истоков цивилизации до падения Рима : монография / С. У. Бауэр [пер. с англ. В. Гончарова, Н. Тартаковской]. – М. : АСТ : Астрель, 2011. – 988 с.

Головченко В. І. Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець XIX – друга третина XX ст.) : навч. посібн. / В. І. Головченко, В. А. Рубель. – К. : Либідь, 2010. – 520 с.

Кокрелл К. Мировая история в легендах и мифах / К. Кокрелл. – М. : АСТ; СПб.: Астрель-СПб, 2012. – 605 с.

Крижанівська О. О. Історія Середніх віків: Вступ до історії західноєвропейського середньовіччя. Курс лекцій: навч. пос. – 2 вид. стереотип. / О. О. Крижанівська, О. П. Крижанівський. – К. : Либідь, 2006. – 368 с.

Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу : підручн. / О. П. Крижанівський. – Вид. 4, стереотип. – К. : Либідь, 2009. – 592 с.

Культурологія. История мировой культуры / под ред. А. Н. Марковой. – М., 1998.

Культурологія: теорія та історія культури: навч. посібн. / за ред. І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.

Рубель В. А. Історія Середньовічного сходу: Тематична хрестоматія: навч. посібн. / В. А. Рубель. – Вид. 3, доп. і перероб. – К. : Либідь, 2011. – 792 с.

Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: в 2-х т. / А. Дж. Тойнбі [пер. з англ.]. – К., 1995.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Розробник: Л. К. Костюк, кандидат історичних наук, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є опанування студентами теоретичними знаннями із методики викладання історико-культурологічних дисциплін, ознайомлення із формами і методами навчання, а також формування практичних умінь і навичок здійснення педагогічної діяльності у загальноосвітніх початкових закладах, а також у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є: розширення навчального простору підготовки бакалаврів-культурологів; озброєння студентів знаннями з методики викладання історико-культурологічних дисциплін у загальноосвітніх школах, училищах і коледжах культури та мистецтв; позиціонування у студентів переваг новітніх освітніх технологій та можливостей їх використання у навчальному процесі; формування практичної готовності студентів до професійної діяльності на посаді викладача історико-культурологічних дисциплін.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи навчальної дисципліни «Методика викладання історико-культурологічних дисциплін».

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Методика викладання історико-культурологічних дисциплін»

Поняття про методику викладання та її предмет і завдання.

Методика викладання навчального предмету як галузь педагогічної науки, що досліджує його зміст і характер навчального процесу в межах даного предмету. Методика викладання навчального предмету як галузь педагогічної практики в межах якої відбувається здобуття учнями знань, умінь та навичок із певного навчального предмету. Методика викладання навчального предмету як галузь методичної роботи, яка повинна допомогти і теорії, і практиці переводити завдання освіти і виховання в площину або на мову реальної навчальної діяльності.

Методика викладання як сфера практичної діяльності, суб'єктами якої є вчитель та учень. Види методики навчання та джерела її формування. Основні завдання вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання історико-культурологічних дисциплін». Характеристика умінь і знань

навчальної дисципліни «Методика викладання історико-культурологічних дисциплін».

Тема 2. Зміст культурологічної освіти

Поняття про зміст освіти. Зміст освіти як система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових здібностей учнів (студентів), формування їх світогляду, моралі та поведінки, підготовку до суспільного життя та праці.

Зміст культурологічної освіти як сукупність знань про світовий та вітчизняний історико-культурологічний процес, розширення естетичного фактору світогляду і творчого потенціалу особистості.

Необхідність підвищення рівня інтелектуального, культурного та духовного потенціалу нації як цільова стратегія Державної програми «Освіта» (Україна ХХІ століття).

Тема 3. Принципи та функції навчання і викладання історико-культурологічних дисциплін

Принципи навчання як вихідна вимога до його організації та здійснення. Методика викладання історико-культурологічних дисциплін та її відповідність загально-дидактичним та специфічним принципам навчання.

Основні принципи навчання: науковості, системності, послідовності, доступності, зв'язку із життям, свідомості та активності учнів, наочності, міцності знань, умінь та навиків, емоційності навчання, індивідуального підходу до учнів і творчому підходу до організації цілісного навчально-виховного процесу.

Функції навчання та викладання історико-культурологічних дисциплін. Закономірності викладання історико-культурологічних дисциплін: виховний характер, обумовленість суспільними потребами, взаємозалежність навчання, виховання та розвитку, а також форм, методів і засобів навчання, залежність навчання від вікових характеристик та навчальних можливостей учнів.

Оптимальний вибір моделі методики педагогічної діяльності та її залежність від змісту рівня освіти (початкової, спеціальної, загальної середньої, середньої спеціальної та вищої), її виховних завдань, що реалізуються в певних типах навчальних закладів.

Основні категорії дисципліни: зміст освіти, система навчання, види навчання, форми, методи та засоби навчання, принципи викладання, педагогічний менеджмент (в аспекті управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів).

Тема 4. Джерела формування та удосконалення методики викладання

Компоненти методики викладання навчальної дисципліни: предметний або змістовий (блоки культурологічного знання – історичний, теоретичний, прикладний, мистецтвознавчий); методичний (оволодіння вчителем методикою викладання – формами і методами роботи, – інноваційними технологіями навчання); психолого-педагогічний (знання історії педагогіки,

дидактики, теорії та методики виховання, педагогіки, психології, педагогічної роботи в закладі).

Основи формування методики: відповідна галузь педагогічної науки (методика навчання за дисциплінами); педагогічна практика (новаторство вчителя, творчий пошук, удосконалення методики викладання, поєднання науки і практики); методичний рівень та рівень, який передбачає розробку методичних матеріалів (вказівки, рекомендації, програми, посібники тощо).

Три джерела формування та удосконалення методики: науково-теоретична робота, методична робота, викладацька або педагогічна практична діяльність вчителя. Основні категорії методики викладання: форми, методи, засоби.

Тема 5. Форми викладання історико-культурологічних дисциплін

Поняття про форми навчання та їх систему. Форми організації навчального процесу як зовнішнє вираження узгодженої діяльності педагога та учнів (студентів), що здійснюється у встановленому порядку та в певному режимі.

Еволюція форм навчання. Класифікація системи форм викладання історико-культурологічних дисциплін: за часом побутування (традиційні та нетрадиційні); в залежності від кількості учнів (студентів) на занятті (індивідуальні, мікро-групові, групові, масові); в залежності від дидактичної мети (форми навчання, що передбачають вивчення нового матеріалу, узагальнення та систематизації знань, вироблення практичних умінь та навичок, контролю і корекції знань); в залежності від місця протікання навчального процесу (інституційні (у закладі освіти) та домашні); форми навчання, що відбуваються поза основним розкладом (позаурочні).

Форми викладання культурологічних дисциплін у школах, ліцеях, гімназіях: уроки (традиційні та нетрадиційні), шкільні лекції, семінари, екскурсії, пошуково-дослідницька робота, діяльність гуртків тощо.

Форми викладання культурологічних дисциплін в коледжах, технікумах, училищах: лекції, семінари, спарені уроки різних типів, науково-дослідницька робота.

Фактори вибору форм навчання: вікові особливості об'єкта (суб'єкта) навчального процесу, специфіка навчального закладу, мета викладання дисципліни, кількість годин для вивчення, професійна підготовка педагога.

Основні методичні документи підготовки до занять у середніх загальноосвітніх навчальних закладах: Державний Стандарт освітньої галузі «Художня культура», навчальна програма дисципліни та поурочний план (конспект уроку).

Навчально-методична карта як методичний документ підготовки до навчальних занять у технікумах та училищах. Основні складники навчально-методичної карти: інформація про тему заняття, його тип, дату проведення, мету, структуру, зміст, методи і прийоми роботи педагога та учнів (студентів), навчальне обладнання, технічні засоби. Технічне забезпечення школи.

Тема 6. Методи викладання історико-культурологічних дисциплін

Поняття про методи навчання. Система методів. Методи навчання як спосіб впорядкованої взаємодії педагога та учнів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання та розвитку.

Система методів, що використовуються у практиці викладання історико-культурологічних дисциплін у різних типах навчальних закладів України.

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Методи за джерелами передачі навчального матеріалу: словесні, (розповідь, пояснення, бесіда, лекція); наочні (ілюстративні та демонстративні), практичні (вправи, творчі роботи, реферати) та технічні (комп'ютерні, аудіо- та відео-матеріали). Методи за логікою передачі та сприймання навчальної інформації: індуктивні та дедуктивні (від загального до конкретного і навпаки). Методи за ступенем самостійності та творчого рівня: репродуктивні, проблемно-пошукові і творчі.

Методи стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності: стимулювання інтересу до навчання; стимулювання обов'язку та відповідальності.

Методи контролю: перевірка виконання домашнього завдання (різні види опитування), робота з картками, письмова контрольна робота, колоквиум, розв'язування проблемних завдань тощо. Залежність вибору методів контролю від видів контролю: попередній, поточний, періодичний, підсумковий.

Бінарні методи навчання: подвійні, коли метод і форма об'єднуються в єдине ціле.

Методи активізації навчального процесу (нетрадиційні): проблемно-пошукові, ігрові, модульні, адаптивні, методи психокорекції, комп'ютерні.

Словесні методи викладання культурологічних дисциплін. Провідний спосіб викладу навчального матеріалу – усні методи: розповіді, опису, пояснення та лекції. Їх функції: створення психологічної настроєності на вивчення нового матеріалу та мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів; розкриття змісту теми; систематизація знань учнів; інструктування учнів щодо виконання практичних робіт; керування процесом пізнавально-творчої діяльності учнів на навчальних заняттях.

Структура усного викладу: вступ, основна частина та підсумок. Забезпечення його ефективності: чітке визначення завдань, що мають бути розв'язані під час заняття; уміла актуалізація опорних знань учнів; підготовка учнів до сприймання нового матеріалу; мобілізація уваги учнів під час викладу матеріалу; активізація пізнавальної діяльності; дотримання вимог логіки викладу і техніки мовлення.

Дидактичні особливості наочних методів. Ефективність використання наочних методів у методиці викладання історико-культурологічних дисциплін. Їх функції: формування конкретних уявлень про предмети і явища, зорове сприймання навчального матеріалу, розвиток творчого мислення, узагальнення знань тощо.

Способи поєднання слова та наочності в навчальному процесі: евристично-випереджуючий; евристично-пояснювальний; ілюстративно-випереджуючий; ілюстративно-пояснювальний.

Методи активізації навчального процесу. Ефективність методів активного навчання у вивченні культурологічних дисциплін. Методи активізації як сукупність способів організації навчальної діяльності, за допомогою яких підвищується рівень активності учнів на різних етапах навчального процесу та розвиваються їх творчі здібності: ігрові, проблемні та модульні методи, методи театралізації, психокорекції, використання у навчальному процесі аудіо, відео та комп'ютерної техніки, кіно – та ілюстративних матеріалів.

Проблемні методи викладання історико-культурологічних дисциплін. Місце проблемних методів у системі інноваційних технологій їх викладання. Їх суть: учень включається в діяльність, що потребує творчого засвоєння знань на основі вирішення навчальної проблеми (вона закладається у проблемне питання, проблемні задачі, проблемні ситуації). Відмінність проблемних завдань від традиційних запитань і завдань. Провідна форма питання – «чому?».

Модульний метод навчання культурології. Модульний метод як метод, що передбачає організацію навчального процесу блоками (модулями), котрі являють собою логічно завершені дидактичні частини. Включення до вивчення навчального матеріалу різних видів оперативного контролю. Розширення самостійної роботи учнів, її диференціювання, активізація та скорочення навчального часу на її виконання.

Змістовий модуль 2. Методика викладання шкільних курсів «Художня культура», «Художня культура України», «Художня культура світу».

Тема 7. Структурно-змістова основа курсу «Художня культура» (9-11 клас)

Роль предмету «Художня культура» у системі загальної середньої освіти, її предмет і завдання. Місце «Художньої культури» у компоненті шкільної освіти.

Концепція Державного стандарту освітньої галузі «Художня культура». Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Базового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів» № 1239 та Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Курс «Художня культура» у навчальному процесі шкіл, ліцеїв, гімназій та колегіумів, його мета та завдання.

Методична характеристика курсу «Художня культура» (9 клас).

Методична характеристика курсу «Художня культура України» (10 клас).

Методична характеристика курсу «Художня культура світу» (11 клас).

Основні варіанти проектування курсу «Художня культура»: історико-хронологічний; структурно-жанровий; аналітико-полілінійний, регіонально-хронологічний;

Ефективні форми у системі вивчення курсу «Художня культура»: традиційні та нетрадиційні типи уроків, художньо-масові заходи, приурочені визначним діячам культури і мистецтва, подіям і датам тощо. Методи: словесні, активні, наочні.

Структурно-змістова складова курсу «Художня культура»: варіативна чи авторська модель. Оптимальні форми вивчення курсу: шкільні лекції та семінари, різні типи уроків, екскурсії, пошуково-дослідницька робота учнів тощо.

Позаурочна робота з курсів «Художня культура» як доповнення навчального так і виховного процесу. Основні напрями її організації: гурткові форми; художньо-масові заходи (літературно-мистецькі вечори, журнали, тижні культури, пізнавально-ігрові конкурси; пошуково-дослідницька робота. Обладнання кабінету «Художньої культури».

Тема 8. Методика календарно-тематичного проектування курсу «Художня культура» в 9 класі

Методика орієнтовного календарно-тематичного проектування курсу «Художня культура» в 9 класі ЗОШ. Мистецтво у просторі культури: Види і мова мистецтва. Візуальні мистецтва: архітектура і скульптура. Жанрова палітра музичного мистецтва. Театр як синтез мистецтв. Екранні мистецтва. Основи художньої культури. Художня культура як духовне явище. Художні напрями та стилі. Художня культура і середовище. Дизайн і реклама та засоби масової комунікації як складові художньої культури.

Методика календарно-тематичного проектування курсу «Художня культура України» в 10 класі ЗОШ: Художня культура України від найдавніших часів до кінця XVI ст. Художня культура України XVII-XVIII ст. Художня культура України XIX – початку XX ст. Художня культура України XX – початку XXI століть.

Методика календарно-тематичного проектування курсу «Художня культура світу» в 11 класі ЗОШ: Європейська художня культура. Арабська художня культура. Художня культура Африки. Художня культура Індії. Художня культура Далекого Сходу. Художня культура Америки. Простір культури і зустрічі в ньому.

Тема 9. Методика розробки структурно-змістового проекту уроку

Характеристика основних структурних компонентів уроків художньої культури. Новий теоретичний матеріал для засвоєння на уроках художньої культури. Методи подання нового матеріалу. Форми подання нової інформації. Поєднання традиційних і нетрадиційних методів пояснення нового навчального матеріалу.

Перевірка засвоєння знань. Форми перевірки знань.

Усні форми перевірки знань на уроках художньої культури. Письмові форми перевірки знань на уроках художньої культури. Творчі форми перевірки знань на уроках художньої культури.

Орієнтовні практичні завдання на уроках художньої культури.

Тема 10. Методика підготовки та проведення традиційних уроків

Типологія уроків художньої культури. Традиційні та нетрадиційні типи уроків.

Особливості методики проведення традиційних уроків художньої культури: введення в тему; засвоєння нових знань або занурення в тему; узагальнення та систематизації знань; контроль та оцінювання навчальних досягнень.

Інваріативність структури типу уроків художньої культури. Традиційні етапи уроку: вступний, практично-виконавчий, заключний. Співвіднесеність етапів уроку художньої культури з видами діяльності.

Застосування вчителем сучасних педагогічних технологій.

Урок у системі проблемного навчання. Обов'язкові структурні компоненти такого уроку.

Урок у технології особистісно орієнтованого навчання. Етапи проведення такого уроку.

Урок у технологіях розвивального навчання. Структура такого уроку.

Урок у технологіях інтерактивного навчання. Структурні компоненти такого уроку.

Тема 11. Методика підготовки та проведення нетрадиційних уроків

Нетрадиційні типи уроків у структурі типології уроків художньої культури. Уроки-ігри (ділові, рольові); уроки-сценарії; уроки-пошуки.

Уроки-ігри та їх характеристика. Основні компоненти уроку-кросворду. Завдання з проведення уроку-подорожі. Виконання завдань в уроці-грі «Кубики». Урок-гра «Лото» та особливості його проведення. Урок-гра «Аукціон» та його призначення.

Уроки-пошуку та їх характеристика. Методичні особливості проведення уроків-пошуку: урок-екскурсія; урок-диспут; урок – прес-конференція; урок-проект.

Особливості методичної характеристики уроків-сценаріїв. Урок КВН та його основні етапи. Урок брейн-ринг та специфіка його проведення. Методика проведення уроку «Що, де, коли?».

Тема 12. Методика підготовки та проведення шкільної лекції та семінару

Словесні (вербальні) методи проведення уроку художньої культури. Шкільна лекція як форма навчання. Загальний структурний каркас шкільної лекції: формулювання теми; повідомлення плану та літератури. Суворе дотримання структури лекційної форми навчання.

Основні вимоги до читання шкільної лекції.

Різновиди шкільних лекцій. Особливості методики проведення: інструктивної лекції, лекції теоретичного конструювання; лекції із заздалегідь запланованими помилками.

Специфіка методики проведення: лекції-діалогу; лекції-консультації; лекції з уведенням культурно-історичних аналогів; історичної лекції.

Методика підготовки та проведення: лекції-конференції; лекції з науковою структурою; бінарної лекції; узагальнюючої лекції.

Різновиди шкільних семінарів: оглядовий семінар; вступний семінар; семінар з індивідуальною роботою; семінар-виставка; пошуковий семінар; семінар – круглий стіл; семінар-рефлексія; семінар із груповою роботою. Особливості методики їх підготовки та проведення.

Тема 13. Системи знань, утворених шляхом трансформації навчання до рівня форми навчання

Системи знань, що мають якості освітньої технології. Забезпечення створення учнями освітньої продукції.

Метод проектів. Чотири види проектів: творчий (продуктивний); споживчий; проект розв'язання проблеми; проект-вправа. Вимоги до методики підготовки та проведення уроку-проекту.

Метод евристичного занурення та особливості його використання на уроках художньої культури. Головна мета евристичного занурення. Реалізація системи евристичних знань на основі методу евристичного занурення.

Інтерактивні методи: акваріум; коло ідей; мікрофон; ток-шоу; дискусія; мозаїка; навчання в командах. Їх вплив на формування творчої активності учнів.

Використання міжпредметних зв'язків для активізації методів навчання.

Ігрові ситуації на уроках художньої культури: барон Мюнхаузен; мистецький крокодил; мистецький пінг-понг; відповідь із рецензією; коментатор; складання кросвордів; журналісти; фантазери; запитай себе сам; усе навпаки; футбол; музей; іподром; ланцюжок; машина часу тощо.

Тема 14. Методика контролю та оцінювання навчальної діяльності учнів

Визначення рівня знань учнів. Оцінка їхніх навчальних досягнень, творчих здібностей. Узагальнення та аналіз результатів роботи. Здійснення контролю за підготовкою домашніх завдань.

Усні форми перевірки знань на уроках художньої культури: фронтальне опитування (колективне); індивідуальне та групове опитування; продовжити речення; 10 запитань; роздуми; доповіді; взаємоопитування.

Письмові форми перевірки знань на уроках художньої культури: тестові запитання; різнорівневі запитання (на картках); групові завдання; написання міні-твору; складання схем, таблиць; взаємоопитування, диктант.

Творчі форми перевірки знань на уроках художньої культури: художнє читання; інсценування уривку твору; пантоміма; дискусія; мозаїка; відгадування кросвордів; мозковий штурм; захист проекту.

Тема 15. Методичні засади самостійної роботи учнів та організації науково-дослідницької роботи учнів із курсу «Художня культура»

Методичні засади самостійної роботи учнів з курсу «Художня культура».

Шкільні олімпіади як найбільш масові форми позакласної роботи. Розробка загального положення про проведення шкільної олімпіади. Методика проведення шкільної олімпіади з художньої культури. Методика розробки конкурсних питань. Підготовка до проведення шкільної олімпіади (склад журі, призи тощо). Методика організації роботи оргкомітету, журі. Підведення підсумків. Спільні риси шкільних олімпіад із МАН.

Екскурсії як форма організації пізнавальної діяльності учнів, спрямована на аналіз і навчальну діяльність учнів у конкретних умовах.

Методика проведення екскурсійних турів з художньої культури. План підготовки екскурсії: вибір об'єкта екскурсії; визначення мети екскурсії; попереднє відвідання місця екскурсії вчителем; розробка плану уроку – екскурсії; підготовка екскурсовода до проведення екскурсії (екскурсоводом може бути сам учитель). План-конспект, мета екскурсії. Розробка з учнями плану спостереження та питань з теми екскурсії; ознайомлення з технікою безпеки і правилами поведінки; обговорення питань щодо оформлення матеріалів учнями (домашнє завдання після екскурсії). Проведення підсумкового уроку (урок-диспут, урок-звіт тощо).

Використання позаурочної системи естетико-виховної роботи. Форми організації науково-дослідницької роботи: організація та проведення мистецьких експедицій; організація пошукової діяльності; керівництво дослідницькою індивідуальною роботою учнівської молоді - членів МАН; організація проведення індивідуальних, групових, колективних проектів; організація комп'ютерних презентацій, публікацій тощо.

Змістовий модуль 3. Методика викладання історико-культурологічних дисциплін у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Тема 16. Культурологічні дисципліни в змісті освіти вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації

Загальна характеристика історико-культурологічних дисциплін у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації та їх складових як системи і процесу. Мета педагогіки вищої школи: дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання студентів. Предмет, мета, завдання курсу методики викладання історико-культурологічних дисциплін у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Категорійно-понятійний апарат методики викладання історико-культурологічних дисциплін у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації. Принципи навчання у вищому навчальному закладі. Відмінності національної системи освіти від європейської. Принципи активності навчання. Принципи наочності. Принципи систематизації знань.

Тема 17. Методична характеристика навчальної дисципліни «Культурологія»

Структурно-змістова складова навчальної дисципліни «Культурологія». Варіативність проектування навчальної дисципліни.

Оптимальні форми та методи вивчення навчальної дисципліни. Методика проведення лекційних та семінарських занять з навчальної дисципліни «Культурологія» у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Методика організації форм поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Культурологія». Особливості методики проведення індивідуальної та самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Культурологія».

Керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів у рамках вивчення навчальної дисципліни «Культурологія».

Тема 18. Методична характеристика навчальної дисципліни «Українська та зарубіжна культура»

Структурно-змістова складова навчальної дисципліни «Українська та зарубіжна культура». Варіативність проектування навчальної дисципліни.

Оптимальні форми та методи вивчення навчальної дисципліни. Методика проведення лекційних та семінарських занять із навчальної дисципліни «Українська та зарубіжна культура» у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Методика організації форм поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Українська та зарубіжна культура». Особливості методики проведення індивідуальної та самостійної роботи студентів із навчальної дисципліни «Українська та зарубіжна культура».

Керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів у рамках вивчення навчальної дисципліни «Українська та зарубіжна культура».

Тема 19. Методична характеристика навчальної дисципліни «Історія української культури»

Структурно-змістова складова навчальної дисципліни «Історія української культури». Варіативність проектування навчальної дисципліни.

Оптимальні форми та методи вивчення навчальної дисципліни. Методика проведення лекційних та семінарських занять із навчальної дисципліни «Історія української культури» у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Методика організації форм поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Історія української культури». Особливості методики проведення індивідуальної та самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Історія української культури».

Керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів у рамках вивчення навчальної дисципліни «Історія української культури».

Тема 20. Методична характеристика навчальної дисципліни «Історія світової культури»

Структурно-змістова складова навчальної дисципліни «Історія зарубіжної культури». Варіативність проектування навчальної дисципліни.

Оптимальні форми та методи вивчення навчальної дисципліни. Методика проведення лекційних та семінарських занять з «Історія світової культури» у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Методика організації форм поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Історія світової культури». Особливості методики проведення індивідуальної та самостійної роботи студентів із навчальної дисципліни «Історія світової культури».

Керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів у рамках вивчення навчальної дисципліни «Історія світової культури».

Тема 21. Методична характеристика кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ I - II рівнів акредитації

Основні терміни, поняття та визначення організації навчального процесу у ВНЗ I-II рівнів акредитації за кредитно-модульною системою. Загальні положення. Нормативно-правова база організації навчального процесу.

Побудова навчального процесу та методика проведення навчальних занять з історико-культурологічних дисциплін за кредитно-модульною системою. Види навчальної роботи та контрольні заходи.

Порядок проведення поточного, модульного та семестрового контролю знань студентів з історико-культурологічних дисциплін у ВНЗ I-II рівнів акредитації. Методика проведення атестації здобувачів вищої освіти.

Тема 22. Методична характеристика лекційно-семінарської системи викладання історико-культурологічних дисциплін у ВНЗ I – II рівнів акредитації

Викладання історико-культурологічних дисциплін у відповідності до дидактичних вимог щодо організації навчально-виховного процесу у ВНЗ I-II рівнів акредитації, орієнтованих на підготовку фахівців із середньою спеціальною освітою та формування молодих громадян України.

Методична характеристика лекційно-семінарської системи викладання історико-культурологічних дисциплін. Форми навчання: різні типи спарених уроків (пари), лекції, семінари. Методи викладання: проблемні, модульні, адаптивні, метод опорних конспектів тощо.

Форми методичної роботи: індивідуальні та колективні (семінари, творчі лабораторії, робота з оригінальними документами в архівах і музеях, а також із археографічними виданнями, збірками документів, каталогами тощо).

Напрями змісту методичної роботи з проблем історіографії української та світової культури: виявлення та опрацювання історичної літератури, аналіз концепцій, теоретичних установок; оцінка дослідницької літератури з точки зору актуальності, науковості та об'єктивності.

Тема 23. Організація самостійної, науково-дослідницької та позанавчальної роботи з історико-культурологічних дисциплін у ВНЗ I-II рівнів акредитації

Зростання ролі самостійної роботи студентів як характерна особливість організації навчального процесу у сучасних ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Організація науково-дослідницької роботи студентів та проведення культурологічних заходів. Проблематика джерелознавства та історіографії та їх місце у методиці викладання історико-культурологічних дисциплін.

Зміст методичної роботи з джерелознавчого аналізу писемних пам'яток історії української культури: пошук і виявлення писемних пам'яток у фондосховищах музеїв, архівів та бібліотек; оволодіння навичками критики джерел, вміння аналізувати їх зовнішні риси, зміст, історію виникнення та побутування; вирішення питань повноти, достовірності та об'єктивності; вибір джерел та синтез нового знання, побудова нових концепцій, виведення закономірностей. Комп'ютеризація сучасної школи.

Форми методичної роботи: індивідуальні та колективні. Основні сфери роботи: вивчення наукової дослідницької монографічної, науково-популярної, педагогічної літератури та періодичних видань.

Особливості методики позанавчальної роботи з історико-культурологічних дисциплін у ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Змістовий модуль 4. Технологічний підхід як фактор удосконалення методики викладання історико-культурологічних дисциплін.

Тема 23. Психолого-педагогічні основи та критерії оцінки педагогічної діяльності

Сучасні особистісні якості викладача вищої школи. Викладач як суб'єкт педагогічного процесу. Структура педагогічної діяльності викладача: а) пізнавальна; б) моделювальна; в) навчальна; г) виховна; д) методична; е) діагностико-прогностична.

Особистісно-професійний саморозвиток сучасного викладача. Психологічна характеристика особистісних якостей сучасного викладача. Кваліфікаційні вимоги до викладача історико-культурологічних дисциплін.

Система оцінки діяльності педагогічних працівників у різних типах закладів освіти: успішність студентів, рівень та якість навчальних занять, методичного забезпечення дисципліни, виховної та науково-дослідної роботи.

Оцінка ефективності навчального заняття: знання вчителем фактичного матеріалу, доцільність вибору методів навчання, способи активізації і стимулювання пізнавальної діяльності учнів, питома вага самостійних і творчих завдань на уроці, диференціація та індивідуалізація навчання, дотримання принципів навчання, виховання інтересу до предмета, система перевірки та оцінки знань, умінь і навичок, мотивація та об'єктивізація оцінювання, щільність уроку, раціональне використання навчального часу, забезпечення міжпредметних зв'язків, якість засвоєння учнями навчального

матеріалу на уроці, психологічний мікроклімат уроку як важлива складова ефективного навчання загалом.

Готовність до інноваційної діяльності як важлива професійна якість викладача. Структура готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Розвиток інноваційної поведінки педагога.

Тема 24. Теоретичні основи педагогічних технологій

Поняття технологізації навчального процесу як відмова від довільності, невизначеності у побудові педагогічного процесу і перехід до чітко наукової вмотивованості кожного його елементу, етапу, максимальної спрямованості на ефективний результат. Технологічна переорієнтація як виробнича схема в удосконаленні освітньої системи.

Еволюція поняття «педагогічні технології». Шлях від питань використання технічних засобів навчання до чіткого планування і побудови навчально-виховного процесу, його індивідуалізації за рахунок широкого впровадження комп'ютерної техніки у комплексі з іншими технічними засобами навчання.

«Технологія в освіті» як впровадження в навчальний процес технічних засобів подання інформації. Ідея програмованого навчання. Педагогічні технології як педагогічної системи, використання в межах якої засобів навчання підвищує його ефективність.

Головні завдання педагогів-технологів. Розуміння педагогічної технології при викладанні історико-культурологічних дисциплін. Класифікація педагогічних технологій: структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, тренінгові, інформаційно- комп'ютерні, діалогові тощо.

Критерій ефективності педагогічних технологій як гарантоване досягнення наміченої мети, високі результати за мінімальних затрат часу.

Складники педагогічних технологій у викладанні історико-культурологічних дисциплін: нормативно-методичні матеріали проектування навчального процесу, організаційно-методичні матеріали з питань формування учнівського (студентського) контингенту, матеріали, що розкривають технологію реалізації нової стратегії навчання, спрямованих на досягнення проектованої мети, ефективне виконання намічених завдань; підручники та посібники, створені на основі нової технології; нормативно-методичні матеріали, що стосуються розроблення та впровадження системи оцінювання і контролю за якістю навчального процесу.

Поняття педагогічної майстерності як явища суто індивідуального, яке не підлягає копіюванню. Пошук та апробація нових інноваційних технологій при викладанні історико-культурологічних дисциплін.

Тема 25. Особистісно-орієнтовані технології

Головні принципи особистісно-орієнтованих технологій: визначення пріоритетним урахування індивідуальності усіх учасників навчально-виховного процесу; створення необхідних і достатніх умов для розвитку, професійного становлення особистості, її самореалізації. Методологічні принципи. Критерій ефективності дидактичної системи – готовність

особистості до подальшого професійного становлення, а також систематичного навчання, самовдосконалення, саморозвитку.

Дидактичні принципи, що становлять методологічний інструментарій навчально-виховного процесу.

Принцип єдності цілей вихователів і вихованців у навчально-виховному процесі. Вчитель як джерело ініціативи для інших. Окремі кроки з реалізації принципу: означення реальної мети; зіставлення її з власними можливостями; знання своїх слабких та сильних сторін; визначення конкретних дій; планування перспектив; правильне оцінювання ситуації; постійний аналіз того, чи наближає мету виконання особистої програми.

Принцип єдності інтелекту та почуттів. Взаємозв'язок інтелектуальної та емоційної сфери. Відчуття позитивних емоцій у процесі навчання; задоволення від власних досягнень, своєї цінності Тривожність, хвилювання, низька самооцінка та їх вплив на подальший розумовий розвиток.

Принцип активності усіх учасників педагогічного процесу. Особистісна зорієнтованість та спрямованість технологій на підвищення активності тих, хто навчається. Самостійність щодо визначення об'єкта, засобів діяльності, її здійснення. Залучення кожного учня до колективної діяльності, підтримка індивідуальної ініціативи, індивідуального прагнення, позиціонування досягнень.

Принцип особистісно розвиваючого спілкування. Застосування різно-манітних методів діалогізації навчання, дискусії, лекції, конференції, інтерактивних ігор, введення у зміст спілкування обговорення соціального аспекту.

Багатогранність методів педагогічної взаємодії. Класифікація методів особистісно-орієнтованого навчання: інформаційні методи (лекція, бесіда, розповідь, навчання малими групами, демонстрація, консультування, іспит); операційні методи навчання (алгоритм, відео-конференція, «роби, як я», літературні вправи, самокритика); пошукові методи навчання (аналіз конкретних ситуацій, сократівська бесіда, група штурму, ділова гра, ділова корзина, дискусія, обговорення врівголоса, форум, «думай і слухай», інноваційна гра, прогресивний семінар та ін.); методи самостійного учіння (слухання, читання, аналіз науково-методичної літератури).

Метод організації пізнавальної діяльності. Метод організації практичної діяльності учнів. Метод організації творчо-пошукової діяльності. Самостійне розв'язання навчальних проблем. Проблемний виклад. Евристична бесіда. Метод оцінки. Метод організації ціннісно-сислової діяльності учнів. Конструювання рольової ситуації (ототожнення).

Методична апробація особистісно-орієнтованих технологій при викладанні історико-культурологічних дисциплін.

Тема 26. Ігрові педагогічні технології

Поняття ігрових технологій. Поділ ігор за характером педагогічного процесу: навчальні (тренінгові, контролюючі, узагальнюючі); пізнавальні, виховні, розвивальні; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні,

діагностичні, профорієнтаційні, психолого-технологічні тощо. Поділ ігрової методики за характером: предметні; сюжетні; ролеві; ділові; імітаційні; драматизації тощо.

Дидактичні (педагогічні) ігри, навколо яких формуються нові знання та уміння учнів. Структурні етапи основних методик ігор: підготовчий (розробка сценарію гри (ігрових завдань, правил, ролей, процедур, створення методичних рекомендацій учасникам груп); проведення (оптимальний метод ігрової діяльності, фіксація ігрових дій, виявлення і корекція завдань, правил, виступи ігрових груп, експертиза тощо); аналіз і узагальнення результатів (опис подій, що відбувалися під час гри, сприймання її з боку учасників, опис складних ситуацій, в які потрапляли учні, аналіз та рефлексія цих ситуацій, оцінка і самооцінка діяльності, висновки, рекомендації).

Порядок застосування ділових ігор: формулювання проблеми, яку ілюструє ділова гра; визначення дійових осіб та їх завдання; відведення часу на обдумування власних дій; виконання гри під чітким керівництвом учителя (викладача); аналіз рольової гри.

Методика застосування мозкового штурму – брейнстормінгу. Метод проєктів. Кейс-метод (метод ситуаційних вправ, метод проблемного навчання). Методичні особливості застосування ігрових педагогічних технологій при викладанні історико-культурологічних дисциплін.

Тема 27. Інтерактивні технології

Активна модель навчання. Інтерактивне навчання як спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну, передбачувану мету – створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну здатність. Поняття інтерактивної технології навчання. Схеми «Піраміди навчання» та характеристика її складових. Перетворення слабких сторін інтерактивних технологій на сильні. Робота в парах, малих групах. Використання інтерактивних технологій як засіб досягнення в аудиторії тієї атмосфери, яка найкраще сприяє співпраці, порозумінню, доброзичливості. Попередня підготовка учнів до занять інтерактивних технологій.

Застосування інтерактивних технологій та вимоги до структури уроку. П'ять елементів структури уроку із застосуванням інтерактивних технологій: мотивація; оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів; надання необхідної інформації; інтерактивна вправа – центральна частина заняття; підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Інтерактивні форми роботи з обдарованими дітьми. Вимоги до результатів інтерактивного уроку. Значення інтерактивної моделі уроку у вивченні історико-культурологічних дисциплін.

Тема 28. Інформаційні технології

Розвиток та створення індустрії інформації та розв'язання глобальних проблем розвитку суспільства. Виникнення нових інформаційних технологій навчання в сучасній школі.

Інформатизація освіти в Україні. Зміна мети і змісту навчання у процесі інформатизації освіти.

Засоби нових інформаційних технологій. Засоби інформатизації освіти. Нові інформаційні технології навчання. Програмно-педагогічні засоби.

Дистанційне навчання та його позитивні риси: формування нового освітнього простору; зниження порогу доступності до освітніх послуг різних соціальних груп і категорій населення; комфортність у навчанні, можливість задоволення пізнавальних інтересів і потреб особистості на усіх етапах її розвитку; активізація процесу навчання; активне використання мережі Інтернет; вплив на формування світогляду особистості для надання їй рис планетарного тощо. Значення дидактичних моделей і технологій дистанційного навчання.

Комп'ютерні комунікації (комп'ютерні мережі). Мультимедіа. Текстовий редактор. Графічний редактор. Електронна таблиця. База даних. Система керування базою даних. Діалогова навчальна програма. Експертна система. Телекомунікаційні технології.

Доступ до інформаційних джерел інформації, підвищення ефективності самостійної роботи як створення нових можливостей для знаходження і закріплення навиків. Використання комп'ютерів в навчальному процесі для виконання дидактичних завдань.

Значення методики використання інформаційних технологій у вивченні історико-культурологічних дисциплін.

Тема 29. Чинники, що впливають на впровадження інтерактивних технологій

Об'єктивні та суб'єктивні чинники, котрі необхідно враховувати при впровадженні інноваційних технологій. Наявність позитивних особистісних якостей в учасників навчального процесу. Наявність негативних особистісних якостей в учасників навчального процесу.

Чітко сформована зовнішня та внутрішня позитивна мотивація, відсутність негативної мотивації та примусу під час викладання історико-культурологічних дисциплін. Розвиток комунікативних здібностей, розкутість і безконфліктність у спілкуванні. Формування в учнів (студентів) усвідомлення власної значущості, самоповаги, визнання цінності власної думки, вміння її відстоювати. Формування критичного мислення, готовності до генерування нових альтернативних ідей при вивченні історико-культурологічних дисциплін. Стиль викладання. Надмірна вимогливість до учнів. Особистісні характеристики вчителя. Врахування соціального тла, в якому формується сучасний учень (студент) та використання його знання у навчально-виховному процесі.

Тема 30. Психолого-педагогічні основи впровадження інноваційних технологій

Увага як головна умова реалізації пізнавальних процесів. Залежність довільного і мимовільного запам'ятовування від способу отримання

інформації – зорового, вербального, кінетично-рухового, емоційного. Увага як чинник, що активізує сприйняття. Мимовільна та довільна увага та їх характеристики. Методика використання формування стійкої уваги на навчальних заняттях з історико-культурологічних дисциплін. Методика регулярних вправ (спрямування на формування уміння учня (студента) привчити себе концентруватися на продуктивній діяльності) та її ефективність при використанні інтерактивних форм роботи.

Пам'ять як форма психічного відображення, що охоплює сприйняття, закріплення у свідомості, збереження та подальше відтворення досвіду діяльності людей. Складові пам'яті: засвоєння, пригадування, відтворення, впізнавання. Види пам'яті. Використання в методиці викладання історико-культурологічних дисциплін для запам'ятовування таких засад: розчленування засвоюваного матеріалу на смислові складові; використання опорних схем (сприяє відтворенню інформації, котра зберігається у пасивній пам'яті); побудова логічних ланцюгів (важлива і другорядна інформація); виявлення позитивної емоційної установки на отриманий результат тощо. Використання активних форм навчальної діяльності для ефективності запам'ятовування.

Мислення та його роль. Ефективність пасивного засвоєння знань. Активне засвоєння інформації та використання креативних завдань для ефективності викладання історико-культурологічних дисциплін. Мотивація як система чинників, що визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини.

Позитивне мислення та зорієнтованість виправданого ризику при розв'язанні тієї чи іншої навчальної проблеми. Особливості процесу апробації засвоєних знань. Ознаки прояву позитивного і негативного мислення. Найефективніша форма навчання – проблемне навчання.

Навчальний процес у контексті підвищення рівня пізнавальної активності (мотивація, увага, пам'ять, уява, мислення). Активізація пізнавальних процесів. Складові викладання нового матеріалу з історико-культурологічних дисциплін.

Психолого-педагогічні аспекти готовності вчителя до інноваційної діяльності. Професійна готовність як психічний, активно-дієвий стан особистості, складна система інтегрованих властивостей. Готовність до інноваційної педагогічної діяльності. Характеристика інноваційної компетентності педагога.

Відповідність інноваційної діяльності педагога основним принципам (принцип інтеграції освіти, принцип диференціації та індивідуалізації освіти, принцип демократизації освіти). Показники готовності педагога до інноваційної діяльності. Розвиток інноваційної поведінки педагога.

Інноваційні підходи до підготовки сучасного вчителя (викладача) історико-культурологічних дисциплін. Організаційно-правові аспекти впровадження інновацій.

3. Список рекомендованої літератури

Виткалов С. В. Українська культура : навч.-метод. посібн. для студентів напряму підготовки 6.020101 – «Культурологія» / С. В. Виткалов. – Рівне : РДГУ, 2015. – 195 с.

Зязюн І. А. Основи педагогічної майстерності / І. А. Зязюн. – К.: ІЗМН, 1995. – 234 с.

Кондратова Л. Г. Художня культура. 9 клас : Method. посібн. / Л. Г. Кондратова. – Х. : Вид. група «Основи», 2011. – 208 с.

Малафіїк І. В. Дидактика : навч. посіб. / І. В. Малафіїк. – К. : Кондор, 2005. – 400 с.

Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька / О. П. Рудницька. – К. : Наук. думка, 2002. – 312 с.

Подольська Є. А. Кредитно-модульний курс культурології / Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар, Д. Є. Погорілий. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 298 с.

Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 358 с.

Художня культура. 10 клас. Розробка та презентації уроків / Упоряд. С. М. Лобинцева, С. В. Седих. – Х. : Ранок, 2012. – 304 с.

Художня культура. 11 клас / Упоряд. Ю. Б. Саприкіна, О. М. Ферапонтова, І. В. Горобець. – Х. : Ранок, 2012. – 304 с.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРИКЛАДНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Розробник: О. Г. Глушук, старший викладач

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни є розширення можливостей фахової підготовки студентів у дидактико-методичній площині в межах дисциплін прикладної культурології, актуалізувати знання з курсу щодо формування готовності студентів до здійснення навчально-виховної роботи в коледжах культури і мистецтв, позашкільних закладах та загальноосвітніх школах.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є оволодіння студентами теоретичними знаннями з дидактики прикладної культурології (форми, методи, засоби), понятійним апаратом курсу, специфікою навчального процесу в різних типах навчальних та позашкільних закладів, набуття практичних вмінь і навичок щодо здійснення викладацької діяльності у сфері прикладної культурології.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи методики викладання прикладної культурології.

Тема 1. Предмет, завдання, методи дослідження «Методики викладання прикладної культурології у ВНЗ I-II рівня акредитації»

Предмет та завдання курсу. Поняття методичної роботи та методики викладання прикладної культурології. Її роль у навчальному процесі. Зв'язок методики викладання прикладної культурології з педагогікою та дидактикою. Основні принципи педагогіки як науки про освіту, виховання та навчання людини. Науковість, логічність, доказовість, зв'язок теорії з практикою, ясність та жвавість викладання, урахування особливостей аудиторії. Предмет методики викладання прикладної культурології. Закономірності викладання та вивчення науки. Форми та методи, прийоми та засоби викладання. Функції методики викладання прикладної культурології.

Тема 2. Методологічні основи методики викладання культурології у ВНЗ, її зв'язок з іншими науковими дисциплінами

Методика викладання як система знань. Кореневі положення та зміст. Найбільш ефективні засоби їх розкриття. Методологічне значення цілісного, концептуального бачення змісту культурології для розкриття та викладання розділів і тем дисципліни. Методологічне значення знань із культурології для формування світогляду і наукового способу осмислення проблем суспільного життя. Зв'язок культурологічних знань із практикою. Логічні основи методики викладання прикладної культурології. Психологічні основи методики викладання прикладної культурології. Зовнішні прийоми, що впливають на процес освіти. Голос, інтонації, жести, стиль ведення заняття.

Тема 3. Освітні та виховні завдання курсу «Методика викладання прикладної культурології»

Необхідність модернізації та гуманізації української освіти. Болонський процес. Поняття гуманізації й гуманізації освіти. Організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу у сучасній вищій школі. Закон про освіту: його основні положення. Навчально-методичний комплекс дисципліни як найважливіша складова програми спеціальності, засіб підвищення якості учбового процесу.

Склад навчально-методичного комплексу дисципліни та його зміст. Робоча програма навчальної дисципліни. Методичні матеріали: підручники, опорні конспекти лекцій, інструктивно-методичні матеріали до практичних, семінарських і лабораторних занять, до проведення ділових ігор і розв'язання ситуаційних задач, до самостійної роботи, до роботи з тестами, підготовки до іспитів, з виконання і захисту курсових та кваліфікаційних робіт різних ОКР.

Перехід вищих навчальних закладів на кредитно-модульну та кредитно-трансферну систему організації навчального процесу. Позитивні та негативні сторони цього процесу. Комплекс «Школа – ВНЗ» як фактор ефективної організації та функціонування сучасної ЗОШ.

Змістовий модуль 2. Методика викладання прикладної культурології у школах та ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Тема 4. Методи організації навчальної роботи у процесі викладання прикладної культурології у ВНЗ I-II рівня акредитації

Місце та роль лекції у навчальному процесі. Переваги та обмеженості лекційного курсу. Функції лекції: інформаційна, загальноосвітня, світоглядна, логіко-методологічна та методична. Види лекцій: програмна, проблемна, оглядова, настановча.

Методика підготовки та читання лекції. Етапи роботи – збирання матеріалу, складання плану, аналіз та відбір матеріалів, складання тексту, підбір додаткових прийомів. Стиль викладення матеріалу.

Місце та роль семінару у навчальному процесі. Призначення та функції семінарського заняття. Різновиди та функції семінарських занять: розгорнута бесіда за планом, доповіді та їх обговорення, семінар-опитування, обговорення письмових робіт, теоретична конференція, письмова контрольна робота, ролева гра, семінар-прес-конференція.

Тема 5. Формування культурологічних уявлень та понять у процесі викладання прикладної культурології

Місце культурології в системі гуманітарних дисциплін. Специфіка її об'єкта і предмета, основних розділів. Пізнання феноменів культури і культурологічного процесу. Фундаментальні проблеми теорії і методології культури. Аналіз досвіду історії світової культури. Основні форми і типи культури. Основні сучасні культурологічні школи, напрями і теорії: загальна характеристика. Основні етапи розвитку української і зарубіжної культури. Провідні культурно-історичні центри, регіони світу. Особливості функціонування культури у сучасному суспільстві.

Тема 6. Методичні прийоми й засоби та їх класифікація

Форми роботи для активізації самостійної роботи студентів. Консультації, колоквіуми, контрольні та самостійні роботи.

Консультації та їх організація. Групові та індивідуальні, попередні, підсумкові (передекзаменаційні). Колоквіуми: групові та індивідуальні. Колоквіуми по окремих темах, що виносяться на самостійне вивчення. Колоквіуми для обговорення окремих проблем та розділів науки. Ко-локвіуми-співбесіди з студентами, що мають академічну заборгованість.

Тема 7. Вибір та оптимальне поєднання методів та методичних прийомів у процесі викладання дисципліни

Самостійна робота студента у широкому та вузькому сенсі слова. Самостійна робота студента на лекції: як слухати та записувати лекцію. Самостійна робота при підготовці до семінарського заняття. Збирання матеріалу, обробка матеріалу, читання та конспектування літератури. Укладання конспекту виступу на занятті. Самостійна робота як окремий вид та форма засвоєння матеріалу, її методичне забезпечення. Робота студентів над написанням курсових та дипломних робіт. Значення. Етапи роботи, зміст, підсумки. Культурний ефект.

Тема 8. Методи організації та форми контролю у процесі викладання прикладної культурології у ВНЗ

Залік як елемент педагогічного процесу та форма контролю засвоєння матеріалу. Види і форми проведення заліків. Відмінність заліків від іспитів. Іспит як завершальний етап вивчення матеріалу курсу. Значення іспиту для систематизації всього навчального матеріалу та цілісності його засвоєння. Види іспитів: вступні та кваліфікаційні (підсумкові). Форми іспитів: письмові або усні, за екзаменаційними білетами та без білетів, з підготовкою одного питання раніше, з використанням конспектів, без будь-яких допоміжних засобів.

Застосування рейтингової методики оцінки знань. Кредитно-модульна система. Модульний контроль. Тестування – паперове, комп'ютерне, централізоване з використанням Інтернету. Підготовка до екзамену викладача. Складання основних та додаткових питань, білетів, проведення консультацій, оголошення процедури екзамену. Диференційований підхід до студентів на екзамені з врахуванням їх поточної роботи та успішності. Проблема визначення оцінки, її критерії.

Змістовий модуль 3. Інноваційні технології викладання дисциплін прикладної культурології.

Тема 9. Оптимізація техніки особистої праці та формування професійних оціночних навичок у студентів у процесі викладання прикладної культурології

Принципи організації та проведення науково-освітніх гуртків, секцій, робочих груп з дослідження визначених проблем. Методика підготовки наукової доповіді на конференцію. Методика підготовки роботи до публікації. Керівництво курсовими та дипломними роботами. Проблема вибору теми, планування етапів роботи, завершення та оцінка. Процедура захисту дипломної роботи як завершення одного етапу та вступ у наступний етап освіти. Проблема визначення оцінки, її критерії. Фактори визначення оцінки: повнота і всебічність відповіді, фактична точність, демонстрація розуміння, знання вміння та їх ступінь. Додаткові питання. Методика проведення та перездачі іспиту.

Основні та допоміжні засоби навчання у викладанні культурологічних дисциплін. Бібліотечні фонди та інформаційні технології, Інтернет-ресурси у викладанні прикладної культурології. Допоміжні технічні засоби навчання та їх роль у навчальному процесі. Ілюстративні матеріали та засоби наочності, плакати, репродукції, фотографії, каталоги музеїв, слайди. Використання телебачення, відеофільмів, аудіо-записів, мультимедійних проекторів. Використання художньої літератури та витворів мистецтва у викладанні культурологічних дисциплін.

Тема 10. Формування творчої особистості майбутнього фахівця

Основні напрями роботи кафедри як навчально-наукового структурного

підрозділу ВНЗ. Основна методична документація на кафедрі. Забезпечення освітнього процесу. Перелік та змістовний аналіз. Робота навчально-методичних комісій, секцій, об'єднань, лабораторій при кафедрі. Виховна робота зі студентами на кафедрі. Наукове керівництво студентами, рекомендації та характеристики студента або учня.

3. Рекомендована література:

Дем'янюк Т. Д. Інноваційні технології методичної роботи з педагогічними кадрами в умовах району / Т. Д. Дем'янюк. – Рівне : Волинські обереги, 2005. – 248 с.

Демчишин М. С. Довідник учителя художньо-естетичного циклу / М. С. Демчишин. – Х. : Веста, 2006. – 556 с.

Зазюн І. А. Основи педагогічної майстерності / І. А. Зазюн. – К. : ІЗМН, 1995.

Кожем'яка О. Л. Інтелектуальні ігри на уроках історії / О. Л. Кожем'яка. – Х. : Основа, 2005.

Кузьмінський А. І. Педагогіка практикум / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання – Прес, 2003. – 430 с.

Мельникова С. И. Игровые формы учебных занятий / С. И. Мельникова, Л. Н. Яворська. – Х. : ХГУ, 1993. – 50 с.

Матвієнко П. І. Орієнтир на освітні технології / Матвієнко П. І. – Полтава : ІППОП, 1999. – 12 с.

Машбіц Ю. І. Основи нових інформаційних технологій навчання. Посібник для вчителів / Ю. І. Машбіц. – К. : ТЗМН, 1997. – 264 с.

Пехота О. М. Освітні технології: навч.-метод. посібн. / О. М. Пехота. – К.: АСК, 2002. – 236 с.

Подольська Є. А. Кредитно-модульний курс культурології / Є. А. Подольська, В. Д. Лихвар, Д. Є. Погорілий. – К., 2006.

ІСТОРИОГРАФІЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Розробник: С. В. Виткалов, кандидат мистецтвознавства, доцент

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є з'ясування сутності вітчизняної історіографії, її витоків, виявлення провідних тенденцій і закономірностей її розвитку, виокремлення внеску дослідників-історіографів у збагачення культурної скарбниці.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є розкриття змісту поняття «історіографія», гносеологічної природи історіографічних знань, місця та їх функцій у процесі історичного пізнання; аналіз категоріального апарату та методів історіографії; основних етапів становлення історіографії як спеціальної дисципліни; з'ясування соціокультурних передумов процесу розвитку історичного пізнання, удосконалення знань про

історичне минуле; виділення основних етапів розвитку історичної науки в Україні, визначення критеріїв періодизації тощо.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи навчальної дисципліни «Історіографія культури України».

Тема 1. Вступ до курсу. Основні поняття, введення в проблематику, об'єкт та предмет дисципліни, аргументація доцільності даного курсу

Сутність історіографії як навчальної дисципліни. Її значення в системі наукового знання. Міждисциплінарні зв'язки. Форми проведення занять і їх контролю. Науковий пошук як важливий чинник опанування історіографічною інформацією.

Етапи зародження та розвитку української історіографії: дослідницька діяльність науковців ХІХ століття у розробці питань вітчизняної історіографії:

Наукове товариство Нестора Літописця, Українське історичне товариство (Київ), Наукове товариство ім. Т. Шевченка (Львів), історична секція АН України, Інститут історії України АН України (Київ), спеціальні кафедри ВНЗ у питаннях розробки національної історіографії.

Провідні історіографи та їх науковий доробок. Сучасні довідкові історіографічні джерела як фактор подальшого розвитку вітчизняної історіографії.

Тема 2. Шляхи пошуку історіографічних джерел: Бібліотеки, архіви, музеї в системі наукового знання

Сутність поняття «Бібліотечна мережа України» та її значення для пошуку історіографічної літератури. Всеукраїнські загальнодержавного значення осередки: (національні, державні), республіканські (Автономної Республіки Крим), обласні, міські, районні, селищні, сільські бібліотеки як форма збереження історіографічної інформації.

Універсальні, галузеві, міжгалузеві бібліотечні фонди. Забезпечення та взаємодія різних бібліотечних систем. Комплектування бібліотечних фондів, їх створення, передача, наповнення. Каталоги, фонди, путівники, архівний фонд бібліотечної системи. Основне законодавче забезпечення сфери.

Музейна мережа, музейний фонд України як центри накопичення історіографічної та джерелознавчої інформації. Системи інформаційного пошуку в музеях (експозиціях, фондосховищах тощо).

Архівна мережа України, її суть значення у наданні історіографічної інформації. Комплектування, використання тощо. Каталогізація основних фондів, їх виникнення, наповнення, класифікація. Роль у системі формування і збереження історичної пам'яті.

Законодавче забезпечення сфери.

Змістовий модуль 2. Історіографічний пошук в історичній ретроспективі.

Тема 3. Історіографія культури первісної доби

Поняття «історичне джерело», характеристика та їх класифікаційні ознаки:

- речові – археологічні знахідки (знаряддя праці, предмети побуту, монети), архітектурні пам'ятки (будівлі);
- прикладні – твори прикладного мистецтва, карти, малюнки, креслення;
- етнографічні – пам'ятки, що свідчать про особливості побуту, звичаїв народу;
- лінгвістичні – дані з історії мови, топоніми, гідроніми тощо;
- усні – билини, історичні пісні, казки, прислів'я, приказки, легенди, перекази.

Автобіографії істориків, їхні спомини, мемуари, щоденники, листи, особові архівні фонди або ж приватні колекції як форми історіографії.

Періодизація старовинної доби:

- первісна доба: характерні риси – колективізм у виробництві і розподілі та соціальна рівність членів суспільства. Кам'яний вік – 3-2,5 млн. років тому – IV-III тис. до н. е. поділяється на епохи: 1) *давній – палеоліт*; 2) *середній – мезоліт*; 3) *новий – неоліт*. Неоліт - (VI-III тис. до н. е.) – за якого людина вперше переходить до відтворюючого господарства, виникає примітивне землеробство і скотарство.

- Енеоліт (IV-III тис. до н. е.) – мідний або мідно-кам'яний вік, перехідний період від каменя до металу. В цей період люди опанували перші метали: мідь, срібло, золото, з яких виробляли знаряддя праці, зброю, прикраси.

Трипільська культура V-IV тис. до н. е.: 1 – глиняна статуетка жінки; 2 – зображення бика та жінки; 3 – крем'яний наконечник стріли; 4 – глиняна модель житла; 5 – мотика з рогу оленя; 6 – глиняний посуд

Головні галузі господарства – землеробство і скотарство.

Бронзовий вік (II-I тис. до н. е.) – бронза як основний матеріал для знарядь праці і зброї. Завершення першого суспільного поділу праці (виділення скотарства) і початок другого – виокремлення ремесла у самостійну галузь. Протягом бронзової доби на території України існувало кілька археологічних культур – ямна, зрубна, культура багатопружкової кераміки, катакомбна культура і т. д.

Тема 4. Південне Причорномор'я: становлення історичної думки. Антична історіографія

Загальна характеристика періоду. Основні історіографічні праці та відомості про їх авторів. «Історії» Геродота як передісторія людства. Характеристика книг. Монументальна праця Геродота як історичний твір стародавнього світу, що дійшов до нас, і одночасно перший в історії античної літератури пам'ятник художньої прози. Біографічні дані Фукідіда, його творчість, «Історія» Фукідіда: характеристика 8 книг.

«Спадок» Фукідіда і його наступники.

Ксенофонт. Його творчий доробок.

Творчість давньогрецьких та римських історіографів. Їх біографії:

Аристотель, Полібій, Плутарх, Тацит, Тіт Лівій, Гай Светоній Транквілл.

Колонізація Північного Причорномор'я і подальша розробка історіографічної проблематики.

Джерела античної доби як важливе підґрунтя для національної історіографічної науки.

Тема 5. Історіографія культури Давньої Русі: від античного прагматизму до середньовічного провіденціалізму

Загальна характеристика періоду. Творчість історіографів та їхні спроби класифікації розвитку людства за періодами. Аврелій Августин і його праця «Про град Божий», «Історія Візантії», їх характеристика. Основні віхи життя історіографів: Прокопій Кесарійський, Георгій Амартол, Михайло Псел тощо.

Розвиток Київської Русі і поява писемних джерел: «Остромирове Євангеліє», «Ізборники» князя Святослава Ярославовича (1073, 1076 рр.); «Повість минулих літ» Нестора Літописця як зразки вітчизняної історіографії. Праці князя В. Мономаха «ГраMATика до Олега Святославича», «Молитва», «Повчання».

Продовження традиції писання пам'яток релігійного значення, зокрема: «Галицьке Четверо-євангеліє» (1144 р.), «Христінопольський Апостол» (XII ст.), «Бучацьке Євангеліє» (XIII ст.), «Толковий апокаліпсис», «Хронограф», «Холмське Євангеліє» (XIII ст.).

Історичні погляди мислителів Київської Русі: Іларіона Київського, Луки Жидяти, Феодосія Печерського, Кліма Смолятича, Кирила Туровського, Данила Заточника тощо та їх роль у становленні суспільної свідомості.

Перший київський митрополит Іларіон на тлі біблійної тематики. Його «Слово про Закон і Благодать» як оригінальна концепція історії людства та її періодизація. Характеристика історичних творів доби монголо-татарської навали: «Слово о погибелі Руської землі» (1238-1246 рр.), «Задонщина», «Слово о Лазаревім воскресінні» тощо. Галицько-Волинський літопис як пам'ятка національної історіографії. Його структура: документи з княжої канцелярії, донесення послів, грамоти, листи, попередні літописні хроніки і перекладна зарубіжна література (Візантійський хронограф, хроніки Георгія Амартола, «Александрія»).

Особисті враження очевидців. Релігійні та історичні твори в перекладах із грецької, угорської, латинської мов, зокрема житія святих, «Оповідання про Іудейське царство» як пам'ятки історіографії та джерельної бази.

Змістовий модуль 3. Історіографічні традиції XIII – другої половини XVIII століть

Тема 6. Історіографія культури України литовсько-польської доби (XIII – перша половина XVII століття)

Характеристика доби. Продовження традицій підготовки літописних зводів (Літопис Авраамки), «Баркулабівський літопис», «Літопис Биховця»,

Литовські літописи (Длугоша, Стрийковського, Більського Кройніка Великого князівства Литовського й Жмойтскаго);

Розвиток друкарської справи і її вплив на подальше поширення історіографічної літератури.

Запровадження освіти, відкриття навчальних закладів у Болоньї, Кракові, Празі тощо та її вплив на культурну сферу українських теренів.

Острозька академія і національна історіографічна практика.

Виникнення нових форм збереження історичної пам'яті під впливом польської релігійно-культурної експансії: «Помянник Києво-Печерської Лаври кінця XV – початку XVI ст.», виданий проф. С. Голубевим в «Чтеніях о-ва Нестора-Літописця» кн VI. «Сінодик Київо-Софійського собора, виданий Ів. Камінним у «Київ.Старині», 1895. кн. 9»; «Помянник Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря XVI-XVII ст.». Вступна стаття «Об обновленіи запустилого Межигородского монастиря» ігумена Афанасія (1599-1612 рр.) як пам'ятка історіографії, що містить інформацію про гетьманів, полковників, козаків, посполитих людей до кінця XVII ст. «Помянник київського Пустинно-Миколаївського собору, вид. В. Щербиною в «Київ. Старині», 1895, кн. 12».

Характеристика полемічної літератури та інформація про життєдіяльність її авторів: Г. Смотрицький, Х. Філалет, І. Вишенський, С. Зизаній, М. Смотрицький, З. Копистенський, М.Андреллі тощо як пам'яток релігійної, історичної та суспільно-політичної думки. Полемічна література як чинник підвищення риторичної майстерності, поглиблення ролі філософської думки тощо.

Тема 7. Історіографія культури України другої половини XVII – першої половини XVIII століття

Зародження козацтва. Продовження практики підготовки літописних творів, зокрема козацьких літописів, як спроба збереження історичної пам'яті українського народу.

Історична спрямованість діяльності Єлисея Плетенецького (1554-1624 рр.) – архімандрита Києво-Печерського монастиря і засновника Лаврської друкарні. Його твори: «Візерунок цнот на честь Єлисея Плетенецького», «Вірші на жалосний погреб зацного рицера Петра Конашевича-Сагайдачного». «Слов'яно-руський лексикон – тлумач імен» Памви Беринди.

Григорій Граб'янка, Самійло Величко, Самовидець як автори козацьких літописів, їх характеристика і значення в подальшому розвитку національної історіографічної інформації.

Основні літописи доби та їх характеристика: «Літописець» (1673 р.), «Короткий опис Малоросії», «Літописци Волини и Украины», «Про початок козацтва», «Густинський літопис», «Межигірський рукопис» XVII ст., «Львівський літопис» тощо.

Прагматична історіографія: Феодосій Сафонович і його «Кройніка»; Інокентій Гізель і його «Синопис». Їх історіографічне значення.

Полемічна література: «Пересторога Україні» 1669 р., створена анонімним автором із двору київського полковника Василя Дворецького, «Послання» Ісаїї Копистенського, «Протестації», «Навіти». «Тренос» Мелетія Смотрицького і їх роль у розширенні історіографічної інформації.

Українська мемуаристика: щоденник Федора Євлашевського – подробиці про події в Україні й Білорусії в другій половині XVI ст. як чинник впливу на формування історичної пам'яті.

Записки Балики-Божка, київського в'їта, про Московську облогу 1612 р. Роль епістолярної спадщини у формуванні історичного мислення.

«Діаріуш» ігумена Берестейського Афанасія Филиповича в 1648 р., що охоплює часи 1638-1648 рр. і містить опис подорожі автора до Москви 1638 р., як пам'ятки історичних та історіографічних джерел.

Тема 8. Просвітницький погляд на історіографічні проблеми культури України другої половини XVIII століття

Характеристика періоду і європейський культурний контекст. Активізація діяльності товариств антикварів у Великій Британії як стимул до публікацій інформації про старовину в університетах Оксфорда, Кембриджа та ін., де відкривалися кафедри нової історії.

Просвітництво і концепція раціоналізму. Ідеї Просвітництва в філософії Феофана Прокоповича. Його праці «Правда волі монаршої», «Слово в неделю цветную о власти и чести царской».

XVIII століття – новий період в історії українського книгодрукування. Продовження традиції підготовки історико-культурологічних праць в умовах дії заборони на українську книгу і «Книга житій святих» Д. Туптала.

Просвітництво в Росії і реформи Петра I; діяльність М. Ломоносова, Д. Фонвізіна, М. Новікова й ін., та українців-вихованців Києво-Могилянської академії: Р. Козицького (1725-1775 рр., очолив гурток «Зібрання», що опікувався перекладом «Енциклопедії» Д. Дідро, творів інших західних просвітників, виданням журналів); Я. Козельського (1727-1793 рр.) – енциклопедист, філософ та цінитель старовини. Його праця «Філософські рішення» – роздуми про людське пізнання, ідеї лібералізму і соціальної справедливості.

«Краткое описание Малороссии» як спроба «переробити літопис Граб'янки в прагматичну історію України».

Продовження практики написання козацьких хронік – «Повість о томъ, что случилось на Украинѣ, какъ она Литвою завладѣна, ажъ до смерти гетмана войска Запорожскаго Зиновія Богдана Хмельницкая». «Літописець въ рускихъ и полскихъ сторонахъ що ся діяло и якого року». Їх історіографічне значення.

Філософські погляди Г. Сковороди і їх вплив на суспільну свідомість, розвиток української історичної думки. Г. Сковорода і його співвідношення з послідовниками етико-гуманістичного напрямку в українській історико-філософській думці.

Історичні погляди Г. Кониського (1717-1795 рр.) – вихованця, викладача і ректора Київської академії (1751 р.), активного просвітницького діяча, автора церковних, філософсько-історичних і літературних творів: «Записка... о том, что в России до XVI века не было унии с Римской церковью» (1747 р.). Версії про походження «Історії Русів».

Документалізм у російській і українській історіографії і Герхард Фрідріх Міллер (1705-1783 рр.). Його колекція копій документів з російської та української історії. Його співпраця з німецьким істориком Августом Людвігом Шльоцером (1735-1809 рр.) – автором численних ґрунтовних джерелознавчих досліджень.

О. Безбородько, В. Рубан, Д. Трошинський, Ф. Туманський та ін. і їх роль у виданні матеріалів з української історії, що збагатила джерельну і історіографічну базу історичної науки.

В. Рубан і часопис «Трудолюбивый муравей» (1771 р.), збірник «Старина й новизна» (1772-1773 рр.) із публікаціями джерелознавчих матеріалів та розвідок з історії України.

Переклад Лукомським 1738 р. із польської мови щоденника Окольського «Об Остряниновой войнь зь ляхами», доповнюючи оповіданням подій 1639-1648 роками на підставі українських козацьких літописців.

Українська мемуаристика як фактор національної історіографії. Ф. Туманський (бл. 1750-1810 рр.) і його публікації в журналі «Российский магазин» (1792-1793 рр.) у Петербурзі низки документів: Білоцерківський маніфест Б. Хмельницького, «Летописец Малыя Россіи», «Літопис Г. Граб'янки» тощо.

М. Бантиш-Каменський (1737-1814 рр.) – український і російський історик, археограф і історіограф. Автор праць: «Історичні повідомлення про виниклу в Польщі унію», «Листування між Росією і Польщею по 1700 рік» тощо.

А. Чапа (1760-1822 рр.) у справі систематизації рукописних матеріалів і документів з історії України доби Гетьманщини.

О. Рігельман (1720-1789 рр.) і його «Літописне повісткування про Малу Росію» у чотирьох частинах із фрагментами стародавніх літописів; «Четы-Мінеї», «Синопис», польських хронік, матеріалів козацьких літописів, книги С. Митецького «Історія про козаків запорозьких» та власні спостереження.

«Щоденник» Я. Марковича, його структура та зміст (1492-1715 рр.).

«Історія Русів»: характеристика твору та його історіографічне значення для України.

Змістовий модуль 4. Стан розвитку історіографії у новітню добу.

Тема 9. Історіографія культури України другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (історичні дослідження і організація науки, історична тематика в українській літературі)

Характеристика періоду. Історіографія проблеми, її основні етапи та їх значення в розвитку історичної думки. Теоретики українського націоналізму:

О. Рудницький, Т. Зінківський, М. Міхновський, Д. Донцов та носії ліберального ідеалу: М. Драгоманов, С. Єфремов, чи соціалістичного напрямку – М. Порш, М. Залізник тощо.

Середина та II пол. XIX ст. як період утвердження наукових засад в історичній науці та вкорінення її національних традицій.

Українська історична наука та Львівський, Харківський, Київський, Одеський, Чернівецький університети як осередки історичної думки. Наукові дослідження й педагогічна і громадська діяльність М. Максимовича, М. Костомарова, В. Антоновича, М. Драгоманова; їх самотність бачення історії українського народу.

Джерельна база доби та Київська тимчасова комісія для збору давніх актів, архівів. Історичне товариство Нестора Літописця, наукові товариства у Харкові, Одесі, Чернігові тощо. Праці В. Антоновича, В. Іконнікова, О. Левицького як важливе історіографічне явище.

Засновники Кирило-Мефодіївського братства та етнополітичне мислення українців у XIX столітті. М. Костомаров і «Закон Божий» («Книга буття українського народу») як програма діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.

Діяльність «Просвіти» та Наукового товариства ім. Т. Шевченка (Львів) у питаннях розширення вітчизняної історіографічної проблематики.

І. Франко та його внесок у розвиток історичної науки.

Українські політичні партії 90-х років XIX – початку XX століть та проблеми подальшого становлення української державності і культури.

Дореволюційний етап і характеристика його напрямів. М. Грушевський, Р. Лашенко, С. Шелухін тощо. М. Грушевського та його ідеї федералізму. Історіософські погляди голови Центральної Ради.

Всеукраїнський Національний конгрес і «Права національних меншин та їх забезпечення» Е. Матушевського. Представники народно-демократичного і консервативного напрямів у питаннях подальшого історичного розвитку.

Єврейські програми цієї доби в інтерпретації провідних політиків і громадських діячів В. Винниченка, А. Марголіна.

Повоєнний період і засади української етнополітики. Б. Крупницький, І. Лисяк-Рудницький, Е. Пизюр, Я. Пеленський тощо.

Уніфікація національного життя і її подальша ідеологізація. Боротьба проти «націоналізму», «шумськізму», «хвильовізму» і її відображення в українській історіографії 1930-х років.

Тема 10. Історіографія культури України радянського періоду

Радянська наука: характеристика періоду і здобутків та прорахунків. Хрущовська «відлига». Шістдесятники і їх роль у зміні стереотипу стосовно національно-культурного розвитку. Аналіз праць та їх дослідників. Напрями офіційної історіографії: великоросійська шовіністична історіографія зі своїм відверто антиукраїнським спрямуванням.

Історіографічний пошук у дослідженнях І. Крип'якевича, Ф. Шевченка, О. Апанович, О. Компана, Я. Дзирі, Р. Іванової, Є. Маланчука «Історії УРСР»,

«Українській Радянській енциклопедії» тощо. Загальна характеристика і критика інструментарію.

Самвидав і праці М. Брайчевського, Я. Дашкевича, І. Дзюби, В. Мороза тощо і їх роль у розвитку історичної свідомості та зміні орієнтирів в методологічних питаннях. М.Марченко і його «Українська історіографія з давніх часів до середини XVII ст.» (1959 р.) та «Історія української культури з найдавніших часів до середини XIX ст.» (1961 р.).

Наукові дослідження Інституту археології, Інституту історії (з 1991 р. – Інститут історії України). Інституту історії партії при ЦК КПУ (тепер – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень).

Створення фундаментальних серій «Історія селянства Української РСР» в 2-х томах (К., 1969), «Історія робітничого класу Української РСР» в 2-х томах (К., 1967), «Соціально-політичне життя трудящих Української РСР» в 2-х томах (К., 1981-1985), «Очерки истории Коммунистической партии Украины» та ін. (К., 1977), позначених класовим і однобічним підходом, де історія українського народу подавалася як історія розвитку виробничих сил, класової боротьби і зміни суспільно-економічних формацій.

Історія українського мистецтва. Енциклопедія. В 6 тт. – К. : Укр. рад. енциклопедія, 1973-1977 рр. як історіографічне джерело. Інші довідникові (довідкові) праці культурно-мистецької проблематики як фактор розширення інформації про вітчизняну історіографію.

Тема 11. Історіографія культури України (на прикладі ЗУНР та української діаспори)

Мемуарні праці як джерельна база подальших історіографічних досліджень.

Історико-мемуарні видання 1914-1920 рр. в Україні та українській діаспорі. Їх характеристика. Голова уряду ЗУНР К. Левицький та його роботи: «Історія визвольних змагань галицьких українців в часи I світової війни 1914-1920 рр.» (Львів, 1929-1930 рр.), «Великий зрив» (Львів, 1931 р.). Діяльність громадсько-політичних організацій і парамілітарних товариств. Праці М.Лозинського «Галичина в рр. 1918-1920» (Відень, 1922 р.), «Листопадова революція» (Львів, 1929 р.), а також праці Л. Цегельського, А. Чайковського, С. Томашівського, К. Трильовського і проблеми будівництва ЗУНР.

Зародження і розвиток галицьких парамілітарних організацій «Сокіл», «Пласт», «Січові Стрільці»: напрями, форми і методи їх вишкільно-виховної і культурологічної роботи.

Військово-історичні нариси й мемуарно-аналітичні публікації генералів, старшин, і стрільців Легіону УСС та Галицької армії: О.Думіна «Історія Легіону Українських Січових Стрільців 1914-1918» (Львів, 1936 р.), «Українські Січові Стрільці. 1914-1920 рр.» (Львів, 1935 р.), колективу авторів під головуванням Б. Гнатевича, М. Угриня-Безгрішного «Нарис історії УСС» (Львів-Київ, 1923 р.); «Українсько-польська війна» (Прага, 1929 р.) колишнього командувача Галицької армії генерала М. Омеляновича-Павленка, А. Крезуба (О.Думіна) «Нарис українсько-польської

війни 1918-1919» (Львів, 1933 р.), О.Кузьми «Листопадові дні 1918 р.» (Львів, 1931 р.), А.Кравса «За українську справу» (Львів, 1937 р.) О.Степанівни «Напередодні великих подій» (Львів, 1931 р.), З.Стефаніва «Українські збройні сили в 1917-1921 рр.» (Львів, 1938 р.) та «Коротка історія українського війська» (Львів, 1937 р.), Є.Бородієвича «В чотирикутнику смерті» (Львів, 1921 р.), С.Божика «З останніх днів УГА» (Львів, 1923 р.), М.Заклинського «Дмитро Вітовський» (Львів, 1936 р.), О. Левицького «Галицька армія на Великій Україні» (Відень, 1921 р.).

«Літопис Червоної Калини» (Львів, 1929-1939 рр.) та річник «Історичний календар-альманах Червоної Калини» (Львів, 1922-1939 рр.) як український джерелознавчий чинник життєдіяльності корпусів, бригад та куренів.

Науково-історичні праці польських дослідників українсько-польської війни: Л. Бербецького, Ю. Галлера, В. Гуперта, Е. Ромера, Б. Роя, Ю. Сопотницького тощо. Праця І. Крип'якевича і Б. Гнатевича «Історія українського війська» (Львів, 1936 р.).

І. Огієнко і його «Історія українського друкарства» (Львів, 1925 р.); «Огляди історії української культури» за ред. І. Мірчука (Німеччина, 1939-1944 рр.), «Українська культура. Лекції за ред. Д. Антоновича» (Прага, Берлін, Мюнхен 20-30-ті рр.). «Український архів» (Київ, до 1929 р.) і Мюнхен (з 1930-х рр.) і його 42 томна праця в питаннях дослідження національної історико-культурної спадщини.

Радянська історіографія міжвоєнного періоду. Дослідження заступника командувача Західного фронту Червоної Армії М. Тухачевського, М. Кукуріна «Война с белополяками» (М., 1928 р.), «Польська кампанія 1918-1920 рр.» (М., 1922 р.), а також «Записки о Гражданской войне» (М., 1924 р.) колишнього командувача радянським Українським фронтом В. Антонова-Овсієнка.

Приєднання західноукраїнських земель до СРСР (1939 р.) та припинення розробки наукової проблематики з питань визвольних змагань.

Діяльність партійних і репресивних органів влади у боротьбі з проявами національної думки і висвітлення її діяльності в історичних працях.

Історіографічна проблематика в українській діаспорі: «Спогади старшин УГА В.Галана «Батерея смерті» (Джерсі Сіті, 1968 р.), Н.Гірняка «Організація і духовий зріст Українських Січових Стрільців» (Філадельфія, 1955 р.), М. Островерхи «Блискавки і Темряви» (Нью-Йорк, 1966 р.), дослідження С. Ярославина «Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918-1923 рр.» (Філадельфія, 1956 р.) тощо.

Д. Микитюк старшина УГА у Канаді (1950-1970 рр.). Його внесок в історіографію і «Українська Галицька Армія: у 40-річчя її участі у визвольних змаганнях. Матеріали до історії». Книги спогадів О. Станіміра «Моя участь у визвольних змаганнях 1917-1920» (Торонто, 1966 р.), о. І. Лебедовича «Полеві духовники Української Галицької Армії» (Вінніпег, 1963 р.), П. Мірчука «Перший листопад» (Торонто, 1958 р.), Л. Шанковського «Українська Галицька Армія» (Вінніпег, 1974 р.), С. Волинця «Передвісники і творці

Листопадового зриву: Західноукраїнські громадські і політичні діячі» (Вінніпег, 1965 р.) тощо.

Серія історико-культурологічних праць і спогадів історіографічної тематики, надрукована в Західній Німеччині. «Енциклопедія Українознавства» (НТШ) за ред. В. Кубійовича, А. Кравса «Спомини» (Мюнхен, 1953 р.), генерала УНР М. Капустянського «Похід Українських Армій на Київ-Одесу в 1919 р.» (Мюнхен, 1946 р.), військового історика Л. Шанковського «Українська армія в боротьбі за державність» (Мюнхен, 1958 р.). Українські історики діаспори і проблеми розробки вітчизняної історіографії. Інститут дослідів Волині (Канада) у питаннях розробки національної історіографії. М. Бойко і «Українська бібліографія материка і діаспори» (1989 р.). О. Прицак і його «Історіографія історії України» в 4 тт. і її роль у формуванні нових поглядів на історико-культурну спадщину молодого держави. Вчені української еміграції і їх наукові контакти з дослідниками материка.

Українська Вільна Академія Наук (УВАН, США) і її «Джерела з новітньої історії України» (з 80-х р.). «Літопис УПА» у 31 т. (Торонто, Канада, 1975 р.) і питання національно-культурної спадщини України.

Тема 12. Історіографія культури України періоду її державної незалежності: стан, завдання та проблеми розвитку

Передумови формування національної історіографії. 1985 рік і зміна вектора розвитку історичної науки в Україні. Відновлення тематики історичних досліджень та підвищення інтересу до питань міжнародних відносин. Нові постаті на обрії історичної науки: Н. Яковенко, Я. Грицак та ін. і їхні наукові праці. Нова історіографічна тематика у вітчизняній науковій періодиці культурологічного спрямування. Журнал «Критика» як провідний часопис сучасності і його роль у формуванні нової генерації дослідників.

Проблематика художньої діяльності національних меншин і її автори Б. Чирко, О. Данильченко, Л. Якубова, О. Найман, В. Сергійчук, І. Кулінич тощо.

Інститут української археографії і джерелознавства НАН України ім. М. Грушевського як центр підготовки історіографічних праць і його 35 серій документальних видань «Джерела історії України». Спільні проекти українських, польських, російських та ін. дослідників, здійснених у структурах провідних науково-дослідних установ (НАНУ, РАН).

«Документи російських архівів з історії України». «Пам'ятки Східної Європи. Джерела XV-XVII століть» як спільний україно-російсько-білоруський проект. Друк корпусів документів та відновлення серійних видань. Документальна база вищеназваної інституції і проблеми національної історіографії («Правова охорона культурних цінностей: міжнародні документи і законодавство України», «Мистецькі рукописні пам'ятки» та ін.).

Енциклопедія «Історія української культури». В 5 тт., «Історія українського мистецтва» в 5 тт. як важливі історіографічні джерела. «Пам'ятки історичної думки» та «Літературні пам'ятки» як важливі джерела історико-культурного

спрямування. Характеристика їх змісту. Інші довідково-енциклопедичні видання.

«Літопис УПА» (за матеріалами українських архівів, у т. ч. й КДБ) – українське видання (друк із 1995 р.) як інформаційна база національно-визвольного руху: культурологічний аспект.

Сучасна історіографія новітньої доби України. Перші узагальнюючі наукові праці з історії визвольних змагань першої чверті ХХ ст. 1990 р. і друк книг: М. Литвина і К. Науменка «Історія галицького стрілецтва» (Львів, 1990 р.), «Українські Січові Стрільці» (Київ, 1992 р.), «Історія ЗУНР» (Львів, 1995 р.), В. Гордієнка «Українські Січові Стрільці» і «Українська Галицька Армія» (Львів, 1991 р.), Б. Якимовича «Генерал Мирон Тарна-вський» (Львів, 1994 р.) і «Збройні сили України. Нарис історії» (Львів, 1996 р.), О. Красівського «За Українську державу і Церкву» (Львів, 1995 р.), Я. Тинченка «Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. 1917-1921 роки» (Київ, 1995 р.), Б. Тищика і О. Вівчаренка «Західно-українська Народна Республіка 1918-1923» (Коломия, 1993 р.), Шишки О. «Слідами листопадових боїв» (Львів, 1993 р.), М. Кугутяка «Галичина: сторінки історії» (Івано-Франківськ, 1993 р.). Нарешті останнім часом видано узагальнюючі монографії С. Макарчука «Українська республіка галичан» (Львів, 1997 р.), В.Вериги «Визвольні змагання в Україні. 1913-1923» у 2-х томах (Львів, 1998 р.), Я. Грицака «Нарис історії України» (Київ, 1996 р.), М. Литвина «Українсько-польська війна 1918-1919 рр.» (Львів, 1998 р.), низку наукових розвідок Я. Дашкевича, Л. Дещинського, Б. Гудя, В. Голубка, навчальний посібник під керівництвом Ю. Зайцева «Історія України» (Львів, 1996 р.), дисертаційні роботи М. Лазаровича, О.Каляєва, М.Павленко та їх історіографічне значення і фактор відтворення об'єктивних літописів з історії галицького стрілецтва, визвольних змагань тощо як у політичному, так і військовому аспектах.

«Історія української суспільно-політичної думки» у 14 тт. (від ІХ до початку ХХІ століття, НАНУ, Польська АН) як унікальне джерело національної пам'яті.

Вітчизняні видання останніх років, наукові праці щодо проблеми військового будівництва ЗУНР та становлення Галицької армії; аналіз праць: М.Литвин «Українсько-польська війна 1918-1919 рр.» (Львів, 1998 р.), О. Рубльова і О. Реєнта «Українські визвольні змагання 1917-1921 рр.» (Київ, 1999 р.), О.Реєнта «У робітнях історичної науки» (Київ, 1999 р.), В. Гордієнка «Українська Галицька армія» (Львів, 1991 р.), В. Голубка «Армія Української Народної Республіки 1917-1918» (Львів, 1997 р.), Б. Якимовича «Збройні Сили України: Нарис історії» (Львів, 1996 р.), М. Кравчука «Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993 рр.» (Івано-Франківськ, 1997 р.), В. Сідака «Національні спецслужби в період Української революції 1917-1921 рр.» (Київ, 1998 р.), Г. Темка «Виховна робота в Збройних Силах України: історія і сучасність» (Київ, 1998), Л. Дещинського і В. Голубка «З історії створення збройних сил Української Народної Республіки» («Розбудова держави», 1996. Ч. 6).

Функціонування військової преси та її роль у піднесенні національної свідомості і формуванні високих морально-бойових якостей галицького стрілецтва. Аналіз праць: І. Крупського «Національно-патріотична журналістика України (Друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.» (Львів, 1995), І. Крупського і Я. Малика «Галицьке стрілецтво і його преса в боротьбі за українську державність» (Львів, 1994), С. Горєвалова «Військова публіцистика України в національно-визвольних змаганнях» (Львів, 1997), П. Федоришина «Преса і Українська державність» (Тернопіль, 1996).

Аналіз нагородної системи ЗУНР, державної і військової символіки якої містяться у дослідженнях М. Лазаровича, Н. Лазарович «Національні риси в атрибутиці Українських Січових Стрільців» (ІV наукова геральдична конференція. – Львів, 1994 р.); Я.Семотюка «Українські військові відзнаки» (Торонто, 1991 р.); А. Феньова «Відзнаки та нагороди УНР» (Наукові записки. Львівський Історичний музей. Вип. VII, Львів, 1998 р.).

Окремі аспекти культурно-освітньої роботи у війську висвітлено у працях Р.Матейка і Б. Мельничука «Воєнними дорогами синів Галичини. Українські Січові Стрільці на Тернопільщині» (Тернопіль, 1991 р.), Я. Михальчишина «З музикою крізь життя» (Львів, 1992 р.), П. Медведика «Катерина Рубчакова» (Київ, 1989 р.), О.Михайленка «Іван Франко і проблеми національно-патріотичного виховання військовиків» (Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Львів, 1998 р.).

Історіографічні праці з питань національної культури останніх років. «Український археографічний щорічник» і проблеми національної історії та культури. «Український історичний журнал», «Критика» та ін. як теоретичні часописи сучасної України.

Історіографічна спадщина українських ВНЗ різних рівнів акредитації: культурологічний аспект («Вісники: НУ ім. Т. Шевченка, НПУ ім. М. Драгоманова, НАКККіМ, ХДАК, Кам'янець-Подільського НУ ім. І. Огієнка, Серії «Історія», «Історіографічні дослідження в Україні: зб. наук. праць», «Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України: зб. наук. праць», «Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії»: наук. зап. РДГУ) тощо у питаннях розробки національної історіографії. Міжвузівські наукові контакти в процесі становлення вітчизняної історіографічної науки.

Тема 13. Польська історіографія кінця ХVІІІ – середини ХХ століття і її вплив на культурну спадщину України (загальний огляд)

Ідея просвітництва у науковій спадщині Станіслава Сташица (1775-1825 рр.) та Гуго Колонтая (1750-1812 рр.). Адам Нарушевич (1733-1796 рр.) і його «Папки Нарушевича» у 230 тт. та «Історія польського народу» у питанні розробки національної історії раціоналістичного спрямування. А. Нарушевич і початок розробки елементарних методів критики джерел.

Краківська історична школа (В.Калинка, Ю.Шуйський, М.Бобжинський та ін.) у питаннях становлення держави і ролі католицької церкви у цьому процесі. Ігнорування ролі народних мас.

Варшавська наукова школа (Владислав Смоленський, Тадеуш Корзон) і проблеми історичного розвитку Польщі. Ігнорування ролі народних мас в історії як характерна риса представників.

Львівські дослідники історичного процесу у питаннях розробки історико-культурної проблематики: Ксаверій Лиске і його Історичне товариство та «Історичний кварталник».

Праці Л. Варинського (1856-1889 рр.) про боротьбу правлячих класів і селянства як характерна риса соціалістичного напрямку в польській історіографії та її вплив на наукову проблематику України.

Л. Кшивицький (1859-1942 рр.) і питання поширення марксизму в польській історіографії. Його перекладацька та видавнича діяльність. Інші історіографи марксистського спрямування (Роза Люксембург, Юліан Мархлевський та ін.).

«Історико-юридична школа» та її засновник проф. Освальд Бальцер (1858-1933 рр.). Станіслав Кутшеба (1876-1946 рр.).

Ш. Аскенасі (1866-1935 рр.) і питання польсько-російських та польсько-французьких відносин.

Внесок польських істориків у розвиток української історіографії.

Тема 14. Російська історіографія і її вплив на подальший розвиток України (загальний огляд)

Російські історіографи XIX століття у питаннях розробки історичної проблематики і відмова від революційного шляху розвитку держави. М. Карамзін (1766-1826 рр.) і його «История государства Российского» (1816-1829 рр.) як спроба виокремити історичний шлях Росії і відірвати його від країн Західної Європи. М. Карамзін і початок теоретичної розробки питань окремого історичного шляху Росії. Ідея історичного еволюційного розвитку як протиставлення революційним рухам у науковій спадщині М. Карамзіна.

«История русского народа» (1829-1833 рр.) М. Полевого як антипод теоретичній спадщині М. Карамзіна і спроба знайти спільне в історичному розвитку країн Європи і Росії. Питання народного життя, народної творчості як основа у вивченні історичної проблематики. Громадська діяльність М. Полевого і його «Московський телеграф».

М. Погодін (1800-1875 рр.) і його ідея про те, що лише «російська історія» може стати охоронцем суспільного спокою» в долі історичної науки. Його теоретичні погляди («Історичні афоризми», 1834 р. «Паралель русской истории с историей Западных Европейских государств относительно начала», 1845 р.) стосовно полярності європейського і східнослов'янського шляхів історичного розвитку в подальшому розвитку історичної науки.

С. Соловійов (1820-1879 рр.), В. Ключевський і їх ідея про роль держави в історичному розвитку. Інші історики Росії (М.Куторгі, Є.Тарле) в питаннях ролі держави в історичному процесі. Вплив їх теоретичної спадщини на розробку української історіографічної проблематики.

Тема 15. Провідні історіографи української діаспори ХХ – початку ХХІ століття у питаннях вивчення історико-культурного процесу

Характеристика періоду. Створення архівних музейних та бібліотечних колекцій та їх роль у підвищенні культури місцевого населення й формуванні історичної пам'яті.

Міжвоєнний період та відродження практики збирання документальних матеріалів і формування архівних, музейних й бібліотечних фондів (Головний військово-історичний музей-архів Армії УНР у Тарнові (Польща), Музей-архів визвольної боротьби України у Празі (Чехословаччина), Бібліотеки ім. Симона Петлюри в Парижі (Франція)).

Завершення II світової війни та переселення громадсько-політичних і культурних діячів за межі України. Заснування архівних центрів: Музей-архів Української Вільної Академії наук ім. Д. Антоновича й Архів та бібліотека НТШ у Нью-Йорку, Архів Східноєвропейського дослідного інституту ім. В. Липинського у Філадельфії, Україно-канадський дослідницький та документальний центр у Торонто тощо.

«Празький український архів» та його матеріали у справі формування сучасної вітчизняної історіографії.

Праці українських істориків: М. Обідний (1889-1938 рр.), С. Наріжний (1898-1983 рр.) і його фундаментальна праця «Українська еміграція» (1957-1959 рр.) та «Матеріали до історії Музею визвольної боротьби України». А. Животко і його «Десять років Українського історичного кабінету (1930-1940 рр.)».

Праці словацького вченого М. Мушинки, українських істориків і архівістів Л. Лозенко, Л. Яковлевої, С. Заремби, М. Палієнко та І. Срібняка в розширенні історіографічної бази вітчизняної культури.

Л. Винар – засновник і голова Українського історичного товариства, редактор журналу «Український історик» (США) як автор історіографічних досліджень сучасної доби. Поширення його праць в сучасній Україні та їх вплив на історіографічну проблематику материка.

Міждержавні контакти вітчизняних історіографів у питаннях розробки національної історико-культурної проблематики. Спільні україно-польські, україно-російські, україно-білоруські й інші дослідницькі проекти, організовані Інститутом української археографії і джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України та їх роль у відновленні історичної правди, формуванні політичної культури і толерантності вітчизняних та зарубіжних науковців. Загальна характеристика цих видань.

3. Рекомендована література

Бездрабко В. Історики про документознавство або 3 історії визначення змісту дисципліни в сучасній українській історичній науці / В. Бездрабко // Мандрівець. – 2009. – № 1. – С.23-29.

Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія: Посібник для студентів історичних спеціальностей університетів / Л. Зашкільняк. – Л., 2007. – 312 с.

Історія та історіографія в Європі. Вип. 3. Історична наука як засіб політичної легітимації в Німеччині та в Україні у XX столітті / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; [гол. ред. : С. Стельмах, Г. Хаусман]. – К. : [б. в.], 2004. – 218 с.

Історія української культури. Енциклопедія. В 5 тт. – К. : Українська енциклопедія ім. М.Бажана, 2001-2014.

Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій / Я. С. Калакура. – К. : Генеза, 2012. – 512 с.

Колесник І. І. Українська історіографія XVIII – початок XX століття : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / І. І. Колесник. – К.: Генеза, 2000 –254 с.

Стельмах С. Історична наука в Україні класичного історизму (XIX – поч. XX ст.) / С. Стельмах. – К. : Академія, 2005. – 228 с.

Теоретичні проблеми вітчизняної історії, історіографії та джерелознавства : [Навч. вид.] / Ю. М. Алексєєв, Я. В. Верменич, А. Г. Слюсаренко та ін.; За ред. Ю. М. Алексєєва. – К. : Вища шк., 1993. – 187 с.

Щербина В. М. Українська національна культура як цілісність: регулювання її регіональних відмінностей: моногр. / Щербина В. М., Наумова М. Ю. – К., 2012.

ВСТУП ДО ПРИКЛАДНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Розробник: В. Б. Тюска, кандидат педагогічних наук, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є опанування студентами теоретичними знаннями про суть, структуру, функції культурології, закономірності культурологічних процесів. Формування системи знань, умінь і навичок необхідних для культурологічної діяльності.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є формування теоретичних знань і методологічних основ прикладної культурології; цілісної уяви про умови, критерії, форми роботи в освітніх та культурно - мистецьких закладах .

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Культурологія як наука.

Тема 1. Особливості культурологічного знання

Характеристика культурології як науки. Дослідники поняття «культурологія» німецький філософ і фізик В. Освальд (1909 р.) та американський філософ Л. Уайт (1939 р.). Його праця «Наука про культуру» (1949 р.). Культурологія як інтегративна сфера знання. Багатоаспектний діалог на перетині філософії, історії, психології, мовознавства, етнографії, релігієзнавства, соціології культури та мистецтвознавства.

Специфіка культурології. Її орієнтації на буття та діяльність людини й суспільства як цілісних феноменів. Система знань про сутність, закономірності існування та розвитку культури, людське значення та способи пізнання культури.

Тема 2. Структура культурологічного знання

Три історичні періоди розвитку культурологічного знання: донауковий етап уявлень про культуру (від Стародавнього світу до XVIII ст.), етап становлення знань про культуру в межах інших наук (XVIII-XIX ст.), формування культурології як самостійної науки (XX ст.). Предмет культурології. Системне дослідження процесів генези і морфології культури, її структури, сутності і змісту, типології, динаміки і мови. Основні завдання культурології: аналіз культури як системи культурних феноменів, виявлення ментального змісту культури, дослідження типології культури, розв'язання проблем соціокультурної динаміки, вивчення культурних кодів та комунікацій.

Тема 3. Культура як предмет культурології

Багатозначність понять культури (понад 500) як спроба охопити усі форми людської життєдіяльності. Культура як самостійний термін (XVII ст.). Сутність культури. Співвідношення культур. Духовна та матеріальна культура. Дослідники теорії культури та їх концепції. Основні функції культури: ціннісна, комунікативна, світоглядна, нормативна, інформаційна, пізнавальна, гуманістична, адаптаційна, виховна, людинотворча.

Тема 4. Державне управління у сфері культури

Підпорядкованість в галузі культури. Система управління в закладах.

Базова мережа закладів культури. Комплекс підприємств, установ, організацій і закладів культури державної та комунальної форми власності. Діяльність закладів, спрямована на створення умов для забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні цінності, а також на забезпечення цілісності культурного простору України, доступності національного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури. До базової мережі включаються: заклади культури загальнодержавного рівня, перелік яких затверджує галузеве міністерство; заклади культури місцевого рівня, перелік яких затверджує орган місцевого самоврядування.

Тема 5. Культурна політика в державі

Поняття та завдання культурної політики країни. Роль політичної культури у суспільстві. Культура України в умовах зростання національно-культурної ідентичності. Національна культура. Сучасні субкультури.

Нормативно-правова база функціонування культури в Україні (Закон України «Про культуру», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про меценатство», «Про освіту» та ін.). Регламентовані напрями діяльності у сфері культури: театральна, гастрольна, концертна, естрадна, клубна, культурних

центрів, парків культури, центрів народної творчості, у сфері музейної справи, бібліотечної, естрадно-циркової, виставкової, кінематографічної, книговидавничої.

Змістовний модуль 2. Соціокультурна діяльність.

Тема 6. Мистецтво в системі духовної культури

Мистецтво як самосвідомість культури. Унікальний механізм культурної еволюції. Три ознаки первісного мистецтва. Мистецька творчість. Класифікація видів мистецтва залежно від використання у них знакового матеріал: візуальні, динамічні, аудіальні, мовні, синтетичні.

Тема 7. Організація клубної діяльності в закладах

Створення закладів культури центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, творчими спілками, громадськими організаціями, іншими об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами, у тому числі іноземними. Система клубних закладів (сільські та міські Будинки культури, центри дозвілля тощо). Клубні заклади як базові установи культури. Самодіяльна творчість, всебічний розвиток особистості в клубних закладах. Їх діяльність регламентується Статутом чи Положенням відповідно до чинного законодавства України. Клубні об'єднання як одна з форм суспільної діяльності людини в її особистий дозвіллевий час. Класифікація клубного об'єднання за соціально-демографічними ознаками та за напрямом ціннісно-орієнтаційної діяльності. Особливості культурно-дозвіллевої діяльності у закладах та об'єднаннях.

Тема 8. Діяльність в освітніх та позашкільних закладах

Пріоритетні напрями виховання підростаючого покоління (Концепція національного виховання особистості). Взаємодія педагога-організатора з дитячими об'єднаннями у школі. Розвиток у школярів самодіяльності, творчості, утвердження принципів гуманізму, загальнокультурних цінностей та народних традицій. Діяльність педагога-організатора з координації дитячих та юнацьких організацій в школі та поза нею. Система позашкільних закладів (Палади дітей та молоді, школи юнацтва, школи естетичного виховання та студії, підліткові та громадські клуби). Культурно-мистецька діяльність в освітніх та позашкільних установах.

Тема 9. Розвиток практичних умінь та навичок школяра в процесі культурно-дозвіллевої діяльності

Фахова діяльність культурологів. Виокремлення дитячого колективу як провідного складника загальноосвітнього закладу. Обґрунтування проблем, пов'язаних із навчально-виховним процесом у школі. Способами його організації.

Форми та напрями культурно-дозвіллевої роботи як засіб розвитку умінь та навичок школярів. Виховні функції в освітній роботі.

Тема 10. Матеріально-технічне забезпечення закладів культури

Матеріально-технічна база закладів культури. Сучасні проблеми матеріально-технічного забезпечення. Нове устаткування та апаратура в закладах культури. Фінансування культури та освіти як одне з актуальних питань сьогодення суспільства. Джерела фінансування : цільове, платні послуги, спонсорство, гранти, проекти, міжнародні інвестиції, аукціони, фонди, податкові кредити й пільги та інші.

3. Рекомендована література

1. Ариарский М. А. Прикладная культурология: уч. пособ. / М. А. Ариарский. – СПб. : Питер, 2015.
2. Балабанова Л. В. Управління та культура: методичні рекомендації / Л. В. Балабанова. – Тернопіль: б. в., 2011.
3. Білополий В. В. Культурологічний підхід : допом. матеріали до вивчення курсів та спецкурсів «Вітчизняна та світова культура», «Екологічна культура», «Історія культури», «Прикладна культурологія», «Теорія культури», «Українська культура», «Філософія культури» / В. В. Білополий, К. А. Прокоф'єва, М. Г. Складановська. – Придніпров. держ. акад. буд-ва та архіт.; за заг. ред. К. А. Прокоф'євої. – Д. : ПДАБА, 2013.
4. Вознюк Т. Г. Менеджмент навчально-виховного процесу / Т. Г. Вознюк. – К., 2002.
5. Культурологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. Є. Конверський, О. С. Онищенко, М. В. Попович та ін. – Х. : Фоліо, 2013.
6. Кіндрацька І.І. Менеджмент у сфері культури і мистецтва / І. І. Кіндрацька. – К. : Кондор, 2012.
7. Сасыхов А. В. Основи клубоведения: учебн. / Сасыхов А. В., Струльцов Ю. В. – Улан-Уде, 1969.
8. Шевнюк О. Л. Культурологія : Навч. посіб. / О. Л. Шевнюк. – 2-ге вид., стер. – К., 2005.
9. Див. Також низку праць, друкованих співробітниками кафедри прикладної культурології КНУКіМ у 2007-2015 рр.

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Розробник: Т. О. Пономарьова, доцент

І. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів цілісної світоглядної позиції щодо культурології, усвідомлення її місця в історико-гуманітарному розвитку.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є осягнення студентами культурологічних установок (домінант) сучасної гуманітарної свідомості; з'ясування початку і умов формування парадигм культурологічного мислення; історичних форм рефлексії культури; основних понять (концептів), які складають «концептосферу ідеї культури» за різних історичних епох (античність, середньовіччя, новий час історії); опанування

історії теоретичної культурології; формування предметних областей і методів дослідження культури в історичній культурології, культурній і соціальній антропології.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Донауковий етап уявлень про культуру: від Стародавнього світу до XVII століття.

Тема 1. Історія культурології як галузь культурологічного знання і навчальна дисципліна. Формування перших уявлень про культуру в Стародавньому світі

Місце і специфіка історії культурології в загальній системі культурологічного знання. Предмет, мета, завдання і структура навчального курсу «Історія культурології». Проблема періодизації історії культурології.

Методи та принципи дослідження історії культурології. Основні системоутворюючі елементи історії культурології. Поняття «культурологічна концепція», «культурологічна парадигма», «культурологічна школа», «напрямок культурології». Взаємодія з іншими дисциплінами.

Узагальнений характер уявлень про культуру в Стародавньому світі. Відображення в міфологічних системах, усній народній творчості та в епічних творах набуття людиною культурного стану, як поза біологічного процесу її творення. Формування образу культурного героя та відображення його в культуротворчій діяльності. Перші спроби осмислення закономірностей культурно-історичного процесу. Ідея регресної еволюції. Ідея циклічності буття. Розмежування народів на диких та таких, що вже опанували дари цивілізації. Виникнення науки про первісну культуру людства у новий час історії. Головні напрями сучасних досліджень первісної культури.

Тема 2. Розуміння культури за добу античності

Плекання, обробка, догляд, піклування, удосконалення, шанування як визначальний зміст античних уявлень про культуру. Особливості розуміння культури в Стародавній Греції. Основні чинники формування давньогрецького культурного ідеалу. «Пандейя», «Схоле», «Техне» як система формування культурної особистості. Філософське самоусвідомлення культури. Давньогрецькі філософи Протагор, Демокріт, Сократ, Аристотель про культуру і культурну людину. Нові культурні цінності елліністичної доби.

Виникнення терміну «культура» в стародавньому Римі. М.П. Катон (III – II ст. до н. е.) про культуру як плекання, вирощування, удосконалення рослин. М.-Т. Цицерон (II – I ст. до н. е.) про плекання духу, розуму (інтелекту) людини. Культура як поклоніння, пошана, вшанування-культ. Сенека, Тацит про культурний ідеал римської античності.

Накопичення знань про культуру античності за новий час історії. Виникнення античного напрямку в історіографії, мистецтвознавстві, літературознавстві.

Тема 3. Особливості культурологічних уявлень в епоху Середньовіччя

Уявлення про європейську середньовічну культуру як про культуру християнську, теоцентричну, символічну, книжкову. Трансцендентизм та персоналізм як основні критерії середньовічних поглядів на культуру. Християнські морально-етичні виміри особистості: Віра, Надія, Любов як вищий моральний принцип та головний мотив культури творчої діяльності. Християнський культурний ідеал Аврелія Августина і Хоми Аквінського. Світський аспект у поглядах на культуру доби Середньовіччя.

Накопичення знань про культуру середньовіччя за новий час історії: медієвістика, візантієзнавство, арабістика, іслам істика, тюркологія. Дослідження Біблії, переклад її мовами народів світу, критика біблійних текстів.

Тема 4. Особливості культурологічних уявлень у добу Відродження

Соціокультурна ситуація доби Відродження у Європі XV-XVI ст. Антропоцентризм та гуманізм у поглядах на культуру. Культура як результат вільної, творчої діяльності універсальної особистості. Культ людини та виникнення опозиції «культура-природа». Становлення та головні риси класичної моделі культури. Джованні Пікоделла Мірандола і його «Промова про гідність людини». Погляди європейських гуманістів на культуру: Петрарка, Монтень, Еразм Роттердамський.

Тема 5. Культурологічні ідеї в творчій спадщині мислителів XVII століття

Соціокультурна ситуація у XVII ст. та її вплив на формування культурологічної думки доби Раціоналізму. Раціоналістичний характер культурологічних ідей і пошуків визначення культури.

Формування основ категоріального апарату теорії мислення та його значення для складання понятійно-сміслового поля науки про культуру. Культурологічний аспект філософських, антропологічних й соціологічних пошуків мислителів XVII ст. Ф. Бекон, Р. Декарт, Т. Гоббс, Б. Паскаль, Б. Спіноза, Г. Лейбніц та їх внесок у розвиток культурологічних ідей доби Раціоналізму. Створення соціальних утопій та місце, яке відводилося в них культурі. С. Пуфендорф та його визначення поняття «культура».

Змістовний модуль 2. Становлення знань про культуру в межах інших наук XVIII-XIX століть.

Тема 6. Основні риси та проблематика культурологічної думки доби Просвітництва. Виникнення перших культурологічних концепцій

Соціокультурні процеси доби Просвітництва та їх вплив на формування культурологічних проблем. Протиставлення природного і надприродного, природного і штучного. Усвідомлення сутності «нового середовища життя» (культури), створеного на противагу природі. Формування поняття «культура» як самостійної лексичної одиниці, що виступає в опозиції до поняття «натура». Розуміння культури як духовного феномену, заперечення її

матеріальної складової. Ототоження культури з моральними та інтелектуальними навичками людини.

Розширення і доповнення змістовного значення поняття «культура» у Д. Дідро і Мірабо. Дж. Віко про історію культури як об'єктивний процес. Його концепція культурних коловоротів. М. Ф. Вольтер про філософію культури як універсальний історичний огляд культури.

Культура як результат лінійного прогресу і показник рівня розумних і гуманних відносин у А. Тюрго і М.Ж.А. де Кондорсе. Поняття цивілізації, протиставлення її варварству у Кондорсе і Гізо.

Формування концепції європоцентризму. Ж.-Ж. Руссо і його критика існуючої культури та її носіїв. Ш. Д. Монтеск'є: визначення системи детермінант розвитку культури і суспільства. Культурологічна концепція Й.-Г. Гердера.

Тема 7. Романтизм та його концепція культури

Контр-Просвітництво і романтична концепція культури. Романтизм як сукупність ідейно-світоглядних, філософських і естетичних принципів суспільної свідомості населення європейських країн на рубежі XVIII і XIX століть.

Ідеал романтизму – особистість здатна на героїчні вчинки в ім'я Віри, Любові та Надії. Йенська школа та її представники – брати Ф. і А. Шлегелі, Новалис, Л. Тік, В. Вакенродер.

Перша культурологічна школа (міфологічна) та її представники – Шеллінг, брати А. і Ф. Шлегелі, брати В. і Я. Грімм. Завершення формування класичної парадигми культури.

Тема 8. Вивчення культури в німецькій класичній філософії

Об'єктивні чинники формування німецької класичної філософії. Вплив ідей Просвітництва та романтизму на формування німецької класичної філософії, в т. ч. її поглядів на культуру. Розуміння культури як світу вільного цілепокладання та об'єктивації духу.

Культурологічні аспекти філософії І. Канта. Г.В.Ф. Гегель. Ф. Шеллінг та його філософія мистецтва. Й. Г. Фіхте: «практична філософія» (філософія діяльності) та її значення для культурології. Л.Фейербах про співвідношення культури і релігії.

Тема 9. Розвиток культурологічної думки другої половини XIX ст.

Історичні чинники, соціальні детермінанти та теоретичні передумови еволюції поглядів на культуру в XIX – поч. XX ст. Плюралізм підходів до розуміння культури. Подолання класичної моделі культури.

Історико-культурний напрям досліджень та його значення для формування культурології: Я. Брукхардт, Е. Готейн, К. Шнааце, А. Шпрінгер.

Подальший розвиток культурологічного знання в контексті філософської науки. Філософія науки як один з основних напрямів досліджень культури. Трансформація філософії культури в теорію культури. Культурологічні ідеї у

філософії А. Шопенгауера і С. К'еркегора. Школа «філософії життя» та тлумачення нею проблем філософії культури. Ф. Ніцше, В. Дільтай, Г. Зіммель, А. Бергсон та їх міркування з приводу культури.

Філософія культури неокантіанства – Г. Коган, В. Вільдебанд, Г. Ріккерт: від «науки про дух» до «науки про культуру». Аксиологія як основа неокантіанівської філософії культури. Проблема кризи культури у філософії II половини XIX – початку XX століття.

Вивчення культури в соціальній та культурній антропології. Культурологічні ідеї в позитивістській філософії і соціології. О. Конт і проблема культурної еволюції людства. Теорія культурно-історичних типів М. Данилевського як заперечення лінійного прогресу культури.

Змістовний модуль 3. Формування культурології як самостійної науки. Головні напрями світової культурологічної думки XX ст. Сучасні концепції культури.

Тема 10. Вирішення проблем теорії культури в сучасній філософії

Відокремлення культурології від загально-історичної науки і перетворення в самостійну галузь наукового знання (середина XX ст.). Науково-концептуальні напрями аналізу феномена культури як фундаментальна основа сучасної культурології.

Формування центрів культурологічної думки. Культурологічна думка в контексті філософської проблематики XX ст. Е. Гуссерль про «мелос» європейської культури як особливу форму духовної культури, про кризу європейської культури та шляхи її подолання. Культурологічне значення феноменологічного методу М. Гайдеггера для подальшого розвитку культурологічної науки.

Відображення проблем культури в екзистенціалістських концепціях. К. Ясперса, А. Камю, Ж.-П. Сартра.

Персоналізм про матеріальну і духовну культуру. Проблема людини та її культурної діяльності в персоналізмі Е. Мунье та Ж. Лакруа.

Тема 11. Еволюціоністський напрям в культурології та його особливості. Неоеволюціонізм.

Історичні чинники та теоретичні передумови виникнення еволюціонізму. Основний зміст еволюціоністської концепції культури. Організаційні форми еволюціонізму – товариства, інститути, музеї, періодика. Еволюціоністські погляди А. Бастіана, Г. Спенсера, Е. Тайлора, Л. Моргана, Дж. Фрезера. Значення еволюціонізму для становлення культурології як самостійної галузі знання, ідея створення спільної науки про культуру і людину, формування предметного поля культури.

Розвиток ідей неоеволюціонізму у творчому доробку М. Мід і Р. Бенедикт. Однолінійна, універсальна і багатолінійна концепції неоеволюціонізму. Неоеволюціонізм Дж. Стюарта, М. Салінса, Дж. Мердок. Культурно-еволюційна школа Л. Уайта.

Тема 12. Циклічний напрям культурологічної думки, концепції культурних коловоротів

Семантичне і етимологічне навантаження поняття «цивілізація». «Етнографічна концепція» тлумачення терміну «цивілізація». Цивілізація як прогрес людського суспільства в цілому. Три підходи до розуміння слова «цивілізація»: унітарний, стадіальний і локально-історичний. Культурологічний підхід до визначення поняття «цивілізація».

Витоки та основні ідеї циклічної парадигми культури. О. Шпенглер і його циклічна концепція культури. Теорія локальних культур і локальних цивілізацій А. Тойнбі. Значення концепцій Шпенглера та Тойнбі для формування сучасної культурологічної традиції, науковий доробок Л. Гумільова і Е. Маєра.

Тема 13. Антропологічний напрям дослідження культури

Формування антропологічної школи в культурології та її особливості. Напрями антропології: філософський, теологічний, культурологічний, психологічний, біологічний, соціальний, екологічний, когнітивний та ін. Культурна антропологія, етапи її розвитку. Історична антропологія та науковий доробок дослідників Ф. Боаса і представників французької «школи Анналів» – Л. Февра, М. Блока, Ф. Броделя.

Тема 14. Структурно-функціональний напрям культурології

Дослідження культури як цілісності, що складається з чисельних елементів. Виявлення складових частин культури та взаємозалежності між ними. Кожна складова частина – як функціональний елемент системи. Нехтування історизмом. Головні поняття функціонального підходу – «система», «структура», «функція», «функціональність». Творчий доробок дослідників Б. Малиновського і А. Редкліфа-Брауна.

Структуралізм як реакція на кризу антропоцентристських концепцій культури. Докорінна зміна парадигми дослідження людини і культури. Використання методології природничих наук (формалізації, комп'ютеризації, математичного моделювання) для пояснення феноменів культури. К. Леві-Стросс та його «структурна антропологія». Ф. де Сосюр про методологічні принципи дослідження культури. Ю. Лотман та його семіотичний підхід. «Археологія знань» М.Фуко. «Структурний психоаналіз» Ж. Лакана. Р. Барт та його «Структурна людина». Структуралістична концепція Ж. Делеза. Ж. Дерріда як основоположник пост структуралізму. Деструкція-реконструкція-універсальний прийом засвоєння культурного тексту. Проблема зла в постструктуралістській концепції Ж. Батає.

Тема 15. Дифузійний напрям дослідження культури, діалогічна та ігрова концепції

Накопичення археологічних, етнографічних, історичних фактів та виникнення дифузійного методу вивчення культур. Головний зміст історико-культурного процесу – контакти, зіткнення, запозичення,

перенесення елементів культури від одного народу до другого. Аналіз просторових і часових характеристик культур. Творчий доробок дослідників Ф. Гребнера, Ф. Ратцеля, Т. Хейердала та ін.

Актуальність проблеми діалогу в сучасній філософії та теорії культури. Діалогічна концепція М. Бахтіна. Діалог як спосіб буття культури і особистості у великому часово-просторовому вимірі.

Гра як форма вираження і основа функціонування культури. Гра як культурна універсалія. Й. Хейзинга та його «Homo ludens». Творчий спадок Х. Ортега-і-Гассет і Г. Гессе. Актуалізація класичної культурної спадщини. Ігрові концепції культури Гадамера і Ж. Дерріда.

Тема 16. Біологічний напрям і етнопсихологічні дослідження культури

Ототожнення розвитку фізіологічного організму і культури; уподібнення елементарних клітинок організму з елементами культури; заміна вивчення історичних чинників розвитку культур біологічними. Зведення культурної різноманітності, особливостей етнокультурних спільнот до біологічних, антропологічних характеристик індивідів. Позбавленні культури її історичної специфіки як особливої якісно відмінної форми організації життя людини, виділення в ній лише кількісних відмінностей від світу тварин. Расистська концепція розвитку культури. Маніфест А. Гобіно «Досвід про нерівність людських рас».

Дослідження національного характеру. Р. Бенедикт та її типологія культур. Проблема дослідження етнічної ідентичності. Інтеракціонізм як метод аналізу культури. Культурологічні дослідження Дж. Мід. Концепція культурного плюралізму. Акультурація та її психологічні аспекти.

«Психологія народів» М.Лацаруса і Х. Штейнталя. Психологічне пізнання сутності «народного духу» і його дії; закони духовної діяльності народу в житті, мистецтві, науці; причини і мотиви виникнення, розвитку і знищення ментальності народу. Психологічна антропологія В.Вундта.

«Групова психологія» Г. Лебона і Г.де Тарда. Аналіз взаємостосунків мас народів з їх лідерами; з'ясування особливостей процесу оволодіння відчуттями людей – «психічне зараження» і «психічне навіювання»; проблеми управління масами людей в різних культурах.

Тема 17. Психоаналітичний напрям у культурології. Фрейдизм і неофрейдизм

Виникнення психоаналітичного напрямку в культурології. Психоаналітичне вчення З. Фрейда та його особливості. Фрейдівське тлумачення культури. Поняття несвідомого, лібідо, сублімації та їх значення для розуміння культури та культуротворчих процесів. Сутність та мета культури.

К. Юнг та його концепція «колективного несвідомого». Поняття культурного архетипу. Психоаналітичні дослідження культур Г. Рохейма

Особливості неофрейдизму. Е. Фромм та культурологічні аспекти його розвідок.

Тема 18. Соціологічний і семіотичний напрями культурології

Особливості формування соціологічного напрямку культурології та його основні ідеї. Детальне вивчення культурних феноменів в їхньому соціальному контексті.

Соціальна філософія М.Вебера та її культурологічний контекст. Інтегральна модель культури П. Сорокіна. Г. Маркузе, Т. Адорно, Х. Ортега-і-Гассет про причини і особливості прояву кризи культури. Критика сучасної культури. Т. Парсонс та його ідея про те, що культура є одним з типів теоретичних систем. Х. Ортега-і-Гассет і Г. Маркузе про суспільні норми, звичаї, традиції, спадковість поколінь в культурі.

Головні детермінанти формування семіотичного напрямку культурології. Дослідження соціокультурних процесів і явищ як системи культурних текстів та культурних мов.

Ч. Пірс та його типологія знаків. Ф. де Сосюр про використання в семіотиці лінгвістичних методів вивчення. Ю. Лотман і «семіосфера» як аналог культури. Функціональна роль семіотики. Е. Кассіер та його «філософія символічних форм». Інтерпретація культурного тексту.

Тема 19. Теологічне і марксистське розуміння культури

Теологічні концепції культури у православ'ї. Католицька культурологія. Неотомізм – філософська основа католицької інтерпретації культури. Творчій спадок Ж. Марітен, Е. Вінтера, П. Тейяр де Шарден, Р.Гвардіні. Протестантська культурологічна традиція. Мусульманська традиція. Вирішальна роль Корану у розвитку східних культур та її складових елементів.

Культурологічні ідеї класиків марксизму К. Маркса і Ф. Енгельса. Класовий підхід до визначення поняття «культура». Критика буржуазної культури. Упереджене ставлення до культури як системи цінностей. Духовна культура як «надбудова» економіки.

Тема 20. Історія розвитку культурологічної думки в Україні

Г. Сковорода та його теорія трьох світів. Діяльність Кирило-Мефодіївського братства і виникнення української теоретичної культурологічної думки: Статут Братства, відозви «До братів українців», «До братів росіян», «До братів поляків». Культурологічні аспекти розвідок М. Костомарова («Думки про історію Малоросії», «Дві руські народності»), П. Куліша («Повість про український народ»). Ідея культурної самобутності слов'янських народів, їх права на вільний розвиток.

Порівняльно-історична методологія досліджень культури М. Драгоманова, заперечення хуторянського етнографізму. Концепції історії української культури М. Грушевського, критика теорії єдиної монолітної культури Київської Русі. І. Франко та його теза про плюралізм національних культур.

Суспільно-історичні передумови розвитку української культурології у ХХ-ХХІ століттях. Формування української національної школи та її представники: В. Перетц, М. Марченко, І. Крип'якевич, Д. Антонович, М.

Семчишин, І. Огієнко. Релігійна концепція А. Шептицького. Перспективи розвитку української національної культурологічної школи і освіти у XXI ст.

3. Рекомендована література:

Багацький В. В. Культурологія. Історія і теорія культури ХХ століття / В. В. Багацький. – К. : Кондор, 2007. – 304 с.

Безклубенко С. Д. Теорія культури: навч. посібн. / С. Д. Безклубенко. – К., 2002. – 324 с.

Бокань В. А. Культурологія / В. А. Бокань. – К. : МАУП, 2000. – 134 с.

Гатальська С. М. Філософія культури: посібн. / С. М. Гатальська. – К., 2005. – 328 с.

Дианова В. История культурологи : Учебн. / Дианова В., Солонин Ю. – М., 2015. – 460 с.

Иконникова С. Н. История культурологических теорий: Учебн. / С. Н. Иконникова. – СПб., 2005. – 474 с.

История культурологи / Под ред. Огурцова А. П. – М., 2006 – 383 с.

Культурологія: українська та зарубіжна культура / М. М. Закович [та ін.]. – К. : Знання, 2007. – 567 с.

Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура / М. В. Кордон. – К., 2010 – 584 с.

Кормич Л. І. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ століття) / Л. І. Кормич. – Х. : Одиссей, 2002. – 304 с.

Культурологія / Б. О. Парахонський [та ін.]; упоряд. О. І. Погорілий, М. А. Собуцький ; Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – 314 с.

Культурологія: теорія та історія культури: навч. посібн. / За ред. І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 368 с.

Межуев В. М. Современное знание о культуре / В. М. Межуев. – СПб., 2008. – 326 с.

Подольська С. А. Культурологія: навч. посіб. / Подольська С. А., Лихвар В. Д., Іванова К. А. – К., 2003. – 160 с.

ОСНОВИ ПРИКЛАДНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Розробник: О. Г. Глушук, старший викладач

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є формування системи знань про соціально-значні сфери застосування культурологічних методів та технологій та засвоєння основних засобів їхньої реалізації в організації комунікативного простору культури.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є засвоєння знань про інформаційне середовище сучасної культури, соціальні та технологічні канали, що несуть культурно значущу інформацію; отримання уяви про культурний спадок та засоби його охорони й вивчення; оволодіння

засобами дослідження, збереження і популяризації історико-культурних пам'яток, усвідомлення можливостей культурної просвіти та освіти як важливого каналу комунікації в культурі; отримання професійних уявлень про управління, менеджмент та економічну діяльність в сфері культури; набуття навичок практичного застосування культурологічних знань у просвітницькій і освітній діяльності.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Прикладна культурологія як сфера наукового знання та соціальної практики.

Тема 1. Предмет та завдання прикладної культурології

Інтеграційний характер прикладного рівня культурологічного знання. Сукупність методологічних принципів, методів, пізнавальних процедур культурологічного знання, орієнтованих на різні сфери соціальної взаємодії. Поняття, предмет, функції, завдання прикладної культурології, її місце в системі культурологічного знання. Основні види прикладних культурологічних досліджень – діагностичний, маркетинговий, прогностичний. Основні аспекти прикладних наукових досліджень (інституційний і позаінституційний). Передісторія прикладної культурології як галузі наукового знання.

Галузевий підхід у прикладній культурології: вивчення освітньої і просвітницької діяльності установ культури, музейна і бібліотечна справи. Функції прикладної культурології: науково-методична, політико-проектна, культуроохоронна, культуроспоглядальна, культуротворча, взаємозбагачуюча, культуроорієнтовна.

Матеріальний та ідеальний світ культури як сфера додаткових функцій прикладної культурології. Охорона культурно-історичної спадщини як вміст культуроохоронної функції.

Тема 2. Інфраструктурний рівень культури

Бачення культури з точки зору комплексу організацій, установ та інститутів, що забезпечують виробництво, збереження і поширення культурних цінностей. Культура в аспекті засобу і умови створення традицій, норм, цінностей, ідей, їх освоєння, зберігання, трансляції. Культура як комплекс, що представляє матеріалізовану можливість культурної діяльності. Економіка культури.

Тема 3. Диференціація галузей культури

Поняття міжгалузевого бар'єру в культурі. Формування дистанції між окремими сферами культуротворчої діяльності. Відособлення науково-мистецької надбудови від фольклору та релігії. Мова як інтеграційний механізм культури. Вербальні фактори єдності культури. Проблема галузевої атрибуції явищ культури: сакральне та артистичне в культовому мистецтві. Проблема диференціації жанрів у фольклорі та спеціалізації видів діяльності в

синкретичній культурі. Проблема співвідношення знання та вірування, витоків та обґрунтування знання. Відособлення художньої культури та її внутрішня диференціація. Проблема співвідношення естетичного та художнього (артистичного). Історичні спроби ієрархії видів мистецтва.

Структура наукової теорії: принципи, гіпотези, аргументація. Метод як результат узагальнення теорії та її практичного застосування. Співвідношення теорії, практики та методики в плануванні дослідницької роботи студентів (учнів).

Тема 4. Напрями і методи управління у сфері культури

Створення цінностей культури на основі професіональної та любительської діяльності. Інтеграція в освоєнні багатства світової і національної культури. Напрямок діяльності музейних і бібліотечних працівників, реставраторів, фахівців архівної справи.

Праця вчителів, фахівців засобів масової інформації і культурно-просвітницької діяльності, орієнтована на залучення людей до світу культури. Методи управління у сфері культури. Кореляція культурної і освітньої діяльності в сучасному суспільстві.

Державна політика з проектування та управління культурним розвитком суспільства.

Тема 5. Інформаційне середовище сучасної культури

Інформаційне середовище сучасної культури як провідний чинник залучення людини до культурної діяльності. Інститути соціально-культурної сфери. Установи мистецтв і їх місце в інформаційному просторі культури. Інститути художньої культури та ринок художньої продукції. Освітньо-виховні й науково-просвітні установи. Культуроохоронні інститути та їх значення в збереженні культурної інформації. Засоби поширення культури.

Тема 6. Сучасні масові комунікації

Види і можливості сучасних масових комунікацій, їх роль у виробництві культурних форм. Культура масових комунікацій та культура інформаційного суспільства – ключові розділи прикладної культурології. Трансформація світогляду, способу життя, цінностей під впливом ЗМІ. Масове тиражування витворів мистецтва засобами телебачення, касетного кіно, інтернету тощо.

Масова культура і її роль в інкультурації особи. Особливості сучасного процесу інкультурації.

Тема 7. Культуротворчий потенціал особистості в контексті проблем прикладної культурології

Формування особистості в культурі (хомінізація, соціалізація, інкультурація, індивідуалізація). Реалізація культуротворчого потенціалу як сутнісна потреба людини. Методики залучення різних груп населення в культуротворчу діяльність. Педагогічна діяльність як один із напрямів прикладної культурології. Кореляція культурної та освітньої діяльності в

суспільстві. Формування потреб людини у сфері культури як результат педагогічного впливу. Культурно-просвітницька діяльність сьогодні.

Змістовий модуль 2. Реалізація культуротворчого потенціалу провідних сфер життєдіяльності людини.

Тема 8. Прикладна культурологія як наукове обґрунтування і система проектування соціокультурних основ діяльності людини

Прикладні культурологічні дослідження в сфері організаційно-управлінської діяльності. Специфіка практичних проблем у цій сфері, особливості їх прояву. Поняття інституту культури. Інституційні та позаінституційні форми культури. Типи соціальних інститутів культури. Держава як соціокультурний інститут.

Держава і суспільство в їх ставленні до інституційних та позаінституційних форм культури.

Культурні підстави політичної діяльності. Культурна політика як сфера вивчення і застосування прикладної культурології. Соціокультурне проектування і культурна політика. Культурні підстави менеджменту, їх аналіз та проектування.

Організаційна та управлінська культура як сфера прикладної культурології.

Тема 9. Культурна політика держави в сучасних умовах

Державна політика з проектування і управління культурним розвитком суспільства. Культурна політика як організація і управління культурними процесами. Основи моделювання соціокультурних процесів і управління ними. Організаційно-управлінські принципи, що реалізуються в установах культури. Реалізація потенціалу культури, що творить. Кореляція культурної і освітньої діяльності в суспільстві. Основні напрями вітчизняної культурної політики в сучасних умовах.

Тема 10. Освіта як соціокультурний інститут

Багатофункціональність поняття освіти (процес, система, соціальний інститут). Культурні стратегії освіти, її гуманізація. Основні тенденції реформування сучасної освіти. Культуротворча роль освіти. Сучасні освітні технології. Класифікація освітніх технологій за метою, змістом, засобах та методах, що застосовуються у соціально-культурній діяльності.

Тема 11. Культура дозвілля

Аксіологія дозвілля і формування культури особистості. Види культурно-дозвіллевої діяльності. Соціально-культурні функції культурно-дозвіллевої діяльності. Економіко-правові основи культурно дозвіллевої діяльності. Святково-обрядова сторона культури в сучасному світі. Аматорська творчість. Культурний туризм і його форми. Культурно-дозвіллеві програми: створення та реалізація на різних рівнях. Регіональний вимір цієї діяльності.

Тема 12. Культурна політика і соціокультурний менеджмент

Культурні підстави політичної діяльності. Культура як механізм національної консолідації. Культурні підстави менеджменту, їх аналіз і проектування. Організаційна та управлінська культура як сфера прикладної культурології. Створення та розвиток нормативного, інформаційно-управлінського ресурсу соціально-культурної діяльності. Моніторинг соціально-культурних процесів. Сучасні технології проведення моніторингу соціокультурної сфери: види, особливості, засоби і методи, обробка даних і аналіз. Характеристика базових документів, що використовуються в практиці соціально-культурного менеджменту: соціального замовлення, договорів, бізнес-планів тощо. Основи технології менеджменту в соціокультурній сфері, розробка і реалізація бізнес-плану.

Тема 13. Екологічна культура і культура охоронних практик

Чинники та механізми формування екологічної культури; культура здоров'я і особливості її формування; середовищтворення в культурологічному вимірі як проблемне поле прикладної культурології. Музеєзнавство та роль музеїв у збереженні та трансляції культурної спадщини. Соціокультурні аспекти комерціалізації діяльності установ культури в Україні та проблема збереження і відродження культури.

Тема 14. Соціокультурне проектування та консультування

Технології соціального прогнозування, проектування, творчого моделювання. Виробництво бажаної і призначеної до здійснення моделі майбутнього об'єкта: соціального чи предметного середовища, сфери життєдіяльності, способу життя, установи, соціального інституту. Види проектної діяльності у сфері культури. Форми культурного консультування. Експертиза, рекомендаційні програми, конфліктологічні дослідження, міжконфесійні та кросскультурні дослідження.

Тема 15. Соціокультурні технології як складова частина прикладних культурологічних досліджень

Прикладні дослідження культурологічних проблем комунікативних практик. Прикладні дослідження проблем соціалізації та інкультурації. Поняття і форми соціально-культурної діяльності, їх технологічні підстави. Освітні, навчальні, просвітницькі технології. Інформаційно-рекламні та комунікативні технології. Творчо-розвиваючі технології. Рекреативні, розважально-ігрові, художньо-видовищні технології. Компенсуючі технології: реабілітаційні, корекційні, адаптаційні.

Тема 16. Основні принципи та етапи прикладних культурологічних досліджень

Співвідношення теоретичного та емпіричного рівнів аналізу в прикладній культурології. Поняття проблемної ситуації в культурологічному аналізі. Види і типи проблемних ситуацій. Можливості прикладної культурології в розробці наукових підходів до вирішення проблемних ситуацій. Основні

принципи та етапи формування програми прикладного дослідження, його організація та проведення.

Тема 17. Методичне забезпечення прикладних культурологічних досліджень

Методи соціальних наук у контексті прикладного культурологічного дослідження. Специфіка застосування методів соціального пізнання в прикладній культурології. Специфіка аналізу об'єктивних і суб'єктивних характеристик досліджуваних явищ і процесів в прикладній культурології. Специфіка соціокультурного експерименту. Соціокультурна діагностика. Моделювання як метод прикладної культурології. Опитувальні методики в прикладній культурології.

Тема 18. Дослідницькі технології

Призначення дослідницьких технологій на початковому, діагностичному етапі управління соціально-культурними процесами. Виявлення проблеми та аналіз проблемної ситуації в соціально-культурній сфері. Збір вихідної інформації, необхідної для пояснення і конкретної ілюстрації змісту проблеми. Внутрішні і зовнішні джерела отримання вихідної інформації. Вибір методів дослідницької роботи. Контрольні питання для здійснення вибору методів дослідження. Два типи дослідницьких технологій: формалізовані та неформалізовані.

Діагностика, прогнозування та програмування соціально-культурних процесів. Значення соціологічних досліджень для розвитку теорії та практики соціально-культурної діяльності, поповнення необхідного банку інформації даних про сучасні тенденції і закономірності дозвілля. Методика соціологічного вивчення культурно-дозвіллевих потреб населення.

Методика соціологічного вивчення громадської думки. Роль і місце анкетних опитувань, контент-аналізу, спостережень, бесід-інтерв'ю в практиці науково-дослідної роботи.

Тема 19. Проектні технології

Призначення проектних технологій на організаційному, основному етапі управління соціально-культурними процесами. Обумовленість вибору тематики проекту конкретним соціальним замовленням, побажаннями та пропозиціями різних груп населення. Проект як форма культурної самодіяльності населення, його вікових, соціальних, професійних, етнічних груп. Види соціально-культурних проектів: проекти формування соціально-культурного (розважального, розвиваючого, оздоровчого) середовища; проекти дозвіллевих програм; проекти дозвіллевих центрів, комплексів, експозиційних залів, рекреаційних зон; проекти малих і спільних підприємств соціально-культурної сфери.

Розробка регіонально-орієнтованих соціально-культурних, культурно-освітніх, культуротворчих, культурно-дозвіллевих та інших проектів і програм (аналіз можливостей та об'єктивних умов для реалізації соціокультурних

технологій; проектна концепція; розробка проектної заявки; опис як оформлення змістовної частини проекту; бюджет проекту; технології експертизи проекту).

Громадська презентація соціокультурних проектів. Функції практичного менеджменту та маркетингу в процесі реалізації соціокультурних проектів і програм.

Тема 20. Культуроохоронні та маркетингові технології

Музей як соціокультурний інститут і його основні функції. Нові форми і методи музейної роботи. Історія культуроохоронних інститутів в Україні. Технології вивчення, збереження, відновлення, освоєння і використання культурних цінностей, культурної спадщини сучасного суспільства. Технології створення і збагачення культурних цінностей, творчого розвитку дітей, підлітків і дорослих. Маркетингові технології на сучасному арт-ринку. Основні напрями галерейної політики в сучасній державі.

Тема 21. Рекреативні технології

Сутність рекреативних (відновлюючих) технологій. Рекреативная методика. Організація рекреативної, ігрової, розважальної, фізкультурно-оздоровчої діяльності. Створення довгострокових «наскрізних» дозвіллевих програм, що передбачають послідовну участь відпочиваючих у видовищних, ігрових, фізкультурних, ритуально-святкових та інших дозвіллевих заняттях. Використання в оздоровчій роботі методів біоенергетики, ребефинга, шейпінгу, музичної терапії та ін. Організація відпочинку і розваг. Використання традицій народної культури. Індивідуальний, груповий, сімейний туризм.

Тема 22. Соціально-захисні технології

Сутність, призначення і класифікація соціально-захисних технологій у сфері культури, мистецтва, освіти, дозвілля, спорту. Арттерапія і культуротерапія. Культурно-дозвіллева реабілітація та адаптація осіб з порушеннями життєдіяльності і соціальної недостатності. Рекреосервісні ігрові технології для соціально-незахищених категорій населення. Клубні, спортивно-оздоровчі технології. Іпотерапія. Фітотерапія і Гарденотерапія. Лекотерапія і казкотерапія – соціокультурні технології, спрямовані на реабілітацію дітей з вадами розумового та фізичного розвитку. Реабілітаційні можливості театрального мистецтва. Бібліотерапія. Музикотерапія і танцювальна терапія. Терапевтичний ефект занять образотворчим мистецтвом (арттерапія). Ігрова діяльність, терапевтичний вплив гри на дітей і дорослих з обмеженими можливостями.

Методики використання пільгових прав і свобод, пільгових систем оподаткування та соціальних гарантій як чинник залучення вітчизняних і зарубіжних інвесторів у підприємницькі соціально-культурні проекти та ініціативи. Дозвіллеві, культуротерапевтичні технології як фактор нейтралізації та подолання стресових станів.

Тема 23. Комунікаційні та інформаційно-рекламні технології

Сутність і структура комунікаційних технологій. Технології аудіовізуальної комунікації. Технології громадських зв'язків як різновид комунікаційних технологій, спрямованих на виробництво і обмін соціальними і культурними, духовними цінностями між людьми, спільнотами людей та організаціями. Обов'язкові складові механізму інформаційно-рекламних технологій. (технічні засоби для випуску прес-релізів, афіш, проспектів, щорічних звітів та інших видів інформаційної друкованої продукції). Види інформації, необхідні для банку даних співробітників соціокультурних установ і організацій: управлінська інформація (накази, розпорядження та ін.); правові акти, закони; доповіді керівників; статистичні дані за профілем діяльності; базова спеціальна і довідкова література; протоколи важливих засідань і зустрічей; добірка всієї інформації про свою організацію та аналогічні до неї; список людей, служб та організацій, що цікавлять установу й ін. Інформаційно-рекламне забезпечення соціокультурних проектів і програм.

Медіаплан як універсальна форма інформаційно-рекламної підтримки та просування освітніх, художньо-видовищних, розважальних та інших дозвіллевих пропозицій та ініціатив. Модель використання соціально-культурних технологій в період проведення масових виборчих кампаній на державному та регіональному (місцевому) рівнях.

Тема 24. Етноспрямовані технології соціокультурного обміну та співробітництва

Національно-культурні та культурно-освітні центри, національно-творчі будинки, недільні школи, студії як різновид громадських організацій та самодіяльних об'єднань, які мають завдання культурного самовизначення і саморозвитку, збереження етнічних груп.

Етнокультурні технології – основа відродження національних культурних традицій, фольклору, декоративно-прикладного мистецтва, народних промислів і ремесел. Етноспрямовані технології – інструмент міжнаціонального культурного обміну та співробітництва.

Роль ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій у координації та реалізації міжнаціональних програм розвитку культури і дозвілля, взаємообміну і контактів у соціокультурній сфері, спрямованих на забезпечення широкої участі населення в соціально-культурній діяльності, збереження культурної самобутності кожного народу.

Тема 25. Інформаційні технології в культурі

Використання в професійній діяльності нових технологій культури. Електронно-освітні ресурси. Діяльність музеїв із використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій. Технології створення цифрових архівів широкого доступу. Інтегрованість і автентичність оцифрованої інформації. Технології реклами. Реклама як засіб інкультурації.

Тема 26. Новітні технології культури в культурно-дозвіллевій діяльності Різноманітність культурно-дозвіллевих та культуросвітніх установ. Туристсько-екскурсійні установи. Центри і установи розважально-комерційного та ігрового дозвілля.

Використання в професійній діяльності нових технологій культури. Презентації, інтегральний маркетинг, участь волонтерів, кореляція адміністративно-управлінських і художньо-мистецьких завдань. Трансформація культурно-дозвіллевої діяльності у сферу дозвілля.

Змістовий модуль 3. Прикладна культурологія в діяльності закладів мистецтв та культурно-освітньої роботи.

Тема 27. Пам'ятки культури

Сучасні принципи класифікації та кодифікації культурних артефактів та свідчень про них. Способи виявлення, дослідження, популяризації, збереження історико-культурних пам'яток. Реставрація пам'яток: теорія і практика. Реставрація як загальнокультурна проблема. Підготовка та реалізація науково-практичних програм збереження суспільством культурної та природної спадщини. Музейна, бібліотечна, архівна справа. Музеї та їх значення для збереження пам'яток культури, сучасний стан.

Тема 28. Законодавство України та питання охорони пам'яток

Комплекс урядових документів, пов'язаних з охороною пам'яток. Історичні документи, матеріали зі збереження стародавніх пам'яток. Збереження пам'яток церковної старовини. Путівники. Державні установи, пов'язані з питаннями збереження культурної спадщини. Архіви, культурне значення архівів, сучасний стан та можливості їх використання у справі популяризації національної культурної спадщини.

Тема 29. Меморіальні, історико-краєзнавчі, художні, етнографічні музеї як типи музейних закладів

Об'єкт, предмет, метод та структура теорії музейної справи. Меморіальний музей як меморіальна історико-культурна пам'ятка або система пам'яток, пов'язаних з видатною людиною, її життям та діяльністю. Структура меморіального музею та її складові. Специфіка, функції і завдання меморіальних музеїв. Специфіка, функції і завдання історико-краєзнавчих музеїв. Структура історико-краєзнавчих музеїв, її складові. Основні тенденції розвитку історико-краєзнавчих музеїв України на сучасному етапі. Пріоритет краєзнавчих музеїв у системі музейних закладів. Специфіка, функції та завдання художніх музеїв. Структура художнього музею та її складові. Організація доступу до них публіки. Створення предметно-просторового середовища експозиції. Реалізація художнього спілкування. Структурно-функціональні особливості музеїв художнього профілю. Міжнародна діяльність художніх музеїв України. Етнографічне музеєзнавство та його функціонування в системі пам'яткоохоронних установ. Структура етнографічного музею, її складові. Специфіка, функції та завдання

етнографічних музеїв. Архітектурно-етнографічні комплекси під відкритим небом та їх специфічні риси.

Характеристика діяльності музеїв просто неба у збереженні культурної спадщини. Терміни та поняття. Музейна справа, меморіальний музей, історико-краєзнавчий музей, художній музей, етнографічний музей, культурна спадщина.

Тема 30. Основні тенденції і напрями розвитку бібліотечної справи світу на сучасному етапі

Демократизація бібліотечної справи в посткомуністичних країнах. Інтелектуальна свобода і вільний доступ до інформації як головний принцип організації бібліотечної справи у демократичних країнах. Основні концепції розвитку національних бібліотек світу на сучасному етапі. Міжнародні та українські загальнодержавні бібліотечні програми.

Участь українських бібліотек у роботі міжнародних організацій. Нові інформаційні технології та умови входження бібліотек України в міжнародний інформаційний простір. Інформаційно-бібліотечне законодавство України та провідних зарубіжних держав. Об'єднання професіоналів у відповідні консолідації та їх роль в удосконаленні бібліотечно-інформаційного забезпечення всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Тема 31. Парк як центр дозвілля

Функції, форми, види парків. Реалізація своїх функцій в різних формах і видах: *театральні* (театралізовані свята і видовища, лялькові вистави, фольклорні програми, мистецькі фестивалі, карнавали); *музичні* (музичні фестивалі, концерти, вечори ретро-музики, оперного мистецтва, музичні гуртки, дні музичної культури, вечори авторської пісні); *просвітні* (лекції, диспути, тематичні вечори, дослідження, культурно-просвітні проекти, екскурсії, експозиції, навчання); *хореографічні* (танцювальні шоу, хореографічні гуртки, вечори балету, народного танцю, виступи самодіяльних танцювальних колективів); *декоративно-прикладні* (флористика, декоративне квітникарство, ікебана, дизайн, конкурси моди та краси, різьблення по дереву, виставки-експозиції, фестивалі ремесел). Специфіка сучасних парків. Економічна ефективність парків. Діснеївська концепція паркового дозвілля.

Змістовий модуль 4. Проектування в соціально-культурній діяльності.

Тема 32. Сутність соціально-культурного проектування

Його специфіка, об'єкт, мета та завдання. Історія розвитку та управління соціально-культурного проектування. Принципи соціально-культурного проектування. Основні учасники проекту. Аудиторія проекту. Її специфічні риси.

Тема 33. Сутність термінів «проект», «проектування», «програма»

Загальні ознаки проектів: цілеспрямованість та цілісність, інноваційність та

новизна, обмеженість у часовому просторі, адаптованість до зовнішніх умов. Типи проектів. їх загальний огляд. Можливості та обмеження проектного підходу.

Тема 34. Життєвий цикл соціально-культурних проектів

Поняття життєвого циклу проектів. Технологічні та змістовні елементи соціально-культурного проектування. Формування задуму, планування та оформлення, реалізація, завершення проектів. Загальна характеристика етапів життєвого циклу проектів.

Тема 35. Проблемний аналіз соціально-культурного проектування

Соціально-культурні проблеми в проектуванні. Поняття «проблема», «завдання», «проблемна ситуація». Передумови позитивного вирішення проблеми. Класифікація соціально-культурних проблем. Взаємозв'язок та взаємозалежність соціально-культурних проблем і соціально-культурних завдань. Мета та завдання як основні складові проектної діяльності. Формулювання завдань проекту.

Тема 36. Розвиток соціально-культурної сфери як галузі проектної діяльності

Тенденції та суперечності розвитку соціально-культурної сфери на сучасному етапі. Значення соціально-культурного діагностування та прогнозування у проектній діяльності.

Тема 37. Соціально-культурні проекти загальнонаціонального, регіонального, місцевого рівнів

Сутність галузевих проблем і варіанти проектних рішень. Пріоритетні напрями соціально-культурного проектування (культурні, мистецькі, художні, професійні, політичні, екологічні), їх ефективність та специфіка ефективної реалізації.

Тема 38. Ефективність соціально-культурного проектування

Структура та сутність проектного аналізу. Соціальна доцільність. Інвестиційні можливості. Життєздатність проекту. Технічний потенціал проекту. Комерційна та економічна ефективність проекту. Сутність екологічного аналізу. Організаційна ефективність.

Тема 39. Основи управління соціально-культурним проектуванням

Методи планування та управління проектом. Організаційна структура управління проектом. Основні етапи розробки управлінських рішень. Ініціація, розробка концепції, управління ресурсами, контроль та регулювання проектної діяльності.

Тема 40. Розробка соціально-культурного проекту

Особливості планування проекту. Принципи планування та їх загальна характеристика. Типові помилки у плануванні проекту та можливості їх уникнення. Предметні межі проекту. Завдання календарного планування.

Ресурсний потенціал проекту. Якісне визначення проекту. Інформаційне забезпечення проекту. Питання прогнозування та оцінка проектного ризику. Умови контрактної роботи.

Тема 41. Реалізація проекту

Організація діяльності проектної команди. Контроль та регулювання проектного процесу. Проектна документація. Вимоги до її оформлення. Комунікаційна система проекту. Методи та засоби комунікації.

Тема 42. Завершення проекту

Підведення підсумків. Отримання результатів; їх оцінка та аналіз. Визначення ефективності досягнення мети проекту. Післяпроектне обслуговування. Його гарантійність. Підготовка кадрів для експлуатації проекту.

Тема 43. Теоретичні основи регіональної культурної політики

Поняття «культурна політика», «регіональна культурна політика». Аналіз «Концепції державної регіональної політики». Принципи державної регіональної політики, державне регулювання розвитку регіонів, роль місцевих органів влади у соціально-культурному регіональному розвитку.

Тема 44. Специфіка регіону як об'єкта соціально-культурного проектування

Соціально-культурний потенціал регіону та ресурси його розвитку. Пріоритети регіональної культурної політики й актуальність соціально-культурних програм.

Тема 45. Технологія розробки регіональних соціально-культурних програм (на прикладі західного регіону України)

Аналітичний, інформаційний, прогностичний, концептуальний, планувальний, виконавчий етапи. їх загальна характеристика, специфіка та взаємозв'язок. Соціально-культурні ярмарки, комісії, конкурси, слухання. їх завдання та призначення, порядок проведення.

Тема 46. Структура регіональних соціально-культурних проектів

Загальна характеристика місцевості. Історичні особливості та культурний потенціал території. Соціально-культурні проблеми регіону. Концепція розвитку культурного життя території. Планування реалізації проекту. Ресурсне забезпечення проекту. Вимоги до оформлення та реалізації регіональних соціально-культурних проектів.

Тема 47. Технологія організації цільового проектування

Функції фахівця соціально-культурної сфери у реалізації соціально-культурних проектів. Методика формування цільових проектів. Особливості проблемного поля цільових соціально-культурних проектів. Мета та завдання цільових проектів. Зміст та форми реалізації цільових проектів.

Пріоритетні напрями соціально-орієнтованих проектів. Характеристика

цільової аудиторії. Інтереси, потреби, соціально-психологічні проблеми аудиторії. Сім'я як об'єкт соціально-культурного проектування. Підлітки як аудиторія соціально-ультурних проектів.

Тема 48. Ігрове моделювання

Його сутність та завдання. Поняття «ділова гра». Теоретичні основи формування ділової гри. Використання ділової гри у навчальному процесі, науково-дослідній діяльності, атестаційній роботі, на промисловості. Роль та функції ігротехніка. Класифікація ділових ігор. Організаційно-діяльнісні, дистанційні, імітаційні ігри. Аналіз їх проективного потенціалу. Принципи ігрового моделювання. їх загальна характеристика. Типологія методів ігрового моделювання.

Тема 49. Роль інноваційних ігор у розробці соціально-культурних проектів

Поняття «інновація», «інноваційний процес», «культурні інновації», «інноваційна гра». Можливості інноваційних ігор. Елементи та специфічні ознаки інноваційних ігор. Позиційно-рольова структура. Організаційні чинники інноваційної гри. Використання специфічних ігрових технологій у проектуванні соціально-культурної сфери. Обґрунтування ігрових проектів. Концепція їх створення. Розробка проектних пропозицій. Новизна проектних рішень.

Тема 50. Специфіка фінансування соціально-культурних проектів

Бюджетне фінансування соціально-культурних програм. Акціонерне, альтернативне, лізингове, боргове фінансування. Проектне фінансування. Сутність регресу. Контроль за дотриманням умов фінансування. Фонди як джерела фінансування соціально-культурних проектів. Спонсорська допо-мога. Причини припинення фінансування соціально-культурних проектів. Проблемний ряд у цьому процесі.

Тема 51. Кошторис соціально-культурного проекту

Призначення кошторисів. Методи визначення кошторисної вартості. Типи кошторисів, їх загальна характеристика. Структура кошторисної вартості. Бюджет соціально-культурного проекту. Його складові. Порядок планування витрат проекту. Бюджетний контроль. Система звітності. Структура бізнес-плану соціально-культурного проекту. Джерела інформації для складання бізнес-плану. Аналіз ринку та соціально-культурного середовища. Оцінювання ризиків та ефективності соціально-культурних проектів. Фінансові характеристики проекту.

Тема 52. Принципи управління проектною командою

Поняття «проектна команда». Формування проектної команди. Мета її створення та завдання лідера. Стадії розвитку проектної команди. Налагодження стосунків, нормальне функціонування, реорганізація, розформування команди. Питання планування діяльності та розвитку

проектної команди. Перешкоди ефективній роботі. Питання підбору кадрів проектної команди. Психологічні аспекти проектного управління.

Тема 53. Керівник проектної команди

Риси лідера. Вміння розв'язувати проблеми, енергія, ініціатива, відповідальність, упевненість, стратегічність мислення, комунікабельність, вміння вести переговори. Правила ухвалення рішень. Обов'язки та повноваження керівника проектної команди. Делегування повноважень. Обмеження делегування. Функції учасників проектної команди.

Тема 54. Управління конфліктами

Міжгрупові конфлікти. Причини їх виникнення. Мета, погляди, конкуренція, організація роботи. Конструктивний конфлікт. Стратегія вирішення конфліктних ситуацій. Подолання криз.

Змістовий модуль 5. Система форм сучасного спеціаліста соціокультурної діяльності.

Тема 55. Прикладна культурологія як сфера професійної діяльності. Кореляція культурної та освітньої діяльності в суспільстві

Професіограма сучасного фахівця в галузі прикладної культурології. Педагогічна культурологія як сфера прикладної культурології. Організатор соціально-культурної діяльності: етика професіонала.

Тема 56. Освіта у сфері культури. Форми культурного просвітництва і методи викладання дисциплін культури і мистецтва в системі освіти

Освіта як особливий канал культурної комунікації. Професійна освіта в сфері культури. Загальна освіта: культурологічна і художня складові. Культурно-освітницька робота в навчальному закладі. Значення культурологічних дисциплін у системі шкільної і вузівської освіти. Коло дисциплін культурологічної спрямованості у ВНЗ. Методики викладання культурологічних дисциплін і світової художньої культури у ВНЗ та школі. Інтегруючий принцип, об'єднання знань по ряду мистецтвознавчих дисциплін, естетиці, культурології, історії та філософії.

Сучасні програми з дисциплін культурологічного циклу та педагогічні принципи у підході до вивчення предметів. Зміст та структура відповідних шкільних курсів. Психолого-педагогічні особливості побудови та ведення курсів культурологічних дисциплін. Сучасні аудіовізуальні засоби представлення матеріалу культурологічних дисциплін.

Тема 57. Державна політика з проектування та управління культурним розвитком суспільства, регуляція діяльності інститутів художньої культури і ринку художньої продукції

Культурна політика: теорія і практика. Виникнення культурної політики. Самоорганізація суспільства і організація культурних процесів з боку держави: діалектика тенденцій. Засоби здійснення культурної політики. Суб'єкти культурного життя. Потреби та інтереси: проблема взаємин у світлі

культурної політики. Державна політика з проектування та управління культурним розвитком суспільства, регуляція діяльності інститутів художньої культури та ринку художньої продукції. Законодавство у сфері культури. Принципи і механізми законодавчої діяльності у сфері культури. Аналіз практики законодавчої діяльності. Закон про культуру: основні положення. Органи і установи, що реалізують культурну політику. Принципи і механізми роботи виконавчих органів у сфері культури. Проблема діалогу в сучасному соціокультурному просторі. Культура і ринок. Стратегії та орієнтири в культурній політиці зарубіжних країн.

Тема 58. Менеджмент у сфері культури

Сфера культури і менеджмент: особливості механізмів взаємодії. Менеджмент як теорія управління у сфері культури. Організаційно-економічні умови менеджменту в сфері культури. Поняття сфери культури як сфери послуг. Зарубіжний і вітчизняний досвід у визначенні пріоритетів підтримки та розвитку культури. Культурні програми як метод управління: досвід розробки культурних програм. Проблема ефективності менеджменту у сфері культури. Арт-менеджмент.

3. Рекомендована література:

Бойко О. П. Культура дозвілля у суспільстві ризику: моногр. / О. П. Бойко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 285 с.

Виткалов С. В. Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах: моногр. / С. В. Виткалов. – Рівне : ППДМ, 2014. – 435 с.

Воловик А. Ф. Педагогіка дозвілля: підручн. / А. Ф. Воловик. – Х. : Харків. держ. акад. культури, 1999.

Жарков А. Д. Технология культурно-досуговой деятельности / А. Д. Жарков. – М. : МГУК, 1998.

Киселева Т. Г. Социально-культурная деятельность: история, теоретические основы, сферы реализации, субъекты, ресурсы, технологи / Т. Г. Киселева, Ю. Д. Красильников. – М. : МГУК, 2001.

Кірсанов В.В. Концептуальні напрями наукових досліджень з педагогічного управління культурно-просвітньою діяльністю в умовах дозвілля / В.В. Кірсанов // Вісник Книжкової палати України. – 2005. – № 1. – С. 43-45.

Пам'яткознавство: правова охорона культурних надбань. Зб. документів. – К. : Ін-т культурології АМ України, 2009.

Петрова І. В. Проектування в соціально-культурній сфері: навч. посібн. / І. В. Петрова. – К., 2007. – 372 с.

Цимбалюк Н. М. Соціологія дозвілля. Навч. посіб. / Н. М. Цимбалюк. – К., 2001. – 180 с.

Яценко О. Підготовка кадрів для культурно-дозвілєвої сфери / О. Яценко // Диференційне забезпечення керівництва. – 1999. – № 9/5 3585. – С. 3-16.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ДОЗВІЛЛЯ

Розробник: Л. М. Казначеева, кандидат історичних наук, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є формування у студентів ґрунтовних знань з історії та теорії дозвілля, розуміння їх ролі у фаховій підготовці бакалавра-культуролога.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з основними історичними етапами розвитку та трансформації дозвілля в Україні і світі; оволодіння студентами-майбутніми фахівцями в галузі культурологічної освіти – теоретичними знаннями з дисципліни; формування у студентів усвідомлення того, що дозвілля – це психолого-педагогічний процес, у ході якого здійснюються освіта, виховання і загальний розвиток особистості; розширення культурологічного світогляду студентів як майбутніх фахівців сфери культури.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія розвитку дозвілля від прадавніх часів до XIX століття.

Тема 1. Форми дозвілля в первісному суспільстві та Стародавньому світі

Загальна характеристика первісного суспільства та Стародавнього світу. Проблема періодизації історії дозвілля. Етапи історичного розвитку культурно-дозвіллевої діяльності. Джерела виникнення вільного часу, видів та форм дозвілля. Еволюція понять «вільний час» і «відпочинок».

Вільний час та дозвіллеві заняття у Стародавньому світі. Види дозвіллевих занять у первісному суспільстві. Роль вірувань, звичаїв, традицій і обрядів у розвитку дозвілля. Розвиток домашнього дозвілля (утилітарні заняття) та дозвілля у громадських місцях. Чоловіче і жіноче дозвілля: особливості. Дозвілля в контексті людської життєдіяльності.

Загальна характеристика устрою доколумбової Америки. Дозвілля доколумбової Америки. Система святкового дозвілля народів інків, майя, ацтеків. Спортивне дозвілля, ігри з м'ячем. Основи театрального мистецтва, балету.

Тема 2-3. Особливості дозвілля у східних країнах

Загальна характеристика устрою Стародавнього Китаю. Вплив релігії на розвиток дозвілля. Дозвілля у релігійних та календарних святах Китаю. Дозвілля при імператорському дворі. Циркове та театральне дозвілля. Розвиток східних єдиноборств та гімнастики.

Загальна характеристика устрою Стародавньої Індії. Вплив релігії на розвиток дозвілля. Дозвілля у релігійних та календарних святах Стародавньої

Індії. Розвиток настільних ігор. Спортивне, театральне, інтелектуальне дозвілля. Інші форми давньоіндійського дозвілля.

Загальна характеристика устрою Стародавнього Єгипту. Дозвілля в Стародавньому Єгипті. Дозвілля фараонів. Роль так званих «єгипетських садів» у розвитку дозвілля.

Тема 4-5. Дозвілля у Стародавній Греції

Загальна характеристика устрою Стародавньої Греції.

Еортологія – наука про свята. Масове свято у давніх греків – самостійна, розвинута й популярна форма дозвілля. Розквіт масових свят у Давній Елладі як відображення процесу зміцнення суспільних ідеалів. Активність народних мас у давньогрецькому святі. Дозвілля у календарних та інших святах. Культово-ритуальна, громадська та видовищна складова Малих та Великих Діонісій.

Спортивні форми дозвілля у Стародавній Греції: Олімпійські ігри: поява, правила проведення. Піфійські, Істмійські, Немейські, Панафінейські спортивні ігри. Спортивні ігри для жінок.

Мистецтво у дозвіллевих формах давньогрецької культури. Розвиток театрального мистецтва. Виникнення комедії та трагедії. Музичне мистецтво в структурі дозвілля стародавньої Греції. Публічні діалоги як форма проведення вільного часу давніх греків.

Особливості жіночого та чоловічого дозвілля в Стародавній Греції. Гетери у Стародавній Греції. Лазні як осередки дозвілля стародавніх греків.

7 чудес світу як пам'ятки античної культури.

Тема 6-7. Дозвілля в Стародавньому Римі

Загальна характеристика суспільного устрою Стародавнього Риму.

Зміна значення поняття «видовище» в давньоримській термінології. «Видовище» як синонім поняття «свято». Пасивна роль народних мас у святах Давнього Риму. Вплив давньогрецької та етрусської культури на давньоримські видовища. Фесценіни, ателлани, вистави «мім» – специфіка запозичення іноземної видовищної культури.

П'ятилітні ігри як наслідування досвіду Олімпійських ігор у проведенні спортивних змагань.

Тріумфи, театралізовані паради, овації, навмахії, гладіаторські бої, поєдинки звіроборців, біг на колісницях, морські битви флотів, тріумфальні імператорські процесії – улюблені видовища давніх римлян. Римська традиція висміювати полководців у найурочистіші хвилини його життя. Різновиди гладіаторських боїв, їх традиції.

Втілення вірувань та поклонінь міфічним істотам у давньоримських народних святах: Флораліях, Фауналіях, Луперкаліях, Лібераліях, Вакханаліях, Врумаліях, Опаліях, святах Фонса тощо.

Свято «Сатурналії» як вияв рівності усіх верств населення Давнього Риму, його роль в ослабленні соціального напруження, в об'єднанні антагоністичних груп.

Специфіка римської традиції в проведенні сатурналій: влаштування пишних видовищ, спортивних і мистецьких змагань, розігрування в театралізованих виставах побутових комедій, обмін подарунками, частування народу різноманітними стравами.

Театральне мистецтво. Колізей – видатна пам'ятка театального мистецтва Стародавнього Риму.

Терми у Стародавньому Римі. Розвиток курортів та туризму у Стародавньому Римі.

Тема 8-9. Дозвілля епохи Середньовіччя в Західній та Східній Європі

Характеристика епохи Середньовіччя. Панування церковних догматів в усіх сферах життя епохи Середньовіччя. Розвиток дозвілля за календарними та релігійними особливостями.

Подвійний характер масових свят епохи середньовіччя та Ренесансу в країнах Західної Європи. Існування й боротьба двох груп свят: офіційних і народних. Мета офіційних свят: прагнення переконати народ у вічності й непорушності існуючого ладу, утвердження стабільності, незмінності феодального устрою.

Основні види офіційних свят: театралізовані процесії, придворні карнавали, лицарські турніри, кориди, містерії. Особливості проведення масових офіційних міських свят. Придворні свята. Театралізовані свята на воді. Традиційні театралізовані ходи представників гільдій та цехів.

Розвиток хореографії. Музичне мистецтво в епоху Середньовіччя. Масові свята та розваги середньовічних мешканців міста.

Загальна характеристика устрою Київської Русі. Витоки дозвілля слов'янських народів (язичницькі ігрища молоді, дівочі хороводи на святах, тощо). Поширення християнства як домінуючий фактор у зміні свідомості. Розвиток народної культури, її вплив на духовне життя суспільства, народний побут і зміст дозвілля.

Зустріч Нового року в Україні. Різдвяні свята. Колядки та щедрівки. Народні вистави різдвяного циклу («Вертеп», «Коза», «Маланка»)

Весняні календарні свята (Масляна, Великдень, Зелені свята ін.). Ігрові хороводні веснянки (кругові, ключові)

Народне театралізоване дійство на свято Івана Купала.

Цикл осінніх календарних свят (Обжинки, Покрова ін.)

Світське та духовне дозвілля. Розвиток дозвілля за календарними й релігійними особливостями. Чоловіче та жіноче дозвілля.

Тема 10-11. Масові свята доби феодалізму

Явище «двох культур» – духовної та світської. Вплив християнства на розвиток літератури, архітектури, музики, розвитку грамотності, шкільної справи, бібліотек. Поява світського дозвілля, його особливості: бали, театри, музичне мистецтво, інші форми світського дозвілля.

«Травневі королі» у феодальній Англії.

Карнавал: походження та розвиток. Причини появи карнавалів. Хід карнавалів, основні його характеристики. Основні карнавали Західної Європи. Специфіка проведення Венеціанського карнавалу.

Суспільно-політичне спрямування влаштування народних свят. Народження комедії дель арте у вирі карнавальних ігор. Способи організації масового театралізованого дійства епохи феодалізму. Система педжентів (пересувних сцен) як своєрідний пересувний театр. Зосередження дії на центральних площах міста. Використання природних сценічних майданчиків: площ, будівель, брам, альтанок тощо для проведення масових театралізованих вистав. Інші форми світського дозвілля.

Культурне життя феодального міста в Україні. Формування міських та цехових свят. Товариські «братчини» на честь церковних свят, подій виробничого та особистого життя ремісників. Прощальні сходини за померлими, свято Свічки на Семенів День, вогняні ігрища.

Офіційні міські свята в Україні: відвідини великих міст особами царського походження, визначними іноземними гостями, урочистості на честь перемог у битвах тощо. Влаштування театралізованих вистав, балів знаті та народних гулянь на честь високопоставлених осіб.

Тема 12. Вуличне дозвілля Західної Європи та Київської Русі

Сміхове начало народних свят: народні гуляння, карнавали (соті, свята дурнів, блазнівські пародійні вистави, свята віслюків, фастнахт-шпіль, маскаради ін.). «Орден дурнів», «Рогоносці», «Безтурботні хлоп'ята», «Бадощ» – товариства, що виступали організаторами Свят дурнів, пародійних маскарадів, які сатирично висміювали релігійну обрядовість, традиції королівського двору.

Участь жонглерів, буфонів, менестрелів, мімів, голіардів, гістріонів у народних масових святах середньовічної Франції, Англії, Італії, Іспанії.

Побутування шпільманів, гауклерів, міннізінгерів у середньовічній Німеччині.

Творчість середньовічних іспанських виконавців – хогларів. Вуличне дозвілля іграчів у середньовічній Сербії, герців – у Чехії. Розвиток рухливих забав, ігор з м'ячем та ін.

Скоморохи та пиворізи в Київській Русі: історія появи та розвиток.

Тема 13. Особливості розвитку дозвілля у XVII – XVIII століть

Особливості дозвілля в Західній Європі. Дозвілля представників феодально-лицарського середовища і багатих городян. Розвиток музичного мистецтва, балету, театру, елементів циркового мистецтва (жонглери, дресирувальники, фокусники, лялькарі, блазні).

Палацові розваги, святкування у Західній Європі (Франція, Італія). Костюмовані вистави-маскаради. Карнавальні процесії західноєвропейського Відродження.

Західноєвропейське дозвілля як новий етап у розвитку, генезі феноменального, складного, міждисциплінарного культурологічного,

історичного, лінгвістичного, психологічного, етнографічного, естетичного поняття «дозвілля».

Велика французька буржуазна революція 1789–1794 рр. як перший поштовх до створення масових свят нового типу. Святкування французької революції. Активізація учасників свят шляхом спільного виконання гімнів та пісень. Залучення військової техніки в проведенні «Декадних свят».

Організація масових свят силами студентів Києво-Могилянської академії. Специфіка студентських вистав різдвяного та великоднього циклу, міраклів, мораліте, інтермедій, рекреацій, історичних драм. Становлення та розвиток шкільного театру.

Розвиток дозвілля у Російській імперії. Реформи Петра I та їх роль у розвитку дозвілля. Бали, маскаради, дворянські асамблеї як новий вид розваг знаті. Нові форми дозвілля в Російській імперії (військові ходи, громадські бібліотеки, музеї, дворянські клуби, колекціонування, благодійна діяльність, подорожі).

Розвиток живопису, музичного мистецтва, організація театрів.

Тема 14. Основні тенденції розвитку дозвілля XIX століття

Диференціація проведення дозвілля різних прошарків населення упродовж XIX ст.: особливості розваг дворян, купців, міщанське дозвілля, специфіка проведення селянського дозвілля. Збільшення спектру дозвіллевих форм і практик у розширенні дозвіллевого простору провінційних міст, які зосереджували численні інститути дозвілля та місця відпочинку городян.

Особливості дозвілля в околицях (мінімум дозвіллевих практик, в основному висхідних до традиційної культури). Залежність вибору дозвіллевих форм і практик та якості дозвілля від матеріального достатку городянина, інтелектуального потенціалу, етичних засад, станової і професійної приналежності і ціннісних орієнтирів.

Розвиток двох видів дозвілля – публічного (масові форми і практики: свята, гуляння, музеї, бібліотеки, театри, клуби, ресторани тощо) та приватного (індивідуальні форми і практики повсякденному житті людини: читання, музикування, візити тощо). Поява нового дозвілля доби Вікторіанської епохи (1837-1901 рр.) в Англії.

Святкова культура як одна з найважливіших форм дозвілля населення провінційних міст XIX ст. Інші тенденції розвитку дозвілля XIX ст.: проведення ярмарків, розвиток туризму.

Розвиток мистецтв упродовж XIX ст. (музика, живопис, архітектура, скульптура, хореографія, література). Особливості салонної культури, розвиток художнього життя. Поява німого кіно, розвиток сінематографу.

Трансформація святкової культури в Російській імперії (паради, театральні вистави, маскаради) зі спеціальними костюмами і просторовими декораціями (тріумфальні арки, емблеми), а також урочистою музикою і спецефектами (ілюмінація, феєрверки). Розвиток інноваційних дозвіллевих форм і практик (бали, маскаради, візити, салони, клуби). Розвиток громадських форм дозвілля через формування системи культурно-просвітніх установ (музеї, публічні

театри, бібліотеки). Захоплення науковим (освітнім) дозвіллям: публічні лекції, народні читання, наукові товариства і гуртки, музеї, благодійні, просвітні, релігійні громади.

Масові свята у ХІХ столітті. Організація перших пролетарських свят у США та країнах Західної Європи. Встановлення в 1889 році Установчим конгресом ІІ Інтернаціоналу Дня святкування міжнародної пролетарської солідарності. «Мирний шлях» першотравневих західноєвропейських демонстрацій. Масові свята в системі формування «святкової ситуації». Її роль в об'єднанні населення.

Р. Ролан про грандіозні першотравневі політичні маніфестації 1896-1898 рр. у Брюсселі, Генті, Шарлеруа.

Змістовий модуль 2. Особливості дозвілля ХХ – початку ХХІ століття.

Тема 15-16. Розвиток дозвілля у ХХ ст.: східний та західний вектори

Розвиток дозвілля у ХХ ст.: східний та західний вектори. Дозвілля в радянський період: система спеціальних закладів. Основні форми проведення пролетарських свят в Україні та Росії: маївки, маніфестації, мітинги демонстрації. Елементи мистецтва в пролетарських святах. Їх консолідуєчий зміст.

Революційна пісня в структурі пролетарського свята. Червоний прапор, червоні стрічки, червоні гвоздики як революційна символіка пролетарських свят. Провідні форми масових свят 1920-х рр.: урочисті процесії, театралізовані паради, мітинги, маніфестації, демонстрації, масштабні інсценізації, вистави професійного театру просто неба, агітаційні суди.

Створення парків культури і відпочинку, їхня роль у розвитку масових свят. Масові інсценізації, театралізовані мітинги, фізкультурні паради, оперні постановки просто неба. Відновлення свята Новорічної ялинки. Суперечності святкового життя і реалій часу.

Театралізовані видовища на стадіонах у 1950-х рр.: політичні вистави-мітинги, свята балетного мистецтва, масові гімнастичні виступи, циркові вистави тощо.

Комерційна основа дозвіллевой сфери в західних країнах. Рекреацій-ний бізнес та індустрія дозвілля в країнах Західної Європи та США.

Розвиток сфери дозвілля в США. Перші клубні організації, розвиток скаутського руху. 1912 р. Гарвардський університет готує бакалаврів у сфері дозвілля. 1937 р. – проведено першу конференцію з питань підготовки кадрів у сфері дозвілля.

Розвиток парків як центрів культурного дозвілля. Поява та розвиток театрів, концертних зал, дискотек, клубів, туристичних закладів тощо.

Фестивалі як популярна форма дозвілля ХХ ст.: зміст, класифікація, особливості проведення.

Тема 17-18. Сучасні тенденції розвитку зарубіжної та вітчизняної дозвіллевої сфери

Сучасні тенденції розвитку вітчизняної дозвіллевої сфери. Аксиологічна (ціннісна) складова сучасного дозвілля. Регулятивне (централізоване) та самоорганізоване дозвілля. Формати сучасного дозвілля: реальний, віртуальний та ідеальний. Популярні форми сучасного дозвілля.

Дозвілля в країнах сучасного Сходу. Вплив релігійних поглядів на формування дозвіллевої сфери. Дозвілля жінок та чоловіче дозвілля східних країн. Основні форми сучасного дозвілля в східних країнах.

Організація дозвілля в сучасній Західній Європі. Сучасні концепції дозвілля та дозвіллевої діяльності. Дозвілля і державна політика. Комерційні дозвіллі заклади. Основні форми організації дозвілля різних верств населення.

Сучасна індустрія дозвілля в США. Поняття «індустрія дозвілля». Особливості проведення дозвілля в США. Основні тенденції розвитку дозвілля в умовах глобальних взаємодій. Екстремальне дозвілля: види, специфіка.

Феномен сучасного дозвілля. Проблеми проведення дозвілля у сучасних українців. Шляхи вирішення проблем у дозвілльовій сфері. Популярні форми дозвілля сучасних українців. Сучасні культурно-дозвілльові центри як осередок створення позитивного культурно-дозвілльового середовища. Регіональний рівень організації дозвілля в Україні. Проблеми в його організації. Міжнародне співробітництво у сфері дозвілля як фактор розширення культурних контактів. Вивчення системи організації дозвілля за межами країни як характерна риса часу.

Мій улюблений вид дозвілля сьогодні.

Змістовий модуль 3. Теоретичні основи організації дозвілля.

Тема 19. Культурологія дозвілля як галузь прикладної культурології

Особливості фундаментальної та прикладної культурології. Предмет, об'єкт, мета та завдання прикладної культурології. Феноменологічні основи культурології дозвілля. Предмет та завдання культурології дозвілля як галузі прикладної культурології.

Культурологія дозвілля як інтегрована навчальна дисципліна. Зв'язок культурології дозвілля з іншими суміжними дисциплінами. Культурологія дозвілля як цілісний комплекс питань, пов'язаних з місцем та роллю дозвілля в розвитку культури суспільства, соціокультурним формуванням особистості, організацією в галузі вільного часу різноманітних видів культурної діяльності та культурного спілкування.

Педагогіка дозвілля як складова соціально-педагогічної теорії та практики. Дозвілля як діяльнісна сфера особистості та соціально-культурне та педагогічне явище.

Соціологія дозвілля як галузь соціології, що вивчає поведінку людей та соціальних груп у вільний час, а також способи задоволення потреб у

відпочинку, розвагах, спілкуванні, розвитку особистості, функціонуванні закладів культури.

Тема 20. Категоріально-понятійний апарат культурології дозвілля

Соціокультурна діяльність як стрижневе поняття прикладної культурології та культурології дозвілля. Основні інституції СКД: класифікація та особливості.

Категоріально-понятійний апарат культурології дозвілля. Основні поняття культурології дозвілля та їхня трансформація: «вільний час», «відпочинок», «дозвілля», «рекреація», «розваги», «соціокультурна діяльність» (СКД), «культурно-дозвіллева діяльність» (КДД), «гра», «піднесена діяльність», «хобі», «творчість», «спілкування» та ін.

Тема 21. СКД та КДД: основні поняття, принципи, підсистеми та функції

Поняття соціокультурної діяльності в наукових працях вітчизняних (В. Бочелюк, В. Бочелюк, Т. Ковальчук та ін.) та зарубіжних дослідників (Ж. Дюмазье, М. Аріарський, Т. Кисельова, Ю. Красильников та ін.). СКД як керований суспільством та його соціальними інститутами процес залучення людини до культури і активного включення самої людини в цей процес.

Теоретичні основи соціально-культурної діяльності (СКД): класифікація, соціальні функції, основні принципи, сфери реалізації, форми та основні інституції, суб'єкти, ресурси та технології СКД. Психолого-педагогічні основи СКД.

Зміст СКД на сучасному етапі: проблемне поле та тенденції розвитку. Соціокультурна політика: сутність та концептуальна основа. СКД як частина суспільної та економічної практики сучасного світу.

Сутність культурно-дозвіллевої діяльності (КДД) як частини суспільної та економічної практики сучасного світу. Стан комплексу соціально-економічних, політичних і культурних чинників у процесі активного освоєння особистістю громадських і виробничих відносин, її залежність від інтересів, потреб політичного, культурного та морального розвитку в сфері дозвілля.

Цілісна система КДД – процес постійного розвитку в єдності теорії, історії, організації та методики. Компоненти системи КДД: мережа закладів культури різних типів (клубних установ, парків культури і відпочинку, музеїв, бібліотек, центрів дозвілля, культурних комплексів, молодіжних кафе, нічних клубів тощо).

Зміст КДД: пізнавальна діяльність, ціннісно-орієнтована, практично перетворююча. Функції та принципи КДД. Розгляд системи КДД та її компонентів (суб'єкт, об'єкт, мета, зміст, засоби, методи, форми, матеріально-технічна база, фінансове забезпечення процесу). 3 рівня КДД: державний, регіональний та місцевий.

Процес функціонування КДД: взаємодія тенденцій соціалізації та індивідуалізації.

Тема 22. Дозвілля як соціально-культурне явище

Сутність дозвілля, його характеристика, функції та структурна організація. Дозвілля в контексті людської життєдіяльності. Дозвілля як мета і спосіб задоволення різноманітних потреб, у т. ч. естетичних і художніх. Принципи організації дозвілля.

Дозвілля як педагогічна система та сфера СКД. Дозвілля як споглядання, пов'язане з високим рівнем культури і інтелекту, як стан розуму і душі, як діяльність, не пов'язана з роботою. Це розуміння дозвілля включає цінності самореалізації. Дозвілля як час, коли людина займається тим, що не є його обов'язком. Дозвілля як інтегруюча категорія, що включає в себе змістовні аспекти трьох попередніх підходів і стирає грань між «роботою» і «не роботою», тобто сполучає в собі поняття часу і відношення до часу.

Поняття «бюджету часу». Тайм-менеджмент як технологія організації часу і підвищення ефективності його використання. Сутність вільного часу, його соціально-психологічні особливості. Сутність відпочинку. Його структура та функції.

Сутність поняття «дозвіллева культура» та «культура дозвілля». Технологія формування культури міжособистісного спілкування. Концепція позитивного підходу в структурі СКД. Характеристика сучасної соціокультурної ситуації в галузі дозвілля.

Роль культурної політики та правових механізмів у розвитку дозвіллевої діяльності. Конституція України про право громадян на відпочинок. Законодавча база України щодо питань дозвілля, проведення вільного часу (Закон України «Про освіту», Концепція національного виховання, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. та ін.).

Психофізіологічна основа дозвіллевої діяльності. Соціально-орієнтована діяльність у сфері дозвілля.

Різновиди дозвілля та класифікація дозвільної діяльності. Громадський і культурний потенціал дозвілля. Організація дозвілля як частина економічного виробництва і сегмент соціокультурного сервісу.

Тема 23. Вільний час та відпочинок: еволюція, структура, функції

Поняття «бюджету часу». Тайм-менеджмент як технологія організації часу і підвищення ефективності його використання.

Сутність вільного часу, його соціально-психологічні особливості.

Сутність відпочинку. Його структура та функції.

Конституція України про право громадян на відпочинок. Законодавча база України щодо питань дозвілля, проведення вільного часу (Закон України «Про освіту», Концепція національного виховання, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. та ін.).

Тема 24. Соціально-психологічні особливості культурно-дозвіллевого середовища

Психофізіологічна основа дозвіллевої діяльності. Соціально-орієнтована діяльність у сфері дозвілля. Сутність поняття «дозвіллева культура» та «культура дозвілля».

Специфічні ознаки культурно-дозвіллевого середовища. Організація відпочинку як цілісний комплекс послуг. Сучасні тенденції розвитку культурно-дозвіллевого середовища.

Соціально-психологічні особливості культурно-дозвіллевого середовища. Різноманітність форм проведення дозвіллевої діяльності.

Професійна майстерність фахівця з культурно-дозвіллевої сфери. Активно-діяльнісний підхід як методологічна основа кваліфікаційної характеристики фахівців соціокультурної сфери. Професійна майстерність як якісний рівень професійної діяльності, що має творчий характер і зорієнтована на соціально значимий кінцевий результат та оптимальний процес його досягнення.

Основні вимоги до фахівця соціокультурної сфери (знати соціальну політику, законодавчу базу, основи юриспруденції та економіки, психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості; володіти організаторськими здібностями, координувати та направляти діяльність своєї команди, співпрацювати з іншими соціально-культурними, освітніми, виконавчими структурами, орієнтуватися у соціальній структурі регіону, зміцнювати стосунки з населенням, політичними та громадськими діячами, представниками засобів масової інформації).

Вивчення зарубіжного досвіду у підготовці фахівця культурно-дозвіллевої сфери (у Франції, франкомовних частинах Бельгії та Швейцарії, Італії, Іспанії, Туреччині – «аніматора», у Великобританії – «соціального працівника», «фахівця з роботи з молоддю у громаді», у Канаді – «соціального працівника», у Норвегії – «соціонома», «соціального педагога», «соціального працівника», у Фінляндії – «секретаря з питань культури», у Німеччині – «соціального працівника з людьми похилого віку», «педагога вільного часу», «організатора молодіжного та дитячого дозвілля», у США – «рекреатора», «рекреатора-терапевта. Переїмання позитивного зарубіжного досвіду, де у більшості країн дозвіллеве та рекреаційне обслуговування розглядається як невід'ємна складова усього спектру соціальних та культурних послуг.

Тема 25. Зв'язок культурології дозвілля з іншими суміжними дисциплінами

Педагогіка дозвілля як складова соціально-педагогічної теорії та практики. Дозвілля як педагогічна система та сфера СКД.

Соціологія дозвілля як галузь соціології, що вивчає поведінку людей та соціальних груп у вільний час, а також способи задоволення потреб у відпочинку, розвагах, спілкуванні, розвитку особистості, функціонуванні закладів культури.

Тема 26. Теоретичні основи технології дозвілєвої діяльності

Поняття «технологія» СКД як сукупність загальної, функціональних (галузевих) та соціально-диференційованих методик.

Культурно-дозвілєве середовище та його сприйняття. Ціннісні орієнтації в культурно-дозвілєвому середовищі. Технологія формування культури міжособистісного спілкування.

Професійна майстерність спеціаліста з дозвілєвої сфери. Активно-діяльнісний підхід як методологічна основа кваліфікаційної характеристики фахівців соціокультурної сфери.

Професійна майстерність як якісний рівень професійної діяльності, що має творчий характер і зорієнтований на соціально значимий кінцевий результат та оптимальний процес його досягнення.

Основні вимоги до фахівця соціокультурної сфери (знати соціальну політику, законодавчу базу, основи юриспруденції та економіки, психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості; володіти організаторськими здібностями, координувати та направляти діяльність своєї команди, співпрацювати з іншими соціально-культурними, освітніми, виконавчими структурами, орієнтуватися у соціальній структурі регіону, зміцнювати стосунки з населенням, політичними та громадськими діячами, представниками засобів масової інформації).

Тема 27. Культурно-дозвілєва діяльність як частина суспільної та економічної практики сучасного світу

Суспільний і культурний потенціал дозвілля. Культура та етика дозвілєвої діяльності.

Роль і значення держави у розвитку дозвілля. Культурна політика і правові механізми в розвитку дозвілєвої діяльності. Розробка та реалізація національних проектів в галузі культури та дозвілля. Регулювання розвитку дозвілєвої діяльності підростаючого покоління.

Використання дозвілля в поліетнічних співтовариствах для соціокультурної інтеграції.

Вплив ЗМІ та глобальної мережі Інтернет на розвиток сучасного дозвілля. Державно-правове та суспільне регулювання їхньої діяльності. Правове регулювання організації деяких видів дозвілля.

Організація дозвілля як частина економічного виробництва та сегмент соціокультурного сервісу. Економіка культури та її соціальне значення. Сутність соціокультурних та дозвілєвих послуг. Культурний продукт: матеріально-речовий та не речовий види.

Змістовий модуль 4. Структурна організація дозвілля.

Тема 28. Особливості організації дитячого дозвілля

Фізіологічні та психологічні особливості дитячого віку. Основні фактори, що визначають спрямованість соціалізації дітей (вплив батьківської сім'ї,

школи, суспільства однолітків, засобів масової комунікації та позашкільних закладів дозвільної діяльності).

Гра в сфері дозвілля як створення власного світу, в якому можна встановити зручні для себе закони, позбутися багатьох життєвих складнощів, як сфера співробітництва, співдружності, співтворчості, співпраці дітей та дорослих.

Гра як особливий вид діяльності (грати приємно, легко, весело, у грі як дитина, так і дорослий проживає щасливий стан). Класифікація ігор, їх функції. Особливості організації дозвілля дітей дошкільного віку.

Раціональна організація дозвілля дітей як основний педагогічний принцип роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Основні принципи дозвіллевої діяльності з дітьми (принципи інтересу, цікавості, розважальності, розвитку ініціативи та самодіяльності, опори на позитивні емоції).

Організація дозвілля дітей як одне з основних завдань спільної діяльності сім'ї, школи та закладів культури з формування гармонійно розвиненої особистості, морального, естетичного і фізичного вдосконалення дитини, задоволення духовних запитів дітей та розвиток їх творчих здібностей.

Дозвілля дітей в позашкільний час. Основні проблеми організації дозвілля сучасних дітей. Технологія профілактика девіантної поведінки. Система закладів дитячого дозвілля в Україні.

Основні проблеми дозвілля сучасних дітей та підлітків. Технологія профілактики девіантної поведінки.

Тема 29. Особливості молодіжного дозвілля

Психологічні та вікові особливості підлітків та молоді. Робота з підлітками й молоддю як чітка система взаємодії дитячих, підліткових і молодіжних організацій, громадських центрів, бізнесових кіл, культурно-мистецьких і релігійних інституцій.

Творча поведінка як сутність дозвілля дітей, підлітків та молоді у вільному для вибору роді занять і ступеня активності просторово-часового середовища, детермінована внутрішньо (потребами, мотивами, установками, вибором форм і способів поведінки) і зовні (факторами, що породжують поведінку).

Функції дозвілля підлітків та молоді (самореалізаційна, творча, комунікативна, освітня, виховна, профорієнтаційна, рекреаційна, гедоністична, про креативна). Основні принципи та закономірності розвитку дозвіллевої діяльності з підлітками та молоддю.

Оптимальне поєднання напрямів роботи з підлітками та молоддю: культурно-дозвіллевий, рекреаційний, соціально-профілактичний, профорієнтаційний, спортивно-оздоровчий.

Пріоритетні програми у дозвіллевій роботі з підлітками та молоддю (спрямування на організацію змістовного дозвілля, розвиток творчого та духовного потенціалу молоді в інтересах її становлення та самореалізації, профілактику й попередження правопорушень і негативних явищ у підлітковому та молодіжному середовищі, популяризацію здорового способу життя, підтримку талановитої молоді, сприяння професійній орієнтації і

працевлаштуванню). Поява та розвиток молодіжних суб- та контркультур. Їх роль у суспільстві. Форми співпраці з представниками молодіжних угруповань.

Технологія молодіжного дозвілля. Діяльність неформальних дозвіллевих груп. Система закладів молодіжного дозвілля в Україні.

Тема 30. Специфіка сімейного дозвілля

Особливості сучасного виховання в сім'ї. Значення спільної діяльності з батьками для дитини. Організація спільного дозвілля з дитиною.

Культура сімейного дозвілля. Проблема підвищення дозвіллевої кваліфікації батьків як вихователів і організаторів. Міжособистісне спілкування батьків і дітей як найважливіший аспект в культурі сімейного дозвілля.

Сім'я як соціальний інститут, її основні функції. Соціокультурні характеристики різних типів сучасних сімей. Залучення до культурної організації вільного часу дітей як основна функція сім'ї.

Особливості організації сімейного дозвілля. Свята в сім'ї. Система закладів сімейного дозвілля в Україні.

Організація діяльності різноманітних соціокультурних установ та об'єднань, завдяки яким батьки та діти мають можливість гармонійно розвиватися, задовольняти свої духовні потреби, підвищувати культурний рівень.

Форми й методи роботи дозвіллевих закладів з дорослими та дітьми, що мають на меті розвиток соціально-культурної активності людини, ініціативи, творчості у сфері культури й дозвілля.

Основні види дозвіллевої діяльності для дітей з дорослими (освітня, культурно-творча, рекреаційна, фізкультурно-оздоровча).

Тема 31. Гра в сфері дозвілля

Гра як одна з найефективніших форм організації дозвіллевої діяльності. Гра як створення власного світу, в якому можна встановити зручні для себе правила, позбавитися від багатьох життєвих труднощів. Гра як форма співробітництва, співдружності, співтворчості.

Визначення та сутність гри. Функції гри (виховна, розвиваюча, розважальна, комунікативна, самореалізація, ігротерапевтична, діагностична, корекція, міжнаціональної комунікації, соціалізації та ін.). Характерні особливості ігор (вільна діяльність, творчий характер, емоційна піднесеність, наявність правил та ін.). Вимоги, що пред'являються до правил гри.

Науковий доробок дослідників різних аспектів ігор: голландський вчений Й. Хейзінга, радянський науковець Д. Б. Ельконін, сучасні російські дослідники С. А. Шмаков, М. А. Хренов, В. Я. Суртаєв та ін.

Педагогічний ефект гри. Класифікація ігор за видами (за С.А.Шмаковим: фізичні і психологічні, інтелектуально-творчі, соціальні, комплексні).

Педагогічна цінність ролевих ігор. Змагальні ігри та особливості їх організації.

Українські народні ігри як частина духовної культури та народної педагогіки.

Тема 32. Особливості дозвілля людей похилого віку

Психологічні особливості людей похилого віку.

Теоретичні основи організації дозвілля людей похилого віку. Основні завдання культурно-дозвіллевих програм для людей похилого віку (підтримання та збереження соціального статусу людини в суспільстві, підтримка почуття соціальної повноцінності та причетності до життя, розвиток нових інтересів і освоєння нових видів соціальної діяльності, що дозволяють заповнити дозвілля, поповнити бюджет, знайти нових друзів, розширити кругозір, відновити трудову діяльність, адаптуватися до мінливого світу, до нових соціальним ролям тощо).

Перспективи розвитку дозвілля людей похилого віку.

Тема 33. Дозвілля людей з особливими потребами

Соціальна спрямованість дозвілля для людей з особливими потребами (кожна особистість має власну гідність, розуміє зміст свого існування, сприяє інтеграції людини в суспільство, задовольняє можливість самої-дентифікації, дозволяє відчувати свою приналежність до певної спільноти).

Сфера дозвілля як складова соціокультурної реабілітації інвалідів. Система організаційних прийомів і методів впливу засобами культурно-дозвіллевої діяльності та надання послуг, з метою надання їм допомоги у відновленні (компенсації) порушених чи втрачених здібностей до діяльності відповідно до їхніх духовних інтересів, потреб і потенційних можливостей.

Адаптація, соціалізація, психологічна профілактика як складові соціально-культурних, рекреаційних та дозвіллевих проектів для інвалідів. Проблеми, що можуть виникнути при організації дозвілля категорій населення з особливими потребами та спроба їх вирішення.

Нетрадиційні види терапії у контексті дозвіллевої діяльності (арттерапія, ізотерапія, музикотерапія, бібліотерапія, ігрова терапія, глинотерапія, гарденотерапія та ін.). Технології соціокультурної реабілітації (соціальна складова: досягнення позитивних змін способу життя, вихід на такий рівень компетенції, що дозволяє вступати в звичайні соціальні контакти і взаємодії; культурна складова: засоби, за допомогою яких людина з обмеженими можливостями виявляє і реалізує свій духовний, творчий потенціал).

Тема 34. Масові форми дозвіллевої діяльності

Дозвіллева діяльність як процес, що стимулює розвиток творчої індивідуальності, допускає поліваріативність культурно-дозвіллевих і рекреаційних заходів, створює умови для виявлення та задоволення свободи вибору дозвіллевих потреб, інтересів й затвердження на цьому ґрунті системи цінностей особистості. Класифікація дозвіллевих форм в залежності від числа учасників (за способом організації аудиторії – за В.В.Туєвим).

Витоки масових форм проведення дозвілля. Художньо-масові форми дозвілля за кордоном. Культурно-художні фестивалі, культурно-мистецькі

конкурси та конкурсні програми, шоу, масові свята, народні гуляння та ін. як форми організації дозвілля: класифікація та особливості.

Нові тенденції в діяльності установ громадського харчування та розважальних центрів. Сучасні культурно-дозвіллі (торгово-розважальні) центри як осередки культурно-дозвіллієвого середовища.

Тема 35. Групові форми дозвіллієвої діяльності

Особливості групового (мікрогрупового, колективного) дозвілля: участь в клубних об'єднаннях, творчих колективах, гуртках, спортивних секціях та інших формах групового дозвілля, бесіди, семінари, диспути, конференції, дискусії, круглі столи, ділові ігри, любительські об'єднання, посиденьки тощо.

Активний та пасивний характер форм інтелектуально-пізнавального дозвілля. Інтелектуальні, логічні ігри та заняття як засіб активізації пізнавальної діяльності особистості. Читання, заняття в гуртках, відвідини факультативів. Розвиток книжкової справи. Сучасні форми музейного обслуговування.

Шляхи реалізації творчо-розвиваючого дозвілля. Заняття прикладною, художньою, технічною творчістю. Створення умов для прояву й розвитку творчого потенціалу особистості шляхом участі у виставках, творчих вечорах, гуртках, хобі-групах, у роботі майстерень, літературних, музичних, народознавчих віталень, художніх салонів.

Фізично-оздоровче дозвілля. Основні напрями і принципи формування сучасних оздоровчих програм населення в зарубіжних країнах. Рекреаційно-оздоровча діяльність в Україні. Основні тенденції розвитку активного дозвілля в умовах глобальних взаємодій.

Особливості соціально-корисного дозвілля. Соціальні флешмоби, участь у соціальних акціях, волонтерських програмах.

Прикладне (побутове) дозвілля як складова дозвіллієвої діяльності особистості.

Емоційна та фізична розрядка у розважальному дозвіллі. Його види та характеристика. Інфраструктура розважальних закладів дозвілля.

Специфіка релігійно-орієнтованого дозвілля.

Тема 36. Індивідуальні форми дозвіллієвої діяльності

Реалізація рекреативної та розвиваючої функції індивідуального дозвілля. Залучення індивідуума у процес безперервного розвитку. Характеристика найпопулярніших форм індивідуального дозвілля: активна рекреація (непрофесійний спорт, прогулянки і інші форми спілкування з природою, спортивні і інтелектуальні ігри, розведення квітів, вигулювання собак тощо); товариське спілкування, розваги, свята, відвідини спортивних змагань, ресторанів, танцювальних залів, клубів тощо; індивідуальне споживання цінностей культури (читання, прослуховування радіо-редач, музичних записів, перегляд телепрограм, сприйняття комп'ютерної інформації тощо); споживання духовних цінностей публічно-видовищного характеру (кіно,

театр, філармонія, естрада, цирк, музей, виставка, лекторій, планетарій, зоопарк, ботанічний сад тощо); пізнавальний, спортивно-оздоровчий туризм; аматорська творчість (спів, музикування, художня самодіяльність, колекціонування, моделювання, конструювання, ремесло тощо). Екстремальні форми проведення індивідуального дозвілля. Інтернет-дозвілля як модерне явище сучасного світу. Позитивні та негативні характеристики інтернет-дозвілля.

3. Рекомендована література

Киселева Т. Г. Теория досуга за рубежом: курс лекций / Т. Г. Киселева. – М., 1992.

Ковальчук Т. І. Основи педагогічної дозвіллевої діяльності. Ч. I / Т. І. Ковальчук. – К. : ДАКККіМ, 2010.

Максютин Н. Ф. Очерки истории досуга / Н. Ф. Максютин. – Казань, 1998.

Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2005.

Стрельцов Ю. А. Культурология досуга: Уч. пособ. / Ю. А. Стрельцов. – М. : МГУКИ, 2010.

Ярошенко Н. Н. Социально-культурная анимация / Н. Н. Ярошенко. – М. : Академия, 2005.

Див. також рівненський культурологічний альманах «Народна творчість Рівненщини».

СЦЕНАРНЕ МИСТЕЦТВО

Розробники: Т. П. Морозова, доцент; Н. Г. Шолудько, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Сценарне мистецтво є: підготовка майбутніх культурологів до подальшої самостійної роботи у якості сценариста виховних заходів та різноманітних форм культурно-дозвіллевої діяльності, а також сценарне забезпечення проведення академічних з використанням інноваційних технологій. Опанування студентами загальної системи методологічних підходів, принципів і методів пізнання, систематизації, аналізу та цілісного уявлення про сценарне мистецтво в історико-культурологічному аспекті.

Основними завданнями вивчення дисципліни є: дати студентам необхідний теоретичний та методичний матеріал зі сценарного мистецтва: принципів відбору і художнього осмислення фактів, документів покладених в основу сценаріїв різноманітних форм культурно-дозвіллевої діяльності; структурні елементи композиції, специфіку побудови сюжету на основі конфлікту; використання монтажних прийомів; літературне оформлення та редагування сценарію, а також критерії його оцінки.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Сценарне мистецтво: історія, теорія та персоналії.

Тема 1. Сценарій – основа драматургії форм культурно-дозвіллевої діяльності

Поняття «драматургія», «сценарій»: спільне та відмінне. Багатофункціональність сценарію форм культурно-дозвіллевої діяльності. Сценарне мистецтво у компоненті предметів спеціальності «Культурологія».

Тема 2. Теорія сценарного мистецтва: основні компоненти

Загальні поняття про сценарний процес. Змістова організація сценарію. Засоби документальної та художньої виразності у структурі сценарію. Індивідуальний стиль у художній творчості.

Тема 3. Персоналії у сфері сценарного мистецтва

Світоглядні позиції сценариста та їх втілення у сценаріях форм культурно-дозвіллевої діяльності (КДД).

«Поетика» Аристотеля, її місце у теорії сценарного мистецтва.

Українська літературна класика і сценарне мистецтво: проблеми взаємин. Творчі здобутки митців театру у контексті формування сценарного середовища організації форм КДД.

Доробки кіносценаристів та їх інтерпретація у сценаріях форм КДД

Тема 4. Сценарне мистецтво як психолого-педагогічна програма

Формування емоційної культури особистості у сценарному процесі. Модель художньо-педагогічної програми та її сценарне оформлення. Професійні та особистісні якості сценариста, їх формування у сценарному процесі.

Тема 5. Активізація аудиторії як провідна тенденція розвитку сценарного мистецтва на сучасному етапі

Аудиторія культурологічної акції як складова творчого процесу. Особливості масової та групової аудиторії. Загальні ознаки сучасної мистецької аудиторії. Прийоми активізації аудиторії. Основні вимоги до того, хто намагається впливати на аудиторію.

Тема 6. Загальні та особливі риси форм КДД

Основні елементи структури драматургічного твору. Реальна ситуація життєдіяльності людини як основа драматургії.

Специфічні особливості драматургії форм КДД: поєднання інформаційно-документального і художньо-образного матеріалу, колективно-співтворчий характер, реальне місце дії, активізація аудиторії, економне використання слова індивідуалізація святкового дійства.

Змістовий модуль 2. Технологія створення сценарію.

Тема 7. Задум сценарію форм КДД

Основні компоненти задуму сценарію: «тема», «проблема», «ідея!», «матеріал». Їх взаємообумовленість і взаємозв'язок. «Необхідне» і «достатнє» у структурі сценарію. Матеріал як основа сценарного задуму.

О. П. Довженко про задум. Сценічне завдання як основа, що вивчає методику і технологію побудови сценарію.

Тема 8. Сценарно-режисерський хід

Визначення сценарно-режисерського ходу. Термінологічне розмаїття поняття «Сценарно-режисерський хід»: сюжетний, драматургічний, авторсько-режисерський. Види сценарно-режисерського ходу. Вимоги до сценарно-режисерського ходу: відповідність задуму, розкриття теми, зацікавлення глядача, образність, присутність упродовж всього сценарію.

Тема 9. Розвиток драматичної ситуації у конфлікті

Суть драматичної ситуації, фактори, що її визначають. Драматична перипетія як основа драматургії. Категорії «альтернативного фактору» у сценарії. Особливості конфлікту в сценаріях форм КДД. Динаміка поведінки персонажу у конфлікті.

Тема 10. Сюжет сценарію форм КДД

Поняття і структура сюжету. Дія у сюжеті. Принципи побудови сюжету: драматичний, літературно-розповідний. Прийоми побудови сюжету: сюжет співставлення, сюжет-аналогія, сюжет-метафора, сюжет-гіпербола, сатиричний, пародійний сюжет.

Тема 11. Композиція форм КДД

Поняття «композиція»: історичний огляд. Структурні елементи композиції. Саспенс. Ретардація. Основні вимоги до композиції: логічність побудови теми, наростання дії, завершеність кожного епізоду, контрастність введення виразних художніх засобів. Програмування темпоритмічного малюнку сценарію.

Тема 12. Архітектоніка сценарію форм КДД

Складові архітектоніки. Одиниці сценічної інформації. Епізод у структурі сценарію. Функції епізоду у сценарії. Длок як одиниця архітектоніки. Архітектоніка як основа цілісної художньої дії. Величина і співрозмірність частин архітектоніки.

Тема 13. Монтаж – творчий метод створення сценарію

Монтаж: генеза поняття. До питання історії монтажу. Принципи і функції монтажу. Прийоми монтажу: послідовність, одночасність, паралельність, контрастність, ремінісцентність, хвильовий, лейтмотив, коловий. Диференційований підхід до матеріалу при монтажі.

Змістовий модуль 3. Образно-дієва основа сценарію.

Тема 14. Ілюстрація і театралізація як художня основа сценарію форм культурно-дозвілєвої діяльності

Поняття «ілюстрація», «театралізація», їх місце у сценаріях форм КДД. Принципи ілюстрації і театралізації. Педагогічні вимоги до підбору засобів виразності для театралізації та ілюстрації. Сучасна практика використання ілюстрації та театралізації. Основні вимоги до цієї форми урізноманітнення сприйняття.

Тема 15. Образність у драматургії форм КДД

Образність як засіб підвищення ефективності сприйняття дійства. Класифікація образності у драматургії форм КДД. Образ і символ: спільне і особливе. Форми символів та їх використання у сценаріях.

Змістовий модуль 4. Структурно-творчі одиниці сценарного процесу.

Тема 16. Види сценарної роботи

Сценарний етюд як вправа по формуванню сценарних навичок. Внутрішня структура та види номерів, їх місце у сценарії. Епізод як цикл дії у сценарії. Сценарний план: види, особливості, методика роботи.

Лібрето культурологічної акції. Авторські та компілятивні сценарії, їх специфіка. Сценарна робота над рекламною продукцією культурологічної акції.

Тема 17. Літературне оформлення сценарію форм КДД

Завдання і вимоги до літературного запису сценарію. Відповідність запису сценарного плану. Ремарка у сценарії, її види. Редагування та обробка драматургічного матеріалу. Форма запису сценарію: шрифтове виділення, абзаци, віршовані рядки, діалогові фрази, описовий текст.

Тема 18. Сценарна робота над формами КДД

Класифікація форм КДД, їх загальна характеристика. Особливості створення сценаріїв: традиційних народних форм дозвілля; інформаційних форм; сучасних форм КДД; художніх бізнес-програм; форм дозвілля світського товариства; специфічних форм туризму; специфічних форм дипломатичної сфери; специфічних форм спорту; art-форм; малих театральних форм. Критерії оцінки сценаріїв форм КДД.

3. Рекомендована література

Аристотель. Поэтика // Аристотель. Соч. : В 4-х т. – М., 1983. – Т. 4. – С. 645-680.

Безклубенко С. Д. Відеологія. Основи теорії екранних мистецтв / С. Д. Безклубенко. – К., 2004.

Довженко О. П. Твори: В 5-ти т. / О. П. Довженко. – К., 1984. – Т. 4.

Эйзенштейн С. Избр. произв.: В 6-ти т. / С. Эйзенштейн. – М., 1964. – Т. 2. – 274 с.

Курбас Л. Березіль: із творчої спадщини / Л. Курбас. – К., 1988.

Марков О. И. Сценарно-режиссерские основы художественно-педагогической деятельности клуба / О. П. Марков. – М., 1988.

Морозова Т. П. Сценарне мистецтво: навч. пос. / Т. П. Морозова. – Рівне : РДГУ, 2006.

Фрумкин Г. М. Введение в сценарное мастерство. Кино – телевидение – реклама / Г. М. Фрумкин. – М., 2005.

Юнаковський В. С. Сценарна майстерність / В. С. Юнаковський. – К., 1964.

Янц Н. Д. основи сценарної роботи соціального педагога: курс лекцій / Н.Д. Янц. – Переяслав-Хмельницький, 2009.

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Розробник: Н. Г. Шолудько, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є засвоєння студентами загальної системи принципів і методів пізнання, здатність систематизації, аналізу та цілісного уявлення про соціально-культурну діяльність, усвідомлення місця та ролі соціально-культурної діяльності у житті суспільства, значення соціально-культурного проектування як дієвого засобу розвитку соціально-культурної діяльності, закономірностей функціонування і взаємозв'язків з іншими сферами соціальної та художньої практики.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є формування готовності майбутніх культурологів до професійної діяльності у площині організації та проектування соціально-культурної діяльності.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи соціально-культурної діяльності.

Тема 1. Соціокультурна діяльність як фундаментальний науково-освітній напрям в системі знань

Сутність теорії соціокультурної діяльності як галузі наукового знання, основні джерела її формування. Категоріальний апарат дисципліни. Історіографія. Структурний склад теорії соціокультурної роботи. Теорія як система опису, пояснення і прогнозування. Основні і допоміжні поняття сучасної теорії і практики соціокультурної діяльності. Основні поняття змісту соціально-культурної діяльності. Систематизація соціокультурних цінностей за типологічними ознаками.

Тема 2. Теоретичні засади, функції і принципи соціально-культурної діяльності

Поняття та зміст соціально-культурної діяльності. Соціально-психологічна та педагогічна сутність соціально-культурної діяльності. Суть адаптивно-нормативної, освітньо-розвиваючої, творчо-перетворюючої, еколого-охоронної, інформаційно-просвітньої, інтегративно-комунікативної та рекреативно-ігрової функції соціально-культурної діяльності. Закономірності

та принципи соціально-культурної діяльності. Методи і форми соціально-культурних технологій Форми соціально-культурної діяльності. Інфраструктура.

Тема 3. Характеристика соціально-культурної ситуації в Україні на початку третього тисячоліття

Соціально-культурна діяльність у історичній ретроспекції. Еволюція соціально-культурної діяльності, як результат змін у житті суспільства. Діалектична закономірність переростання культурно-освітньої роботи, як історично рухливого процесу, у більш широке, багатогранне явище – соціально-культурну діяльність.

Соціально-культурна діяльність як умова реалізації демократичних, конституційних прав людини шляхом творчого розвитку і самореалізації.

Закон як надійний захист соціально-культурної сфери від політичного маніпулювання. Соціокультурне середовище: стан, тенденції.

Змістовий модуль 2. Проектування як ефективна форма організації соціально-культурної діяльності.

Тема 4. Соціально-культурна діяльність як об'єкт проектування

Культурна політика сучасної України. Поняття та критерії соціально-культурної діяльності. Тенденції розвитку соціально-культурної сфери на сучасному етапі. Основні негативні тенденції, що характеризують сучасну соціально-культурну сферу. Позитивні тенденції в сучасній соціально-культурній сфері. Класифікація галузевих проблем. Специфіка соціально-культурного проектування за напрямками діяльності. Чинники, обумовлюють актуальність оволодіння основами соціально-культурного проектування.

Тема 5. Теоретичні основи проектування

Поняття «проект» його природа та характер. Специфічні ознаки проекту: цілеспрямованість, цілісність, обмеженість у часовому просторі, інноваційність, адаптованість до зовнішніх умов. Види проектів у сфері соціально-культурної діяльності. Життєвий цикл соціально-культурного проекту. Етапи проекту: формування задуму проекту (уточнення сутності суспільної потреби, аналіз реальних можливостей її задоволення, збір необхідної інформації), планування та оформлення соціально-культурного проекту. Особливості реалізації проекту. Завершення проекту.

Тема 6. Постановка завдання проектного аналізу

Чинники що впливають на ефективність проектної реалізації: світогляд проектувальника, стан проблемної ситуації та шляхи її вирішення, можливості залучення ресурсів, вибір типового чи інноваційного варіанту, актуальність та новизна, знання аудиторії на яку буде спрямовано проект, специфіка регіону (аудиторії). Роль внутрішніх та зовнішніх чинників, їх структура. Оточення проекту. Перешкоди в організації проекту та шляхи їх подолання (зменшення). Критерії пріоритетного відбору проектів: суть, значення.

Тема 7. Структура та особливості соціально культурного проектування

Характеристика елементів загальної структури проектної діяльності (проблема, мета, завдання, засоби, методи та форми, очікувані результати). Сутність поняття «соціально-культурна проблема». Проблемна ситуація та її раціональне вирішення. Методика формулювання мети та завдання соціально-культурного проекту. Застосування критеріїв SMART, що відображають конкретність, обчислюваність, територіальність, реалістичність, визначеність у часі. Завдання проекту як окремі кроки, спрямовані на певний результат.

Тема 8. Засоби, методи та форми проектної діяльності

Питання, на які при розробці проекту відповідають конкретні засоби, методи та форми. Сутність понять «засоби», «методи», «форми» їх структура. Ресурсна база проектної діяльності. Нормативний, кадровий, фінансовий, матеріально-технічний, інформаційно-методичний, соціально-демографічний, морально-психологічний ресурси та їх сутність.

Результати реалізації проекту. Критерії виміру результативності проекту: регіональна значимість, реалізованість і реальність здійснення, ефективність реалізації культурного проекту.

Змістовий модуль 3. Особливості регіональних соціально-культурних проектів.

Тема 9. Соціально-культурні проекти: регіональна специфіка

Визначення поняття «регіон» у науковій літературі. Поліваріантність поняття «регіон» як передумова різноманітності підходів до їх (його) класифікації. Класифікація за рівнем економічного розвитку, наявним станом фінансів, соціального та природного середовища, географічними та природними характеристиками.

Соціально-культурне життя регіону як предмет проектування. Актуальність вивчення та розвитку регіонального соціально-культурного проектування. Пріоритетні напрями регіонального соціально-культурного проектування. Технологія розробки регіонального соціально-культурного проекту. Суть і структура етапів розробки проекту.

Тема 10. Цільові соціально-культурні проекти

Сутність цільового проектування в організації соціально-культурної діяльності. Соціальна доцільність, привабливість, значимість, корисність проекту. Специфіка двох типів соціально-культурних проектів, відмінність їх структур. Соціально-культурні проекти для підлітків та молоді. Структура та особливості культурно-просвітніх, соціально-профілактичних, профорієнтаційних, спортивно-оздоровчих проектів.

Соціально-культурні проекти для дорослих. Вікові характеристики даної категорії. Дозвіллієві пріоритети дорослих людей. Особливості рекреаційних проектів. Інфраструктура закладів в яких здійснюються соціально-культурні проекти для дорослих. Соціально-культурні проекти для людей похилого віку.

Особливості, інтереси, психолого-педагогічні характеристики даної вікової категорії. Суть і структура соціально-культурних проєктів для людей похилого віку. Соціально-культурні проєкти для інвалідів. Сім'я як об'єкт соціально-культурного проєктування.

Тема 11. Управління проєктною командою

Сутність і структура проєктної команди. Вимоги до членів проєктної команди. Матрична структура проєктної команди. Внутрішні правила роботи проєктної команди.

Особливості розвитку проєктної команди. Життєвий цикл проєктної команди. Характеристики ефективності проєктної команди.

Обов'язки керівника проєктної команди. Якості керівника проєктної команди. Види і причини виникнення різноманітних конфліктів у проєктній команді та способи їх подолання.

Мотивація учасників проєкту (А. Маслоу). Параметри, що впливають на працездатність керівника. Оцінка трудового внеску в загальну справу як мотивація. Партнерство як технологія соціально-культурного проєктування. Дієві правила успішного партнерства. Перешкоди у налагодженні дієвої співпраці.

Змістовий модуль 4. Забезпечення проєктування як інструменту організації соціально-культурної діяльності.

Тема 12. Фінансування соціально-культурних проєктів

Бюджетне фінансування проєктів у соціально-культурній сфері. Державний та місцевий бюджети як джерела фінансування соціально-культурної сфери. Загальний порядок розподілу видатків у галузі культури і мистецтв. Дотація вирівнювання та субвенція як міжбюджетний трансферт. Пріоритети у підходах фінансування соціально-культурних проєктів.

Позабюджетне фінансування соціально-культурних проєктів. Джерела позабюджетного фінансування соціально-культурних проєктів: благодійні фонди, спонсори, меценати, комерційні організації, пожертви окремих громадян. Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» – основні положення (ст. 1). Спонсорська допомога у фінансуванні соціально-культурних проєктів. Спонсорство як комерційна зацікавленість. Збір інформації про спонсора як пошук мотиваційного компоненту. Методика оформлення «ділової пропозиції». Причини, що сприяють відмові у виділенні коштів.

Тема 13. Застосування технології фандрайзингу в організації соціально-культурних проєктів

Фандрайзинг як система партнерства комерційного та некомерційного секторів економіки. Причини що обумовлюють виникнення фандрайзингу. Переваги системи фандрайзингу. Роль держави у системі фандрайзингу. Інші форми спонсорської допомоги в галузі. Потенційні, зацікавлені та постійні донори.

Методика визначення необхідної суми та етапи плану пошуку позабюджетних коштів. Відбір джерел фінансування та визначення стратегії пошуку коштів. План та графік збору коштів.

Вимоги до оформлення проектної заявки: реєстраційна картка до проекту, зміст проекту, детальний опис проекту, бюджет проекту, додатки. Загальні рекомендації до написання проекту, Приблизний обсяг окремих розділів проекту тощо.

3. Рекомендована література:

Ариарский М. А. Прикладная культурология: моногр. / М. А. Ариарский. – СПб. : ГУКиИ, 2001. – 561 с.

Дридзе Т. М. Основы социокультурного проектирования / Т. М. Дридзе, Э. А. Орлова. – М., 1995.

Киселева Т. Г. Социально-культурная деятельность: учебн. / Т. Г. Киселева, Ю. Д. Красильников. – М. : МГУКИ, 2004. – 539 с.

Клиффорд Ф. Управление проектами: Практическое руководство / Клиффорд Ф. Грей, Эрик У. Ларсон / Пер. с англ. – М. : Дело и Сервис, 2003.

Кобиляцький Л. С. Управління проектами / Л. С. Кобиляцький. – К. : МАУП, 2002.

Марков А. П. Основы социокультурного проектирования: Учебное пос. / А. П. Марков, Г. М. Бирженюк. – СПб., 1998.

Петрова І. В. Проектування в соціально-культурній сфері: Навч. пос. / І. В. Петрова. – К. : КНУКіМ, 2007. – 372 с.

Сасыхов А. В. Культурно-досуговая деятельность как социокультурный феномен / А. В. Сасыхов. – К., 2002. – Ч. 1.

Соціальна педагогіка. Навч. пос. / За ред. А. Й. Капської. – К., 2000.

Социальное проектирование в сфере культуры. Игровые методы. – М., 1987.

Тарасюк Г. М. Управління проектами : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. М. Тарасюк. – К. : Каравела, 2012. – 319 с.

Технології соціально-педагогічної роботи: навчальний посібник / За заг. ред. проф. А. Й. Капської. – К., 2000.

РЕЖИСУРА ХУДОЖНЬО-МАСОВИХ ФОРМ

Розробник: О. Г. Глушук, старший викладач

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є ознайомлення студентів із сучасними тенденціями режисури, основними надбаннями режисерів різних років, принципами і прийомами режисури різних форм, із засобами художньої виразності режисури, етапами постановочної роботи.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є дати студентам необхідні знання і навички в організації художньо-масових дійств. У процесі

вивчення курсу у студентів повинно сформуватися уявлення про основні компоненти масових театралізованих заходів, особливості ролі режисера в організації концертів, свят, тематичних вечорів, презентацій тощо.

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Основні складові постановки художньо-масового дійства.

Тема 1. Теоретичні поняття режисури художньо-масових форм

Творчі надбання режисури масових форм. Сучасні тенденції розвитку режисури художньо-масових форм. Форми культурно-дозвілдової діяльності. Принципи режисури художньо-масових форм.

Основні складові творчого процесу. Специфіка режисури масових форм: нетрадиційний сценічний майданчик, рухливий склад учасників, специфіка взаємодії виконавців і глядачів, нестандартний арсенал засобів виразності, мінімум репетиції, одноразова постановка програми. Режисура як видовищна організація процесу педагогічного впливу масового заходу.

Тема 2. Режисерський задум

Режисерський задум як адекватна сценічна форма втілення сценарію. Значення попередньої роботи у виникненні режисерського задуму: вивчення історичних, літературних, художніх, побутових та інших матеріалів. Залежність режисерського задуму від ідеї, теми, надзавдання, місця проведення, наявності творчих сил, матеріальних засобів, технічних умов тощо. Задум і запропоновані обставини.

Режисерський задум і образно-пластичне вирішення масового дійства.

Тема 3. Постановочна група художньо-масового дійства та функціональні обов'язки її учасників

Склад сценарно-режисерської групи масового дійства: автор сценарію, режисер-постановник, режисер з окремих жанрів, художник-постановник, художник з освітлення, кінорежисер, звукорежисер, хормейстер, балетмейстер, музичний керівник, завідуючий постановочною частиною, директор-адміністратор.

Етапи репетиційної роботи: попередня репетиційна робота, зведені, монтажні, прогонні репетиції, генеральна репетиція. Проведення художньо-масового заходу.

Схема репетиційного плану: дата та проведення репетицій, місце проведення репетицій, завдання репетицій, учасники репетиції, особа, що проводить репетицію, технічне забезпечення репетиції, примітки.

Тема 4. Режисерська технічна документація художньо-масового дійства

Призначення режисерської документації. Режисерська документація – технічні вимоги до літературного матеріалу. Залежність режисерської

документації від конкретної масової форми. Сценарій як основа режисерської документації. Визначення доцільності документу режисером-постановником.

Види режисерської документації: робочий план підготовки масового заходу, режисерський монтажний лист, режисерський план втілення масового заходу, робоча схема, світлова, звукова, шумова партитури, сценарний план кіно-, слайд матеріалів, репетиційний план.

Тема 5. Сценічний майданчик та його облаштування

Побудова сценічного майданчика: сценічна «коробка», авансцена, планшет, «кишені», ар'єрсцена, «трюм».

Різноманітність сценічних майданчиків: сцена-арена, симультанний майданчик, панорамна сцена, тристороння сцена, глибинна сцена.

Тема 6. Мізансценування художньо-масового дійства

Мізансцена – розміщення дійових осіб на сценічному майданчику. Мізансцена у просторі і часі.

Композиція сценічного простору: азимут простої мізансцени, центральна мізансценічна вісь, допоміжні осі, ліва – права частини сцени, сценічні плани (перший, другий, третій плани).

Тема 7. Фінансування художньо-масового дійства

Складання кошторису з організації та проведення художньо-масового заходу. Заявки на костюми, бутафорію, реквізит, призи, оформлення. Укладання договорів на організацію художньо-масових заходів. Взаємодія режисера-постановника з менеджером, продюсером, спонсорами.

Змістовий модуль 2. Робота режисера з виконавцями.

Тема 8. Режисер і репетиційний процес

Сценічна культура і репетиційний процес. Стилєова єдність вирішення усіх компонентів масового заходу. Залежність манери поведінки виконавця від образу, який він створює. Якісна подача засобів художньої виразності під час проведення масового дійства. Поява і вихід дійових осіб. Творча атмосфера колективу.

Основні поняття професійної етики. Методи роботи режисера на репетиції: розповідь, підказка, показ. Вправи та етюди у роботі з виконавцями: на розвиток фантазії та уяви, на спостережливість, вправи на жанри. Сценічні етюди на розвиток професійних навичок.

Тема 9. Робота режисера з постановочною групою

Значення організаційної роботи режисера. Роль чіткої організації завдань кожному члену постановочної групи (режисерський монтажний лист). Робота з художником-постановником масового дійства. Пошуки пластичного, декоративного рішень. Роль художньо-образної організації простору. Костюми, грим, світло, реквізит, бутафорія. Робота з ескізами та макетом оформлення.

Робота з музичним керівником. Музичний образ художньо-масового дійства. Принципи використання музики (сюжетна, ілюстративна, фоно-ва). Музика і сценічна атмосфера. Створення фонограми. Використання світлозвучової сцени. Партитура музичного і звукового оформлення.

Робота з балетмейстером. Принципи використання хореографії.

Робота з режисером спортивних номерів, епізодів. Прийоми використання спортивних виступів.

Робота з кінорежисером. Монтаж кіно матеріалів.

Робота з асистентами та помічниками режисера. Функції асистентів та помічників режисера. Розуміння режисерського задуму. Творчий тандем у підготовці сцен.

Тема 10. Робота режисера над масовою сценою

Масова сцена та її ідейно-сміслові навантаження у структурі художнього дійства. Методика підготовки режисера до репетиції масових сцен. Основні правила роботи режисера над масовою сценою. Робота режисера з учасниками масової сцени. Масові сцени та епізоди як пластично організоване дійство.

Роль перебудов, трансформації, синхронності рухів у розкритті дії. Дія і фонові масові сцени. Динаміка і темпоритм масової сцени. Залежність динаміки від мізансцени. Прийоми появи та евакуації учасників дійства відносно сценічного майданчика. Особливості репетиції масових сцен.

Змістовий модуль 3. Специфіка режисури різноманітних форм культурно-дозвілєвої діяльності.

Тема 11. Загальний огляд форм культурно-дозвілєвої діяльності

Постановка художньо-масових заходів як психолого-педагогічний процес. Режисерський аналіз драматургії масових форм: запропоновані обставини, вихідна подія, подієвий ряд, конфлікт, наскрізна дія, над завдання. Особливості постановки масових форм на різних сценічних майданчиках: стадіон, площа, парк, вулиця тощо. Найбільш ефективні форми роботи.

Тема 12. Виразні засоби режисури різних форм культурно-дозвілєвої діяльності

Роль виразних засобів в образному вирішенні масової форми.

Сценічна дія як основа театралізації художньо-масового дійства. Вибудова дійства в його логічній послідовності. Словесна дія. Економія словесного матеріалу. Взаємодія слова і зорового образу.

Мізансцена – виразна мова режисера. Роль і значення мізансцени як пластичного образу в хагальному контексті театрального дійства. Традиційні і нетрадиційні театральні майданчики. Види мізансцен. Темпоритм мізансцени та масового дійства. Сценічна атмосфера масового дійства.

Тема 13. Різновиди сучасних масових форм: особливості режисури

Жанр як єдність специфічних особливостей форми, змісту і прийомів її втілення. Роль і значення видовищних моментів у масових формах.

Організація художніх бізнес-програм. Презентація, шоу-програма, бізнес-клас. Сміслова динаміка, енергія дії, різність зміни темпоритмів, пластика мізансцени. Партитура масової форми. Репетиції сучасних масових форм. Обмеженість кількості репетицій. Одноразовість проведення сучасних масових форм.

Тема 14. Режисерські особливості організації народних традиційних форм дозвілля

Фольклорний, етнографічний матеріали як основа режисерського задуму народних традиційних форм дозвілля. Автентичність фольклору і проблема сценічного втілення.

Принципи режисури масових видовищ. Особливості репетиційного процесу святково-обрядового дійства. Організаційний комітет свята. Інформаційне забезпечення. Організація аудиторії.

Тема 15. Програмоване спостереження сприйняття аудиторією художньо-масового дійства

Експериментальна перевірка сприйняття аудиторією художньо-масового дійства. Бланки, протоколи як документ фіксації спостереження за аудиторією. Співвідношення графіка емоційної реакції учасників масового дійства в кожному із фрагментів з попередньо складеним графіком програмованої організаторами активізації аудиторії.

Спостереження сприйняття аудиторією дійства за допомогою технічної апаратури. Застосування анкетування, опитування, інтерв'ю при вивченні сприйняття аудиторією масового дійства.

3. Рекомендована література:

Герладжі Ф. П. Режисура театралізованих видовищ, народних свят та обрядів: Навч. посіб. / Ф. П. Герладжі. – Рівне, 1997.

Горбов А. Постановка видовищно-театралізованих заходів / А. Горбов. – К., 2008.

Данчук Л. Азбука режисури шоу-програм : навч. посібн. / Л. Данчук. – Житомир : Полісся, 2008.

Дятчук В. В. Український тлумачний словник театральної лексики / В. В. Дятчук, Л. І. Барабан. – К. : Просвіта, 2000.

Житницький А. З. Драматургія масових театралізованих заходів: навч. посібн. 2 вид. / А. З. Житницький. – Х. : Тимченко, 2005.

Зайцев В. П. Режисура естради та масових видовищ / В.П. Зайцев. – К. : Дакор, 2003.

Морозова Т. П. Сценарне мистецтво: навч. посібн. / Т. П. Морозова. – Рівне : Зень О., 2006. – 280 с.

Обертинська А. П. Основи режисури масових вистав і свят: навч. посібн. / А. П. Обертинська, Л. Ф. Голубцова. – К. : ДАКККіМ, 2005.

Сучасні методи театралізації масових видовищ та свят. Творчі пошуки у прикладах. Навчально-метод. посібн. О. П. Кужельний. – К. : НАКККіМ, 2010.

Шарварко Б. Г. Режисура театралізованого масового дійства. Навчально-метод. посібн. / Б. Г. Шарварко. – К.: ДАКККіМ, 2004.

РИТОРИКА

Розробник: Л. М. Казначеева, кандидат історичних наук, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є розвиток мисленневих, нормативних мовленневих умінь та навичок української мови; сприяння оволодінню мистецтвом слова, підвищенню культури мовлення, збагаченню словникового запасу, удосконаленню техніки мовлення; формування у студентів умінь і навичок ораторського монологічного й діалогічного виступу.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є: *теоретичні*: розкрити історико-теоретичні основи риторики; з'ясувати функції ораторства в сучасному світі; проаналізувати основні види красномовства в сучасній практиці; *практичні*: на основі теоретичних знань сформувані у студентів техніку мовлення як необхідну передумову словесної дії; допомогти студентам практично оволодіти мистецтвом підготовки і проведення монологічних та діалогічних форм усних виступів.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія ораторського мистецтва.

Тема 1. Риторика як наука. Періодизація ораторського мистецтва

Обґрунтування курсу «Риторика» як прикладної дисципліни. Риторика як наука та мистецтво слова, усної переконуючої комунікації. Поняття «красномовство», «ораторське мистецтво». Категоріально-понятійний апарат дисципліни «Риторика».

Культура мовлення як стрижневе поняття дисципліни «Риторика». Зв'язок риторики з іншими науками (психологією, педагогікою, історією, філософією, лінгвістикою, логікою та ін.). Значення усного мовлення для викладача, педагога дозвіллевої сфери.

Сутність ораторського мистецтва: комплекс знань, вмінь і навичок оратора з підготовки і проведення монологічного та діалогічного виступу. Специфічні особливості усного мовлення як живого спілкування.

Функції ораторського виступу: інформаційно-освітня, комунікативна, виховна та ін., їхня характеристика.

Періодизація розвитку ораторського мистецтва. Характерні особливості усіх етапів історичного розвитку красномовства.

Тема 2. Риторика Древньої Греції та Риму

Особливості античного красномовства у ранній період Стародавньої Греції. Перше цілісне системне уявлення про античну красномовність (часи правління Перикла). Особливості античної риторики Коракса, Лісія і Горгія

(V-IV ст. до н. е.). Школа красномовності Ісократ (436-338 рр. до н. е.): специфіка, зміст. Ораторське мистецтво Сократа (469-399 рр. до н. е.) і Платона (428-348 рр. до н. е.): внесок, значення.

Виникнення риторики – теорії красномовства. Діяльність видатного оратора Стародавньої Греції – Демосфена (384-322 рр. до н. е.). Особливості ораторського стилю, прийомів, врахування психології слухачів.

Аристотель (384-322 рр. до н. е.) – видатний мислитель древності. Наукове обґрунтування теорії ораторського мистецтва як особливого виду людської діяльності.

Визначення риторики як можливості знаходити потрібні способи переконання відносно певного предмета. Значення творчості Аристотеля в теорії красномовства.

Значення розвитку ораторського мистецтва в античній Греції як надзвичайного явища людської цивілізації, досягнень розвитку культури Еллади.

Особливості історичного розвитку стародавнього Риму. Визначні оратори даного періоду – народні трибуни і державні діячі.

Творчість Марка Тулія Цицерона (106-43 рр. до н. е.) – блискучого оратора, трибуна, видатного державного і політичного діяча, філософа і літератора, геніального теоретика красномовства республіканського Риму. Цицерон – вершина теорії римського красномовства. Значення творчості Марка Тулія Цицерона.

Теорія римського красномовства в працях римського ритора, учителя красномовства Марка Фабія Квінтіліана (I ст.) – основоположника педагогічної риторики. Значення розвитку ораторського мистецтва періоду давнього Риму.

Тема 3. Риторика Середньовіччя та XVII-XVIII століттях

Розвиток ораторського мистецтва в епоху Середньовіччя. Занепад класичного античного красномовства. Розквіт церковного красномовства – гомілетики.

Західна гілка християнського проповідництва в Європі. Ораторство Августина (354-430 рр.) як одного з представників «західних отців» церкви. Ф.Аквінський (1225-1274 рр.) – проповідник, домініканський монах, представник середньовічної риторики. Проповіді Ф.Аквінського як засіб пропаганди релігійного вчення, утвердження норм моралі та суспільної поведінки.

Східна (візантійська) гілка духовного красномовства. Внесок Василя Великого (Кесарійського) (329-379 рр.) у розвиток візантійського церковного красномовства. Творчість І. Золотоустого (350-407 рр.) – вершина східного духовного красномовства.

Ораторське мистецтво епохи Відродження. Повернення до головних принципів античної риторики. Ораторське мистецтво – невід’ємний елемент культури нового часу.

Формування капіталістичного способу виробництва в західноєвропейських країнах. Вплив ідей Просвітництва на розвиток риторики. Суспільно-політичне красномовство, новий етап його розвитку.

Ораторське мистецтво Англії. Видатний англійський оратор О. Кромвель (1599-1658 рр.) – лідер партії індепендентів. Особливості промов О. Кромвеля.

Особливості діяльності буржуазних політичних ораторів. Вищий розвиток політичного красномовства буржуазії. Діяльність французьких ораторів-якобінців. Ж.П. Марат (1743-1793 рр.) – політичний оратор, майстер політичних дискусій. М. Робесп'єр (1758-1794 рр.) – адвокат, державний діяч, захисник політичних прав та інтересів народу. Значення промов видатних діячів Французької буржуазної революції XVIII ст.

Зародження основ теорії і практики маніпулювання свідомістю за допомогою слова.

Тема 4. Особливості розвитку ораторського мистецтва в Україні та інших слов'янських державах

Стан слов'янської риторики Київської Русі. Особливості дидактичного або повчального красномовства. Розвиток панегіричного або урочистого красномовства. Іларіон (990-1088 рр.) – перший Київський митро-полит, давньоруський письменник, оратор. «Слово про закон і благодать» як риторична спадщина Іларіона. К.Туровський (1130-1182 рр.) – блискучий оратор, представник урочистого красномовства Київської Русі.

Особливості красномовства викладачів-братчиків (XVI ст.). Розвиток полемічного красномовства в Україні (XVI – поч. XVII ст.) (Г. Смотрицький, В. Суразький, М. Смотрицький та ін.). Риторика в Києво-Могилянській академії. Ф. Прокопович (1681-1736 рр.) – видатний український оратор. Внесок у розвиток українського ораторського мистецтва Г.С. Сковороди (1722-1794 рр.) – письменника, філософа, просвітителя.

Становлення теорії російського ораторського мистецтва як наукової дисципліни. М.В.Ломоносов (1711-1765 рр.) – автор першого російського посібника з ораторського мистецтва.

Тема 5. Світове ораторське мистецтво XIX – початку XXI століть

Вплив розвитку капіталізму в Німеччині на появу ораторів пролетаріату. Промови В.Лібкнехта (1826-1900 рр.) – зразок використання парламентської трибуни. А. Бебель (1840-1913 рр.) – оратор-полеміст. Соціальний зміст, засіб формування громадської думки, могутня сила політичної боротьби – основна суть риторики. Поява та розвиток неориторики (XX ст.) – сучасної філософської та філологічної теорії. Сучасні західноєвропейські та американські оратори.

Розвиток ораторського мистецтва в Україні XIX ст. Видатні оратори академічного красномовства Київського університету.

Творча діяльність І. Франка (1856-1916 рр.) як видатного українського оратора. Діяльність товариств «Просвіта», «Спадщина», «Української мови», «Український культурологічний клуб».

Риторика в умовах тоталітарного режиму. Сучасний стан риторики в Україні.

Розвиток теорії ораторського мистецтва у творчості російських мислителів, письменників і революціонерів-демократів ХІХ ст. Розвиток теорії і практики судового красномовства в Росії (друга половина ХІХ ст.). Видатні російські оратори ХХ ст. Російське ораторське мистецтво початку ХХІ століття.

Тема 6. Види красномовства, їх характеристика

Класифікація видів красномовства. Суспільно-політичне красномовство – важливий вид ораторського виступу, мистецтво політичної промови. Вимоги до підготовки та проведення виступів на суспільно-політичні теми.

Академічне красномовство – мистецтво проведення лекцій, семінарських та практичних занять, виступів на наукових конференціях. Принципи та особливості.

Судова риторика – мистецтво промови на суді, вміння глибоко розкривати зміст і майстерно виступати за формою. Основні вимоги до судових промов.

Духовне красномовство (гомілетика) – промови духовних осіб у культових закладах. Їх специфічні ознаки та характеристика.

Урочисте (похвальне) красномовство (епідейктичне красномовство) – виголошення промов на урочистостях, заходах, присвячених ювілейним датам співпрацівників, річницях (державних, колективних, особистісних).

Військове красномовство – мистецтво військової промови, вміння викладу основних правил військової науки. Вимоги до військового красномовства. Особливості та характерні риси соціально-побутового красномовства, політичного, дипломатичного, агітаційного, рекламного красномовства.

Змістовий модуль 2. Монологічні форми, їх характеристика.

Тема 7. Ораторський виступ як процес. Характеристика усних монологічних виступів

Ораторський виступ як сукупність трьох складових: промови, оратора та аудиторії. Особистість оратора, вимоги до підготовки виступу та при виголошенні промови. Об'єктивна умова успіху оратора – глибоке знання проблеми, компетентність в обраній темі. Висока ерудиція, вміння імпровізувати, впевненість у собі, культура мовлення з хорошими голосовими даними, вміння спілкуватися з аудиторією – важливі вимоги до оратора. Використання невербальних засобів впливу на аудиторію (міміка, жести, поза).

Специфіка та особливості ораторської промови. Виступ оратора перед аудиторією – вид прямої комунікації, система управління аудиторією. Врахування особливостей аудиторії. Наявність «зворотного зв'язку».

Класифікація та специфічні особливості монологічних виступів. Інформація: види, основні вимоги до інформації. Види та специфіка промов. Лекція як аргументоване та систематизоване викладення матеріалу. Доповідь як вид усного монологу.

Тема 8. Специфіка та особливості промови як форми монологічного виступу. Похвальне красномовство

Промова як публічний монологічний виступ. Класифікація та особливості промов. Характерні особливості промов із різним знаковим оформленням (ті, що читаються за конспектом, які готуються заздалегідь та вчаться напам'ять, що готуються заздалегідь та не вчаться напам'ять, імпровізаційні промови).

Особливості та характерні риси промов згідно мети (політичні, мітингові, агітаційні, судові, ювілейні, ділові та інші).

Класифікація похвального (епідейктичного) красномовства. Похвальне красномовство у доробку Ф.Прокоповича.

Похвала особам. Вимоги до написання. Використання спеціальних риторичних прийомів. Похвала речам. Специфіка та вимоги до написання.

Офіційні промови та промови з певної нагоди. Стиль та особливості написання.

Тема 9. Лекція та її види. Методика підготовки та проведення академічної лекції

Лекція як метод навчання, одна з основних форм організації навчального процесу. Завдання та функції лекції. Специфіка та види лекції.

Врахування психологічних особливостей аудиторії при проведенні лекції: уваги, вікового складу аудиторії, особливостей пам'яті, емоцій, інтересів тощо. Академічна лекція, її особливості. Вимоги до академічної лекції. Види академічної лекції. Структура академічної лекції. Врахування прийомів новизни, взаємодії інтересів, проблемних ситуацій, співучасті, персоніфікації та ін. при викладі матеріалу.

Нетрадиційні види лекцій. Специфіка підготовки та проведення лекції-візуалізації, бінарної лекції, лекції-бесіди (дискусії), лекції-брифінгу, лекції з заздалегідь запланованими помилками.

Особливості підготовки до лекції. Мета вступної частини академічної лекції. Види вступів. Прийоми і засоби вступної частини лекції.

Головна частина лекції – всебічне розкриття теми, вирішення поставленої мети. Логічність викладу головної частини.

Методи викладу матеріалу: індуктивний, дедуктивний, метод аналогії, концентричний метод, історичний, біографічний і т. д.

Закінчення – завершення викладу теми академічної лекції. Підведення підсумків сказаному, закріплення матеріалу та постановка питань на перспективу. Прийоми закінчення академічної лекції.

Специфіка проведення класичної лекції.

Тема 10. Виразні засоби усних виступів. Техніка мовлення

Характеристика компонентів виразності усного мовлення, їх взаємодія між собою. Техніка мовлення (дихання, голос, дикція, вимова, орфоепія) як необхідна передумова словесної дії.

Логіка читання тексту (паузи, наголоси, темпоритм, мелодика) як обов'язкова складова майстерності усного виступу.

Особливості емоційно-образної виразності усного монологічного вис-тупу. Мовленнєвий апарат, його будова та особливості. Характеристики центрального мовленнєвого апарату.

Відділи периферичного мовленнєвого апарату (організація дихання, утворення голосу, виробництво звуків). Гігієна голосу.

Дихання як фізіологічна основа звукоутворення. Типи дихання. Вправи на розвиток дихання.

Основні властивості голосу. Види голосів. Основні характеристики голосу (сила, висота, тембр, чистота) та вправи для їх вдосконалення.

Дикція, артикуляція та вимова як складові техніки мовлення. Недоліки дикції та шляхи їх усунення.

Тема 11. Логіка читання тексту

Поняття тексту як витвору мовленнєвого процесу. Особливості основ-них засобів зв'язку у тексті. Логіка читання тексту як необхідна складова впорядкування і відтворення думок промовця.

Членування тактів на частини, здійснення логічних наголосів у межах цих частин та в межах усього виступу, зміна темпу як основні засоби відтворення логічного змісту промови.

Паузи як перший компонент логічної виразності. Функціональні різновиди і тривалість пауз. Значення пауз у промові.

Наголоси, їх різновиди. Функціональні закони та особливості логічного наголошування.

Темпоритм мовлення як важливий засіб логічної виразності. Вибір пауз в залежності від фраз. Особливості ритму мовлення.

Мелодика мовлення. Основні ходи мелодичних змін (підвищення, пониження, монотон). Значення розділових знаків у логічній мелодії промовляння тексту.

Тема 12. Емоційно-образна виразність тексту

Емоційно-образна виразність тексту як необхідна складова переконливості комунікації. Компоненти емоційної та образної виразності читання тексту.

Інтонація як інструмент відтворення ідейного змісту. Складові інтонації. Експресивність (виразність) мовлення як виразно-зображува-льна якість мовлення.

Емоційність та образність мовлення. Образні уявлення, умовне бачення як обов'язкові складові ефективного мовлення. Принципи системи К.Станіславського.

Використання різних відтінків у виконавській, творчій позиції промовця. Осмислення підтексту. Врахування поз, міміки та жестів у монологічному виступі промовця.

Комплексний риторичний аналіз тексту. Типова схема методики комплексного аналізу тексту.

Змістовий модуль 3. Діалогічні форми усних виступів.

Тема 13. Дискусійні форми та їх особливості

Поняття діалогу як розмови, обміну думками між двома або кількома особами. Діалогічне мовлення – комунікативна функція мови. Специфічні особливості діалогічного мовлення.

Полілог як розмова, в якій бере участь багато людей. Поєднання в полілозі особливостей монологу та діалогу. Інформаційно-освітнє, педагогічне та виховне значення полілогу у формуванні моральних переконань та власної думки учасників.

Поняття дискусії як діалогічного методу творчої діяльності групи осіб. Основні правила та характеристика дискусій. Інноваційні види дискусій, їхня характеристика.

Тема 14. Класифікація дискусійних форм

Умовність класифікацій діалогічних форм усних виступів, що зумовлено процесом постійних формувань теорій сучасних форм та методів дискусій. Загальноприйнята класифікація діалогічних форм усних виступів: дискусія (публічне доброзичливе обговорення актуального, спірного питання з метою виявлення істини через співставлення різних поглядів), диспут (публічне, завчасно підготовлене обговорення важливої для присутніх проблеми з метою розв'язання проблеми або окремих її аспектів), дебати (діалог з елементами суперечки з метою переконати у правильності власної точки зору), полеміка (метод суперечки, в якій наявні конфронтація, протистояння сторін, концепцій та ідей) та ін.

Специфіка дискусійних форм, їх відмінність від інших форм роботи.

Тема 15. Специфіка та виховні можливості диспутів

Завдання та виховні можливості дискусійних форм. Інформаційно-освітнє, пізнавальне, педагогічне та виховне значення діалогічних форм мовлення у формуванні моральних переконань і власної думки учасників.

Комунікативний та емоційно-оціночний компоненти диспутів. Культура ведення діалогу під час дискусійних форм виступів.

Взаєморозуміння сторін – важлива умова для розвитку діалогу між різними особами, прибічниками, колами. Толерантність – невід'ємний елемент культури дискусій, інтелектуального спілкування.

Тема 16. Методика підготовки диспутів

Етапи підготовки диспуту. Вибір теми диспуту. Актуальність і соціально-громадське значення тематики дискусійних заходів. Педагогічні та методичні вимоги до вибору теми диспуту. Назва диспуту. Вимоги до правильного її формулювання.

Складання анкети диспуту: конкретність, чіткість, сучасність. Вимоги до методики побудови запитань диспуту.

Підбір ведучого для проведення диспуту. Створення ініціативної групи для підготовки диспуту.

Робота над рекламою та наочністю для підготовки та проведення диспуту (тексти плакатів, оформлення виставок, оголошень, запрошень тощо).

Підготовка майбутніх учасників діалогу. Ознайомлення з літературою обговорюваної теми, питаннями анкети, кваліфікаційна роз'яснювальна робота з майбутньою аудиторією диспуту.

Тема 17. Методика проведення диспутів

Структура проведення дискусійних форм: вступ, основна частина, закінчення. Завдання вступного слова ведучого. Вирішення організаційних та методичних питань.

Правила проведення диспуту. Обговорення питань диспуту – основна частина суперечки.

Культура обговорення дискусійних питань. Заключне слово ведучого. Логічне завершення діалогу. Підведення підсумків обговорення. Аналіз виступів учасників.

Ефективність дискусійних форм, їх педагогічна цінність, вплив на формування соціально-політичних, моральних якостей слухачів, навичок публічних виступів, вміння активно мислити; сприяння підвищенню культури мови, глибокому і всебічному обґрунтуванню своїх суджень, критичному ставленню до виступів опонентів, відстоювання своїх переконань.

Тема 18. Вимоги до ведучого та ініціативної групи

Вимоги до ведучого диспуту (глибоке знання теми, проблеми обговорення, вміння аргументовано довести свою точку зору, переконливість, принциповість, авторитет, педагогічна тактовність, стриманість, уміння керувати аудиторією та спілкуватися з нею, емоційність).

Правильна поведінка ведучого при обговоренні проблеми. Вміння керувати аудиторією. Переконаність, об'єктивність, правильність позиції ведучого. Невербальні засоби в діалозі.

Робота ведучого над вивченням літератури, підбір місцевого матеріалу, фактів, статистики тощо.

Вимоги до ініціативної групи, її обов'язки.

3. Рекомендована література

Безменова Н. А. Очерки по теории и истории риторики / Н. А. Безменова. – М., 1991.

Лузік Е. В. Риторика: майстерність переконання: навч. посібн. / Е. В. Лузік. – К., 2005.

Олійник О. Б. Основи ораторської майстерності / О. Б. Олійник. – К. : Кондор, 2010.

Практикум до курсу «Риторика». – К., 2004.

Рождественский Ю. В. Принципы современной риторики / Ю. В. Рождественский. – М., 2003.

Сагач Г. М. Риторика: навч. посібн. / Г. М. Сагач. – К., 2000.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТУРИЗМУ

Розробник: Н. Г. Шолудько, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є опанування студентами знань культурологічних закономірностей розвитку туризму, засвоєння загальної системи методологічних підходів, принципів і методів пізнання, формування здатності систематизації, аналізу та цілісного уявлення про культурологічні процеси у сфері туризму в історико-теоретичному та методичному аспектах, усвідомлення місця і ролі туризму у культурному розвитку суспільства.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є: розширення знань студентів про культурні процеси у сфері туризму та їх роль у культурному розвитку суспільства; засвоєння знань предмету й опанування навичками застосовувати їх у професійній діяльності.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади туризму.

Тема 1. Туризм як культурний феномен у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених

Предмет та завдання навчальної дисципліни. Категоріальний апарат навчальної дисципліни. Законодавча база туристичної діяльності в Україні. Туризм як предмет наукового осмислення науковців різноманітних галузей знань. Періодизація та особливості функціонування туризму у розвідках вітчизняних і зарубіжних вчених.

Туризм радянської доби: особливості розвитку. Основна проблематика сучасних наукових досліджень у галузі туризму.

Тема 2. Функції туристичної діяльності у суспільстві

Роль туризму у формуванні гармонійно розвинутої особистості. Суть соціокультурної функції туризму крізь призму соціалізації особистості. Виховна функція туризму. Пізнавальна складова туризму, її роль у розвитку особистості, формуванні світогляду, підвищенні рівня знань. Пріоритетність оздоровчої та рекреаційної функції туризму. Політична та ідеологічна функції туризму як вираз «народної дипломатії» та вияв світогляду суспільства. Туризм як форма відпочинку і розваг (гедоністична функції туризму).

Тема 3. Класифікація туризму

Спрямованість туристичних потоків як класифікаційна ознака. Класифікація туризму за охопленням території, терміном поїздки, сезонністю та інтенсивністю турпотoku, принципом організації подорожі, ступенем організованості, соціально-демографічними ознаками, формою організації подорожі, засобами пересування, за метою подорожі (ігровий, карнавальний,

ярмарковий, фольк, артфанів, культурний, літературний, музейний, музичний, спортивний, діловий, паломницький ін.).

Тема 4. Характеристика туристичних об'єктів

Монастирі, фортеці, замки як туристичні об'єкти: особливості здійснення туристичної діяльності. Туристично-краєзнавча класифікація оборонних споруд України. Заповідники. Палаці. Замки й фортеці, придатні для використання під історико-архітектурні заповідники та музеї. Замки й фортеці, придатні для використання під заклади відпочинку й туризму (тематичні готелі, лицарські ресторани, анімаційні театри-скансени).

Замки, фортеці і монастирі, придатні для часткового туристично-краєзнавчого використання (з відведенням окремих приміщень для туристичних міні-готелів). Замки і фортеці, туристично-краєзнавче впорядкування яких сприяє їх фізичному збереженню й охороні історичного ландшафту. Музеї у структурі туристичного краєзнавства. Пам'ятки садово-паркової культури як об'єкти туристичної діяльності.

Змістовий модуль 2. Анімація в туризмі.

Тема 5. Види та форми рекреаційної анімації

Особливості ігрової та спортивної анімації. Форми ігрової анімації. Класифікація ігор. Особливості ігрових анімаційних програм в умовах туристичної діяльності. Оцінка ігрового майданчика, Реквізит. Організація простору зали під час гри з естради. Специфіка вербальної анімації: особистий вплив аніматора на аудиторію, адресність спілкування, пряма комунікація, оперативність і доступність інформації. Форми вербальної анімації.

Різновиди анімаційних шоу (техно-шоу, сценічне шоу). Типи сцени для сценічних шоу: сцена-арена, просторова сцена, сцена-коробка, модифіковані варіанти – сцена подіум, сцена-шашка. Особливості музично-пісенної анімації. Форми музично-пісенної анімації: музичний фестиваль, фестиваль аматорської творчості, фестиваль-караоке, музичний конкурс. Специфіка танцювальної анімації. Сучасні форми танцювальної анімації Свято як основа комплексної анімації: види, форми.

Тема 6. Форми туристичної анімації

Особливості садово-паркової анімації. Тематичні парки розваг: історія та сучасність. Тематичне розмаїття сучасних парків. Технопарки, аквапарки, шоу-парки, історичні парки та вакаційні зони: особливості постановки анімаційних програм.

Азартна гра як основа туристично-ігрової анімації. Види азартних ігор. Законодавча база у площині розвитку азартних ігор. Анімація як складова екскурсії.

Прийоми туристичної анімації у структурі екскурсії: театралізація, історична реконструкція, етношоу, пізнавально-розважальна гра. Особливості етнічної анімації. Етнічна культура – об'єкт туризму.

Види та особливості підготовки анімаційних програм у етнотуризмі
Карнавал як складова туристичної анімації. Видатні карнавали світу.
Перспективи розвитку карнавальної культури в Україні.

Тема 7. Особливості анімації в сільському туризмі

Основні види та форми розвитку сільського туризму. Розвиток туристичних дистанцій засобами анімації. Роль анімаційних програм у розвитку сільського туризму. Рекреаційний потенціал сільського туризму. Анімаційна складова відпочинку на селі. Анімаційні туристичні маршрути. Типологія напрямів та програм туристичної анімації у сільському туризмі: а) спортивні, спортивно-оздоровчі та спортивно-розважальні; б) масово-розважальні, гра-мандрівка; в) пізнавальні, спортивно-пізнавальні, культурно-пізнавальні екскурсійні, навчальні, творчо-трудова.

Природно-рекреаційні ресурси розвитку сільського туризму. Регіональні особливості народних промислів. Роль народного мистецтва у розвитку сільського туризму. Стратегія планування анімаційної діяльності у сільському туризмі.

Тема 8. Сценарно-режисерські основи анімації в туризмі

Сценарна розробка анімаційних програм. Взаємообумовленість змісту і форми анімаційних програм та потенційної аудиторії. Види сценаріїв анімаційних програм за технологічними підходами: авторський, авторсько-компілятивний, компілятивний. Тема, ідея, сюжетний хід сценарію. Композиційна побудова документального та художнього матеріалу. Засоби художньої виразності. Темпоритм анімаційної програми.

Особливості підготовки «уніфікованих» програм для аудиторії, склад якої неможливо передбачити завчасно. Технологія сценарної розробки анімаційних програм. Залежність виду сценарію від місця проведення анімаційного заходу. Особливості методики організації режисерсько-постановочного процесу танцювальних, святкових, театралізованих анімаційних програм.

3. Рекомендована література

Азбуков А. Х. Туризм на новом этапе: Социальные аспекты развития туризма в СССР / А. Х. Азбуков. – М., 1983.

Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навч. посіб. / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська О. – К. : Альтерпрес, 2006.

Бабкін А. В. Спеціальні види туризму: Навч. посіб. / А. В. Бабкін. – К. : Фенікс, 2008.

Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи / І. Гаврилишин. – К., 1994.

Гальперина Т. И. Режиссура курортно-досуговых программ в работе менеджера туристской анимации: Учеб. пособ. / Т. И. Гальперина. – М., 2006. – 168 с.

Джафари Дж. Феноменология туризма / Дж. Джафари. – М., 2007.

Кифяк В. Ф. Організація туризму: Навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – XXI, 2008.

Килимистий С. М. Анімація в туризмі: Навч. посіб. / С. М. Килимистий. – К., 2007.

Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму / М. П. Кляп. – К. : Знання. 2011.

Курило Л. В. Теорія и практика анімації: Учеб. посіб. / Л. В. Курило. – М. : Сов. спорт, 2006. – 195 с.

Лужанська Т. Ю. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: Навч. посібн. / Т. Ю. Лужанська Т, С. Михлинець, Л. І. Тебляшкіна / За ред. д. г. н., проф. Волошина І. М. – К. : Кондор, 2008.

Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / Є. В. Панкова. Ч. 1. – К. : Альтерпрес, 2003.

Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: Навч. посібн. / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський / За ред. проф. Ф. Д. Заставного. – К. : Знання України, 2006.

Рутинський М. Й. Сільський туризм : Навч. посіб. / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінько. – К. : Знання України, 2006.

РЕЦЕНЗУВАННЯ ТА РЕФЕРУВАННЯ

Розробник: Костюк Л. К., кандидат історичних наук, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни є виявлення методичних та технологічних принципів підготовки та написання рецензій і реферативної продукції для реалізації професійної діяльності культуролога.

Основними завданнями вивчення дисципліни є характеристика основних теоретико-методологічних засад рецензування та реферування, ознайомлення з методикою підготовки та написання рецензій і реферативних документів.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи рецензування та реферування.

Тема 1. Предмет, завдання та методологічні засади дисципліни

Предмет навчальної дисципліни та її завдання. Актуальність рецензування та реферування у професійній підготовці культурологів. Методологічні засади дисципліни. Необхідність знання методів, методології і технології рецензування та реферування для професійної діяльності культурологів.

Тема 2. Понятійно-категорійний дискурс рецензування та реферування

Основні поняття та категорії навчальної дисципліни. Методика складання термінологічного словника дисципліни. Значення мовних кліше та лексико-граматичних засобів в процесі підготовки та написання рецензій.

Роль і значення понять і категорій рецензування та реферування у професійній підготовці студентів культурологічного профілю.

Змістовий модуль 2. Підготовки та написання рецензій.

Тема 3. Поняття і сутність рецензії

Поняття рецензії. Рецензія як продукт реальної стратегії і тактики автора. Основні вимоги до написання рецензій. Класифікація рецензій: офіційна, критична, публіцистична, інформативні, функціональна, есе на тему, профінансована та ін.

Анатомія рецензії. Критерії оцінки рецензії: загальне враження від об'єкту рецензування, сюжет, розповідь, герої, мова і стилістика, достовірність, фант-припущення, психологія відносин, основна думка, відображення, оригінальність, помилки і ляпи, суспільне значення, переваги, потрібність, місце об'єкту рецензування, своє враження тощо.

Мовні кліше, що використовуються для формулювання змісту складових рецензії: об'єкт аналізу, актуальність теми, короткий зміст, формулювання основної тези, загальна оцінка (позитивна, неоднозначна), недоліки, прорахунки, висновки.

Правила написання рецензії без загострення стосунків. Інструкція (правила) написання рецензії. Обсяг рецензії. Цінність рецензії. Дієвість рецензії. Етика рецензування. Недоліки та помилки при рецензуванні та методичні поради щодо їх усунення.

Реквізити рецензії: назва виду документа; заголовок (назва рецензованої роботи, прізвище та ініціали її автора, рік публікації, назва видавництва); текст; підпис рецензента; дата; засвідчення підпису печаткою або спеціальним штампом (за потреби).

Типовий план написання тексту рецензії: об'єкт і предмет аналізу; актуальність теми; короткий зміст; формулювання основної тези; загальна оцінка; недоліки, хиби, огріхи твору, акції тощо; висновки.

Тема 4. Структурно-функціональні параметри рецензії

Рецензія на сучасному етапі. Стандартизація рецензії. Оціночно-стандартизовані принципи об'єкту рецензування. Рецензія як форма методологічної допомоги, навчання, узагальнення досвіду, реклами.

Принцип цілісності в рецензуванні. Модифікація параметрів рецензування. Інфраструктура рецензії (філософський, соціологічний, соціальний, історичний, психологічний аспекти). Науково-теоретичний рівень рецензування.

Рівні рецензування: лектор – текст – аудиторія – рецензент – рецензія; виконавці – захід – аудиторія – рецензент – рецензія.

Раціональне та емоційне в рецензуванні.

Схема рецензії та характеристика її основних частин.

Вступна частина: тип рецензії; тема матеріалу, що рецензується; прізвище, ініціали, фах, вчений ступінь автора об'єкту рецензії; прізвище, ініціали, фах,

вчений ступінь рецензента; склад аудиторії – віковий, професійний, соціальний, кількісний; організація акції; взаємовідносини автора і рецензента.

Констатуюча частина: оцінка стратегії об'єкту рецензування та його основні параметри; оцінка тактики об'єкту рецензування, композиція об'єкту, культура мислення лектора та виконавців, культура мови і поведінка лектора, виконавців; контакт лектора, виконавця з аудиторією; ефективність акції, що рецензується та її основні параметри.

Резолютивна частина: загальна оцінка об'єкту, що рецензується – заслуговує схвалення; заслуговує схвалення при умові доопрацювання; викликає принципові заперечення з таких-то причин.

Тема 5. Особливості написання рецензії на наукову роботу

Функції наукової рецензії: інформування, оцінювання, осмислення у науковому соціумі певного знання. Особливості наукової рецензії: вміння спілкуватися, вести діалог (уявний) між рецензентом та автором твору, рецензентом і читачами, вміння подати зауваження, поради, рекомендації, спонукання імпульсу до наукового діалогу.

Алгоритмічний припис до рецензування наукової роботи: визначення предмету аналізу, ступінь актуальності теми дослідження, зміст наукової роботи, ступінь її новизни й оригінальності у розв'язанні певних проблем, достоїнства рецензованої роботи в контексті її теоретичного й практичного значення, недоліки й прорахунки, загальна оцінка роботи, висновки.

Використання при написанні рецензії на наукову роботу лексико-граматичних засобів впевненості; лексико-граматичних засобів критики (непогодження, спростування); лексико-граматичних засобів припущення.

Тема 6. Написання рецензії на твір образотворчого, музичного чи театрального мистецтва

Інструкція для написання рецензії на твір образотворчого, музичного чи театрального мистецтва. Визначення стилістики та особливостей культурно-історичної епохи, в яку був створений твір.

Поняття про аналіз твору мистецтва як метод мисленого розчленування твору на складові частини специфічної мови образотворчих мистецтв (живопису, графіки, скульптури) та синтез – визначення взаємозв'язку окремих його компонентів для відображення теми та ідейного задуму твору.

Мета аналізу твору – усвідомлення художніх цінностей твору та визначення його місця в мистецькому процесі. Дослідження художньої вартості твору засобами виразності певного виду мистецтва.

Критерії оцінки твору: актуальність теми, новизна матеріалу; поєднання змісту і форми твору; оригінальність, образність вирішення проблеми; емоційність засобів виразності; композиційна завершеність; наявність творчих знахідок – «родзинок», що свідчать про самобутність твору; естетико-художня довершеність твору.

Тема 7. Написання рецензії на культурно-мистецьку подію

Особливості методики написання рецензії на культурно-мистецьку акцію. Основні вимоги до її написання.

Схема рецензії на культурно-мистецьку акцію (концерт, презентація, свято тощо) та її основні складові.

Характеристика основних складових рецензії на культурно-мистецьку подію: відомості про акцію і авторів, режисера-постановника; назва, дата, місце проведення; тема (актуальність, новизна); різновид акції; художні засоби виразності (колективи, виконавці, зайняті у культурологічній акції; особливості композиції; режисерський задум (образне бачення та втілення); ведучі; темпоритм; мізансценування; сценічна атмосфера; сценічно-художній образ (оформлення, дизайн); світлові ефекти; звуко-шумове оформлення; музика; костюми, реквізит; технічне забезпечення; реклама; аудиторія.

Змістовий модуль 3. Підготовки та написання реферативних документів.

Тема 8. Реферування як науково-інформаційний процес

Реферування та сфера інформаційного обслуговування. Актуалізація знань та навичок реферативної роботи.

Реферування як процес узагальнення і обробки інформації. Основні аспекти загальних інформаційних завдань.

Знання методології, методів та технології написання реферативного жанру. Наукова селективність інформації.

Роль реферування у розвитку культурологічної освіти на сучасному етапі. Шляхи оптимізації реферування. Коло основних проблем, пов'язаних із збереженням результативності та об'єктивності реферативного процесу.

Тема 9. Функції та класифікація рефератів. Принципи реферування

Реферування як складний розумовий процес, що вимагає знань і спеціальних умінь проводити комплексний аналіз документа, виділяти головне, відсіювати другорядне, коротко формулювати свої думки.

Реферат як модель первинного наукового документа.

Основні функції реферату: інформаційна, індикативна, пошукова, адресна, довідкова, науково-комунікативна, сигнальна, прогностична, індексування.

Класифікація рефератів: інформаційні, індикативні, аспекти, реферати-резюме, монографічні, зведені, загальні, цільові, реферати-екстракти, перефразовані, текстові, бланкові.

Реферати за обсягом: короткі і розширені.

Реферати за укладачем: авторські і референтські.

Реферати за використанням засобів автоматизації: ручний і автоматичний.

Принципи реферування. Проблема реферативного згортання наукової інформації.

Вимоги до написання реферату: повнота, об'єктивність, змістовність, стислість, зрозумілість.

Тема 10. Особливості методики підготовки реферативних робіт

Процес підготовки реферативних робіт: тема, мета, призначення реферативної розробки. Методика роботи над реферативною продукцією різних жанрів. Мова і стиль реферативних робіт.

Методика реферування тексту: поділ тексту на логічні частини; виділення головної ідеї кожної частини; перечитування оригіналу ще раз; планування свого майбутнього тексту: продумування того, що буде включено до вступу, основної частини і висновку; дотримання структури змісту; використання слів з шаблонів (образна мова в більшості випадків непридатна); оцінювання думки автора; уникнення оцінних слів і фраз у тексті реферату, використання перефразування.

Смислові аспекти реферування: постановка проблеми, цільова установка, відомий варіант рішення, оцінка відомого варіанту рішення, варіант рішення, що пропонується, особливості варіанту рішення, що пропонується, оцінка запропонованого варіанту рішення, рекомендації, результати, висновки, область застосування.

Складові титульної сторінки: назва закладу, назва структурного підрозділу, тема реферату, назва виду документа, посада, прізвище, ім'я, по батькові автора, місто і рік написання.

Структура реферату-резюме: автор, назва, вихідні дані документа; загальна тема документа; кількість структурних частин праці; основний зміст (викладення конкретних результатів або висновків автора відповідно до структури праці); наявність ілюстративного матеріалу; адресат (зазначається, кому призначений реферат).

Тема 11. Методика підготовки та написання анотації

Анотація як короткий виклад змісту книги, статті, розробки, звіту тощо (до 100-250 слів), що дозволяє зробити висновки про доцільність їх докладнішого вивчення з вказівкою на призначення, цінність, направленість змісту та їх інших особливостей. Об'єкти анотування та цільове призначення анотацій.

Функції анотацій.

Методи анотацій: екстрагування, перефразування та інтерпретації.

Класифікація анотацій: за функціональною ознакою (довідкові, рекомендаційні, проблемні); залежно від обсягу документів, що аналізуються (загальні (на документ у цілому) та аналітичні (на розділ, параграф окремого документа чи статтю з періодичного видання); за кількістю документів, що анотуються (монографічні, аналітичні та зведені); за глибиною згортання інформації (пояснювальні, описові та реферативні анотації); відповідно до виконання (авторські або складені інформаційним посередником); за способом підготовки (ручні та автоматизовані) та ін.

Використання довідкових та рекомендаційних анотацій в культурологічній практиці.

План аналізу документа під час складання довідкової анотації: відомості про автора; відомості про форму (жанр) тексту; предмет, об'єкт або тема;

характеристика змісту анотованого твору; цільове й читацьке призначення документа.

План аналізу документа під час складання рекомендаційної анотації: відомості про автора; характеристика змісту анотованого твору; оцінка твору; характеристика художньо-поліграфічного та редакційно-видавничого оформлення; цільове й читацьке призначення документа.

Методика анотування наукового тексту: прочитання матеріалу повністю; прочитання кожного розділу/абзацу і передача інформації у 1-2 реченнях; прочитання утворених речень та відповідність їх основним моментам роботи; перевірка кожного з ключових пунктів, характерних для описового чи інформативного виду анотації; перевірка кількості слів і, за необхідності, зменшення/збільшення обсягу; прочитання матеріалу повністю, редагування викладу та виразності.

Використання анотацій в професійній культурологічній практиці.

Тема 12. Підготовка та написання огляду, тез, проспекту

Характеристика огляду наукової статті/книги та його призначення. Підготовка до написання огляду. Вимоги до написання огляду наукової статті (книги): прочитання статті декілька раз і виділення важливих моментів; підготовка короткого викладу статті, яке обґрунтовує проведене дослідження або висновки; написання чорнового варіанту огляду (слабкі і сильні сторони статті, використання прикладів і посилань); резюмування змісту статті; запис підсумкового варіанту своєї думки про статтю, підтвердження свого погляду аргументами; оформлення підсумкового висновку огляду, висловлення в одному абзаці основної інформації статті разом зі своїми висновками про її важливість.

Тези як виклад основних аспектів наукової доповіді, що будуть опубліковані до початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму, семінару), матеріали попереднього характеру. Основне призначення тез: познайомити учасників семінару із змістом тез доповіді; донести у доступній формі інформацію про свої дослідження тим учасникам, які з різних причин не зможуть виступити; оприлюднити результати наукової роботи та зробити її надбанням фахівців, зацікавлених в отриманні відповідної інформації; засвідчити особистий внесок як дослідника в розробку наукової проблеми.

Специфіка змісту тез як наочно-логічного об'єднання наукового матеріалу загальною ідеєю. Класифікація тез наукових робіт.

Типова структура тез: короткий вступ (актуальність теми); мета роботи (поставити проблему або завдання); огляд існуючих точок зору на проблему, або опис ситуації в наочній області; деякі власні думки на цю тему; передбачувані дослідження; висновки (яке завдання або проблема ставиться для подальшого вирішення). Помилки, що зустрічаються в тезах. Вимоги до оформлення тез доповідей. Проспект як організуюче начало в роботі автора. Зміст, жанр, стиль наукової продукції. Рукопис наукової продукції, обговорення рукопису, методика доопрацювання зауважень. Правила

оформлення візуального ряду, таблиць тощо. Порядок подачі рукопису до друку.

3. Список рекомендованої літератури

- Галузинська Л. І. Українська мова за професійним спрямуванням : Підручн. / Л. І. Галузинська, Н. В. Науменко, В. О. Колосюк. – Х. : Ранок, 2013. – 342 с.
- Жолдак М. І. Інформатика : Навч. посібн. / М. І. Жолдак, Ю. С. Рамський; Заг. ред. М. І. Шкіля. – К. : МСВ, 1991. – 237 с.
- Захарова І. В. Основи інформаційно-аналітичної діяльності / І. В. Захарова, Л. Я. Філіпова. – К. : Альпрес, 2014. – 341 с.
- Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів : Навч. посібн. / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – К. : Знання, 2006. – 334 с.
- Палєха Ю. І. Загальне документознавство / Ю. І. Палєха, Н. О. Леміш. – К. : МАУП, 2011. – 247 с.
- Сілкова Г. В. Основи інформаційно-аналітичних досліджень : навч. посібн. / Г. В. Сілкова. – Рівне : Волинські обереги, 1998. – 321 с.
- Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця : практич. посіб. / М. Тимошик. – К. : Знання, 2006. – 187 с.
- Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : Підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 398 с.

НАРОДНА ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ

Розробник: Н. Г. Шолудько, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є засвоєння майбутніми культурологами закономірностей розвитку народної художньої творчості, опанування загальної системи методологічних підходів, принципів і методів пізнання, систематизації, аналізу та цілісного уявлення про народну художню творчість в її історико-теоретичному аспекті, усвідомлення місця та ролі народної художньої творчості у житті суспільства, закономірностей функціонування і взаємозв'язків з іншими сферами соціальної та художньої практики.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є формування готовності студентів до професійної діяльності, вміння застосувати набуті знання і навички у повсякденній культурній практиці.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Витоки та світоглядна основа народної художньої творчості.

Тема 1. Історіографія навчальної дисципліни, предмет і завдання курсу
Предмет і завдання навчальної дисципліни. Суть термінологічних понять. Історіографія навчальної дисципліни. Її зв'язок з іншими дисциплінами

навчального плану. Народна художня творчість у працях вітчизняних та зарубіжних вчених минулого століття. Проблематика сучасних дослідження народної художньої творчості.

Тема 2. Періодизація розвитку народної художньої творчості

Проблема періодизації народної художньої творчості. Основні періоди розвитку народної художньої творчості. Доісторичний – міфологічна епоха.

Палеоліт – виникнення магії полювання; мезоліт – формування системи культів тварин, рослин природних стихій; протонеоліт – поява астральних культів, виникнення перших міфів, започаткування форм календарно-обрядової культури; неоліт – формування системи культів, розвиток трипільської культури, поява елементів сімейної обрядовості; епоха бронзи – трансформація похоронного обряду, виникнення ремесел, залізний вік – виникнення елементів героїчного епосу, інших епічних жанрів (легенд, казок), розвиток родинної обрядовості, праслов'янський – побутування міфів, магії, календарних та родинно обрядових ритуалів.

Історичний: княжий період, доба козаччини, період бездержавності, час новітнього розвитку, сучасний етап розвитку народної художньої творчості.

Тема 3. Фактори впливу на розвиток народної художньої творчості

Територіальне розселення націй як фактор впливу на формування первісних вірувань, системи народної міфології, культури.

Народна художня творчість – літопис історичного розвитку націй. Світ природи як чинник формування образної системи народної художньої творчості.

Роль мови, занять і ремесел у формуванні народної художньої творчості.

Тема 4. Роль світоглядних систем доісторичного періоду у розвитку народної художньої творчості

Вірування як ідеологічна система. Прадавні вірування та їх роль у формуванні світогляду людини. Виникнення анімізму як віри у наявність душі чи духу у явищах природи, речах та предметах навколишнього світу; тотемізму як сукупності уявлень та вірувань у надприродній зв'язок між людьми та рослинами і птахами; фетишизму як системи уявлень про надприродні властивості предметів і речей та поклоніння їм.

Система культів як первісна релігія. Вплив прадавніх вірувань на формування народної художньої творчості.

Тема 5. Роль магії і міфології у формуванні народної художньої творчості

Магія як найдавніший пласт духовної культури та її вплив на розвиток народної художньої творчості. Теоретична та практична магія.

Гомеопатична, контагіозна і імітативна магія. Види та форми давніх обрядів. Обряд ініціацій як найдавніша форма соціалізації особистості. Словесний супровід обрядів та ритуалів. Замовляння, заклинання, клятви, ворожіння. Поетика жанрів магії. Давня міфологія: міф, повір'я.

Змістовий модуль 2. Фольклор – першооснова народної художньої творчості.

Тема 6. Фольклор і фольклористика

Фольклористика – наука про закономірності розвитку фольклору. Визначення понять «історія» та «теорія» фольклору. Характерні ознаки фольклору: усний характер побутування, анонімність творення, колективність, народність, імпровізаційність, варіативність, синкретизм, біфункціоналізм.

Жанрова своєрідність виконання. Головний персонаж – ідеалізована, героїзована, звеличена постать.

Тема 7. Героїчний епос – літопис доби

Героїчний епос як віддзеркалення історії народу, походження і визначення жанрів. Билини в народній культурі древніх русичів. Носії билинного епосу Київської Русі: Боян, Ор. Цикли билинного епосу. Думи, історичні пісні, пісні-хроніки: стильові особливості, тематика, класифікація.

Тема 8. Балади: специфіка жанру

Тематично-стильові особливості та поетика жанру. Основні риси балад. Психологізм та художньо-поетичні засоби балад. Сюжетно-тематичний принцип як основа класифікації балад.

Дослідження жанру української народної балади.

Тема 9. Ліричні пісні

Тематика ліричних пісень. Родинно-побутові пісні: про кохання, про сімейне життя, про трагічні обставини. Відображення зазначеної тематики у гумористично-сатиричних піснях. Тематика соціально-побутових пісень – відображення почуттів певних соціальних груп (козаків, кріпаків, чумаків, рекрутів, наймитів, заробітчан, емігрантів та ін.) викликаних подіями чи обставинами суспільного життя народу.

Тема 10. Колискові пісні

Ліризм колискових пісень. Образно-тематична та інтонаційно-ритмічна побудова творів.

Міфологічна група пісень як найдавніший зразок жанру. Образ матері як центральна ланка побутової групи пісень. Поетика жанру. Зв'язок колискових пісень з іншими жанрами фольклору.

Змістовий модуль 3. Музична, хореографічна та театральна народна культура.

Тема 11. Джерела народної театральної культури

Формування ігрової культури через імітацію трудових процесів, полювання. Ознаки театральної культури у первісних рольових іграх.

Роль системи сімейно-обрядових та календарно-обрядових дійств у формуванні народної театральної культури. Скомороші видовища як перший народний театр. Ляльковий театр – вертеп. Весілля як народна драма.

Тема 12. Інструментальне народне виконавство

Народний музичний інструментарій у культурній практиці України. Прикладні функції найдавніших ударних та духових музичних інструментів. Роль музичних інструментів у відправленні давніх магічних обрядодій. Тотемне значення музичних інструментів. Джерела формування інструментальної музики як жанру. Троїсті музики – найдавніший вид ансамблевого виконавства: склад музичних інструментів. Сучасне побутування ансамблів троїстих музик.

Тема 13. Хоровод – найдавніший народний танець

Хоровод – найдавніший вид народного танцю: тематичні групи. Лексика і композиція хороводу. Стилїстика хороводного танцю. Назви традиційних хороводів. Регіональні відмінності виконання танцю.

Тема 14. Побутові та сюжетні народні танці

Побутові народні танці: метелиці, гопаки, коломиїки, козачки, польки, кадрили: стилєві та регіональні особливості виконання, історія побутування. Сюжетні танці: композиція, образність.

Змістовий модуль 4. Народне образотворче мистецтво.

Тема 15. Народне образотворче мистецтво – візуальна модель народного стилю

Народна традиція у настінному розписі. Елементи станковїзму у народних малюнках. Представники і школи народного станкового живопису. Катерина Білокур: особливості стилю, тематика, образність. Пейзажі, натюрморти, портрети: специфіка жанрів. Казково-чарівний світ Марії Приймаченко. Малюнки Ганни Собачко-Шостака, Параски Власенко для килимів, вишивок, тканин, мозаїки, панно, гобеленів як приклад традиційного українського живопису.

Тема 16. Декоративний розпис

Школа петриківського декоративного розпису Тетяни Пати. Марфа Тимченко, Параска Хома – представниці петриківської школи декоративного розпису.

Станкові декоративні композиції на папері, картоні, полотні гуашшю, темперою, аквареллю. Регіональні особливості розпису дерев'яних скринь. Взаємообумовленість композиції малюнка і форми посуду. Розпис мисників. Підлаковий розпис: шкатулки, папки, тощо. Особливості розпису дрібних (іграшки) та крупних (сани, віялки) предметів.

Тема 17. Писанкарство: традиція і сучасність

Писанка як важливий предмет язичницького культу. Символїка писанки. Техніка виготовлення писанок, крашанок, крапанок. Регіональні особливості візерунка, орнаменти писанок, кольорова гама. Сучасні матеріали виготовлення писанок.

Писанкарство на Рівненщині: види, техніки, представники промислу.

Змістовий модуль 5. Матеріал як виражальна ознака народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Тема 18. Українська вишивка, ткацтво та килимарство –унікальне мистецтво народної графіки

Характеристика геометричного, рослинного, зооморфного, орнітоморфного та антропоморфного орнаментів. Символіка вишивки. Типологія вишитих виробів. Ткацтво, килимарство, вибійка – народні промисли українців.

Регіональні особливості зазначених промислів, відомі представники.

Тема 19. Пластична та ажурно-силуетна групи декоративно-прикладного мистецтва

Художня обробка дерева. Основні техніки та типологія виробів. Художнє плетіння з лози, рогози і соломи. Витинанки: історія промислу і сучасне побутування, регіональні особливості, представники промислу. Мистецтво народної кераміки.

Тема 20. Художня обробка металу, каменю, кістки та рогу

Художня обробка кістки та рогу – один із найдавніших видів декоративно-прикладного мистецтва. Техніки художньої обробки каменю: історія промислу. Види металів та їх обробка. Особливості технік лиття, кування, карбування, гравіювання, емалі ін. Типологія виробів.

Тема 21. Народна іграшка

Різновиди народних іграшок. Лялька-мотанка: традиція, символіка. Брязкальця, фігурки тварин, технічні іграшки, механічні забавки, свищики.

Глина, скло, дерево, тканина, солома – основні матеріали виготовлення іграшок. Регіональні особливості народної іграшки. Історія та сучасне побутування.

Змістовий модуль 6. Народна художня творчість у сучасному соціокультурному просторі крізь призму фестивальної культури.

Тема 22. Історія фестивального руху ХХ століття

Фестиваль у контексті світової культури: історія і сучасність. Класифікація фестивалів. Особливості традиційних та нетрадиційних фестивалів. Розвиток фестивальної культури України: історичний аспект.

Регіональний контекст фестивального руху в Україні.

Тема 23. Фестивальна культура України доби незалежності

Музично-пісенні фестивалі: тенденції розвитку. Фольклорні фестивалі як засіб збереження народних традицій. Театральний жанр у просторі фестивальної культури.

Тема 24. Регіональні особливості розвитку фестивалів

Презентація регіональної традиційної культури. Виконавська народна творчість Рівненщини крізь призму фестивального руху. Фестивалі «Коляда», «Древлянські джерелі», «Котилася торба», «Лесині джерела», «Поліське літо з фольклором», «Великодні піснеспіви», «Країна мрій» тощо у контексті загального фестивального руху України.

Тема 25. Сучасні тенденції розвитку прикладних видів народної художньої творчості

«Музейні гостини» як фестиваль-презентація здобутків майстрів народної художньої творчості. Розвиток прикладних видів народної художньої творчості майстрів Рівненщини: види, представники, напрями.

Презентація локальних здобутків народної художньої творчості крізь культурно-мистецький проект «Мистецтво одного села».

3. Рекомендована література

Антонович Є. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич. – Л. : Світ, 1992.

Виткалов С. В. Рівненщина: культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності: моногр. / С. В. Виткалов. – Рівне : ПП ДМ, 2012.

Виткалов С. В. Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах: моногр. / С. В. Виткалов. – Рівне : М. Дятлик, 2014.

Герус Л. Українська народна іграшка / Л. Герус. – К. : Балтія-Друк, 2007.

Декоративно-прикладне мистецтво Рівненщини: колективна моногр. / упоряд. і наук. ред. – проф. Виткалов В. Г. – Рівне : ПП ДМ, 2010.

Етнокультура Рівненського Полісся / упор. В. П. Ковальчук. – Рівне : ПП ДМ, 2009.

Іваницький А. Український музичний фольклор: Підручник для вищих навчальних закладів / А. Іваницький. – Вінниця, 2004.

Істоміна Г. В. Мистецтво народної кераміки Волині другої половини ХІХ – ХХ століть / Г. В. Істоміна. – Рівне : Волинські Обереги, 2009.

Кара-Васильєва Т. В. Історія української вишивки / Т. В. Кара-Васильєва. – К. : Мистецтво, 2008.

Кириченко М. А. Український народний декоративний розпис / М. А. Кириченко. – К. : Знання-Прес, 2006.

Лановик М. Українська усна народна творчість / М. Лановик, З. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2003.

Ткачова К. Писанкарство: навч. посібник / К. Ткачова, В. Гудима. – Х. : Ранок, 2009.

Українські народні танці. Гол. ред. І. М. Овруцький. – К., 1962.

Українське народознавство: Навч. посібн. / За ред. С. П. Павлюка; Передмова М. Г. Жулинського. – К. : Знання, 2006.

Українське мистецтво у полікультурному просторі / За ред. О. П. Рудницької. – К. : ЕксОб, 2000.

ТРЕНІНГ ДІЛОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Розробник: Л. М. Казначеева, кандидат історичних наук, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є вивчення студентами законів, видів, форм та прийомів ділового спілкування; оволодіння студентами технікою та технологією спілкування; засвоєння методики основних прийомів, форм і методів спілкування, впливу на партнерів.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є з'ясування сутності та поняття тренінгу, комунікації, ділового спілкування, визначення видів та основних засобів ділового спілкування, особливостей мовленнєвого етикету спілкування в Україні та інших державах, ролі і значення невербальних засобів спілкування, розкриття особливостей переконання у процесі спілкування, розуміння партнерами один одного, вміння слухати, оволодіння методикою проведення ділових бесід, нарад, прес-конференцій, переговорів, ділових прийомів, розмов по телефону.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Мистецтво ділового спілкування.

Тема 1. Поняття тренінгу, комунікації та спілкування. Їх особливості

Поняття тренінгу, його класифікація та методи. Історія появи та розвитку тренінгів. Значення гри у тренінгах. Використання тестів у тренінгах. Роль тренінгу як методу активного навчання, спрямованого на розвиток знань, вмінь, навичок та соціальних установок.

Комунікація та спілкування, сутність та види. Специфіка мовної комунікації як обміну інформацією різного роду, фактами, ідеями, поглядами, емоціями. Особливості письмової комунікації. Роль візуальної комунікації у процесі ділової взаємодії.

Спілкування як складний багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми, що породжує потреби спільної діяльності, включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини. Функції, особливості та характерні ознаки спілкування.

Тема 2. Основні засоби спілкування

Основні засоби спілкування: вербальні (мова, слово) та невербальні (поза, міміка, жести й ін.). Роль мови як універсального засобу спілкування між людьми.

Привітання, знайомство, звертання, запрошення, комплімент, поздоровлення (вітання), прощання як основні вербальні прийоми ділового спілкування.

Невербальне спілкування у діловій сфері. Особливості врахування та використання емоційних знаків (посмішка, подих, сльози, сміх та ін.), зовнішнього вигляду (одяг, зачіска, аксесуари й ін.), рукостискань, манери поведінки, міміки, жестів, поз у діловому спілкуванні.

Тема 3. Суть та види ділового спілкування

Ділове спілкування як специфічна форма контактів і взаємодії людей, які представляють не лише самих себе, а й свої організації, і включає обмін інформацією, пропозиціями, вимогами, поглядами, мотивацією з метою розв'язання конкретних проблем як всередині організації, так і за її межами, а також укладання контрактів, договорів, встановлення інших відносин між підприємствами, фірмами, організаціями.

Види ділового спілкування (товариське, приятельське, робоче, випадкове, професійне, формально-поверхове та ін.). Безпосереднє та опосередковане ділове спілкування, їх особливості.

Характеристика основних рівнів ділового спілкування (примітивний, маніпулятивний, стандартизований, конвенціональний (погоджувальний), ігровий, діловий, духовний).

Комунікатор та реципієнт у діловому спілкуванні. Їх місце та роль у процесі комунікації.

Тема 4. Етика ділового спілкування

Мовна етика як сукупність правил мовленнєвої поведінки, що ґрунтуються на нормах моралі, національно-культурних традиціях, психології учасників спілкування.

Мовний етикет як система усталених форм спілкування, прийнятих відповідно до соціальних ролей комунікаторів і моральних норм поведінки людей у суспільстві. Особливості ділового мовного етикету.

Вміння вести діалог – одна з основних вимог до ділової людини. Загальні етичні вимоги до ділової людини.

Тема 5. Національні особливості ділового спілкування

Загальні риси ділового спілкування європейських країн. Особливості вітчизняного ділового спілкування. Російська ділова етика.

Англійське мистецтво ділової розмови. Французька та німецька ділова комунікація. Характерні риси американського ділового спілкування.

Культура східного ділового спілкування.

Змістовий модуль 2. Техніка ділового спілкування.

Тема 6. Уміння слухати партнера

Уміння слухати партнера як важлива умова ефективності ділового спілкування. Види слухання. Використання зворотного зв'язку задля

досягнення більшої точності в розумінні співрозмовника (рефлексивне слухання). Нерефлексивне слухання як уважне слухання практично без мовного втручання.

Уміння слухати за теорією професора І. Д. Ладанова. Увага, дружелюбність та активність як основні складові ефективного слухання.

Необхідні умови ефективного процесу слухання. Обставини, що заважають слухати. Поради К. Девіса з мистецтва ефективного слухання.

Тема 7. Розуміння партнерами один одного

Загальна характеристика міжособистісного пізнання. Розуміння партнерами один одного як необхідна складова ефективності ділового спілкування. Значення емпатійного розуміння партнера.

Природність поведінки, щирість, доброзичливість як неодмінні умови успішного ділового спілкування. Вміння контролювати себе у спілкуванні.

Психологічні та комунікативні особливості сприйняття та розуміння партнерами один одного у діловому спілкуванні.

Тема 8. Уміння переконувати партнерів у процесі спілкування

Переконання як засіб впливу з метою формування свідомого ставлення до дійсності. Гіпотеза, докази (аргументи) та демонстрація (спосіб доведення) як складові процесу переконання.

Загальна характеристика техніки переконання. Дотримання низки логічних, психологічних, етичних, лінгвістичних та професійних вимог у процесі переконання. Інформування, роз'яснення, докази та спростування як основні види переконуючих впливів.

Індуктивний та дедуктивний метод викладу основних положень проблеми. Вміння аргументувати (використання фактів, цифр, посилань, статистичних даних, цитат тощо).

Тема 9. Конфлікти та бар'єри у спілкуванні і шляхи їх подолання

Конфлікт як ситуація, в якій кожна зі сторін намагається зайняти позицію, несумісну з інтересами іншої сторони; зіткнення або боротьба, ворожі стосунки. Типи конфліктів та поведінка у конфліктних ситуаціях. Стратегія та тактика вирішення конфліктних ситуацій.

Засоби для профілактики передконфліктних і конфліктних ситуацій (усунення з ділового спілкування думок і оцінок, які можуть утискати честь і гідність співбесідника; недопущення при діловому спілкуванні суперечки; вміння слухати співбесідника та ін.).

Бар'єри в спілкуванні як внутрішні перешкоди психологічного характеру, що заважають людині успішно спілкуватися. Види бар'єрів, напрями їх подолання.

Тема 10. Маніпуляції у спілкуванні та їх нейтралізація

Поняття та сутність маніпуляції як елементу ділового спілкування. Основні методики маніпуляцій у діловому спілкуванні (психоаналітично-орієнтований підхід, гіпнотичний підхід, техніка еріксоніанського гіпнозу, підхід

нейролінгвістичного програмування). Маніпулятивна дія та вплив у процесі ділового спілкування.

Техніка ведення маніпуляцій у діловому спілкуванні, методи, засоби. Виявлення маніпуляцій у діловому спілкуванні та способи їх нейтралізації. Використання базових захисних установок уникнення маніпулятивного впливу (відхід, вигнання, блокування, управління, завмирання, ігнорування).

Змістовий модуль 3. Форми ділового спілкування.

Тема 11. Ділові бесіди: методика підготовки та проведення

Ділова бесіда як усна форма ділового спілкування, як контакт між людьми, пов'язаними діловими стосунками, між співбесідниками, які мають повноваження від своїх організацій і фірм для встановлення ділових стосунків, вирішення ділових проблем або вироблення конструктивного підходу до їх рішення.

Переваги ділової бесіди (тісний контакт, безпосереднє спілкування, створення умов для встановлення особистих взаємин). Функції ділової бесіди.

Особливості підготовки до проведення ділової бесіди (збір інформації, організаційні питання, вибір стратегії та тактики поведінки). Проведення ділової бесіди (початок бесіди, інформування присутніх, аргументування положень, що висувуються, та спростування доводів партнера (за необхідності), прийняття рішень і завершення бесіди).

Тема 12. Ділові прийоми та переговори: специфіка підготовки та проведення

Поняття ділових прийомів, їх види. Відмінності та спільні риси ділових переговорів із діловою бесідою. Підготовка до переговорів. Схема етапів проведення ділових переговорів (взаємне уточнення позицій ділових переговорів, обговорення позицій та точок зору учасників, прийняття рішень, фаза завершення переговорів).

Тактика та техніка ведення ділових переговорів. Малоефективні (жорстке домінування, м'яка поступливість) та максимально ефективні (принципові переговори, спрямовані на співпрацю пошук оптимального рішення) типи ділових переговорів.

Ведення ділових переговорів у несприятливих для організаторів умовах.

Національні особливості ведення ділових переговорів.

«Айкідо ділових переговорів» І. Хакамади.

Особливості підготовки та проведення фуршетів та шведського столу на ділових прийомах.

Тема 13. Телефонна розмова та нарада як форми ділового спілкування

Телефонна розмова в діловій комунікації, її специфіка (посилення недоліків мовлення, ефект дзеркальності, часові межі та ін.). Основні вимоги до ведення ділової телефонної розмови (компетентність, тактовність, доброзичливість, володіння прийомами ведення бесіди, прагнення оперативно і ефективно вирішити проблему або надати допомогу в її вирішенні).

Основні помилки, яких слід уникати при телефонній розмові. Вміння слухати як необхідна складова при діловій телефонній розмові.

Наради як спосіб відкритого обговорення ділових питань, як форма організації ділового спілкування з метою обміну інформацією і прийняття колективного рішення з актуального для даної групи проблеми. Види ділових нарад (навчальна, інформаційна, пояснювальна, проблемна). Вимоги до проведення ділових нарад. Стилі проведення ділових нарад. Стилі та види керівників. Круглий стіл як вид наради, форма публічного обговорення чи висвітлення питань, з рівними правами учасників, де вони висловлюються у визначеному порядку.

Тема 14. Ділове листування. Види та особливості

Листування як форма ділового спілкування. Класифікація ділового (службового) листування. Функції ділової письмової комунікації.

Умови написання успішних ділових листів (схема: увага – інтерес – прохання – дія). Основні властивості ділового листування (тактовність, персональність, позитивність, цільність, зв'язність, ясність, лаконічність, зручність читання, уніфікація). Практичні поради до написання ділових листів (вибір звернення до адресата, формулювання прохань, пропозицій, вибачень, завершення листа). Особливості складання так званих «психологічно складних» листів (листи-нагадування, листи-відмови).

Тема 15. Співбесіда та само презентація у діловому спілкуванні

Співбесіда як необхідна складова сучасного ділового спілкування, її класифікація. Підготовка до проходження співбесіди. Вимоги до складання резюме. Вибір одягу, аксесуарів тощо. Відеоспівбесіда: технічні та психологічні аспекти. Самопрезентація як одна з розповсюджених комунікативних форм, що використовуються в умовах конкуренції. Підготовка до самопрезентації (структура, зміст, стиль, ситуативна поведінка тощо).

Створення власного іміджу. Використання у самопрезентації усіх правил ефективного ділового спілкування (публічне мовлення, слухання, вербальні та невербальні засоби впливу).

Тема 16. Методика підготовки та проведення прес-конференцій, брифінгів, презентацій

Паблік рилейшенз як технологія створення і впровадження образу ідеї, товару, послуги, продукту з метою закріплення цього образу як ідеального і необхідного у житті.

Прес-конференція – важлива та ефективна форма інформування про продукцію компанії. Особливості підготовки до прес-конференції та правила її проведення. Брифінг як короткий публічний виступ для представників ЗМІ, на якому подається інформація про перебіг подій і даються відповіді на запитання. Презентація як публічне представлення ідеї, проекту, товару, послуг з метою створення позитивної суспільної думки, появи інтересу, переконання прийняти вашу ідею, демонстрації якості, сервісу тощо. Технічні засоби як необхідна складова презентації. Майстерність презентацій Стіва Джобса.

2. Рекомендована література

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004.

Гриценко Т. Б. Етика ділового спілкування / Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. – К., 2007.

Дороніна М. С. Культура спілкування ділових людей / М. С. Дороніна. – Видавничий дім «КМ Academia», 1997.

Зубенко Л. Т. Культура ділового спілкування / Л. Т. Зубенко, В. Д. Немцов. – К.: Екс Об, 2000.

Марасанов Г. И. Социально-психологический тренинг / Г.И.Марасанов. – М., 1998.

Палеха Ю. І. Ділова етика / Ю. І. Палеха. – К., 2000.

ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З АУДИТОРІЄЮ ХУДОЖНЬО-МАСОВОГО ЗАХОДУ

Розробник: Н. Г. Шолудько, доцент

1. Мета та завдання навчальної дисципліни.

Мета викладання навчальної дисципліни «Технології роботи з аудиторією художньо-масового заходу полягає у опануванні студентами основних принципів ведення та конферування художньо-масових заходів, засвоєнні теоретичних знань та набутті відповідних практичних навичок роботи ведучого або конферансьє.

Основними завданнями вивчення дисципліни є підготовка майбутніх культурологів до здійснення практичної діяльності у царині проведення художньо-масових заходів у ролі ведучого, конферансьє, набуття знань щодо особливостей технології роботи ведучого на сцені, на радіо та телестудії тощо.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Змістовий модуль 1. Ведення і конферанс як форма роботи з аудиторією художньо-масового заходу.

Тема 1. Різновиди художньо-масових заходів та їх аудиторія

Види художньо-масових заходів. Реальна і потенційна аудиторія, формування реальної аудиторії. Особливі ознаки масової аудиторії: у деяких випадках нестабільність та не диференційованість (масові гуляння), відсутність зворотного зв'язку, присутність ефекту емоційного масового зараження. Особливості психолого-педагогічного процесу у різних видах аудиторії.

Група як об'єкт психолого-педагогічного впливу. Особливості роботи на масову аудиторію у радіо та телестудіях (ток-шоу, ігрові програми, політичні дискусії).

Тема 2. Ведення заходу і конференс: історія розвитку жанру

Історія походження та еволюція жанру. Конференс паризьких кафешантанів і кабаре (1881 р.) Рудольф Салі. Народження жанру конференс на теренах Росії (1910 р.) Микита Балієв; України – (1915 р.) Олексій Алексєєв. Оцінка К. Станіславським ролі та завдань конференс у концерті. Конференс – людина, що розмовляє з публікою. Творчість Івана Шепелева.

Ігрова та академічна манери ведення заходу. Різновиди спілкування конференс з аудиторією. Сольний інтермедійний конференс, жанрові риси. Суть репризного конференсу. Особливості парного конференсу. Перші представники жанру парного конференсу (Лев Миронов і Овсій Дарський, Юрій Тимошенко і Юхим Березін).

Вимоги до визначення амплуа партнерів. Сценічний метод конференсу. Діалог як форма парного конференсу. Методика контакту з аудиторією. Сучасні представники жанру.

Тема 3. Спільне та відмінне у технології роботи ведучого і конференс

Веселити і інформувати як ознака відмінностей роботи конференс і ведучого. Співвідношення понять «образ», «маска», «імідж».

Аркадій Райкін – майстер образу-маски. Імідж як продовження образу і маски. Вимоги до вступного слова ведучого на художньо-масовому заході. Місце монологу у структурі заходу.

Ділові анонси – методика виголошення. Методика побудови тексту оголошення художнього номеру. Місце інтермедій, пародій, жартів, фейлетонів реприз у програмі заходу. Темпоритм ведення заходу.

Власний номер конференс: методика представлення та переходу до подальшого ведення програми.

Методика завершення заходу (концерту). Особливості роботи ведучого і конференс.

Тема 4. Професійні вимоги до ведучого художньо-масового заходу

Вміння спілкуватися – обов'язкова умова на шляху до професії. Вимоги до голосу ведучого: методика постановки. Бездоганна дикція, чітка артикуляція, дотримання правил орфоепії і постановки голосу – професійні якості ведучого, конференс. Пластика ведучого. Костюм ведучого. Організаторські здібності.

Методика складання концертної програми: розмаїтість номерів, узгодженість жанрів, контрастність номерів. Методика виправлення помилок. Особливості методики оголошення концертних номерів у залежності від форми та виду художньо-масового заходу.

Особливості ведення конкурсів і фестивалів. Паузи в концерті. Оплески на «біс». Використання у концерті поезії та прози. Ведення концерту без виходу на сцену. Вимоги до конференс.

Змістовий модуль 2. Техніка мовлення ведучого, конференс.

Тема 5. Методика тренування уміння тримати опору дихання і рівність звучання голосу у довгій фразі

Удосконалення сили звука в умовах активної поведінки. Методика тренування дикції в умовах виконання гекзаметру в пластичному русі. Робота над гекзаметром, щодо удосконалення усіх якостей голосу в активному звучанні. Розробка складних індивідуальних вправ із техніки мовлення. Вправи з активним пластичним рухом, з фізичним навантаженням для тренування ритму, ритмічності, гнучкості голосу, на розвиток діапазону, розподілу звука в сценічному просторі. Ускладнений тренінг з обручами, м'ячами, скакалками.

Тема 6. Удосконалення володіння голосом, диханням, чіткою, виразною дикцією

Комплексне тренування дикції, дихання, голосу. Складні скоромовки, чистомовки, інтонаційні забарвлення. Удосконалення норм літературної вимови. Читання з листа не знайомого тексту. Робота зі словником щодо вірного наголосу.

Тема 7. Робота над текстом. Словесна дія

Методика роботи над аналізом і втіленням оповідання або уривку з роману чи повісті письменників-класиків.

Три перспективи художнього читання: перспектива розвитку думки; перспектива переживання почуття; художня перспектива актора. Жанрові і стилістичні особливості.

Робота над образами і характерами в рамках оповідання. Створення «звукової маски» персонажів. Особливості роботи над діалогом. Особливості побудови тексту для сольного та парного концерту. Робота над тестом ведучого класичного стилю.

Змістовий модуль 3. Особливості технології роботи з радіо та телеаудиторією аудиторією.

Тема 8. Минуле і сьогодення професії радіодиктора

Диктор на радіо – ведучий оратор. Терміни «передаємо», «повідомляємо» як ознака безособовості диктора другої половини ХХ ст.

Спільне та відмінне у роботі радіодиктора та ведучого радіопрограм. Модераторський метод ведення програм. Ведучий – господар та ведучий – повчальник: особливості стилів.

«Меморандум» законів роботи радіо ведучого. Особливості дикторського читання та журналістського ведення. Переваги журналістського ведення. Диктори-автомати, диктори-індивідуалісти. Основні правила в роботі диктора та радіожурналіста який веде авторські програми.

Діджей та ведучий музичних програм Компіляція як прийом роботи діджея. Імпровізації та ремікси. Голос, дикція, грамотність, ерудиція, почуття гумору, швидка реакція – основні вимоги до роботи діджея.

Ведучий на телеекрані: історія та сучасність. Виразальні засоби телебачення. Особливості роботи ведучого розважальних та дитячих програм Специфіка телевізійних шоу. Особливості роботи телевізійного шоумена.

Епатаж як сценічний хід (Катерина Осадча, Сергій Зверев), етика і естетика викладу програм (Отар Кушанашвілі, Дмитро Нагієв), компетенція і вміння управляти аудиторією (Маша Єфросиніна, Дмитро Шепелев, Ольга Фреймут, Сергій Притула).

Змістовий модуль 4. Святкові заходи та події.

Тема 9. Технологія проведення святкових заходів

Свято та його компоненти. Організація і проведення конкурсів та фестивалів. Дні народження (ювілей). Сімейні свята. Випускні та вечори зустрічей. Календарні свята. Тематичні свята. Синтез минулого та сучасного в розробці сценарію тематичного свята. Свята без приводу. Дитячі свята. Дитячі ранки та специфіка їх проведення. Дитячі дні народження. Дитячі та юнацькі дискотеки.

Ведення конкурсно-ігрової програми на дитячому святі. Стиль та манера ведення розважальних програм для молоді. Методи й прийоми роботи з аудиторією різних видів (дитяча, змішана, діти зі спеціальними потребами та ін.).

Тема 10. Особливості ведення корпоративних свят

Поняття «Корпоративна культура». Корпоративне свято як елемент корпоративної культури. Види корпоративних свят. Сценарій корпоративного свята.

Методика використання прийомів естрадного конференсу у процесі проведення корпоративного свята. Ведення конкурсно-ігрової програми на корпоративному святі. Особливості проведення тематичних свят.

Тема 11. Ведучий приватного свята (Весілля)

Українське весілля як система обрядових дій. Структура та послідовність української весільної обрядовості. Особливості еволюції сучасних форм обрядовості.

Шляхи відродження та ретрансляції традиційної весільної обрядовості в сучасних умовах України. Шлюбний календар. Весільний обряд. Тематичні сценарії весільного свята. Майстерність ведення весілля. Почуття гумору та мистецтво імпровізації – невід’ємні складові професії ведучого приватного свята. Конкурси та ігри на весіллі. Гости та побажання.

Тамада як шоумен, розпорядник і менеджер весільного застілля. «Словник» родичів. Підготовка текстів ведучого приватного свята з урахуванням його стилістики.

3. Рекомендована література

Алексеев А. Г. Серьезное и смешное / А. Г. Алексеев. – М. : Искусство, 1971. – 357 с.

Ардов В. Е. Как вести концерт. В помощь начинающему конферансье / В. Е. Ардов. – М. : Госкультпросветиздат, 1956.

Гоян О. Я. Основи радіожурналістики і радіоменеджменту: Підруч. / О. Я. Гоян. – 2-ге вид., допов. – К. : Веселка, 2004. – 245 с.

Гладишева А. О. Сценічна мова. Дикційна та орфоепічна нормативність : навч. посібн. / А. О. Гладишева. – К., 2011.

Євдокимова В. Д. Тренінг у системі техніки мовлення: навч. пос.-практ. для студ. вищ. навч. закл. культури і мистецтв / В. Д. Євдокимова. – Луганськ, 2011.

Зайцев В. П. Режисура естради та масових видовищ / В. Зайцев. – К. : Дакор, 2003. – 304 с.

Клитин С. С. Эстрада: Проблемы теории, истории и методики: Учебн. пос. / С. С. Клитин. – Л. : Искусство, 1987. – 190 с.

Кукуруза Н. В. Майстерність ведучого: навч. посібн. / Н. В. Кукуруза. – Івано-Франківськ, 2010. – 176 с.

Лизанчук В. В. Радіожурналістика: засади функціонування. Підруч. / В. В. Лизанчук. – Л. : ПАІС, 2000. – 366 с.

Пономарів О. Д. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібн. 2 вид., стереотип / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 2001. – 240 с.

Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: Навч. посіб. / О. А. Сербенська. – К. : Центр навч. літератури, 2004.

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Розробник: В. С. Матвеева, кандидат історичних наук, доцент кафедри

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є опанування студентами теоретичних знань із сутності культурно-освітньої діяльності в навчальних закладах, форм і методів навчання, її нормативної та технологічної основи, ознайомлення з основними видами та функціями, педагогічними і методичними прийомами в організації дозвілля серед дітей та студентської молоді, підготувати естетично чуттєвих, педагогічно мудрих фахівців для середніх, середніх спеціальних навчальних закладів та ВНЗ із загальними знаннями і більш специфічними компетенціями

Основними завданнями є формування готовності студентів до професійної діяльності в галузі культури дозвілля та освіти.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи навчальної дисципліни «Культурно-освітня діяльність в навчальних закладах».

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Культурно-освітня діяльність у навчальних закладах»

У Вступі до навчальної дисципліни студенти дізнаються про суть культурно-освітньої діяльності, її предмет і завдання. В процесі вивчення

дисципліний студент повинен навчитися аналізувати спеціальну літературу та джерельну базу, спиратись на історичний та педагогічний досвід, визначати основні функції і методи здійснення культурно-освітньої роботи в закладах освіти, залучати досвід із суміжних галузей педагогічної освіти та мистецтва: «Педагогіка», «Психологія», «Культурологія», «Образотворче мистецтво» .

Тема 2. Реалізація моделі загальнокультурного розвитку особистості в освітньому просторі

Реалізація моделі загальнокультурного розвитку здійснюється завдяки збагаченню художньо-педагогічного досвіду інноваційної та мистецької педагогіки ХХ століття. Культурно-освітня діяльність як галузь педагогічної та соціальної науки, що досліджує його зміст, характер та трансформації.

Освітній заклад як середовище формування багатогранної особистості. Методичні принципи в організації культурно-освітньої роботи в шкільному та вузівському середовищі. Пошук і впровадження нових мистецько-освітніх технологій, унормованих з орієнтацією на особистість школяра.

Тема 3. Культурно-просвітницький рух та дозвілля в Україні у II половини ХІХ – початку ХХІ століття

Розуміння культурно-історичних процесів та їх вплив на дозвілльєву діяльність молоді ХХ століття. Глибоке вивчення та володіння культурологічною термінологією, характеризувати та оцінювати культурно-освітні процеси в закладах освіти. Позитивний та негативний досвід організації культурно-освітньої роботи радянської школи; перспективи розвитку цієї діяльності в умовах державної незалежності України.

Змістовий модуль 2. Практична організація діяльності культурно-освітнього комплексу.

Тема 4. Культурно-освітня робота в дошкільних закладах освіти

Формування особистості дитини – основне завдання педагога. Вікові аспекти в організації культурно-освітньої роботи з дітьми. Робота педагога з дитячим колективом. Психологія індивідуального підходу до дитини в процесі культурно-освітньої роботи. Виявлення талановитих та обдарованих дітей і розкриття творчого потенціалу. Методологічні засади формування культурно-освітньої роботи в дошкільних закладах, педагогічні та психологічні вимоги і норми. Роль етнопедагогіки у формуванні соціальних навичок серед дошкільнят, роль сім'ї у вихованні особистості.

Тема 5. Загальнокультурний розвиток особистості школяра. Культурно-освітнє середовище університету. Психолого-педагогічний аспект культурно-освітньої роботи

У роботі з учнями та студентською молоддю важливим є поняття про психологічний компонент в культурно-освітній роботі. Психологічні умови і механізми культурно-освітньої роботи. Роль педагогіки в її ефективній організації. Способи педагогічного управління культурно-освітній діяльності.

Функції навчального закладу в організації культурного дозвілля.

Мистецька освіта в сучасній українській школі та її орієнтування на естетичне виховання, культурний й інтелектуальний розвиток. Формування особистості в шкільному і вузівському середовищі, національне та духовне виховання. Професійна складова дозвіллевої роботи серед студентів.

Тема 6. Організація роботи гуртків, секцій, клубів, наукових та творчих об'єднань в освітньому середовищі. Зарубіжний досвід культурно-освітньої роботи

Методологічні та методичні аспекти вивчення зарубіжного досвіду культурно-освітньої діяльності. Аналіз практичного досвіду та інноваційні рішення в культурно-освітній діяльності, практичне використання специфічної термінології як основи професійних знань. Педагогічна майстерність та методологічні принципи в організації просвітницької роботи. Наукові та творчі засади в дозвіллевій діяльності студентства.

Теоретичні витоки та сучасні політико-правові засади культурно-освітньої діяльності за кордоном. Культурно-освітня діяльність в США, Канаді Великобританії, Німеччині, Швеції, Японії. Можливість і доцільність використання зарубіжного досвіду в сучасній Україні.

3. Рекомендована література

Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство: Навч. посібн. для студентів вищ. навч. закладів / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К., 2006.

Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах / І. В. Петрова / Підручн. – К. : Кондор. 2005. – 408 с.

Постовий В. Г. Духовність: потреби й інтереси дітей, батьків, сім'ї / В. Г. Постовий / Шкільна бібліотека. – К. : Київ. правда, 2007. – 270 с.

Стрельцов Ю. А. Культурология досуга / Ю. А. Стрельцов. – М. : Просвещение, 2003. – 214 с.

Зміст

- Репрезентація спеціальної підготовки здобувачів вищої освіти за ступенем бакалавра зі спеціальності 034 – «Культурологія» або замість Передмови (Виткалов В. Г.).....	3
- «Історія мистецтв»: («Історія образотворчого мистецтва» (Глушук О. Г.).....	5
- «Історія музики» (Казначєєва Л. М.).....	17
- «Історія театру та кіно» (Андрощук І. М.).....	23
- «Історія українського костюму» (Байло О. А.).....	25
- «Організація і методика культурологічних досліджень» (Виткалов С. В.).....	33
- «Українська культура» (Виткалов С. В., Виткалов В. Г.)..	38
- «Зарубіжна культура» (Кучина Н. І.).....	71
- «Методика викладання історико-культурологічних дисциплін» (Костюк Л. К.).....	80
- «Методика викладання прикладної культурології» (Глушук О. Г.).....	97
- «Історіографія культури України» (Виткалов С. В.).....	101
- «Вступ до прикладної культурології» (Тюска В. Б.).....	116
- «Історія культурології» (Пономарьова Т. О.).....	119
- «Основи прикладної культурології» (Глушук О. Г.).....	127
- «Культурологія дозвілля» (Казначєєва Л. М.).....	142
- «Сценарне мистецтво» (Морозова Т. П., Шолудько Н. Г.).....	157
- «Соціально-культурна діяльність» (Шолудько Н. Г.).....	161
- «Режисура художньо-масових форм» (Глушук О. Г.).....	165
- «Риторика» (Казначєєва Л. М.).....	170
- «Культурологія туризму» (Шолудько Н. Г.).....	178
- «Рецензування і реферування» (Костюк Л. К.)	181
- «Народна художня творчість» (Шолудько Н. Г.).....	187
- «Тренінг ділових комунікацій» (Казначєєва Л. М.).....	193
- «Технології роботи з аудиторією художньо-масового заходу» (Шолудько Н. Г.).....	198
- «Культурно-освітня діяльність у навчальних закладах» (Матвєєва В. С.).....	203

ББК 63.3 (4 Укр) 7
УДК 249.5.22

Навчальна література

**СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗА СТУПЕНЕМ БАКАЛАВРА ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
034 – «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»**

Художнє оформлення,
комп'ютерний набір, макет та верстка:
Виткалов С. В.

Здано до набору – 25.12.2016 р.
Підписано до друку – 26.12.2016 р.
Формат 60 x 841/16
Папір офсетний
Друк. арк. – 14,57
Обл.- вид. арк. – 17,7
Наклад – 50 прим.

Рівненський державний гуманітарний університет
33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12.
Кафедра культурології і музеєзнавства
Т. 8-0362-63-42-62

Надруковано у редакційно-видавничому відділі Рівненського державного
гуманітарного університету
33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12